สาส์นจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรืออีกพระนามหนึ่งว่า พระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถและองอาจกล้าหาญ สามารถรวบรวมกำลังไพร่พลกู้บ้านกู้เมืองให้กลับเป็นอิสระ ขึ้นมาได้ในเวลาอันรวดเร็ว เพียงชั่วเวลาไม่ถึงหนึ่งปีนับแต่วันอวสานของกรุงศรีอยุธยา กลางเดือนเมษายนพุทธศักราช ๒๓๑๐ จนถึงวันแรกสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่ของไทย ในวันที่ ๒๘ ธันวาคมปีเดียวกัน ทรงปราบปรามผู้ก่อตั้งชุมนุมต่างๆ จนราบคาบ และรวบรวมประเทศชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทรงกระทำสงครามจนได้รับชัยชนะขยายอาณาเขตประเทศออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนชาวไทยทุกคนมีแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองอยู่อาศัยมาจวบจนปัจจุบัน พระเดชพระคุณของพระองค์ท่านที่มีอยู่กับแผ่นดินและคนไทยจึงยิ่งใหญ่และไม่มีวันลบเลือน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก มีอำนาจหน้าที่ในการบำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น จัดการศึกษา ทำนุบำรุงศาสนา และบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น จึงได้พิจารณาเห็นความสำคัญและสนับสนุน ให้มีการศึกษา พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อยกย่องในวีรกรรมของพระองค์ท่าน และเป็นการเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากอดีตถึงปัจจุบัน

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก” จะเป็นประโยชน์ให้กับผู้อ่านได้ตระหนักถึงความรักชาติ และรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านสืบไป

(นายณัฐวุฒิ ทวีเกื้อกูลกิจ)
นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ชื่อหนังสือ : สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก
ผู้เขียน : สำราญ แดงประเสริฐ
รูปภาพประกอบ : สำราญ แดงประเสริฐ
ปกและรูปเล่ม : ณรงค์ศักดิ์ นิลสนธิ
ที่ปรึกษา : ฉัฐวุฒิ ทวีเกื้อกูลกิจ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก
ประสานการพิมพ์และจัดพิมพ์ : วุฒิชัย วงค์ปัญโญ ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก
ฝ่ายพิสูจน์อักษร : จันทโสภา แดงประเสริฐ
จัดพิมพ์โดย : องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก
พิมพ์ที่ร้าน : เทคนิคเซ็นเตอร์
พิมพ์ครั้งที่ : 2
จำนวนเล่มที่พิมพ์ : 250 เล่ม

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทคัดย่องานวิจัย

ชื่อเรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก”

ผู้ดำเนินการวิจัย นายสำราญ แดงประเสริฐ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. นายสามารถ ลอยฟ้า ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก

๒. นายอุดร ตันติสุนทร อดีตสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดตาก

๓. หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา สำนักงานทนายความหม่อมหลวงสุพร

๔. นายชิงชัย ก่อประภากิจ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๕. ดร.พิเศศ บูรณะสมบัติ อธิการบดีวิทยาลัยลุ่มน้ำปิง จังหวัดตาก

ผู้สนับสนุนและร่วมดำเนินการวิจัย

๑. นายกฤษณะ จันทร์อินทร์ ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๒. นายภาคภูมิ บูลย์ประมุข รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๓. นายเอกสิทธิ์ คุ้มอรุณรัตนกุล รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๔. นายนิรันดร์ หงษชาติ ประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๕. นายบัญญัติ พุ่มพันธ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ อบจ.ตาก

๖. นางเจริญศรี กัลยาณมิตร กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ อบจ.ตาก

๗. นายธรรมนูญ พลูน้อย กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ อบจ.ตาก

๘. ดร.ทนงศักดิ์ ยาทะเล รองผู้อำนวยการกองบริหารทรัพยากร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาตาก

๙. พ.ท.วินัย อินทรโมพี คณบดีคณะรัฐศาสตร์ วิทยาลัยลุ่มน้ำปิง

๑๐. นายธัชชัย ศรีสวัสดิ์ หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๑๑. นางจันทโสภา แดงประเสริฐ ข้าราชการบำนาญ กระทรวงสาธารณสุข

๑๒. นางสาวเจียมใจ กุลเกียรติ หัวหน้าฝ่ายศาสนาและวัฒนธรรม อบจ.ตาก

๑๓. นางสาวมัลลิกา แดงประเสริฐ ครู คศ.๑ วิทยาลัยชุมชนตาก

๑๔. นางสาวปพิชญา ชูพินิจ อาจารย์วิทยาลัยลุ่มน้ำปิง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ประเภทของงานวิจัย "วิจัยเชิงประวัติศาสตร์"

วัตถุประสงค์ การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษา เฉพาะ กรณีเรื่องราวต่าง ๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่มีผู้บันทึกข้อมูล รวบรวม เรียบเรียงและเผยแพร่พระราชประวัติ ของพระองค์ท่านไว้มากมาย สาระสำคัญที่จะดำเนินการในเอกสารงานวิจัยเล่มนี้ จึงเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เรื่องภูมิหลังของจังหวัดตาก พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก เกี่ยวกับประวัติการก่อตั้ง สถานที่ตั้ง ลักษณะของพระบรมราชานุสาวรีย์ การประกอบพิธีถวายสักการะ และการจัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติฯ มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เรื่องการก่อตั้งและตราสาร การดำเนินงานของมูลนิธิและคณะกรรมการมูลนิธิ การพัฒนาศาลและกิจกรรมของศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ศาลและพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในประเทศไทย อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีอยู่ทั่วไป การสร้างวัตถุมงคล เทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยจะเน้นที่พระราชกรณียกิจของพระองค์ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดตากเป็นสำคัญ

วิธีวิจัย ใช้วิธีการวิจัยในเชิงประวัติศาสตร์ ด้วยการศึกษา รวบรวมข้อมูลสาระสำคัญที่ต้องการในเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชพงศาวดารฉบับพิสดาร เล่มที่ ๓ หนังสือพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หนังสือบรรยายภาพรวมของจังหวัดตาก เอกสารการก่อตั้งศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เอกสารข้อมูลและตราสารมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ข้อมูลศาลและพระบรมราชานุสาวรีย์ รวมทั้งอนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ข้อมูลการสร้างและรูปแบบวัตถุมงคลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นภาพรวมที่สำคัญของเอกสารเล่มนี้ โดยได้ดำเนินการวิเคราะห์เพื่อค้นหาหลักฐานที่ประจักษ์ สามารถยืนยันและสร้างความน่าเชื่อถืออันจะเกิดผลดีและเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาค้นคว้า รวมทั้งเป็นแนวปฏิบัติสำหรับผู้ที่สนใจจะถวายสักการะในโอกาสต่อไป

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ

ผลการศึกษา พบว่า มีผู้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไว้แล้วเป็นจำนวนมาก การวิเคราะห์จึงดำเนินการในรูปแบบวิธีตรวจสอบข้อมูลที่น่าเชื่อถือ หรือสามารถอ้างอิงได้ตามเหตุการณ์ วันเวลา สถานที่ แล้วแต่หัวข้อเรื่อง เช่นภาพรวมเรื่องภูมิหลังของจังหวัดตาก ได้มีหน่วยงานของจังหวัดรวบรวมไว้แล้ว ข้อมูลพระราชประวัติส่วนพระองค์ การก่อตั้งศาล การก่อตั้งมูลนิธิ ตราสารมูลนิธิ และการดำเนินงานของมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก การจัดพิธีบวงสรวงถวายราชสักการะ และการจัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติฯ ข้อมูลศาลพระบรมราชานุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน รวมทั้งการจัดสร้างวัตถุมงคลพระรูปเหมือนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ผ่านการวิเคราะห์ค้นหาข้อยุติของความเป็นจริง จากคณะกรรมการผู้ดำเนินงานอย่างละเอียดทุกประการ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การบวงสรวงต่อดวงพระวิญญาณ

“สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”

วันเสาร์ที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒

เรื่อง ขอพระบรมราชานุญาตจัดทำหนังสือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

กราบบังคมทูล สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของชาติไทย

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า นายสำราญ แดงประเสริฐ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก ผู้ได้รับฉันทานุมัติ ให้รวบรวมพระราชประวัติของพระองค์ เพื่อจัดทำหนังสือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เป็นการประกาศพระเกียรติคุณของพระองค์ที่มีต่อชาติไทยในการกอบกู้เอกราชจากอริศัตรู เพื่อให้คนไทยทุกหมู่เหล่ารวมทั้งนานาอารยะประเทศได้ทราบ และจดจำไว้ ชั่วนิรันดร์กาล

ข้าพระพุทธเจ้า นายสำราญ แดงประเสริฐ ขอกราบบังคมทูลด้วยพระอาญามิพ้นเกล้าพ้นกระหม่อม ในกรณีที่ได้รบกวนดวงพระวิญญาณของพระองค์ ที่ต้องขอพระราชทานจัดทำหนังสือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ครั้งนี้ และขอรับพระราชทาน อภัยโทษต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท การจะควรมิควรประการใด สุดแต่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรงมีพระเมตตาและพระกรุณาธิคุณ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดทำหนังสือดังกล่าว สำเร็จสมบูรณ์ดังที่หวังไว้ และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันสืบไปเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า นายสำราญ แดงประเสริฐ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

คำนำ

หนังสือ **“สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก”** เล่มนี้ เกิดขึ้นจากแนวความคิดร่วมกันของคณะทำงานกลุ่มหนึ่ง ที่พิจารณาเห็นความสำคัญในการจัดกิจกรรมเพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อันเป็นที่เคารพบูชาสูงยิ่งของชาวตากและคนทั่วไป ซึ่งการจัดกิจกรรมเพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์ท่านในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ นั้น จังหวัดตากและจังหวัดอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ หรืออนุสรณ์สถานของพระองค์ท่าน ก็ได้จัดทำหรือ ได้ดำเนินการไปแล้ว เช่น การสร้างศาล การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ การสร้างวัตถุมงคลพระรูปเหมือน การสร้างอนุสรณ์สถาน หรือการพิมพ์พระราชประวัติพระราชกรณียกิจเผยแพร่ แต่ทุกสิ่งที่กล่าวมานั้น จะเป็นสิ่งละอันพันละน้อยที่อยู่กระจัดกระจายทั่วไป ไม่สมบูรณ์ครบถ้วน และสะดวกที่จะใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา หรือการจัดกิจกรรมเพื่อเทิดพระเกียรติในโอกาสสำคัญ รวมทั้งการที่จะเผยแพร่พระเกียรติคุณและกฤษฎาภินิหารของพระองค์ท่านให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป จึงเห็นสมควรจัดทำหนังสือ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก” โดยรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไว้ให้ครบถ้วน จึงได้นำเรื่องนี้ เสนอองค์การบริหารส่วนจังหวัดตากเพื่อพิจารณา ซึ่งก็ได้รับการอนุมัติสนับสนุนงบประมาณที่จะใช้ในการดำเนินงาน พร้อมทั้งได้มอบหมายให้ข้าพเจ้า **นายสำราญ แดงประเสริฐ ข้าราชการบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการ ปฏิบัติหน้าที่รองอธิการบดี วิทยาลัยลุ่มน้ำปิง และเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก** เป็นผู้ดำเนินการศึกษารวบรวม เรียบเรียง และวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญในรูปแบบการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ต่อไป

จากการที่ข้าพเจ้าได้เคยรับราชการในโรงเรียนตากพิทยาคม ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดตาก เป็นเวลานาน และเคยทำหน้าที่เลขานุการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดตาก มีกิจกรรมสำคัญที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการ คือการจัดกิจกรรมที่ในสมัยก่อน เรียกกันว่า “การแสดงตำนานวีรกรรมเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ในงานตากสินมหาราชานุสรณ์เป็นประจำทุกปี ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดแสดงเป็นตอน ๆ เช่น ๑. ตอนตีฝ่าวงล้อมออกจากกรุงศรีอยุธยา ๒. ตอนตีเมืองจันทบุรี ๓. ตอนตีค่ายโพธิ์สามต้น ๔. ตอนตีเมืองเชียงใหม่ ซึ่ง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ตอนตีเมืองเชียงใหม่นี้ ได้แสดงเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๓๒ และหลังจากนั้นก็ได้หยุดการแสดงไปนาน จนถึงปี พุทธศักราช ๒๕๓๘ เรือตรีพูนชัย เนียมวัฒนะ รองผู้ว่าราชการจังหวัดตาก เสนอให้มีการรื้อฟื้นจัดการแสดงละครประกอบแสงเสียง เทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในงานตากสินมหาราชานุสรณ์ โดยนายเกษม นาครัตน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดในสมัยนั้น ได้สนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งและขอรับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากองค์กรต่าง ๆ มีคณะทำงานประกอบด้วย นายประคัลภ์ ตัญตระกูล นายสมเกียรติ มั่นเมือง นายอำนาจ สาเขตร์ นายสมชาติ เจริญสุข โดยมีข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าคณะทำงาน ซึ่งก็ได้ดำเนินงานจัดการแสดง ต่อมาจนถึงปี พุทธศักราช ๒๕๕๑ รวม ๑๔ ปี โดยได้รับคำแนะนำจากวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยตลอดมา ในการดำเนินงานจัดการแสดงดังกล่าวนี้ คณะทำงานจะต้องศึกษารวบรวมเอกสารข้อมูลพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำบทการแสดงตลอดมาทุกปี จึงนับว่าเป็นต้นทุนในการที่จะใช้สำหรับศึกษา รวบรวม เรียบเรียง และวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญเพื่อจัดทำหนังสือ ประกอบกับการที่ข้าพเจ้าได้รับความอนุเคราะห์ จากบุคคลที่เคารพอย่างยิ่ง ท่านเป็นผู้สืบสายสกุลมาจากพระราชวงศ์กรุงธนบุรีกับพระราชวงศ์จักรี คือ หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา ซึ่งท่านได้กรุณาให้คำแนะนำและมอบเอกสารพร้อมภาพที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำคัญสำหรับหนังสือเล่มนี้ อีกท่านหนึ่งคือ อาจารย์สมชาย นพเจริญกุล อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนตากพิทยาคม ที่ให้คำแนะนำพร้อมเอกสารข้อมูลประกอบ และนอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก ยังได้ทำหนังสือขอเอกสารข้อมูลเรื่องพระบรมราชานุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถานที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จากจังหวัดและหน่วยงานอื่น เพื่อนำมาใช้เป็นองค์ประกอบอีกด้วย จึงทำให้หนังสือเล่มนี้ น่าจะมีความสมบูรณ์ ครบถ้วน ดังที่ฝ่ายจัดทำหนังสือได้หวังไว้ทุกประการ จึงขอขอบพระคุณบุคคลและหน่วยงานที่สนับสนุน กิจกรรมการจัดทำหนังสือ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก” ไว้ ณ โอกาสนี้

(นายสำราญ แดงประเสริฐ)
ผู้ศึกษา รวบรวม เรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูล
และดำเนินการวิจัย

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทที่ ๑ ภูมิหลังจังหวัดตาก ๑

- ❖ สมัยก่อนกรุงสุโขทัย ๓
- ❖ สมัยกรุงสุโขทัย ๔
- ❖ สมัยกรุงศรีอยุธยา ๕
- ❖ สมัยกรุงธนบุรี ๑๐
- ❖ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๓

บทที่ ๒ พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๓๙

- ❖ ชาติกำเนิด ๔๑
- ❖ การเรียกขานและยกย่องพระนาม ๔๒
- ❖ การรับใช้ชาติบ้านเมือง ๔๘
- ❖ การกอบกู้เอกราช ๕๐
- ❖ การปราบดาภิเษกขึ้นครองแผ่นดิน ๖๘

บทที่ ๓ พระราชกรณียกิจ ๗๑

- ❖ การปกครองบ้านเมืองและขยายอาณาเขตของไทย ๗๓
- ❖ การฟื้นฟูบ้านเมือง และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ๑๐๕
- ❖ พระราชวงศานุวงศ์ กรุงธนบุรี ๑๑๓
- ❖ บทสรุป ๑๒๕

บทที่ ๔ ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก ๑๕๗

- ❖ สถานที่ตั้ง (แผนผังบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ๑๕๙
- ❖ ประวัติการก่อสร้าง ๑๖๐
- ❖ การบูรณะและพัฒนาศาล ๑๖๔
- ❖ การประกอบพิธีถวายราชสักการะ และข้อปฏิบัติในการถวายราชสักการะ ๑๗๖

อยู่ในการบริหารส่วนจังหวัดตาก

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๕ มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก	๑๘๗
❖ การจัดตั้งมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก	๑๘๙
❖ ตราสารมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก	๑๙๐
❖ การจัดหารายได้ของมูลนิธิและการใช้จ่ายเงินมูลนิธิ	๑๙๓
❖ คณะกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก	๑๙๔
❖ การบริหารงานของศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก	๒๐๓
❖ กิจกรรมของมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๒๐๖
❖ แผนผังบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก	๒๐๘
บทที่ ๖ สถานที่สำคัญและพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทั่วประเทศ	๒๐๙
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก	๒๑๑
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ กลางวงเวียนใหญ่ ธนบุรี กรุงเทพมหานคร	๒๑๓
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ศูนย์การทหารม้าค่ายอดิศร จังหวัดสระบุรี	๒๑๙
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ ทุ่งนาเชย อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี	๒๒๐
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ วัดลุ่มมหาชัยชุมพล อำเภอเมือง จังหวัดระยอง	๒๒๒
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถาน อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา	๒๒๔
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ ศาลาว่าการเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี	๒๒๗
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ โรงพยาบาลตากสิน ธนบุรี กรุงเทพฯ	๒๒๙
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ กองบัญชาการทหารเรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ	๒๓๒
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ วัดบางคาง อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี	๒๓๙
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ บางกุ้ง ตำบลบางกุ้ง มณฑลสมุทรสงคราม	๒๔๑
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ วัดนางแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	๒๔๓
❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ วัดหนองนกไข่ จังหวัดสมุทรสาคร	๒๔๕

สำนักการบริหารการสอนจังหวัดตาก

สารบัญ

หน้า

บทที่ ๖ สถานที่สำคัญและพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทั่วประเทศ (ต่อ)

- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ๒๔๗
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์ ณ วัดพิชัยสงคราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒๕๓
- ❖ อนุสรณ์สถานวัดโพธิ์สังหาร อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒๕๖
- ❖ อนุสรณ์สถานวัดพรานนก อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒๕๗
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ วัดหนองตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ๒๕๘
- ❖ การสร้างศาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๒๖๐
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ในศาล จังหวัดจันทบุรี ๒๖๒
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ศาล โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในพระราชวังเดิม ๒๖๕
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) ธนบุรี กรุงเทพฯ ๒๗๓
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ วัดอินทาราม (วัดบางยี่เรือนอก) ธนบุรี กรุงเทพ ๒๗๕
- ❖ ศาลเจ้าพ่อตากสิน วัดหงส์ รัตนารามราชวรวิหาร ธนบุรี กรุงเทพฯ ๒๘๐
- ❖ วัดระฆังโฆษิตารามวรมหาวิหาร อนุสรณ์สถาน พระไตรปิฎก สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๒๘๑
- ❖ วัดราชคฤห์วรวิหาร (วัดบางยี่เรือเหนือ) พระอุโบสถ พระยาพิชัยดาบหัก แม่ทัพคนสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ๒๘๒
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ ภายในโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ตสม) จังหวัดตาก ๒๘๔
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ (ค่ายพระเจ้าตาก) อำเภอเมือง จังหวัดตาก ๒๘๗
- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ภายในกองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหาราบที่ ๔ (ค่ายวชิรปราการ) ตำบลน้ำรึม อำเภอเมือง จังหวัดตาก ๒๘๙

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สารบัญ

หน้า

บทที่ ๖ สถานที่สำคัญและพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทั่วประเทศ (ต่อ)

- ❖ พระบรมราชานุสาวรีย์ (หนองบัวค่าย) บริเวณวัดท่านา ตำบลหนองบัวใต้ จังหวัดตาก ๒๙๐
- ❖ อนุสรณ์สถานวัดดอยเขาแก้ว ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมือง จังหวัดตาก (ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ศาลเจ้าแม่นกเอี้ยง ศาลเจ้าพ่อไหฮอง) ๒๙๒
- ❖ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพาณิชยนาวี ตำบลบางกระจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ๒๙๕
- ❖ อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดพลับ ตำบลบางกระจะ จังหวัดจันทบุรี ๒๙๙
- ❖ สุสานฉลองพระองค์และพระมาลา สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หมู่บ้านหวาฟู่ อำเภอเท่งไฮ้ นคร ซัวเถา มณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน ๓๐๐

ภาคผนวก

- ❖ **การจัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**
  - **กิจกรรมที่จัดในจังหวัดตาก** (๓)

๑. กิจกรรมพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๒. กิจกรรมพิธีเปิดงานตากสินมหาราชานุสรณ์

๓. การจัดนิทรรศการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๔. การจัดทำเอกสารเผยแพร่พระเกียรติคุณ และพระราชประวัติในลักษณะแผ่นพับ

๕. การจัดแสดงละครประกอบแสงเสียงเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๖. การจัดกิจกรรมพิธีเทิดพระเกียรติวันคล้ายวันพระราชสมภพ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

อบจ.การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สารบัญ

หน้า

ภาคผนวก (ต่อ)

- มีการจัดพิธีถวายราชสักการะในวันสำคัญสำหรับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามวันที่ได้กำหนดว่าเหมาะสมของแต่ละแห่ง รวมทั้งมีการจัดสร้างพระบรมรูปเหมือน สำหรับบูชาเกือบทุกแห่ง
- วัตถุมงคล พระรูปเหมือน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (๕)
- พระบรมรูปเหมือน เหรียญ และวัตถุมงคล เพื่อเป็นที่ระลึก และบูชา หลายลักษณะ ทั้งในจังหวัดตาก และในจังหวัดอื่นๆ ที่มีศาล พระบรมราชานุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถานตามที่รวบรวมได้ ดังนี้ (๖)

ภาพที่ ๑ เศษทองจากเบ้าหลอมรูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๑๐ (๑๐)

ภาพที่ ๒ รูปหล่อ องค์ลอย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๑ กะไหล่ทอง พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๓ รูปหล่อ องค์ลอย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๔ เหรียญ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๑ เนื้อทองคำ พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๕ เหรียญ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๖ เหรียญ ที่ระลึกวันกู้เอกราชครบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๗ รูปหล่อ องค์ลอย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๔

ภาพที่ ๘ เหรียญ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๔

ภาพที่ ๙ เหรียญ กีฬาประชาชนจังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๑๘

ภาพที่ ๑๐ รูปหล่อ องค์ลอย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นตากร่มรื่น ตากร่ำรวย พ.ศ. ๒๕๒๗

ภาพที่ ๑๑ ชุ้ม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นตากร่มรื่น ตากร่ำรวย พ.ศ. ๒๕๒๗

ภาพที่ ๑๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ตากร่มรื่น) ทงป้อแต้ม้ง และเหรียญสิ่มหาราช พ.ศ. ๒๕๒๗

ภาพที่ ๑๓ เหรียญ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นตากร่มรื่น พ.ศ. ๒๕๒๗

ภาพที่ ๑๔ พระชัยมาลา พ.ศ. ๒๕๔๕ (เนื้อทอง เงิน และทองแดง

ภาพที่ ๑๕ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่น กู้ชาติ กู้เศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๒๗ "ร่ำรวย รุ่งเรือง"

ภาพที่ ๑๖ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ศูนย์การทหารม้าค่ายอดิศร จังหวัดสระบุรี

อำเภอเมืองตาก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

สารบัญ

หน้า

ภาคผนวก (ต่อ)

- พระบรมรูปเหมือน เหรียญ และวัตถุมงคล เพื่อเป็นที่ระลึก และบูชา หลายลักษณะ ทั้งในจังหวัดตาก และในจังหวัดอื่น ๆ ที่มีศาล พระบรมราชานุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถานตามที่รวบรวมได้ ดังนี้ (๑๕)

ภาพที่ ๑๗ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๒๒

ภาพที่ ๑๘ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ระลึกธนาคารกรุงเทพ สาขาตาก พ.ศ. ๒๕๒๒

ภาพที่ ๑๙ พระบรมรูปพิมพ์เนื้อผงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โรงเรียนตากพิทยาคม

ภาพที่ ๒๐ พระบรมรูปเหมือนลอยองค์ (วัดโคกพลู อำเภอเมือง จังหวัดตาก) พ.ศ. ๒๕๔๖

ภาพที่ ๒๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (วัดโคกพลู) พ.ศ. ๒๕๓๓

ภาพที่ ๒๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๒ มหาราช เทศบาลเมืองแม่สอด จังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๔๘

ภาพที่ ๒๓ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ด้านหลังเป็นพระบรมรูป สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระคชาธาร หลั่งน้ำศิโนทก (เครื่องหมายประจำจังหวัดตาก)

ภาพที่ ๒๔ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ระลึกเปิดอาคาร ๓๐ เตียง โรงพยาบาลบ้านตาก (พ.ศ. ๒๕๓๕)

ภาพที่ ๒๕ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช “มหามงคลชีวิต” วัดเนินมะคึก อำเภอเมือง จังหวัดตาก (เนื้อผง)

ภาพที่ ๒๖ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก (หอการค้าจังหวัดตาก) พ.ศ. ๒๕๔๕ (รุ่นเมตตาธรรม)

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก “สุดยอดมงคลวัตถุรุ่นมหาลาภ” พ.ศ. ๒๕๓๘ (หอการค้าจังหวัดตาก)มีแบบองค์บูชาขนาด ๙″ ๕″ ๑.๕″ องค์ห้อยคอรมดำ เนื้อเงินและเนื้อทองคำ แบบเหรียญกะไหล่ทองขัดเงา เหรียญเงินขัดเงา เหรียญทองคำแท้ขัดเงา

สำนักการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ ๑	แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดตาก	๓๘
ภาพที่ ๒	ดวงพระราชสมภพ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๔๑
ภาพที่ ๓	แผนที่ประเทศสยามสมัยกรุงธนบุรี	๑๔๓
ภาพที่ ๔	พระบรมทนต์	๑๔๖
ภาพที่ ๕	สร้อยพระศอของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๑๔๖
ภาพที่ ๖	สุสานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อยู่ที่ประเทศจีน	๑๔๘
ภาพที่ ๗	พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๑๘๕
ภาพที่ ๘	แผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้ง และบริเวณศาล “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก”	๒๐๘
ภาพที่ ๙	พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก	๒๑๑
ภาพที่ ๑๐	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วงเวียนใหญ่ ธนบุรี กรุงเทพฯ	๒๑๓
ภาพที่ ๑๑	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ค่ายอดิศร จังหวัดสระบุรี	๒๑๖
ภาพที่ ๑๒	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่สวนสาธารณะ ทุ่งนาเชย อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี	๒๒๐
ภาพที่ ๑๓	พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถาน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา	๒๒๓
ภาพที่ ๑๔	อนุสรณ์สถานพระสถูปเจดีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๒๒๕
ภาพที่ ๑๕	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ศาลาว่าการเมืองพัทยา (ทัพยา)	๒๒๗

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ ๑๖	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช “โรงพยาบาลตากสิน คลองสาน กรุงเทพฯ”	๒๒๙
ภาพที่ ๑๗	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองบัญชาการกองทัพเรือ (พระราชวังเดิม ธนบุรี) กรุงเทพฯ	๒๓๑
ภาพที่ ๑๘	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดบางคาง บ้านมอญ อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี	๒๓๘
ภาพที่ ๑๙	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อนุสรณ์รบพม่าที่บางกุ้ง ตำบลบางกุ้ง มณฑลสุมทรสงคราม	๒๔๐
ภาพที่ ๒๐	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดนางแก้ว ตำบลธรรมเสน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	๒๔๒
ภาพที่ ๒๑	พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถานสมเด็จ พระเจ้าตากสินมหาราช วัดหนองนกไข่ จังหวัดสมุทรสาคร	๒๔๔
ภาพที่ ๒๒	พระบรมราชานุสาวรีย์ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ที่เขาขุนพนม พรหมคีรี นครศรีธรรมราช	๒๔๖
ภาพที่ ๒๓	วัดเขาขุนพนม	๒๔๙
ภาพที่ ๒๔	วัดพิชัยสงคราม	๒๕๔
ภาพที่ ๒๕	อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บ้านโพธิ์สาวหาญ อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๒๕๕
ภาพที่ ๒๖	อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประดิษฐานอยู่ในวัดพรานนก อ.อุทัย จ.พระนครศรีอยุธยา	๒๕๗
ภาพที่ ๒๗	พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดหนองตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ	๒๕๙

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ ๒๘	ศาลเก่าหลังเล็ก ที่ประดิษฐานเทวรูปประจำพระองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๒๖๔
ภาพที่ ๒๙	ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อำเภอเมืองจันทบุรี	๒๖๔
ภาพที่ ๓๐	พระราชวังเดิม	๒๖๘
ภาพที่ ๓๑	“พระราชวังเดิมเป็นพระราชวังหลวงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทำการก่อสร้างเมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี”	๒๖๙
ภาพที่ ๓๒	ท้องพระโรง ภายในพระราชวังเดิม และป้อมวิชัยประสิทธิ์	๒๖๙
ภาพที่ ๓๓	พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม	๒๗๒
ภาพที่ ๓๔	วิหารสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๒๗๒
ภาพที่ ๓๕	แท่นพระบรรทม	๒๗๒
ภาพที่ ๓๖	แผ่นศิลาจารึกลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๒๗๒
ภาพที่ ๓๗	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๒๗๓
ภาพที่ ๓๘	วัดอินทารามวรวิหาร	๒๗๙
ภาพที่ ๓๙	พระอุโบสถวัดหงส์รัตนารามสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีฯ	๒๘๐
ภาพที่ ๔๐	วัดระฆังโฆษิตาราม	๒๘๑
ภาพที่ ๔๑	ภูเขามณฑปพระพุทธบาท วัดราชคฤห์ (วัดบางยี่เรือเหนือ)	๒๘๒
ภาพที่ ๔๒	โบสถ์พระยาพิชัย วัดราชคฤห์	๒๘๒
ภาพที่ ๔๓	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายในโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก	๒๘๓
ภาพที่ ๔๔	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ ค่ายพระเจ้าตาก อำเภอเมือง จังหวัดตาก	๒๘๖

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ ๔๕	พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายในกองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๔ ค่ายวชิรปราการ จังหวัดตาก	๒๘๘
ภาพที่ ๔๖	อุโบสถเก่า ที่ชำรุดทรุดโทรม	๒๙๔
ภาพที่ ๔๗	เจดีย์ที่วัดกลางสวนดอกไม้ที่กล่าวกันว่า ได้นำถ้วยแก้วบรรจุพระบรมธาตุ นำมาประดิษฐานไว้บนยอดเจดีย์	๒๙๔
ภาพที่ ๔๘	เจดีย์เก่าบนวัดดอยเขาแก้ว	๒๙๔
ภาพที่ ๔๙	อู่ต่อเรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. ๒๓๑๐	๒๙๖
ภาพที่ ๕๐	เรือสำเภาจีน ที่พระเจ้าตากรวบรวมมาจากพ่อค้าชาวจีนเมืองตราด	๒๙๖
ภาพที่ ๕๑	อู่ต่อเรือบ้านเสม็ดงาม ต.หนองบัว อ.เมือง จ.จันทบุรี	๒๙๖
ภาพที่ ๕๒	พระราชพิธีปราบดาภิเษก จากหนังสือ “จากสามัญชนสู่มหาราช แห่งกรุงธนบุรี”	๒๙๗
ภาพที่ ๕๓	พระราชกรณียกิจ จัดแสดงไว้ที่ห้องบุคคลสำคัญ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พาณิชยนาวี ต.บางกะจะ จ.จันทบุรี	๒๙๗
ภาพที่ ๕๔	ธนบัตรแบบสิบสอง ชนิดราคา ๒๐ บาท	๒๙๘
ภาพที่ ๕๕	วัดพลับ จันทบุรี	๒๙๙
ภาพที่ ๕๖	พระปรางค์วัดพลับ	๒๙๙
ภาพที่ ๕๗	แผนที่หมู่บ้านแอ่โป่วแต่ อำเภอเท่งไฮ้ นครซัวเถา มณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน	๓๐๒

สงวนการใช้งานสำหรับเจ้าหน้าที่ จังหวัดตาก

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๑	ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองและผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน	๓๑
ตารางที่ ๒	รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงสุโขทัย	๑๕๔
ตารางที่ ๓	รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงศรีอยุธยา	๑๕๕
ตารางที่ ๔	รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงธนบุรี	๑๕๖
ตารางที่ ๕	รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงรัตนโกสินทร์	๑๕๖

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๑
ภูมิหลังจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๑ ภูมิหลังจังหวัดตาก

รอยบันทึกเรื่องเมืองตากจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ก่อนที่จะนำเข้าสู่เนื้อหาสาระ ที่เกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระราชวงศ์กรุงธนบุรี ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ศาลและพระบรมราชานุสาวรีย์ อนุสรณ์สถานที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามวัตถุประสงค์ของการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ขอนำเสนอข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดตาก ดังนี้

๑. เมืองตากสมัยก่อนกรุงสุโขทัย

ตาก เป็นเมืองที่สร้างขึ้นสมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี เมืองเดิมตั้งอยู่บนดอยเล็ก ๆ ลูกหนึ่ง อยู่เหนือที่ว่าการอำเภอบ้านตากในปัจจุบันนี้ไปประมาณ ๔ กิโลเมตร อยู่ห่างจากแม่น้ำปิงไปทางทิศตะวันตก ๔๐๐ เมตร ที่หมู่บ้านท่าพระธาตุ ตำบลเกาะตะเภา อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า[๑] เดิมเป็นเมืองที่พวกมอญสร้างขึ้นไว้ เพราะอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงและอยู่ตรงปากน้ำวังทางไปเมืองนครลำปาง เป็นเส้นทางสำคัญในการคมนาคมในสมัยนั้น แต่เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดเคยทำการสำรวจโดยละเอียด และกรมศิลปากรก็ยังไม่เคยทำการขุดค้น จึงไม่ปรากฏร่องรอยในทางโบราณคดีอันจะแสดงให้เห็นว่า เป็นเมืองของมอญแต่อย่างใด[๒]

---

[๑] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา, อธิบายระหว่างทางล่องลำน้ำพิงค์ตั้งแต่เชียงใหม่จนถึงปากน้ำโพธิ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒), หน้า ๑๗

[๒] ตรี อมาตยกุล เมืองเหนือและเมืองใต้ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน, ๒๕๓๑), หน้า ๒๗๔ - ๒๗๕

อบจ. กรมบริหารส่วนจังหวัดตาก

แต่มีข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่าถ้าเมืองตากเป็นเมืองที่พวกมอญมาสร้างไว้จริง ก็เป็นเรื่องก่อนสมัยสุโขทัย เพราะปรากฏในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ มอญก็มิได้ครอบครองเมืองนี้แล้ว จะเห็นได้ว่า เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าว และพ่อขุนผาเมือง ยึดอำนาจจากขอมและประกาศตั้งกรุงสุโขทัยขึ้นเป็นอิสระ เมืองต่าง ๆ ที่มีคนไทยเป็นเจ้าเมืองก็ยอมรวมอาณาจักรสุโขทัยแต่โดยดี ตั้งแต่นั้น ถ้าเป็นเมืองที่ชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ไทยปกครองอยู่ เห็นจะไม่ยินยอมร่วมมือกันโดยง่ายดายเช่นนั้น*

นอกจากนี้ในหนังสือประวัติศาสตร์ไทยของพระบริหารเทพธานี ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมืองตาก ว่า เดิมเคยเป็นเมืองราชธานีของแคว้นเหนือมาก่อน ต่อมาในสมัยพระยากาฬวรรณดิส ได้ย้ายจากเมืองตากไปครองเมืองละโว้แทนเมืองตากจึงถูกทิ้งให้เป็นเมืองร้าง ต่อมาเมื่อพระนางจามเทวี เสด็จขึ้นครองเมืองหริภุญไชย ในราว พ.ศ. ๑๒๐๐ พระนางจามเทวีได้บูรณะเมืองตากขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงน่าที่จะช่วยยืนยันว่า เมืองตากเป็นเมืองที่มีมาก่อนสมัยสุโขทัย ได้อีกทางหนึ่ง

๒. เมืองตากสมัยกรุงสุโขทัย

หลังจากที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ประกาศตั้งกรุงสุโขทัยขึ้นเป็นอิสระ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐ จากนั้นในราว พ.ศ. ๑๘๐๕ ได้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเมืองตากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง คือพ่อขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด (อยู่ในอำเภอแม่สอดในปัจจุบัน) ยกทัพมาตีเมืองตาก ซึ่งเป็นเมืองชายแดนกรุงสุโขทัย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จึงยกกองทัพมาช่วยป้องกันเมืองตากและได้ปะทะกันที่เชิงดอย นอกเมืองตากออกไปประมาณสักสิบกิโลเมตรเศษ แต่เนื่องจากภูมิประเทศของเมืองตากเป็นป่าเขาโดยมาก การซุ่มซ่อนจึงกระทำได้อย่างสะดวกสบาย ดังปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงว่า เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ต้อนพลเข้าไปทางซ้ายเพื่อหวังโอบล้อมกองทัพของพ่อขุนสามชน แต่ขุนสามชนคงรู้ที่จึงขับเข้ามาทางขวาโอบล้อมกองทัพของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เสียก่อน ไพร่พลในกองทัพพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ไม่นึกว่า

* เพิ่งอ้าง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เหตุการณ์จะกลับตรงข้ามกันเช่นนั้นก็เสียกำลังใจถอยร่นลงมา ขณะนั้นราชโอรสองค์เล็กของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งมีพระชนมายุ ๑๙ พรรษา ได้ติดตามมาด้วยเห็นว่า ขืนปล่อยให้ไพร่พลในกองทัพร่นลงมาเรื่อยเช่นนั้น ผลสุดท้ายต้องพ่ายแพ้อย่างแน่นอน จึงทรงขับช้างต้อนพลต่อตีกองทัพของขุนสามชนอีกครั้ง แล้วทรงไสช้างบุกเข้าไปจนถึงตัวขุนสามชน ซึ่งกำลังต้อนพลรุกไล่กองทัพของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เข้ามา พ่อขุนรามคำแหงทรงปะทะช้างกับขุนสามชนจนได้กระทำยุทธหัตถีกัน ขุนสามชนสู้ไม่ได้ก็พ่ายแพ้หนีไป เมืองตากจึงรอดพ้นจากการรุกรานของขุนสามชน และตลอดสมัยกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏในศิลาจารึกหรือจดหมายเหตุ เกี่ยวกับเรื่องราวเมืองตากนี้อีกเลย[๓]

เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติในการชนช้างคราวนี้จึงได้มีการสร้างเจดีย์แบบสุโขทัย ซึ่งเรียกว่า พระปรางค์ขึ้น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าก่อสร้างในสมัยกรุงสุโขทัย ขนาดพระปรางค์สูงตลอดยอดประมาณ ๑๐ วา แต่ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้สร้าง

๓. เมืองตากสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ เกี่ยวกับเมืองตาก จนกระทั่งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ปรากฏว่าทางประเทศพม่ามีกษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ กษัตริย์องค์นี้ทรงมีอุปนิสัยกล้าหาญพอพระราชหฤทัยในการทำศึกสงครามและได้คู่คิดการสงครามพระองค์หนึ่ง เป็นเชื้อพระวงศ์ทรงพระนามว่าบุเรงนองทั้งสองพระองค์นี้ทรงคิดตระเตรียมกำลังที่จะทำสงครามแผ่อาณาจักรให้กว้างขวาง ทรงยกกองทัพไปปราบปรามได้รามัญประเทศและไทยใหญ่ไว้ในอำนาจทั้งสิ้น ครั้นทรงทราบว่าเกิดจลาจลในกรุงศรีอยุธยาเนื่องมาจากการผลัดแผ่นดินใหม่ พระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ทรงเห็นเป็นโอกาสที่ว่าจะตีเอากรุงศรีอยุธยามาไว้เป็นเมืองขึ้นอีกประเทศหนึ่งได้โดยง่าย จึงโปรดให้กะเกณฑ์กองทัพมาตั้งประชุมพลที่เมืองเมาะตะมะ แล้วเสด็จเป็นจอมทัพยกเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ หมายจะตีเอากรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองขึ้น แต่เมื่อยกกองทัพมาถึงชานนครแล้วก็ไม่สามารถตีหักเข้าไปได้ ครั้น

[๓] ตรี อมาตยกุล , อ้างแล้ว หน้า ๒๗๖ - ๒๗๗

ได้ข่าวว่ามีกองทัพไทยยกลงมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ จะมาตีกระหนาบก็ตกพระทัยจะเลิกทัพกลับไปทางด่านเจดีย์สามองค์ซึ่งเป็นทางที่ยกเข้ามาแต่เดิมนั้นก็ทรงเห็นว่าหัวเมืองรายทางที่ผ่านมานั้นยับเยินหมด จะหาเสบียงอาหารเลี้ยงกองทัพได้ยาก จึงโปรดให้ยกกองทัพขึ้นไปทางเหนือ เดินทัพออกไปทางด่านแม่ละเมา แขวงเมืองตาก เพราะทรงเห็นว่ากองทัพของพระองค์มีกำลังมากกว่ากองทัพไทยหลายเท่าคงจะตีหักออกไปได้ไม่ยากลำบากเท่าใดนัก แต่กองทัพพม่าก็ถูกกองทัพของพระราเมศวรราชโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์ กับพระมหาธรรมราชาราชบุตรเขย ติดตามตีไปทั้งสองทาง และฆ่าฟันรี้พลพม่าล้มตายเป็นอันมาก และปล่อยให้กองทัพของพระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ยกกลับไปได้โดยสะดวก

ก่อนที่จะกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนต่อไป จะกล่าวถึงทางคมนาคมที่ใช้ติดต่อกันในระหว่างประเทศพม่ากับประเทศไทย ซึ่งมีมาแต่สมัยโบราณเสียก่อน เพื่อจะได้เข้าใจภูมิประเทศพม่ามีอยู่ ๒ ทาง โดยมีทางมาร่วมกันที่เมืองเมาะตะมะ ผู้ที่สัญจรไปมาหรือแม้แต่กองทัพก็ต้องเดินตามทางคมนาคมทั้งสองนี้ มิฉะนั้นจะเดินทางไม่สะดวก เพราะต้องข้ามเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นเขาเขื่อนกั้นขวางหน้าอยู่ ทางคมนาคมทั้งสองทางนี้คือ สายเหนือออกจากเมืองเมาะตะมะขึ้นไปทางแม่น้ำ จนถึงบ้านตะพู (เมืองแกรง) แล้วเดินบกมาข้ามแม่น้ำกลีบแม่น้ำเม้ย[๑] แม่น้ำแม่สอด ผ่านเข้ามาทางด่านแม่ละเมาลงท่าแม่น้ำปิง ตรงบ้านระแหง (ที่ตั้งเมืองตากปัจจุบันทางสายนี้เป็นทางคมนาคมกับหัวเมืองฝ่ายเหนือของไทย ตลอดขึ้นไปถึงเมืองเชียงใหม่ ส่วนทางสายใต้นั้นออกจากเมืองเมาะตะมะ ไปตามแม่น้ำอัตรัน (เมืองเชียงกราน) จนถึงเมืองสิงห์ แล้วเดินบกมาข้ามแม่น้ำสะกลิก และแม่น้ำกษัตริย์ ข้ามภูเขาเข้าแดนไทยทางด่านพระเจดีย์สามองค์ มาลงลำน้ำแควน้อยที่สามสบ แล้วใช้เรือล่องมาทางเมืองไทรโยคเก่า แล้วตัดข้ามมาลงลำน้ำแควใหญ่เมืองศรีสวัสดิ์ หรือที่ท่ากระดานด่านกรามช้าง แล้วเดินเลียบลำน้ำแควใหญ่ลงมาจนถึงเมืองกาญจนบุรีเก่า ซึ่งตั้งอยู่ในทุ่งหญ้าใกล้เขาชนไก่ จากเมืองกาญจนบุรีเก่าลงมาเป็นที่ราบ จะใช้เกวียนเดินทางบกหรือใช้เรือล่องลงตามลำน้ำมาก็สะดวกทั้งสองทาง กองทัพพม่าที่ยกเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา หรือกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ยกเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์นี้แทบทุกคราว

[๑] คือแม่น้ำเมย ที่กั้นแดนประเทศไทยกับประเทศพม่า ที่อำเภอแม่สอดทุกวันนี้

การทำสงครามได้ว่างเว้นมาเป็นระยะเวลา ๑๕ ปี ประเทศพม่าได้เปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินใหม่เพราะพระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ซึ่งยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๑ นั้น พอกลับไปถึงเมืองหงสาวดีได้ไม่นานนักก็เกิดสติฟั่นเฟือน ไม่สามารถจะว่าราชการบ้านเมืองได้ บุเรงนองซึ่งเป็นพระมหาอุปราชต้องสำเร็จราชการแทน ในที่สุดพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชะเวตี้ถูกขุนนางเชื้อชาติมอญคนหนึ่งชื่อสมิงสอดวุตทูลลวงให้ไปจับช้างเผือกในป่าใกล้พระนคร แล้วช่วยกันจับพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชะเวตี้ปลงพระชนม์เสีย บุเรงนองซึ่งเป็นพระมหาอุปราชอยู่ จึงทำพิธีราชาภิเษกเป็นพระเจ้าหงสาวดี เมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๖ และเมื่อเสวยราชสมบัติแล้วไม่นาน พระเจ้าบุเรงนองก็เริ่มทำสงครามแผ่อาณาจักรเรื่อยมาเป็นเวลา ๑๐ ปี จนได้ประเทศน้อยใหญ่ที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าไว้ในอำนาจทั้งสิ้นแล้ว พระเจ้าบุเรงนองก็ทรงดำริที่จะยาตรากองทัพอันเกรียงไกรของพระองค์เข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา

ก่อนที่จะยกกองทัพเข้ามา พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ก็หาเหตุอันเป็นการจุดชนวนสงครามขึ้นก่อน ด้วยการส่งพระราชสาส์นมาขอช้างเผือกจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ๒ เชือก การที่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองมีพระราโชบายเช่นนี้ ก็เพื่อจะหยั่งพระทัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิดูว่าจะยอมเป็นเมืองขึ้นแก่กรุงหงสาวดีโดยตรงโดยไม่ต้องรบหรือว่าจะรบลองกำลังกันดูก่อน เพราะถ้าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงพระราชทานช้างเผือกไปให้ก็หมายความว่าทรงยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์โดยดี ถ้าไม่พระราชทานก็หมายถึงว่าจะต้องเตรียมรบ มีทางเลือกแต่เพียงสองทางเท่านั้น ซึ่งผลที่สุดสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็ทรงเลือกเอาข้างการรบเพื่อรักษาพระเกียรติของพระองค์ และของประเทศชาติไว้ แล้วการสงครามก็เกิดขึ้นจริง ๆ ในปี พ.ศ. ๒๑๐๖ นั้น

การสงครามคราวนี้ ถึงแม้ว่าเมืองตากจะไม่เป็นสนามรบโดยตรงก็ตาม แต่ก็ได้รับความเดือดร้อนด้วย เนื่องจากเมืองตากอยู่ในเส้นทางที่จะผ่านมาจากเมืองเชียงใหม่ เพราะฉะนั้นกองทัพของพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งในเวลานั้นเป็นฝ่ายพม่าได้คุมกองเรือลำเลียงเสบียงอาหารลงมาบรรจบกับทัพหลวงที่เมืองตาก แล้วลาดตระเวนหาเสบียงอาหารในเขตเมืองตาก เพื่อสะสมไว้สำหรับเลี้ยงไพร่พลในกองทัพหลวงต่อไป

พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ทรงยกกองทัพเข้ามาทางด่านแม่ละเมา แล้วเข้าตีหัวเมืองต่าง ๆ ทางเหนือเรื่อยลงมา และได้รบกับเมืองใหญ่ ๆ หลายเมือง เช่น เมืองพิษณุโลก กำแพงเพชร เมืองสุโขทัย แต่ไม่ปรากฏว่าเมืองตากได้สู้รบกับกองทัพของพระเจ้าหงสาวดี

บุเรงนอง ทั้งนี้คงจะเนื่องจากเมืองตากเก่าตั้งอยู่เหนือด่านแม่ละเมาขึ้นไปมาก กองทัพพม่ายกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา จึงไม่จำเป็นที่จะต้องอ้อมขึ้นไปตีเมืองตากซึ่งอยู่ห่างออกไปตั้ง ๓๐ กิโลเมตร คงเดินทัพตัดตรงเข้ามายังบ้านป่ามะม่วง ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับบ้านระแหง[๑] แล้วเดินทัพไปทางทิศตะวันออกเข้าตีเมืองสุโขทัย และเมืองพิษณุโลกอีกทางหนึ่ง อีกทัพหนึ่งแยกลงไปทางใต้เข้าเมืองกำแพงเพชรและเมืองนครสวรรค์เมื่อตีได้หัวเมืองใหญ่ ๆ เหล่านี้แล้วก็รวบรวมกำลังกันยกเข้าตีกรุงศรีอยุธยาต่อไป

เนื่องจากศึกพม่าในคราวนี้เป็นเหตุให้ไทยคิดเห็นว่า ตัวเมืองตากเก่าตั้งอยู่ลึกเข้าไปในทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือมาก กองทัพพม่าซึ่งยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา ก็เดินทัพเข้ามาได้อย่างสบาย โดยไม่ต้องเสียกำลังริ้พลเพื่อเข้าตีเมืองตากแต่สักคนเดียว จึงได้ย้ายตัวเมืองลงมาตั้งในที่ซึ่งพม่าเดินทัพผ่าน คือที่บ้านป่ามะม่วง[๒] การย้ายเมืองตากมาตั้งที่บ้านป่ามะม่วงนี้เข้าใจว่ายังไม่ทันย้ายในแผ่นดินพระมหาจักพรรดิ์ เพราะในแผ่นดินนี้ปรากฏในหนังสือพงศาวดารว่ามัวเตรียมการแต่เรื่องป้องกันข้าศึกที่ยกเข้ามาทางใต้เท่านั้น เช่นรื้อกำแพงเมืองเขื่อนขันธ์กันพระนครทั้ง ๔ ทิศออกหมดเพื่อไม่ให้ข้าศึกเข้าอาศัย ในเมื่อตีเมืองเหล่านั้นได้และตั้งเมืองบางเมืองขึ้นใหม่ เช่น เมืองนครไชยศรีกับเมืองนนทบุรีซึ่งเป็นเมืองใกล้พระนครเพื่อที่จะได้เป็นที่ระดมกำลังสำหรับเรียกคนเข้ารักษาพระนครและจัดหาเสบียงอาหารได้ง่าย

การย้ายเมืองตากมาอยู่ที่บ้านป่ามะม่วงนี้ คงจะย้ายมาในแผ่นดินพระมหาธรรมราชา[๓] ภายหลังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพแล้วเป็นแน่ เพราะปรากฏว่าหลังจากนั้น ไทยเราเตรียมรับศึกพม่าอย่างเต็มที่ เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตระหนักพระราชหฤทัยดีแล้วว่า ถึงอย่างไรก็ดี จะต้องรบรับขับเคี่ยวกับกองทัพพม่าเป็นการใหญ่ และก็เป็นจริงสมดังพระราชดำริ เพราะในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา

---

[๑] คือ เมืองตากใหม่

[๒] การย้ายเมืองตากในครั้งนี้ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงสันนิษฐานว่าไว้ในหนังสืออธิบายทางล่องลำน้ำปิง สาเหตุที่ย้ายเมืองก็เนื่องจากการคมนาคม ติดต่อค้าขายระหว่างเมืองตากเก่ากับมอญไม่สะดวก

[๓] ดำรงราชานุภาพ สมเด็จฯ กรมพระยา, อ้างแล้ว หน้า ๒๑

และในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น ปรากฏว่าไทยกับพม่าได้รบกันเป็นมหาสงคราม ถึง ๗ ครั้ง

เมืองตากที่ย้ายมาตั้งที่บ้านป่ามะม่วง มิใช่จะเป็นเมืองหน้าด่านสำหรับป้องกันกองทัพพม่าที่จะยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมาเท่านั้น แต่ยังเป็นเมืองที่กองทัพใช้เป็นที่ชุมนุมพลในเวลาที่จะยกกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่อีกด้วย เมื่อพระมหากษัตริย์ไทยทรงอานุภาพมาก เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งทรงได้เมืองเชียงใหม่มารวมอยู่ในพระราชอาณาจักร พระนามของทั้ง ๓ พระองค์นี้ ก็มีปรากฏอยู่ที่เมืองตากนี้ด้วย[๓]

หลังจากแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเทศไทยก็ว่างเว้นจากการทำสงครามขับเคี่ยวพม่ามาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งประมาณว่าไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ ปี ในระยะเวลานี้ชาวตากก็อยู่กันอย่างสงบสุข จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๐๘ เงาแห่งการสงครามจึงได้เริ่มฉายแสงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง การสงครามคราวนี้ทำให้ชาวเมืองตากต้องพลอยเดือดร้อนกันไปแทบทุกครัวเรือน เพราะกองทัพพม่ายกมาทางเมืองเชียงใหม่ ได้เข้าตีเมืองตากด้วย สงครามนี้น่าจะยกย่องเทิดทูนชาวเมืองตาก ที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันต่อสู้กองทัพพม่าแต่เมืองเดียว หัวเมืองเหนืออื่น ๆ แม้จะเป็นเมืองที่ใหญ่กว่าและมีพลเมืองมากกว่าเมืองตาก เช่น เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองพิชัย เมืองกำแพงเพชร และเมืองนครสวรรค์ ก็หามีเมืองใดต่อสู้กองทัพพม่าแต่อย่างใดไม่ คงปล่อยให้กองทัพพม่าเดินเข้ายึดตัวเมืองได้อย่างสบาย

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวเรื่องราวที่กองทัพพม่ายกเข้าตีประเทศไทยในครั้งนั้นไว้ในเรื่องไทยรบกับพม่า ดังนี้

“ในพงศาวดาร ว่ากองทัพที่ยกเข้ามาครั้งนี้มีข้อกำหนดอย่างหนึ่ง คือถ้าที่ไหนต่อสู้พม่าตีได้ก็เก็บริบทรัพย์สมบัติและจับผู้คน ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ ชาย หญิง เอาไปเป็นเชลยสงครามในเมืองพม่า บ้านเรือนทรัพย์สินสมบัติพม่าไม่ต้องการก็เผาผลาญทำลายเสียสิ้น ถ้า ที่ไหนผู้คนอ่อนน้อมยอมเข้าเป็นพวกพม่า พม่าให้คำสัตย์แล้วไม่ทำร้าย แต่เป็นกะเกณฑ์เอาสิ่งของที่พม่าต้องการ เช่น เสบียงอาหาร และพาหนะ เป็นต้น และเรียกเอาคนมาใช้การงานต่าง ๆ เหมือนอย่างเป็นบ่าวของพม่า”

---

[๓] เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๐

ดังได้กล่าวมาในตอนต้นแล้ว การสงครามคราวนี้ปรากฏว่าหัวเมืองรายทางเหนือของประเทศไทย ไม่มีเมืองใดต่อสู้กองทัพพม่าเลย คงมีแต่เมืองตากเพียงเมืองเดียวเท่านั้นที่ได้สู้รบกับกองทัพพม่า และเนื่องจากพม่าได้ตั้งเกณฑ์ไว้เช่นนี้แล้ว จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าชะตากรรมของเมืองตากจะเป็นอย่างไรต่อไป ทำให้นึกวาดภาพได้ว่าในขณะที่พม่าเข้าเมืองได้ บ้านเมืองและทรัพย์สินของชาวเมืองตากตลอดจนผู้คนพลเมืองจะเป็นประการใดบ้าง ย่อมเป็นการแน่นอนเหลือเกินที่จะกล่าวได้ว่า ชาวเมืองตากจะต้องถูกฆ่าฟันล้มตายไปไม่น้อย และบ้านเรือนตลอดจนทรัพย์สินต่าง ๆ ของชาวเมือง ก็จะต้องถูกทำลายหรือเผาผลาญไปอย่างไม่มีชิ้นดี ยิ่งกว่านี้พวกที่รอดตายถ้าหนีเข้าป่าดงไม่ทันก็จะถูกพม่าจับไปเป็นเชลยส่งไปเป็นทาสในประเทศพม่า ด้วยเหตุนี้เมืองตากจึงกลายเป็นเมืองร้างอย่างสิ้นเชิง และคงอยู่ในสภาพเช่นนี้ต่อมาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี[๑]

๔. เมืองตากสมัยกรุงธนบุรี

ดังได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ว่ากองทัพพม่าได้ยกทัพมาทางด่านแม่ละเมา โจมตีแล้วทำลายเมืองตากจนกลายเป็นเมืองร้างไปประมาณ ๕ ปี จนกระทั่งสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พระเจ้ากรุงธนบุรี) กษัตริย์องค์แรกและองค์เดียวในสมัยนี้ ได้ทรงจัดการปกครองหัวเมืองเหนือทั้งปวง ภายหลังจากได้ตีเมืองพิษณุโลกและเมืองฝางได้ใน พ.ศ. ๒๓๑๓ แล้ว ได้ทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองไปปกครองเมืองใหญ่หมดทุกเมือง รวมทั้งเมืองตากด้วย[๒]

เมื่อเจ้าเมืองใหม่มาครองเมืองตากแล้ว คงจะพยายามเสริมแต่งค่าย คูแลหอรบของเมืองตากให้มั่นคงยิ่งขึ้นแล้วพยายามเกลี้ยกล่อมราษฎรให้เข้ามาทำมาหากินตามถิ่นที่อยู่ของตนเอง

---

[๑] ตรี อมาตยกุล , อ้างแล้ว , หน้า ๒๗๗ - ๒๘๘

[๒] ในหนังสือพงศาวดาร ออกชื่อแต่เจ้าเมืองใหญ่ ๆ เมืองตากเป็นเมืองเล็กจึงไม่มีชื่อเจ้าเมือง แต่ก็กล่าวไว้ดังนี้ “และเมืองน้อย ๆ ทั้งปวงนั้น ก็โปรดให้ขุนนางผู้น้อยซึ่งมีความชอบไปครองเมืองทุก ๆ เมือง” ฉะนั้นจึงน่าเชื่อว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีคงจะทรงตั้งเจ้าเมืองมาครองเมืองตากในคราวนี้ด้วย มีหลักฐานชื่อว่าพระยากำแหงวิชิต

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เหมือนอย่างเดิม ในขณะนั้นเข้าใจว่าพลเมืองของเมืองตากคงจะเหลืออยู่ไม่มากนัก ประมาณว่าคงไม่ถึง ๑,๐๐๐ คน เพราะเมืองกำแพงเพชรเองซึ่งเป็นเมืองชั้นโท และเป็นเมืองที่มิได้สู้รบกับกองทัพพม่าไม่ได้รับความเสียหายเท่าใดนัก ก็ยังเหลือพลเมืองเพียง ๓,๐๐๐ คนเท่านั้น

เมืองตากมีเวลาว่างจากการทำศึกสงครามเพียง ๔ ปี เท่านั้น พอถึงปี พ.ศ. ๒๓๑๗ ก็ต้องเป็นที่ชุมนุมพลของกองทัพไทย เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะทรงยกไปตีเมืองเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง และในเวลาติด ๆ กันนี้ ก็เกิดรบกับกองทัพพม่า ซึ่งติดตามครัวมอญเข้ามาทางด่านแม่ละเมาอีก แต่การรบคราวนี้เป็นการรบย่อยกับกองทัพพม่าที่ติดตามครัวมอญเท่านั้น เมืองตากจึงไม่ได้รับความเสียหายอย่างใด เรื่องราวเกี่ยวกับการสงครามในคราวนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวไว้โดยละเอียดในเรื่องไทยรบพม่า ดังนี้

“สงครามนี้เกิดติดต่อจอแจกับที่ไทยไปตีเมืองเชียงใหม่ ซึ่งกล่าวมาในตอนก่อนมูลเหตุเกิดแต่เรื่องมอญเป็นกบฏขึ้นในเมืองพม่า ดังได้บรรยายแล้ว พระเจ้ามังระ ให้อะแซหวุ่นกี้ยกกองทัพลงมาตีเมืองอังวะ ๓๕,๐๐๐ คน พวกมอญกบฏซึ่งขึ้นไปล้อมเมืองย่างกุ้งสู้พม่าไม่ได้ก็ถอยหนี อะแซหวุ่นกี้ยกกองทัพพม่าติดตามลงมา พวกมอญกบฏจึงอพยพครอบครัวพากันออกจากเมืองมอญ จะหนีมาอยู่ในเมืองไทย อะแซหวุ่นกี้ให้กองทัพยกตามมาจับครอบครัวมอญที่หนีนั้น พม่าจึงมาเกิดรบขึ้นกับไทย”

ครัวมอญที่หนีเข้าเมืองไทยครั้งนี้มีหลายพวก และมาหลายทางด้วยกัน ครัวพวกสมิงสุหร่ายกลั่นเข้ามาทางด่านเมืองตากก่อน สมิงสุหร่ายกลั่นตัวนายได้เฝ้าพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เมืองตาก ก่อนเสด็จขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ ทูลให้ทรงทราบว่าพวกมอญจะพากันเข้ามาอยู่ในเมืองไทยมาก พระเจ้ากรุงธนบุรีคงคาดการณ์ว่า พม่าเห็นจะยกกองทัพตามครัวมอญเข้ามาจึงตรัสสั่งให้พระยากำแหงวิชิต คุมพล ๒,๐๐๐ คน ตั้งคอยรับครัวมอญอยู่ที่บ้านระแหง แขวงเมืองตากทางหนึ่ง และให้พระยายมราช (แขก) คุมกำลังไปตั้งขัดตาทัพอยู่ที่ท่าดินแดง ในลำน้ำไทรโยค คอยรับครัวมอญที่จะเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์อีกทางหนึ่ง แล้วจึงเสด็จยกกองทัพหลวงขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ ด้วยประมาณการว่าคงจะตีเมืองเชียงใหม่ได้ทันกลับลงมาต่อสู้พม่าที่ยกเข้ามาทางข้างใต้

ด้วยเหตุนี้พอตีเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ๗ วัน พระเจ้ากรุงธนบุรีก็เสด็จยกกองทัพหลวงกลับลงมา มาถึงนครลำปางก็ได้ทราบว่ามีกองทัพพม่ายกล่วงด่านแม่ละเมา เข้ามาในแดนเมืองตาก จึงรีบเสด็จกลับลงมา พอถึงท่าเมืองตาก ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๒ ค่ำ ก็พอ

กองทัพพม่าที่จะยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมานั้นใกล้จวนจะถึงเมืองตาก ทำนองในเวลานั้นรีบเสด็จลงมาโดยลำคลอง แต่กองทัพสำหรับรักษาพระองค์กองอื่นยังตามมาไม่ถึงจึงตรัสสั่งให้หลวงมหาเทพ กับจหมื่นไวยวรนาถ คุมทหาร ๒,๐๐๐ คน ยกไปตีกองทัพพม่า ยกไปก็ได้รบในวันนั้นเอง แต่พอค่ำพม่าก็ได้ถอยหนีกลับไป ขณะนั้นกระบวนเรือพระที่นั่งคอยรับเสด็จอยู่ที่ค่ายหลวงบ้านระแหง ใต้เมืองตากลงมาระยะทางเดินวันหนึ่ง ด้วยเดิมกำหนดว่าจะเสด็จกลับทางบกจนถึงบ้านระแหง หาได้คาดว่าจะต้องมารบพุ่งกับข้าศึกที่เมืองตากไม่ ครั้นทรงทราบว่าหลวงมหาเทพกับจหมื่นไวยวรนาถตีพม่าถอยหนีกลับไป ทำนองพระเจ้ากรุงธนบุรีจะทรงดำริว่าพม่าที่ถอยหนีไปเป็นแต่กองหน้า กองหลังยังจะตามมาอีก จะวางใจไม่ได้ ถ้าไม่รบตีให้แตกไปให้หมด ช้าไปพม่าจะรวมกำลังกันยกกลับเข้ามากองใหญ่ จึงมีรับสั่งให้กองทัพบกสวนทางพม่าลงมา แล้วเสด็จทรงเรือของจหมื่นจงกรมวัง รีบล่องลงมาบ้านระแหงในเวลาสองยามค่ำวันนั้น เรือที่ทรงมาโดนตอล่มลง ต้องว่ายน้ำขึ้น หากทรงพระดำเนินมาจนถึงค่ายหลวงที่บ้านระแหง มีรับสั่งให้พระยากำแหงวิชิต รีบยกกองทัพไปก้าวสกัดตัดหลังกองทัพพม่าที่ยกตามเข้ามาทางด่านแม่ละเมา ให้ถอยหนีไปให้สิ้นเชิง พระเจ้ากรุงธนบุรีประทับรอฟังอยู่ที่บ้านระแหง ๗ วัน และในระหว่างนั้นที่กรุงธนบุรีมีใบบอกขึ้นไปว่า มีครัวมอญเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์เป็นอันมาก ก็เข้าพระทัยว่าคงมีกองทัพพม่ายกติดตามครัวมอญเข้ามาทางนั้นอีก พอทรงทราบว่ากองทัพพระยากำแหงวิชิตตีพม่าที่เข้ามาทางด่านแม่ละเมาถอยหนีกลับไปหมดแล้ว ก็เสด็จยกกองทัพหลวงทางชลมารคลงมาจากบ้านระแหง เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๙ ค่ำ รีบมาทั้งกลางวันและกลางคืน ๕ วัน ก็ถึงกรุงธนบุรี”

รุ่งขึ้นอีกหนึ่งปี คือในปี พ.ศ. ๒๓๑๘ เมืองตากก็ถูกศึกใหญ่อีกครั้งหนึ่ง คือเมื่อคราวอะแซหวุ่นกี้ตีหัวเมืองเหนือ ได้ยกกองทัพเข้ามาทางด่านแม่ละเมา แต่เจ้าเมืองตากเห็นกำลังไพร่พลของเมืองตากน้อย ไม่สามารถจะต่อสู้กับกองทัพของอะแซหวุ่นกี้ได้ ก็พาครอบครัวราษฎรอพยพหนีออกจากเมืองไป กองทัพพม่าจึงยกจากเมืองตากไปทางบ้านด่านลานหอยตรงไปยังเมืองสุโขทัย และเมื่อคราวที่อะแซหวุ่นกี้ถอยทัพ ก็ถอยทัพผ่านเมืองตากคงจะไม่เสียหายมากมายเท่าใดนัก เพราะไม่ได้สู้รบกับกองทัพพม่าแต่หัวเมืองใหญ่ ๆ ของไทย เช่น เมืองพิษณุโลก และเมืองสุโขทัยนั้นเสียหายมาก*

* ตรี อมาตยกุล, อ้างแล้ว, หน้า ๒๘๙ - ๒๙๔

๕. เมืองตากสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ สมัยแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กองทัพพม่าจึง เข้ามาตีประเทศไทยเป็นการใหญ่ โดยพระเจ้าปะดุง กษัตริย์พม่า โปรดให้จัดกองทัพแบ่งออก ๙ ทัพด้วยกัน และให้กองทัพเหล่านี้ยกเข้าตีเมืองไทยทุกทิศทุกทาง ทั้งทางเหนือ ทางตะวันตก และทางใต้ กองทัพที่ ๙ ของพระเจ้าปะดุง อันมีจอข่องนรทา เป็นแม่ทัพ ได้ยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา เมื่อเข้าตีเมืองตากได้แล้วก็ยกข้ามฟากมาตั้งอยู่ที่บ้านระแหงเพื่อรอฟังผลการรบของกองทัพอื่น ๆ ต่อไป แต่เนื่องจากจอข่องนรทาได้ทราบข่าวว่ากองทัพพม่าอีกกองหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ที่ปากพิง ถูกกองทัพไทยตีแตกกลับไปแล้ว และได้ทราบว่ากองทัพหลวงซึ่งพระเจ้าปะดุง ทรงเป็นจอมทัพ ยกเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ถอยกลับไปด้วยแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อได้ทราบข่าวว่ากองทัพไทยยกตามขึ้นไปถึงเมืองกำแพงเพชรจึงไม่รอต่อสู้ รีบถอยหนีกลับไปด่านแม่ละเมา

หลังจากสงครามคราวนี้ ก็ไม่มีเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้นกับเมืองตากอีก ชาวเมืองตากที่อพยพหนีข้าศึกเข้าป่าเข้าดงไป ก็ค่อย ๆ กลับเข้ามาทำกินอยู่ในเมืองตากต่อไปตามเดิมอีก[๑] จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริเห็นว่าตัวเมืองเดิมเอาแม่น้ำไว้ข้างหลัง ในเวลาถอยทัพย่อมได้รับความลำบาก เนื่องจากแม่น้ำกว้างใหญ่ขวางกั้นอยู่ สู้ย้ายเมืองข้ามฟากมาตั้งอยู่อีกฝั่งหนึ่งไม่ได้ เพราะการย้ายเมืองมาตั้งฟากนี้จะทำให้มีแม่น้ำขวาง เป็นเสมือนคูเมืองขนาดใหญ่ ทำให้ข้าศึกเข้าตีลำบาก ทั้งการที่จะส่งกองทัพไปช่วย หรือถอยทัพหนีข้าศึก ก็จะทำได้สะดวกเพราะฉะนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ย้ายตัวเมืองจากที่เดิมมาตั้งใหม่ ที่บ้านระแหงซึ่งอยู่ตรงข้ามกับเมืองตากที่ป่ามะม่วง[๒] ตัวเมืองที่ย้ายมาตั้งใหม่นี้ ตั้งอยู่ที่ตำบลนี้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

จากประวัติความเป็นมาของจังหวัดตาก และเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว พอที่จะมองได้ว่าจังหวัดตากในสมัยโบราณ นับว่าเป็นศูนย์กลางการค้าขาย การคมนาคมทางเรือระหว่างคนไทยกับมอญ และต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังใช้เป็น

---

[๑] ซากเมืองตากเก่าที่ตำบลป่ามะม่วงนี้ยังมีเหลือปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้

[๒] ชาวเมืองตากยังคงเรียกเมืองตากใหม่นี้ว่า เมืองระแหง อยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้

เส้นทางคมนาคมระหว่างเชียงใหม่ นครสวรรค์และกรุงเทพฯ เพราะในครั้งนั้นยังไม่มีทางรถไฟ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของราษฎรในจังหวัดตากเป็นไปตามความยาวของแม่น้ำ ห่างจากฝั่งออกไปไม่ค่อยมีคนอาศัยอยู่ แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดตากในสมัยก่อน ก็นับว่าเป็นเมืองที่บริบูรณ์ และครึกครื้นเมืองหนึ่ง สินค้าต่างเมืองมารวมกันหลายทาง คือ มาจากเชียงใหม่บ้าง เมืองมะละแหม่งบ้าง ขึ้นไปจากกรุงเทพฯ บ้างชาวพื้นเมืองในจังหวัดส่วนมากมีเชื้อสายลาวมากกว่าไทย[๑]

ความสำคัญของจังหวัดตากอีกประการหนึ่งคือ เป็นเมืองหน้าด่านที่พม่าใช้เป็นเส้นทางเดินทัพ ตัวอย่างเช่น พระเจ้าบุเรงนองของพม่า ได้ยกกองทัพเข้ามาทางด่านแม่ละเมา แขวงเมืองตาก ทำสงครามกับไทยในสมัยแผ่นดินของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์ เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นจังหวัดตากยังเป็นเมืองที่ชุมนุมเมื่อคราวที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เสด็จไปตีเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นได้ทรงสร้างพระเจดีย์ปรากฏไว้เป็นอนุสรณ์ตราบจนทุกวันนี้

ย้อนหลังดวงชะตานครตาก “ตักศิลา”

จากหนังสือ ดวงชะตานครตาก ตักศิลาราชธานีแห่งแรกของไทย
“ดูชะตาตนเอง ดูดวงเมือง และดวงพระยา ใน ๕ กรุง”
โดย อ. ประมวลวิทย์

นักอ่านหนังสือและประชาชนชาวไทยทั่วไป แทบไม่ค่อยมีใครกล่าวถึง “นครลพบุรี” ว่าเคยเป็นที่ทำการของรัฐบาลกลางหรือนครหลวงของชาวไทย มีแต่คนกล่าวถึงกันบ้างว่า “พระลพบุรี” หรือ “พระร่วงลพบุรี” อันนี้หมายถึงพระพุทธรูปปางต่าง ๆ แล้วแต่จะให้ชื่อกันไปในสมัยที่สร้างขึ้น แต่หมายถึงการสร้างหรือพิมพ์หล่อขึ้นในสมัยที่ราชอาณาจักรลพบุรีรุ่งเรืองหรือยังมีอำนาจครองราชย์อยู่นั่นเอง

---

[๑] “รายงานตรวจการคณะสงฆ์ จังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดตาก ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พ.ศ. ๒๔๕๖” ตากสินมหาราชานุสรณ์, ปีที่ ๒๑, ๒๕๑๔ กรุงเทพ : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๑๓, หน้า ๖๙

ยิ่งนครตาก หรือตักศิลา เดิมที่คนเรียกกันสั้น ๆ ว่าเมือง ตัก นานไปเป็นเมืองตาก หรือเมืองท่าเรือขนสินค้าของตาก ที่ปากแม่น้ำคง (สาละวิน) ซึ่งเคยเป็นนครรามบุรี มีเจ้าผู้ครองนคร ต่อมากลายเป็นเมืองร้าง กลายเป็นเพียงท่าจอดเรือ ต่อมาเรียกเป็นเมืองจอด นาน ๆ เป็น “เมืองฉอด” และครั้งหลังสุดสมัยพ่อขุนรามคำแหง ได้เคยทำสงครามชนช้างกับพ่อขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด

ราชวงศ์ตาก ราชวงศ์ลพบุรี เป็นราชวงศ์เดียวกัน ต่อมาไปครองเมืองสุโขทัย และหริภุญไชยตามลำดับ แต่ราชอาณาจักรสมัยโบราณนั้นยังไม่มั่นคงแข็งแรงยืนยาวนานนัก

แม้ว่าคนไทยที่อพยพลงมาจากเมืองจีนมีสองสาย อพยพลงไปทางตะวันตกที่ดินแดนพม่า อินเดีย ขณะนี้ได้ชื่อว่า “ไทยใหญ่” ตรงลงมาทางภาคเหนือของไทยปัจจุบัน รวมทั้งพวกที่แยกไปทางตะวันออกที่หลวงพระบางได้ชื่อว่ามาคนละคราวเท่านั้น พวกที่มาหนแรก จึงได้ชื่อว่า ไทยใหญ่ พวกที่อพยพตามลงมาจึงได้ชื่อว่า ไทยน้อย

พวกไทยน้อยได้แก่ พระยางำเมือง พ่อขุนเม็งราย และพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นต้น ส่วนไทยใหญ่ ได้แก่ พระยาสักดำ หรือสักดำมหาราช ผู้ประกาศใช้มหาศักราชที่นครตากกับพระยากาฬวรรณดิศ ผู้สร้างกรุงละโว้ที่ลพบุรี สองพระยาหรือสอง “พระเจ้าแผ่นดิน” แห่งไทยใหญ่นี้เอง ภายหลังได้บุกข้ามมาจากฝั่งตะวันตก ลงมาตั้งถิ่นไทยใหม่ที่จังหวัดตาก (เมืองตักศิลา) และเมืองละโว้ (ลพบุรี) ขณะที่พวกไทยน้อยยังแผ่อำนาจลงมาไม่ถึง แต่พวกไทยใหญ่ได้รบแผ่อำนาจขึ้นไปทางเหนืออีกด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งไทยใหญ่และไทยน้อย ก็ครองอำนาจได้ไม่นานก็เสียอำนาจแก่พวกอินเดีย ขอม มอญ และพม่า รวมทั้งชาติอื่น ๆ ที่มีอำนาจในบริเวณนี้ จนพวกตนเองได้กลายเป็นชนชาติส่วนน้อยและถูกปกครอง จนกาลเวลาผ่านมา ถึงจะได้กลับมีอำนาจตามเดิมอีก

โดยที่ นครตาก ได้เป็นอาณาจักรแรก หรือ ราชอาณาจักรไทย สมัยเจ้าผู้ครองนครสมัยหนึ่งและราชวงศ์นี้มีความสำคัญคือ ๑. คนไทยใหญ่พวกแรกที่เข้ามาสร้างบ้านเมืองไทยในถิ่นที่ชาวต่างด้าวทอดทิ้งเป็นเมืองร้าง ๒. ราชวงศ์ตาก เป็นผู้สร้างนครลพบุรี และ ๓. ราชวงศ์ตาก ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๖๓๑ (ค.ศ.) ๘๘ หรือก่อนประกาศใช้จุลศักราช ๕๕๐ ปี หรือ จ.ศ. ๕๕๐ ปี เป็นต้น

สำนักงานบริหารโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา

ราชวงศ์ ศักกะ ผสมเลือดไทยใหญ่

พวกคนไทยที่อพยพสู่เมืองตาก เป็นชาวเมืองหลวง หรือไทยเมืองหลวง หรือก็คือ “ชาวไทยใหญ่” ซึ่งได้อพยพมาจากสหพันธรัฐไทยเดิมที่ “อาณาจักรเถน” หรือ “อาณาจักรอ้ายลาว” เมื่อ พ.ศ. ๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๔๕๖ ก่อนคริสต์ศักราช เพราะถูกจีนสมัยพระเจ้าบูตี่ยกทัพมารุกรานแย่งชิงดินแดนไทย อย่างไรก็ตามจีนก็มิได้ดินแดนไทยไปในวันเดียว ไทยได้ทำการต่อสู้เพื่อรักษาดินแดนมาตุภูมิของตนไว้จนสุดความสามารถ จนพ่ายแพ้แก่จีนทั้งหมด และคนไทยคนสุดท้ายได้ถอนออกจากดินแดนนี้เมื่อ ๑๓ ปีต่อมา

คนไทยผู้ลี้ภัยสงครามเพราะถูกแย่งชิงดินแดน ได้อพยพลงมาทางใต้ ๆ ของดินแดนเดิมคือดินแดนตอนเหนือของประเทศไทยในขณะนี้ ขณะที่ยังเป็นป่าเขา โดยมุ่งหน้าไปสู่แม่น้ำเพื่อแสวงหาถิ่นฐานที่ทำมาหากินและตั้งรกรากใหม่ มาถึงตอนนี้คนไทยก็ได้แยกกลุ่มออกเป็นสองสาย สายหนึ่งได้พุ่งตรงลงมาทางภาคเหนือของประเทศไทยและประเทศลาว ซึ่งขณะนั้นยังเป็นที่รกร้างว่างเปล่ายังไม่มีเจ้าของประเทศ พวกนี้มีจำนวนน้อยหรือต่อมาเรียกว่า “ไทยน้อย” ได้ถือว่าที่ราบบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นที่ทำมาหากินในระยะแรก ๆ อีกกลุ่มหนึ่งได้แบ่งอพยพไปทางตะวันตกไปยังป่าเขาซึ่งต่อมาเป็นที่ดินของอินเดียและพม่าทุกวันนี้ โดยไปตั้งเป็นกลุ่มไทยส่วนใหญ่ขึ้นที่บริเวณแม่น้ำเมา (ชะเวลี) และแม่น้ำอิราวดีจนสามารถตั้งที่ทำการชมรมหรือเขตปกครองของพวกตนได้เป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมาเรียกว่าบ้าน “เมืองหลวง” ที่ฝั่งขวาของแม่น้ำชะเวลี พวกนี้เองที่ได้เรียกกันภายหลังต่อมาว่าพวก “ไทยใหญ่” ไทยใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งได้ไปอาศัยดินแดนที่พวกอินเดียเป็นเจ้าของอยู่เรียกว่า “เมืองหัสดินปุระ” แต่คนไทยได้เรียกดินแดนที่ตนไปอยู่ใหม่นี้ว่า เมือง “ท่ากลอง” ซึ่งอยู่ในแคว้นหัสดินปุระของอินเดียนั้นเอง

ภายหลังปรากฏว่าเมื่อมีชาวไทยหลั่งไหลอพยพตามเข้าไปอยู่ในเมืองหลวง และเมืองท่ากลองที่เขตหัสดินปุระมากขึ้น จึงเกิดขัดแย้งกับเจ้าของถิ่น โดยถูกหาว่าคนไทยเข้าไปแย่งที่ทำมาหากิน สงครามท้องถิ่นระหว่างชาวไทยใหญ่ กับเจ้าครองนครหัสดินปุระ “นครช้าง” จึงเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๕๔๐ ผลแห่งสงครามชาวไทยใหญ่เป็นฝ่ายมีชัยชนะ เจ้าผู้ครองนครของอินเดีย คือ พระเจ้าภินนะกะราชา แห่งราชวงศ์ศากยะ ซึ่งเป็นราชวงศ์เดียวกับสมเด็จ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้สิ้นพระชนม์ในสนามรบ เมืองหัสดินประจึงตกเป็นของไทย พลเมืองไทยใหญ่และชาวอินเดียจึงได้อยู่ร่วมกัน และไทยได้อาศัยชาวอินเดียเป็นบรมครู ทั้งในด้านศาสนา โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ วิชาศิลปกรรม การก่อสร้างต่าง ๆ รวมทั้งวิชาจับช้างป่า

ไทยใหญ่ผู้สถาปนา ราชวงศ์ตักศิลา ที่จังหวัดตาก

เมื่อชาวไทยใหญ่ได้รับความรู้ในทางวิชาการจากพราหมณ์ ชาวอินเดียมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ประกอบกับมีพลเมืองมากขึ้น และดินแดนทางด้านตะวันออกที่ติดกับราชอาณาจักรไทยใหญ่คือที่เป็น จังหวัดตากขณะนี้ยังรกร้างว่างเปล่า ไทยใหญ่และชาวอินเดียที่เป็นพวกพราหมณ์ และฤาษีต่าง ๆ ผู้เป็นบรมครูที่นับถือของประชาชน จึงได้ยกกลุ่มไทยใหญ่ พราหมณ์ มาสร้างชุมชนใหญ่ขึ้นใหม่ที่จังหวัดตาก โดยเรียกนามเมืองใหม่นี้ว่า “ตักศิลามหานคร” พวกไทยใหญ่พวกนี้ส่วนใหญ่เดินทางโดยขบวนช้าง ม้า และเดินทางเท้า มาจากเมืองหลวงและเมืองท่ากลองในหัสดินประผ่านทางลุ่มแม่น้ำคง (สาละวิน) มาตั้งกลุ่มหรือเมืองครั้งแรกที่ “เมืองรามบุรี ที่ตำบลมะละแหม่ง” ขณะนี้ แล้วต่อ ๆ มาก็เคลื่อนย้ายเข้ามาทางอำเภอแม่สอด มาตั้งเมือง ตักศิลามหานคร ขึ้นที่จังหวัดตาก ประมาณปี ๓๐๕

ดวงชะตาเมืองตักศิลา

ราศีจักร

๓ ๖ ๗ ๑	๔	๐
๒		
ล ๕		๘ ๙

นวางศ์จักร

ล ๘ ๗	๖	๑
๔๒		๐
๕ ๘		๓

ข้อมูล สมผุส (ตามคัมภีร์สุริยยาตร์)

นาม นครแรกของไทย ตักศิลามหานคร (ที่จังหวัดตาก)

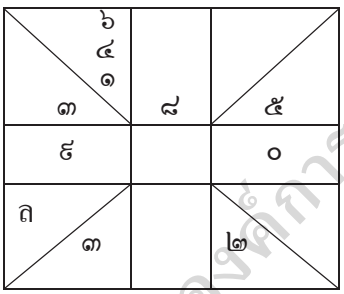
	๑ = ๐๑ ๐๖ ๓๕	๖ = ๐๑ ๑๓ ๑๖
วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ เม.ย. ๓๐๕	๒ = ๐๓ ๐๐ ๒๐	๗ = ๐๑ ๑๓ ๓๑
เวลา ๑๑.๓๐	๓ = ๐๒ ๐๗ ๓๗	๘ = ๐๗ ๐๗ ๒๒
TIME ZONE ๑๐๕ E	๔ = ๐๐ ๑๒ ๑๑	๕ = ๐๗ ๐๖ ๔๕
เกิด Long. ๕๕ ๐๘ E	๕ = ๐๔ ๑๔ ๒๐	๐ = ๑๐ ๑๐ ๕๐
	ล = ๐๔ ๐๘ ๑๗	

ลัคนา สถิตราศี ๔ ตติยะ นวางศ์ ๔ ปฐมะ ตรียางค์ ๑ ฤกษ์ที่ ๑๑
ประกอบด้วย ทลิทโท (อุดม ป. วิทยา) ๘๑ อาคารราชวิถี ซอยรางน้ำ
กทม. ๑๐๔๐๐ โทร. ๐๒-๒๔๕ ๓๗๕๘

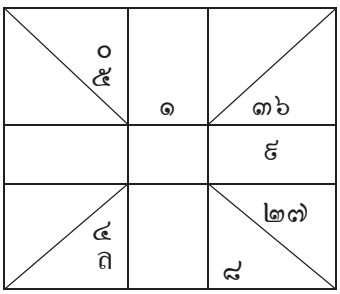
องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ดวงประกาศใช้มหาศักราช

ราศีจักร

นวางศ์จักร

ข้อมูล สมผุส (ตามคัมภีร์สุริยยาตร์)
นาม ประกาศใช้มหาศักราช (พระเจ้าสักดำมหาราช นครตาก ตักศิลามหานคร

	๑ = ๐๑ ๑๐ ๐๕	๖ = ๐๑ ๐๕ ๐๕
วันศุกร์ที่ ๒๕ เม.ย. ๖๓๑	๒ = ๐๗ ๑๗ ๒๖	๗ = ๐๒ ๐๖ ๕๒
เวลา ๑๒.๐๐	๓ = ๐๕ ๐๔ ๐๑	๘ = ๐๐ ๒๖ ๑๕
TIME ZONE ๑๐๕E	๔ = ๐๑ ๒๕ ๔๔	๕ = ๐๓ ๒๒ ๔๐
เกิด Long. ๕๕ ๐๘E	๕ = ๑๐ ๒๕ ๑๖	๐ = ๐๕ ๑๓ ๔๘
	ล = ๐๔ ๑๖ ๕๒	

ลัคนา สถิตราศี ๔ ฉัฏฐะนวางศ์ ๔ ทุติยะ ตรียางศ์ ๕ ฤกษ์ที่ ๑๑
ประกอบด้วย มหัทธโนแห่งฤกษ์ (อุดม ป. วิทยา) ๘๑ อาคารราชวิถี
ซอยรางน้ำ กทม. ๑๐๔๐๐ โทร. ๐๒-๒๔๕ ๓๗๙๘

จังหวัดตาก ปัจจุบันนี้ ซึ่งปทานุกรมของโลก Encyclopedia Britannica เล่มที่ ๑๒ ได้บันทึกไว้ว่า เดิมชื่อ “เมืองระแหง” (Raheang) มีพื้นที่ ๖,๐๒๗ ตารางไมล์ มีแม่น้ำปิงไหลผ่านทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ นับว่าเป็นศูนย์การค้าและการคมนาคมแห่งหนึ่งในภาคเหนือขณะนั้น

เดิมการตั้งเมืองหรือสร้างนครตักศิลานั้น ปรากฏว่า ราชวงศ์สักกะ หรือราชวงศ์ศากยะ สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ของพระพุทธเจ้าเป็นผู้สร้างนครนี้ จึงเป็นไปได้ว่า ราชวงศ์ศากยะเจ้าผู้ครองนครหัสดินปุระ ที่สิ้นพระชนม์ขณะทำสงครามกับพวกไทยใหญ่คราวนี้แล้ว พวกเจ้าไทยใหญ่ที่มีอำนาจคงจะได้เสกสมรสกับสตรีในราชวงศ์ศากยะที่พระมารดาเป็นชาวไทยได้ครองบ้านเมืองแทน

นครหัสดินปุระ เป็นนครที่จับช้างได้มากที่สุด ซึ่งเมืองใดมีช้างในสมัยนั้นถือว่าเป็นมหาอำนาจ เพราะการแผ่อำนาจในสมัยโบราณต้องอาศัยช้างทั้งในด้านการโดยสาร การขนส่ง การทำป่าไม้ รวมทั้งการขยายอำนาจของรัฐ

ราชวงศ์ศากยะได้ปกครองตักศิลามาได้ ๒๕๕ ปี ราชสมบัติก็ตกทอดมายังพระเจ้าศักกะ หรือพระเจ้าสักดำ เพราะนิยมสักเป็นรูปพญานาค ๒ ตัวพันกัน ด้วยหมึกสีดำตลอดลำตัวและแขนขา คนจึงพากันเรียกว่า... **“พระยาสักดำ”**

พระยาสักดำขึ้นเสวยราชย์ในปี พ.ศ. ๕๖๐ เสวยอยู่นานถึง ๗๒ ปี เสด็จสวรรคตในปีชวด พ.ศ. ๖๓๑ ทั้งนี้น่าจะขึ้นเสวยราชย์ตั้งแต่มีพระชนมายุยังเยาว์

ดาวจันทร์ได้วรโคตมนวางศ์

ในประวัติศาสตร์กล่าวถึงว่า ได้สร้างนครนี้ก่อน พ.ศ. ๓๐๖ ข้าพเจ้าคิดว่าก็ควรสร้างในปี พ.ศ. ๓๐๕ และควรจะสร้างในวันเดือนใดนั้น ซึ่งพิจารณาโดยหลักที่คนไทยนิยมสร้างเมืองในเวลาต่อมาตรงกับวันปีใหม่หรือภายหลังสงกรานต์แล้ว และจะต้องเป็นวันดี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

อีกทั้งบั้นปลายพระชนม์ของพระเจ้าสักดำมหาราช ได้ประกาศใช้ มหาศักราชนิยมใช้กันอยู่ในอินเดีย ประกาศใช้โดยพระเจ้าศาลีวาหะ ราชวงศ์ศักกะผู้ชนะสงคราม เมื่อหลังพุทธศักราช ๖๒๒ ทั้งนี้เพื่อเป็นที่รำลึกถึงปีที่พระองค์มีชัย หรือที่เรียกตามนามของพระองค์ว่า “ศักราชที่ ๑”

พระเจ้าสักกะมหาราช แห่งตาก ได้ประกาศใช้มหาศักราชปีที่ ๘ นับแต่วันขึ้นปีใหม่เป็นต้นไป และให้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ของไทยจากวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๕ ตรงกับปีชวด วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๖๓๑ (ค.ศ. ๘๘) ในปีมหาศักราชที่ ๘ ซึ่งพระเจ้าศาลีวาหะเพิ่งประกาศใช้มาได้เป็นปีที่ ๘ เป็นไปได้ว่า พระเจ้าสักดำมหาราช คงจะทำมาค้าขายกับอินเดีย และประชาชนและราชวงศ์ไทยคงไปมาหาสู่สนิทสนมกันระหว่างสองราชสำนักนี้เป็นอย่างดี จึงได้ยอมรับความเป็นมหาราชของอินเดียและพอใจที่จะนำศักราชมาใช้ดังกล่าวแล้ว

วันประกาศใช้ศักราช หรือมหาศักราช ๘ ในวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๖๓๑ ในเอกสารบางแห่ง ระบุเป็นวันพฤหัสบดีนั้น ข้าพเจ้าได้คำนวณและตรวจดูแล้ววันนั้นตรงกับวันศุกร์คือวันประกาศใช้มหาศักราช

วันประกาศใช้มหาศักราช

จุลศักราช	๕๕๐
วัน เดือน ค.ศ.	๒๕/ ๔ / ๘๘
เวลา	๒๔ : ๐๐ : ๐๐
สุรทิน	๓๘
หรคุณ	-๒๐๐๘๕๒
กัมมัชพล	๓๑๘๗๗
มาสเกณฑ์	-๖๘๐๒
ดีถี	๑๖ (วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๕)
อวมาน	๑๔๒
อุจพล	๒๑๔๓
วาร	๖ (คือวันศุกร์)

อำนวยการบริหารส่วนจังหวัดตาก

กาลโยกประจำปีชวด พ.ศ. ๖๓๑ (ค.ศ. ๘๘) จ.ศ. -๕๕๐ คือ

	ธงไชย	อธิบดี	อุบาทว์	โลกาวินาศ
วัน	๕	๕	๔	๓
ยาม	๗	๖	๖	๒
ราศี	๑๑	๒	๑๐	๖
ดิถี	๒๓	๒๖	๒๒	๐
ฤกษ์	๑๑	๑๔	๑๐	๓

ดังนั้น วันเวลาที่สร้างกรุงตักศิลา หรือนครตากนั้น ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าน่าจะสร้างลงในวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๓๐๕ ข้าพเจ้าให้เวลา ๑๑.๓๐ น. ตรงกับวันพฤหัสบดี ให้พฤหัสบดีกุมลัคนา ในภพปุตตะของโลก เป็นนครเกิดใหม่ที่ร่ำรวยและมั่งคั่ง และในดวงนวางศ์ มีดาวเกตุกุมลัคนา ดังนี้ แสดงว่า ตั้งขึ้นมาโดยการสนับสนุนและการร่วมมือของชาวต่างด้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ดาวจันทร์อยู่ราศีกรกฎ อันเป็นราศีแม่ธาตุน้ำประกอบอีกทั้งในดวงนวางจักรดาวจันทร์ได้ตำแหน่งวรโคตมนวางศ์ แสดงว่าเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในความปลอดภัยบริบูรณ์ด้วยน้ำท่าและข้าวปลาอาหาร

คราวนี้หันมาดูปีที่ไทยและพราหมณ์ อพยพมาจากแดนไทยใหญ่มาสร้างกรุงตักศิลานครในปี พ.ศ. ๓๐๕ อีกคือเถลิงศก ปีจอ

จุลศักราช	-๘๗๖
วัน เดือน ค.ศ.	๐๔/ ๓ / -๒๘๗
เวลา	๑๙ : ๑๓ : ๔๘
๒ หรคุณ	-๓๑๙๙๖๖
กัมมัชพล	๑๕๙
มาสเกณฑ์	-๑๐๘๓๖
ดีถี	๕
อวมาน	๒๔๐
อุจพล	๒๖๔๙
วาร	๕

อยู่ระหว่างการบริหารส่วนจังหวัดตาก

วันสร้างกรุงตักศิลา จึงตกวันครู คือวันพฤหัสบดี ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ข้าพเจ้าให้พระพฤหัสบดี ซึ่งเป็นเจ้าเกษตรในภพศุภะของโลกไปทำหน้าที่ให้กำเนิดนครนี้ เพื่อที่จะให้นครที่เกิดในราศีสิงห์นี้มีทั้งอำนาจราชศักดิ์สมกับที่เกิดในดินแดนของอาทิตย์อุทัย เป็นเมืองที่ส่งเสริมทั้งพระพุทธศาสนา ปรัชญา และวิชาการนานาประการ รวมทั้งให้พลเมืองอยู่ดีกินดี คนที่เกิดมาในเมืองนี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนรักศักดิ์ศรี ทรนงในฐานะเป็นลูกพระอาทิตย์ผู้ให้แสงสว่างแก่โลก รวมทั้งให้มนุษย์ สัตว์ ต้นไม้ใบหญ้าทั้งหลายมีชีวิตอยู่ได้

เมื่อตรวจดูกาลโยคประจำปี วันสร้างกรุงตักศิลา (จังหวัดตาก) ก็ไม่อยู่ในวันต้องห้าม แต่ประการใด ๆ คือ กาลโยคประจำปีจอ จ.ศ. ๘๗๖

	ธงไชย	อธิบดี	อุบาทว์	โลกาวินาศ
วัน	๗	๑	๖	๖
ยาม	๓	๘	๒	๔
ราศี	๓	๐	๒	๔
ฤกษ์	๑๘	๑๒	๑๗	๑

วันสร้างกรุงตาก ห่างจากวันเถลิงศก ๓๖ วัน ครานี้มาพิจารณารายละเอียดกันว่าวันสร้างกรุงตักศิลา หรือวันสร้างกรุงตาก ที่ข้าพเจ้าให้ไว้เป็นวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๓๐๕ ห่างจากวันเถลิงศก จากปีระกาเป็นจอได้กี่วันก็จะครบ ๓๖ วันพอดีคือ อัตตาเถลิงศก ปีจอ พ.ศ. ๓๐๕ (จ.ศ. ๘๗๖, ค.ศ. ๒๓๘)

จุลศักราช	-๘๗๖
วัน เดือน ค.ศ.	๑๔/ ๓ / -๓๒๘
เวลา	๑๔ : ๑๓ : ๔๘
๒ หรคุณ	-๓๑๙๖๖
กัมมัชพล	๑๕๙
มาสเกณฑ์	-๑๐๘๓๖
ดีถี	๒๘
อวมาน	๕๓๖
อุจพล	๒๖๑๓
วาร	๔

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

นับจากวันพุธที่ ๑๔ มีนาคม วันเถลิงศก มาถึง วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๓๐๕ เป็นเวลา ๓๖ วันพอดี และเป็นเลขโชคพอดี ที่ ๓ บวก ๖ เป็น ๙ ซึ่งเลข ๙ ถือว่าเข้มแข็งแรงที่สุด อันเป็นความเชื่อแต่โบราณ

ดวงชะตาการสร้างเมืองสร้างนครนั้น ท่านโหรโบราณ ได้กำหนดดวงฤกษ์ไว้ดังนี้คือ

๑. ดิถี ให้ประกอบด้วยวาร (วัน) ได้โชคที่ดี

๒. เดือน กำหนดทั้งสุริยมาศและจันทรมาศ ให้พระอาทิตย์ และพระจันทร์ไม่ให้โคจรอยู่ในราศีอุบาทว์ โลกาวินาศ ห้ามทั้งเป็นนิจ เป็นประ หากได้มหาอุจและเกษตรได้ยิ่งดี

๓. วันควรให้ได้รับ ๔ ๕ ๖ ประกอบด้วยฤกษ์ทั้ง ๙

๔. ให้ได้ฤกษ์ปุณริชิ และฤกษ์ ๔ ๕ ๑๖ ๑๘ ๑๒ ๑๓ ๙ ๘ ๑

๕. ลัคนา ให้วางลัคน์ ให้มีพระเคราะห์ เป็นโยค และเกณฑ์ได้มหาอุจจ์และได้เกษตร กุมลัคนาดีนัก หากไม่มีปัญหาขัดข้องให้วางลัคน์ที่ราศีทวารและแม่ธาตุดีกว่าอื่น การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพื่อความมั่นคงถาวรอาจใช้หลักเกณฑ์เดียวกับการสร้างกรุง สร้างนครนี้ได้

ราชวงศ์ ตาก ลพบุรี

นครตักศิลา นครหลวงของชาวไทย (ใหญ่) สร้างขึ้นประมาณ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๓๐๕

นครตาก ได้เจริญรุ่งเรืองมานานกว่า ๒๕๕ ปี จึงมีมหาราชพระองค์หนึ่งขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ. ๕๖๐ ทรงพระนามว่า “พระเจ้าสักดำมหาราช”

พระเจ้าสักดำมหาราช ได้ขึ้นครองราชย์แต่ทรงพระเยาว์และอยู่ในราชสมบัตินานที่สุดถึง ๗๒ ปี ผลงานสำคัญเท่าที่ทราบคือประกาศเปลี่ยนแปลงวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทย จากวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย (๑) มาขึ้นปีใหม่ในเดือน ๕ ปีนั้นพร้อม ๆ กับการประกาศใช้มหาศักราช (ซึ่งในอินเดียเพิ่งประกาศใช้มาเป็นปีที่ ๙) ซึ่งไม่มีการยืนยันว่าเริ่มใช้พุทธศักราชในเขตท้องถิ่นนี้แล้วหรือยัง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

พระเจ้าแผ่นดินตากที่พบพระนามอีกต่อมาคือพระเจ้ากากะพักตร์ ไม่ปรากฏปีเสวยราชย์ พบแต่ปีสวรรคตในปี พ.ศ. ๙๙๓ พระเจ้ากากะพักตร์ มีพระราชโอรสได้เสวยราชย์แทน คือพระเจ้ากาฤวรรณกิศ หรือ **"พระยากาฬ-วรรณดิศ"** และพระมหากษัตริย์พระองค์นี้เอง ที่โปรดให้คณะพราหมณ์ และมนตรีไพร่พลมาสร้างนครลพบุรี ในภาคกลางของประเทศไทยในขณะนี้ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองร้าง ซึ่งเดิมเป็นเมืองขึ้นของประเทศฟูนัน และอาณาจักรทวารวดี แต่ยังมีพระราชวงศ์ครองเมืองอยู่ที่นครตากตามเดิมคู่กับนครลพบุรีขณะนั้นยังเรียกว่า **"เมืองละโว้"**

พระเจ้ากรุงตาก ให้พราหมณ์ลงไปสร้างเมืองละโว้

หลักฐานในประวัติศาสตร์เท่าที่พบ พยายามเลือกเฟ้นที่ไม่ค้านและไม่ขัดกัน ก็พบว่าพระยากาฬวรรณดิศ พระเจ้ากรุงตาก หลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์แทนพระบิดาในปี พ.ศ. ๙๙๓ แล้ว ใน ๙ ปีต่อมาได้โปรดเกล้าฯ ให้คณะพราหมณ์ และไพร่พลออกมาหาที่ตั้งนครใหม่ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนพระบารมีของราชวงศ์ตาก หรือราชวงศ์ตักศิลาให้สูงเด่นขึ้นไปอีก พร้อมทั้งเพื่อเผยแพร่ศาสนาและศิลปวิทยาของพราหมณ์และฮินดู รวมทั้งขยายการค้าของราชวงศ์ตากกับเมืองอื่น ๆ ให้แพร่หลาย หารายได้เข้าประเทศให้เพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก ดังนั้นในปี พ.ศ. ๑๐๐๒ คณะพราหมณ์หรือฤาษีต่าง ๆ อันเป็นที่ปรึกษาผู้มีอำนาจในราชสำนักจึงตกลงใจ เลือกเมืองละโว้ เป็นนครศูนย์กลางเพื่อเผยแพร่ศิลปะวิทยาการ มนตรีที่มากับคณะเห็นชอบด้วย ดังนั้นเมื่อรายงานกราบทูลถึงพระเจ้ากาฬวรรณดิศ ก็ให้ความเห็นชอบที่จะสร้างกรุงละโว้ เป็นนครหลวงภาคใต้ของราชวงศ์ตักศิลา จึงเริ่มลงมือสร้างกรุงในปีนั้น

กรุงละโว้ เดิมเป็นอาณาจักรฟูนันที่ตั้งเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๖ มีอายุได้ ๕๐๐ ปี ซึ่งครอบครองแผ่นดินส่วนใหญ่ของประเทศกัมพูชา และประเทศไทยปัจจุบัน หลังจากนั้นดินแดนตอนนี้ได้ตกเป็นของราชอาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีเมืองหลวงที่นครปฐม มีอำนาจถึงกรุงเทพฯ และลพบุรี หรือกล่าวกันว่ามีรัศมีรอบกรุงเทพฯ ๑๖๐ กม. จากกรุงเทพฯ ส่วนทางใต้เป็นของอาณาจักรศรีวิชัยแต่อินโดนิเซียถึงไชยา และถึงเพชรบุรี

อาณาจักรทวารวดี เป็นของชนชาติมอญ ซึ่งมีอาณาเขตทางตะวันตกไปถึงเมืองสะเทิม

สำนักการวิทยาลัยจังหวัดตาก

ในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ อาณาจักรทวารวดีก็ตกเป็นของขอม (ราชวงศ์อินเดีย) ต่อมาไม่ช้าพม่าโดยพระเจ้าอนิรุทธ หรือพระเจ้าอโนรธามังช่อ แห่งพม่าก็บุกตีมอญเข้าสวมอำนาจแทน

พระเจ้ากาฬวรรณดิศ หรือ ไทยใหญ่ได้เข้ามาแทรกก่อนพวกมอญ หรือพม่าจะเข้ามาในบริเวณนี้ในระยะหลังแสดงว่าคนไทยเพิ่มเข้ามาสู่บริเวณนี้พร้อม ๆ กับสร้างกรุงละโว้เสร็จในปี พ.ศ. ๑๐๑๑

เป็นที่น่าสังเกตดินแดนนี้ในครั้งพุทธกาลสืบมาจนถึงอาณาจักรฟูนันนั้น อาณาจักรบริเวณเป็นเมืองการค้าของชาวอินเดียที่ได้เข้ามาทำมาค้าขายกับชาวพื้นเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ ส่วนนักวิชาการอินเดียฤาษีก็นำวิชาการต่าง ๆ เข้ามาเผยแพร่ และคณะพราหมณ์ก็นำศิลปะวิทยาการตามแบบฮินดู หรือพระผู้เป็นเจ้าที่ฮินดูเชื่อถือ เช่น พระกฤษณะผู้อวตารลงมาเป็นพระนารายณ์ และอวตารเป็นพระคเณศวร ผู้สร้างสรรค์ต่าง ๆ และชาวอินเดียเหล่านี้ก็ได้แต่งงานกับชาวพื้นเมือง จนกระทั่งที่มีส่วนในการปกครองบ้านเมืองตามลำดับแต่ละยุคแต่ละสมัย ดังที่จีนเข้ามาสวมบทบาทแทนในศตวรรษที่ ๑๘

ตาก เมืองแห่งอดีตสิ่มหาราช

ตากเป็นเมืองเก่าแก่ และเป็นหนึ่งในหัวเมืองที่มีอายุขัยเกินกว่าสองพันปีขึ้นไป ตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมืองตากเดิมตั้งอยู่บนดอยเล็ก ๆ ลูกหนึ่งอยู่เหนือที่ว่าการอำเภอบ้านตากในปัจจุบันนี้ประมาณ ๔ กิโลเมตร อยู่ห่างจากแม่น้ำปิงไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๔๐๐ เมตร ที่บ้านท่าพระธาตุ ตำบลเกาะตะเภา อำเภอบ้านตาก สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าเดิมเป็นเมืองที่พวกมอญสร้างไว้ นอกจากนี้ในหนังสือประวัติศาสตร์ไทยของพระบริหารเทพธานีได้กล่าวถึงความสำคัญของเมืองตากว่า เดิมเคยเป็นเมืองราชธานีของแคว้นเหนือมาก่อน มีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบทอดมาหลายพระองค์ จนถึงในสมัยพระยากาฬวรรณดิศได้ย้ายจากเมืองตากไปครองเมืองละโว้แทน เมืองตากจึงถูกทิ้งให้ร้างลง ต่อมาถึงสมัยที่พระนางจามเทวีเสด็จขึ้นไปครองหริภุญไชย ผ่านชายฝั่งย่านบ้านตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ในราว พ.ศ. ๑๒๐๐ ได้พบร่องรอยกำแพงเมืองเก่าร้างจึงได้โปรดให้บูรณะเมืองตากขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

นั่นเป็นเรื่องราวความสำคัญของเมืองตาก จากหลักฐานที่มีการบอกเล่าและบันทึกกันต่อ ๆ มา ในช่วงก่อนกรุงสุโขทัยมาแล้ว และมีอาณาเขตแผ่ไปจนทะเลอันดามัน และเคยมีการค้าขายกับเมืองอินเดียมาแล้วด้วย

ในสมัยที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ประกาศตั้งกรุงสุโขทัยขึ้นเป็นอิสระ เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๐๐ นั้น เมืองตากก็มีชื่อปรากฏในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า เมื่อพระองค์ท่านอายุได้ ๑๙ ปี ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดได้ยกทัพมาตีเมืองตาก พ่อขุนรามคำแหงได้ติดตามพระราชบิดาคือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ยกกองทัพจากรุงสุโขทัยไปเมืองตากด้วย และได้ชนช้างกับขุนสามชน ชนะ พระราชบิดาจึงพระราชทานนามท่านว่ารามคำแหง การชนะเจ้าเมืองฉอดในครั้งนั้นทำให้อาณาเขตของเมืองสุโขทัยสมัยนั้นแผ่ขยายออกไปถึงเมืองฉอดและเมืองหงสาและเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติในการชนช้าง**คราวนี้ จึงได้มีการสร้างพระเจดีย์แบบสุโขทัยขึ้น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าก่อสร้างในสมัยกรุงสุโขทัยขนาดพระเจดีย์สูงตลอดยอดประมาณว่า ๑๐ วา แต่ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้สร้างและจากศิลาจารึกนี้เองเป็นสิ่งยืนยันทราบว่า เมืองตากเป็นเมืองเก่าแก่มาตั้งแต่ครั้งเมืองสุโขทัยเป็นราชธานีแล้ว**

เมืองตากคงจะตั้งอยู่ที่บริเวณอำเภอบ้านตากตลอดสมัยกรุงสุโขทัย จนถึงสมัยต้นของกรุงศรีอยุธยาได้เกิดเมืองใหม่ขึ้นแห่งหนึ่งอยู่ใต้ลงมาจากเมืองตากตามลำน้ำปิง ที่บ้านป่ามะม่วง เหตุที่ย้ายเมืองใหม่ครั้งนี้สันนิษฐานว่า เนื่องจากเมืองตากเก่าตั้งอยู่เหนือด่านแม่ละเมาขึ้นไปมาก กองทัพพม่าที่เข้ามาก็สามารถผ่านเข้ามาได้อย่างสะดวก ไม่ต้องเสียรี้พลเพื่อเข้าตีเมืองตาก จึงได้ย้ายตัวเมืองตากมาตั้งที่บ้านป่ามะม่วง ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับบ้านระแหงชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “เมืองระแหง” และคงจะย้ายในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาภายหลังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพแล้ว **สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ “อธิบายระยะทางล่องลำน้ำปิง” เกี่ยวกับการย้ายเมืองตากตอนหนึ่งว่า**

“เมืองตากจะได้ย้ายจากเมืองตากเก่าลงมาตั้งที่บ้านระแหงแต่เมื่อใดและย้ายลงมาด้วยเหตุใด ยังไม่พบอธิบายบอกไว้ในที่อื่น เมื่อได้มาตรวจดูคราวนี้แล้วเห็นพอจะสันนิษฐานได้

คือย้ายลงมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้นเป็นแน่ไม่มีที่สงสัย ด้วยปรากฏว่าจวนของพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อครั้งเป็นพระยาตากอยู่ที่บ้านระแหง (ป่ามะม่วง) แต่ยังมีของโบราณเก่ากว่านั้นอยู่ที่บ้านระแหง รู้ได้แน่ว่าตั้งเมืองก่อนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ฯ จึงน่าสันนิษฐานว่าเห็นจะย้ายเมืองลงมาตั้งที่บ้านระแหง ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เมื่อเป็นประเทศราชขึ้น กับพระเจ้าหงสาวดี เพราะเหตุที่ทางคมนาคมกับเมืองมอญมาลงตรงท่าบ้านระแหงนี้เป็นใกล้กว่าที่อื่น จนทุกวันนี้ คนค้าขายไปมากับเมืองมอญขึ้นลงที่ท่าระแหง เมืองตากเก่า ตั้งเหนือขึ้นไปไม่เหมาะแก่การคมนาคมกับเมืองมอญจึงย้ายลงมา แต่เดิมมาตั้งทางฝั่งตะวันตกเห็นจะย้ายเมืองมาฝั่งตะวันออกเมื่อรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวมาแล้ว”

ด้วยเหตุที่เมืองตากมีเมืองสองเมืองตั้งอยู่ใกล้ ๆ กันนี่เอง ต่อมาในชั้นหลังชื่อเมืองตากจึงเรียกรวมกับเมืองระแหงว่า “เมืองตากระแหง” และด้วยเหตุที่ระแหงอยู่ในทำเลที่ดีกว่าเมืองตากเก่า ในสมัยต่อ ๆ มาเมืองระแหงจึงเจริญเป็นชุมชนใหญ่ เพราะในสมัยนั้นแม่น้ำปิงยังไม่ตื้นเขินเหมือนปัจจุบัน เมืองตากระแหงได้เป็นศูนย์กลางการค้าขายทางเรือระหว่างตากเชียงใหม่ ตากนครสวรรค์ และกรุงเทพฯ และมิใช่จะเป็นเมืองหน้าด่านแม่ละเมาเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ชุมนุมพลของการเดินทัพครั้งสำคัญ ๆ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาด้วย ดังมีเรื่องปรากฏอยู่ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา หลายตอน เช่น เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ และครั้งสุดท้าย เมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งแต่ละพระองค์ได้ทรงสร้างพระเจดีย์เป็นอนุสรณ์สถานไว้เมื่อครั้งที่มาชุมนุมพล ณ เมืองตาก จึงเป็นสิ่งที่ชาวตากทุกคนควรจะภาคภูมิใจ ที่จังหวัดตากเป็นเมืองสำคัญที่พระมหาราชของไทยได้เสด็จมาชุมนุมพลที่เมืองตากถึง ๓ พระองค์ และพระองค์หนึ่งนั้นเคยดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตากอีกด้วย คือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของปวงชนชาวไทยนั่นเอง

อยู่ในระหว่างดำเนินการ

เมืองตากในสมัยปัจจุบัน

จังหวัดตาก ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ค่อนไปทางทิศตะวันตกอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๕ องศา ๕๕ ลิปดา ๓๖ ฟิลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๙๙ องศา ๗ ลิปดา ๒๒ ฟิลิปดาตะวันออก สูงกว่าระดับน้ำทะเล ๑๑๖.๒ เมตร ห่างจากเมืองหลวงของประเทศไทยคือ กรุงเทพมหานคร ตามเส้นทาง ทางหลวงหมายเลข ๑ ถนนพหลโยธิน ระยะทางประมาณ ๔๒๖ กิโลเมตร มีอาณาเขตพื้นที่โดยรวมของจังหวัดประมาณ ๑๖,๔๐๗ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๐,๒๕๔,๑๕๖ ไร่ คิดเป็น ๓.๑๙ ของพื้นที่ทั้งประเทศ โดยนับว่าเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับสอง ของภาคเหนือ รองลงมาจากจังหวัดเชียงใหม่

เขตพื้นที่ของจังหวัดตาก มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ รวม ๙ จังหวัด และ ๑ ประเทศ ดังนี้

ด้านทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง
ด้านทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดอุทัยธานี และกาญจนบุรี
ด้านทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร และนครสวรรค์
ด้านตะวันตก	ติดต่อกับ	ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

ซึ่งมีความยาวตั้งแต่เหนือสุดถึงใต้สุดของจังหวัด ๕๓๕ กิโลเมตร

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดตาก จะเป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขาสูง มีพื้นที่รวมสำหรับการเกษตรน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง จะมีทิวเขาถนนธงชัยสูงสลับซับซ้อน จังหวัดตากจึงถูกแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. ด้านฝั่งตะวันออก ประกอบด้วย ๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบ้านตาก อำเภอสามเงา และอำเภอวังเจ้า โดยมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๕,๖๙๒.๖๘ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓,๕๕๗,๘๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๗๐ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดตาก ลักษณะภูมิประเทศด้านตะวันออกจะประกอบด้วย ภูเขาสูงประมาณร้อยละ ๖๕ ของพื้นที่ ปกคลุมด้วยป่าโปร่งและป่าเบญจพรรณ

๒. ด้านตะวันตกประกอบด้วย ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง อำเภอพบพระ และอำเภออุ้มผาง โดยมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๑๐,๗๑๓.๙๗

อนุสรณ์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ตารางกิโลเมตร หรือ ๖,๖๙๖,๒๓๑.๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๓๐ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดตาก ลักษณะภูมิประเทศด้านตะวันตกจะเป็นภูเขาสูงประมาณร้อยละ ๘๐ ปกคลุมด้วยป่าโปร่ง ป่าดงดิบ และป่าสน

จังหวัดตากได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๙ อำเภอ ๖๓ ตำบล ๑๕ เทศบาล ๕๓ อบต. ๕๕๙ หมู่บ้าน โดยอำเภออุ้มผางจะมีพื้นที่มากที่สุด รองลงมาคืออำเภอสามเงา ส่วนอำเภอที่มีพื้นที่น้อยที่สุด คืออำเภอวังเจ้า ประชากรของจังหวัดตากมีจำนวนทั้งสิ้น ๕๑๔,๙๔๘ คน โดยอำเภอเมืองตากจะมีความหนาแน่นมากที่สุด รองลงมาคืออำเภอพบพระ และอำเภออุ้มผาง มีจำนวนประชากรหนาแน่นน้อยที่สุด

ตราประจำจังหวัดตาก

ตราประจำจังหวัดตาก “เป็นรูปพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงช้างต้นเหนือครุฑหลั่งน้ำทักษิโณทก” ซึ่งมีที่มาของเครื่องหมายตราประจำจังหวัดตากดังนี้

จากการที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงประทับบนหลังช้างหลั่งน้ำทักษิโณทกประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ประเทศพม่า หลังจากนั้นก็นำทหารและคนไทยที่ถูกจับเป็นเชลยคืนสู่อิสรภาพกลับคืนมาตุภูมิแผ่นดินไทย แต่เมื่อเดินทางข้ามแม่น้ำสะโตงมาถึงฝั่ง ขุนพลสุรกรรมาแม่ทัพพม่าได้ยกกำลังติดตามถึงฝั่งตรงข้ามพอดี ทั้งไทยและพม่าต่างระดมปืนยิงข้ามแม่น้ำเข้าใส่กัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประทับบนหลังช้างใช้พระแสงปืนยาว ๙ คืบตั้งสัตยาธิษฐาน ณ บัดนั้นว่า “หากพระองค์จะทรงมีพระบุญญาธิการกอบกู้บ้านเมืองได้สำเร็จก็ขอให้ยิงพระแสงปืนต้นนี้ไปถูกแม่ทัพข้าศึกถึงแก่ความตาย” ปรากฏว่ากระสุนปืนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยิงไปนั้นถูกขุนพลสุรกรรมา ตายคาคอช้าง ซึ่งเมื่อแม่ทัพถึงแก่ความตาย พม่าก็ถอยทัพกลับ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงทรงนำคนไทยและกองทัพเดินทางเข้ามาทางด่านแม่ละเมา จนกระทั่งถึงเมืองตาก พระแสงปืนต้นนี้ ต่อมาได้ชื่อว่า “พระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง” เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นจุดสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เหยียบผืนแผ่นดินครั้งแรกที่จังหวัดตาก จึงถือเป็นจุดสำคัญในการนำเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ครั้งนี้ มาเป็นสัญลักษณ์ดวงตราประจำจังหวัดตาก ปัจจุบันพระแสงปืนต้นกระบอกนี้ ยังเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

อบจ.ตาก

ธงประจำจังหวัดตาก

ธงประจำจังหวัดตาก เป็นสีม่วงกับสีเหลือง มีรูปพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงช้างเหนือครุฑหลั่งน้ำทักษิโณทก อยู่ตรงกลางธง

คำขวัญประจำจังหวัดตาก

ธรรมชาติน่ายล ภูมิพลเขื่อนใหญ่ พระเจ้าตากเกรียงไกร เมืองไม้และป่างาม

ต้นไม้ประจำจังหวัดตาก

ชื่อพรรณไม้ “ไม้แดง” ชื่อวิทยาศาสตร์ “Xylia Kerrii”
เป็นไม้ยืนต้น เนื้อแข็ง สูงประมาณ ๓๐ เมตร ทนต่อความแห้งแล้งได้ดี

ดอกไม้ประจำจังหวัดตาก

ชื่อ ดอกเสี้ยวขาว ชื่อสามัญ “Qrchid Tree, Purple Bouhinia”
ชื่อวิทยาศาสตร์ “Bauhinia Variegate L’ ” ชื่ออื่น “เสี้ยวป่าดอกขาว”

ตราประจำองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

รูปพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในพระอิริยาบถประทับนั่งบนราชอาสน์ มีพระแสงดาบพาดอยู่บนพระเพลา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

รายนามและบรรดาศักดิ์

ตารางที่ ๑ ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองและผู้ว่าราชการจังหวัดตากตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน

๑. พระยากำแหงพิชิต	สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ-สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ (พ.ศ. ๒๓๑๑ – พ.ศ. ๒๓๒๕) - (พ.ศ. ๒๓๒๕ – พ.ศ. ๒๓๕๒)
๒. พระยาวิชิตรักษา	สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๒ – พ.ศ. ๒๓๖๗) รัชกาลที่ ๒
๓. เจ้าหลวงตากน้อย	สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ – พ.ศ. ๒๓๙๔) รัชกาลที่ ๓
๔. พระยากำแหง	สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๘) รัชกาลที่ ๔
๕. พระยาไชยนาท	สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๖. พระยาสยามสีมารักษ์	สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๗. พระบรรพตพิสัย	สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๘. พระยาราชโยธา	สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ถึง พ.ศ. ๒๔๑๑)
๙. พระอินทร์สรเดช	สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑) รัชกาลที่ ๕
๑๐. พระยาเพชร์ปราณี	สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๑. พระยาสุจริตรักษา (อ่วม สุจริตจันทร์)	สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๒. พระยาสุจริตรักษา (ทองคำ อินทรสูต)	สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๓. พระยาสุจริตรักษา (เชื้อ กัลยาณมิตร)	สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๔. พระยาเทพาธิบดี	สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓)
๑๕. พระยาวิชิตรักษาตักก์ศิลาบุรินทร์	สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ – พ.ศ. ๒๔๖๓) รัชกาลที่ ๖

สำนักงานจังหวัดตาก

๑๖. พระยาประสาทวิริยกิจ	สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (๑ เม.ย. ๒๔๖๓ ถึง ๓๑ มี.ค. ๒๔๖๗)
๑๗. พระยาพิชัยสุนทร	สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (๑ เม.ย. ๒๔๖๘ ถึง ๑๒ ก.ค. ๒๔๖๘)
๑๘. พระยาวิเศษฤาชัย	สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (๑ เม.ย. ๒๔๖๙ ถึง ๒๑ พ.ค. ๒๔๖๙) รัชกาลที่ ๗
๑๙. พระผดุงภูมิพัฒน์	สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๒ พ.ค. ๒๔๖๙ ถึง ๓๑ มี.ค. ๒๔๗๕)
๒๐. พระสมัคร์สโมสร	สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (๑ พ.ค. ๒๔๗๕ ถึง ๓๑ มี.ค. ๒๔๗๙)
๒๑. หลวงทรงประศาสน์	สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันทมหิดล (๑ เม.ย. ๒๔๘๐ ถึง ๓๑ มี.ค. ๒๔๘๑) รัชกาลที่ ๘
๒๒. หลวงวิมลประชาภัย	(๑๑ เม.ย. ๒๔๘๑ ถึง ๓๑ ธ.ค. ๒๔๘๔)
๒๓. หลวงสกลผดุงเขตต์	(๑ พ.ค. ๒๔๘๕ ถึง ๓๑ ธ.ค. ๒๔๘๗)
๒๔. หลวงนครคุณูปถัมภ์	(๑ พ.ค. ๒๔๘๘ ถึง ๓๑ ธ.ค. ๒๔๘๘)
๒๕. ขุนสีมะสิงห์สวัสดิ์	สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (๑ ม.ค. ๒๔๘๙ ถึง ๓๑ ธ.ค. ๒๔๘๙) สมัยรัชกาลปัจจุบัน
๒๖. นายนวน มีชำนาญ	(๑ ม.ค. ๒๔๙๐ ถึง ๑ ม.ค. ๒๔๙๑)
๒๗. นายพรหม สูตรสุคนธ์	(๑ ม.ค. ๒๔๙๑ ถึง ๑ เม.ย. ๒๔๙๒)
๒๘. พ.ต.เล็ก ทองสุนทร	(๑ เม.ย. ๒๔๙๒ ถึง ๒๐ มี.ค. ๒๔๙๓)
๒๙. นายสุวรรณ รื่นยศ	(๒๕ เม.ย. ๒๔๙๓ ถึง ๓๐ มิ.ย. ๒๔๙๕)
๓๐. นายประกอบ ทรัพย์มณี	(๑ ก.ค. ๒๔๙๕ ถึง ๒๙ มี.ค. ๒๔๙๙)
๓๑. นายสง่า ไทยานนท์	(๓๐ มี.ค. ๒๔๙๙ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๐๕)
๓๒. ร.ต.ท.ระดม มหาศรานนท์	(๕ ต.ค. ๒๕๐๕ ถึง ๓๑ ธ.ค ๒๕๐๙)
๓๓. นายชูชัย สุวรรณรังษี	(๑๓ ม.ค. ๒๕๑๐ ถึง ๒๔ ส.ค. ๒๕๑๖)
๓๔. นายดิเรก โสตสถิตย์	(๒ ต.ค. ๒๕๑๖ ถึง ๑๓ ต.ค. ๒๕๑๘)

สำนักการบริหารงานจังหวัดตาก

๓๕. นายสุชาติ พัววิไล	(๑๗ ต.ค. ๒๕๑๘ ถึง ๔ พ.ย. ๒๕๑๙)
๓๖. นายกุศล ศานติธรรม	(๕ พ.ย. ๒๕๑๙ ถึง ๙ ก.พ. ๒๕๒๒)
๓๗. นายชาญ พันธุมรัตน์	(๙ ก.พ. ๒๕๒๒ ถึง ๓ ก.พ. ๒๕๒๓)
๓๘. นายไพฑูรย์ ลิมปีทีป	(๔ ก.พ. ๒๕๒๓ ถึง ๓ ต.ค. ๒๕๒๓)
๓๙. นายเจริญศุข ศิลาพันธุ์	(๖ ต.ค. ๒๕๒๓ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๒๖)
๔๐. นายกาจ รักษ์มณี	(๑ ต.ค. ๒๕๒๖ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๒๘)
๔๑. นายสมบูรณ์ พรหมเมศร์	(๑ ต.ค. ๒๕๒๘ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๓๒)
๔๒. นายสนิทวงศ์ อุเทศนันทน์	(๑ ต.ค. ๒๕๓๒ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๓๔)
๔๓. นายจำเนียร ศศิบุตร	(๑ ต.ค. ๒๕๓๔ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๓๗)
๔๔. นายเกษม นาครัตน์	(๑ ต.ค. ๒๕๓๗ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๓๙)
๔๕. นายพงศ์โพยม วาศภูติ	(๑ ต.ค. ๒๕๓๙ ถึง ๑๕ เม.ย. ๒๕๔๑)
๔๗. นายฮึกหาญ โตมรศักดิ์	(๑๖ เม.ย. ๒๕๔๑ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๔๒)
๔๗. นายนิรัช วัจนะภูมิ	(๑ ต.ค. ๒๕๔๒ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๔๔)
๔๘. นายธีระบูลย์ โพบุคดี	(๑ ต.ค. ๒๕๔๔ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๔๖)
๔๙. นายสวัสดิ์ ศรีสุวรรณดี	(๑ ต.ค. ๒๕๔๖ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๔๗)
๕๐. นายสุวัฒน์ ต้นประวัติ	(๑ ต.ค. ๒๕๔๗ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๔๘)
๕๑. นายอมรพันธ์ นิมานันท์	(๑ ต.ค. ๒๕๔๘ ถึง ๑๒ พ.ย. ๒๕๔๙)
๕๒. นายชุมพร พลรักษ์	(๑๓ พ.ย. ๒๕๔๙ ถึง ๑๙ ต.ค. ๒๕๕๑)
๕๓. นายคมสัน เอกชัย	(๒๐ ต.ค. ๒๕๕๑ ถึง ๓๐ ก.ย. ๒๕๕๒)
๕๔. นายสามารถ ลอยฟ้า	(๑ ต.ค. ๒๕๕๒ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัจจุบัน)

สำนักงานบริหารส่วนจังหวัดตาก

บันทึกของขุนวัชรพุกก์ศึกษากร (แปล)

ตอนที่ ๒

ประวัติเจ้าเมืองตากโดยสังเขป

โคลง ๒

๑. เจ้าเมืองตากสมัย เจ้าตากสินครองกรุงไทย
ให้พระยากำแหงพิชิต รักษาเมือง
๒. สมัยพระพุทธยอดฟ้า ครองกรุงเทพฯ มหา
ไม่แจ้งว่าใครเป็น เจ้าเมือง

โคลง ๓

๑. สมัยพุทธเลิศหล้า ขัติยาครองกรุงไทย
พระยาวิชิตรักษาไชร้ มาเป็นใหญ่ครองบ้านเมือง
๒. เมืองตากครั้งสมัย พุทธยอดฟ้าไม่รู้เรื่อง
ผู้ปกครองบ้านเมือง ไม่มีเรื่องแจ้งไว้

กลอนสุภาพ

๑. สมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีตัวเจ้าเมืองบอกเรื่องไว้
เจ้าหลวงตากน้อยมาคอยปกไพร่ ครองเมืองได้สมัย ๗ ปี
สมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกตัวผู้ปกครองท้องที่
พระยากำแหงตำแหน่งมี เจ้าบุรีตากระแหงแถลงไข

๒. พระยาไชยนาทผู้อาจหาญ รักษาการเจ้าเมืองรุ่งเรืองใส
พระยาสยามสีมารักษ์คนรักใคร่ ปกครองไพร่ร่มเย็นเป็นสุขา
พระบรรพตพิสัยตั้งใจเป็น ท่านจัดเจนปกครองคล่องหนักหนา
รองลงมาพระยาราชโยธา เป็นผู้ว่าราชการชำนาญยิ่ง

อ้างอิงการบริหารส่วนจังหวัดตาก

๓. สมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดิน ตั้งผู้กินเมืองรุ่งเรืองจริง
พระอินทร์สรเดชวิเศษยิ่ง ปกครองจริงบำรุงชาติศาสนา
พระยาเพ็ชร์ปาณีมีสามารถ ผู้ว่าราชการชำนาญปรีชา
พระสุจริตรักษา (อ่วม) ว่าการมา นานนักหนาจึงลาจากหน้าที่

๔. พระยาสุจริตรักษาว่าทองคำ ท่านเร่งทำถนนใหม่ให้กว้างดี
พระยาสุจริตรักษา (เชื้อ) วาที ความรู้ดีชำนาญการกระทรวง
พระยาเทพาธิบดีทหาร ท่านเชี่ยวชาญการเมืองเรื่องทั้งปวง
ให้ปลูกต้นมะขามตามถนนหลวง คนทั้งปวงเดินร่มเย็นเป็นสุขิน

๕. สมัยพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คงมีตัวผู้ว่าราชการผ่านเมืองสิ้น
พระยาวิชิตรักษาตักศิลาบุรินทร์ ปกครองถิ่นตากนานการงานดี
พระประสาทน์วิริยกิจ สุจริตมั่นคงตรงหน้าที่
พระยาพิชัยสุนทรสั่งสอนดี ชาวบุรีประกอบกิจนิจกาล

๖. พระยาวิเศษฤาชัยนักไตร่ตรอง การปกครองราชกิจไม่ผิดงาน
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าปราน โปรดประทานเลือกตั้งผู้รั้งเมือง
พระผดุงภูมิพัฒน์จัดมา สมัยประชาธิปไตยให้รู้เรื่อง
พระสมัคร์สโมสรสอนพลเมือง ให้รู้เรื่องการประชาธิปไตย

อินทรวิเชียรฉันท์

๑. วันที่ ๑ พ.ย. ๘๐ ขอยกหยิบนามผู้ว่าการ
หลวงทรงประสาสน์ขาน ผู้ว่าการเมืองระแหง (ตาก)
หลวงวิมลประชาภัย ในสมัย ๘๒ แสดง
หลวงสกลผดุงเขตแจ้ง พ.ศ. แสดง แปดสิบห้า

๒. หลวงนครคุณูปถัมภ์ พ.ศ. จำ ๘๘ นา
ขุนสีมะสิงห์สวัสดิ์มา พ.ศ. ว่า แปดสิบเก้า
นายนวลมีชำนาญ ผู้ว่าการเก้าสิบ
นายพรหมสูตรสุคนธ์เข้า มาปกเฝ้าเก้าสิบเอ็ด

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๓. พ.ต. เล็กทองสุนทร มาในตอน ๕๒ เศษ
นายสุวรรณรื่นยศเมษ พ.ศ. เศษเก้าสิบสาม
นายประกอบทรัพย์มณี พ.ศ. ที่ ๕๖ ตาม
นายสง่าไทยานนท์นาม ปกครองตาม พ.ศ. เก้าสิบเก้า
๔. เรื่องปูชนียสถาน วัตถุโบราณเมืองตากไซร้
ขอยกไปกล่าวไว้ ล่องเรือไปทัศนาจร
รถยนต์ทางแม่สอด มีตลอดทางสัญจร
จึงขอหยุดไว้ก่อน อ่านทัศนาจรตอนต่อไป

หมายเหตุ ตอนนี้ต้องอ่าน พ.ศ. เป็นจำนวนนับ เช่น พ.ศ. ๘๐ อ่านว่าแปดสิบ เป็นต้น เพื่อได้สัมผัส

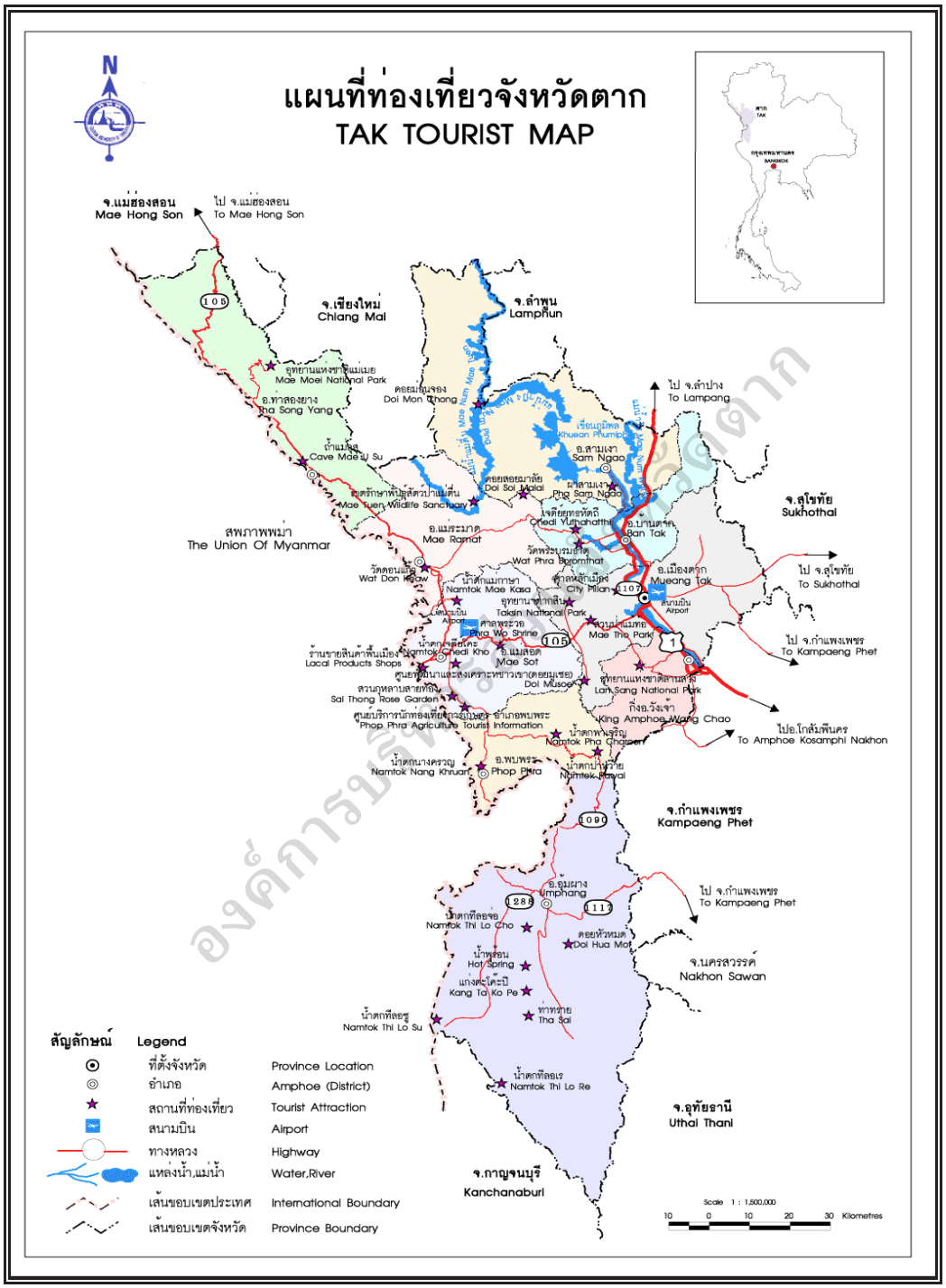
หมายเหตุ ข้อมูลลำดับที่ ๑ ถึงลำดับที่ ๓๑ ได้จากหนังสือพระราชทานเพลิงศพขุนวัชรพุกก์ศึกษากร (แปลก วัชรพุกก์) อดีตธรรมการเมืองตาก อดีตนายกเทศมนตรีเมืองตาก และอดีตประธานสภาจังหวัดตาก ซึ่งมีอายุในการทำงานในจังหวัดตาก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๔ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ รวมเวลา ๖๐ ปี ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความสามารถในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ จากประสบการณ์และการศึกษาหาความรู้ออกมาเป็นร้อยแก้ว และร้อยกรองตามลักษณะของสัมผัสที่สามารถโยงใยให้เข้าใจได้ดี ซึ่งข้อมูลที่ยกมาอ้างของขุนวัชรพุกก์ศึกษากรนี้ ข้าพเจ้าได้ตรวจสอบสุ่มเปรียบเทียบจากเหตุการณ์ในอดีตแล้ว มีความเที่ยงตรง น่าเชื่อถือ เช่น ๑ เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เสด็จกรีฑาทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ ครั้งที่ ๒ ได้มอบให้พระยากำแหงวิชิต เจ้าเมืองตากเป็นผู้คอยอยู่ต้อนรับครอบครัวมอญที่จะหนีพม่าเข้ามาทางแม่สอด ๒. ข้อมูลการสร้างวัดดอยคีรี ตำบลหัวเดียด อำเภอเมือง จังหวัดตาก ก็ระบุว่าได้สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ซึ่งมีเจ้าหลวงตากน้อย เป็นเจ้าเมืองตากในสมัยนั้น การที่ยกทั้ง ๒ เรื่องเป็นหลักฐานยืนยันนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของข้อมูลเท่านั้นเพราะจากการที่ข้าพเจ้าได้ดำเนินการศึกษารวบรวมข้อมูลงานวิจัยเรื่องพุทธศาสนสถาน ทุกอำเภอในจังหวัดตาก ก็จะมีข้อมูลรายนามของเจ้าเมืองในอดีตของจังหวัดตาก ปรากฏอยู่ เช่น วัดสีตลาราม วัดแม่ซอดน่าด่าน วัดมณีบรรพต วัดโบสถ์มณี-ศรีบุญเรือง วัดปทุมคีรี ฯลฯ รวมทั้งการศึกษาข้อมูลจาก “รายงานตรวจการคณะสงฆ์ จังหวัด

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

กำแพงเพชรและจังหวัดตาก ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พ.ศ. ๒๔๕๖" และอธิบายระหว่างทางล่องลำน้ำพิงค์ ตั้งแต่เชียงใหม่ถึงปากน้ำโพ ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็เป็นส่วนประกอบที่จะยืนยันความถูกต้องของข้อมูลดังกล่าวนี้ นำเสนอไว้เพื่อเป็นประโยชน์และแนวทางในการศึกษาของผู้สนใจต่อไป

สำราญ แดงประเสริฐ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑ แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดตาก

บทที่ ๒
พระราชประวัติ
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๒ พระราชประวัติ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระราชสมภพ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีขาล จุลศักราช ๒๒๗๗ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา มีพระนามเดิมว่า **"สิน"** บิดาชื่อ **"นายไหฮอง"** ซึ่งเป็นขุนพัฒน์ ตำแหน่งนายอากรบ่อนเบี้ย มารดาชื่อ **"นางนกเอี้ยง"** โดยได้รับเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายก

ภาพที่ ๒ ดวงพระราชสมภพ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การเรียกขานพระนาม

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีพระนามที่กล่าวอ้างถึงในโอกาสสำคัญตามที่ปรากฏหลักฐานในประวัติศาสตร์และพงศาวดาร[๑] ที่ใช้เป็นเอกสารอ้างอิงได้ดังนี้

๑. สิน เป็นชื่อเดิมในวัยเด็ก

๒. พระยาตาก และเจ้าตาก

๓. พระเจ้าตาก

๔. พระเจ้าตากสิน

๕. พระยากำแพงเพ็ชร

๖. พระยาวชิรปราการ

๗. สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

๘. สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ เจ้ากรุงธนบุรี

๙. พระศรีสรรเพชญ[๒]

แต่เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๗ ทางราชการได้กำหนดพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี” ความละเอียดปรากฏตามหนังสือกรมสารบรรณคณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร ที่ พว. ๔๘๒๔/๒๔๙๗ ลงวันที่ ๑๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๗ เรื่องการเปิดพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

คณะรัฐมนตรี ได้ประชุมปรึกษา เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ ลงมติให้ใช้พระราชสมัญญานามของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”

---

[๑] คำว่าพงศวดาร หมายถึง เป็นเรื่องราวเหตุการณ์เกี่ยวกับประเทศชาติ หรือพระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขของประเทศชาตินั้น ๆ

[๒] คำว่า ศรีสรรเพชญ ความเป็นยิ่ง สิริมงคล ความรุ่งเรือง ความสว่างสุกใส ความงาม ความเจริญ (ชื่อพระลักษมี มเหสีพระนารายณ์ ผู้เป็นพระเจ้าแม่แห่งความงาม)

สรรเพชญ หมายถึง ผู้รู้ทุกสิ่ง พระนามของพระพุทธเจ้า

อนุรักษ์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การนำพระนามของพระองค์ท่านมายกไว้ในเบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางชี้นำให้ท่านทั้งหลายได้ทราบและเข้าใจตรงกันในการที่จะกล่าวถึงพระนามในช่วงแห่งเวลานั้น ๆ ต่อไป

พระนามสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี

เนื่องจากไม่มีหลักฐานการเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี เมื่อแรกเสวยราชย์ ทั้งเอกสารต่าง ๆ ยังขานพระนามไว้ต่าง ๆ กัน เช่น

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ใช้ “พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว” บ้าง “พระเจ้าอยู่หัว” บ้าง และ “สมเด็จพระบรมหน่อพุทธางกูร” บ้าง

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ใช้ “สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ เจ้ากรุงธนบุรี”

จดหมายเหตุสมัยกรุงธนบุรีในสมุดไทยดำ ชื่อพระราชสาส์นและศุภอักษรโต้ตอบกรุงธนบุรี และกรุงศรีสัตนาคนหุต จ.ศ. ๑๑๔๐ ใช้ “พระศรีสรรเพชญ สมเด็จพระบรมธรรมมิกราชาธิราช พระเจ้ารามาธิบดี บรมจักรพรรดิษรบวรราชาธิบดินทร หริหรินทราดาธิบดีสวิบุลยคุณรุจิตรฤทธิราเมศวรบรมธรรมิกราชเดโชไชยพรหมเทพาดิเทพตรีภูวนาธิเบศโลกะเชฐวิสุทธมกุฎประเทศตามหาพุทธังกูร บรมนารถบรมบพิตร” “พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรุทอิศวรบรมนารถบรมบพิตร”

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ด่วนมาก

ที่ นร.๐๑๐๒/ 1846

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

๑๖ ตุลาคม ๒๕๒๔

เรื่อง ขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบในการเรียกพระนามของสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็น "สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช"

เรียน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย บันทึกข้อความของกองการเมืองภายในประเทศ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๒๔ พร้อมเอกสารประกอบ จำนวน ๓ แผ่น

ด้วยนายบริบูรณ์ เสนะวิริยะ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดจันทบุรี ได้มีหนังสือกราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ว่าเนื่องด้วยขณะนี้มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้พระนามของสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นสองกรณี คือ

๑. ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ศึกษาให้ใช้พระนามของพระเจ้าตากสินว่า "สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี"

๒. ขณะที่กรมศิลปากรกำลังค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเพื่อพิจารณาตั้งที่ฐานอนุสาวรีย์ของพระเจ้าตากสินที่จังหวัดจันทบุรี ให้แล้วเสร็จในพิธีเปิดในวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๒๕ โดยใช้พระนามของพระเจ้าตากสินดังกล่าวแล้วข้างต้นข้อ ๑ แต่ประชาชนไม่เห็นด้วยและขอให้ใช้นามที่เรียกสืบต่อกันมาว่า "สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" มิฉะนั้นจะไม่ยอมให้ทำแผ่นศิลาจารึกไปติดที่ฐานอนุสาวรีย์ ทางกรมศิลปากรแจ้งว่าไม่อาจยินยอมตามได้ เพราะยังไม่เคยมีคำสั่งให้ใช้พระนามว่าพระเจ้าตากสินมหาราชมาก่อนใด

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีได้นำกราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พิจารณาแล้วมีบัญชาให้เสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับการใช้พระนามของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่าจะสมควรเป็นประการใดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดดำเนินการ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

พลโท (จันทรคุปต์ สิริสุทธิ์)
รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรีฝ่ายการเมือง
ปฏิบัติราชการแทน เลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ที่ สร.0201/ ล1300

3/5

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

30 ตุลาคม 2524

เรื่อง ขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบในการเรียกพระนามของสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็น "สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช"

เรียน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาหนังสือที่ สร.0112/18063 ลงวันที่ 16 ตุลาคม 2524

ด้วยสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีได้แจ้งคำสั่งท่านนายกรัฐมนตรี ให้นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับการใช้พระนามของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า จะสมควรเป็นประการใด ความละเอียดปรากฏตามสำเนาหนังสือที่ได้ส่งมาพร้อมนี้

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2524 ลงมติให้ใช้พระราชสมัญญานามของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า "สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช"

จึงเรียนมาฉะนี้

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายปสัง มีจุล).
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

กองกลาง
โทร.2318840

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

กำเนิดพระมหาวีรบุรุษ

มีเรื่องเล่าอันเกี่ยวกับบุญญาภินิหาร ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่เกิดขึ้นเมื่อก่อนที่พระองค์จะทรงพระราชสมภพว่า ได้มีอสุนีบาตฟาดลงที่เสาเรือนบ้านของขุนพัฒน์ แต่หามีผู้ใดเป็นอันตรายไม่ และเมื่อสิ้นเสียงอสุนีบาตที่ผ่าลงมา ก็บังเกิดเสียงร้องของทารก ซึ่งก็คือพระองค์ท่านได้ถือกำเนิดตามฤกษ์ ตรงกับวันอาทิตย์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีขาล จุลศักราช ๑๑๘๖ เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. ตรงกับวันที่ ๑๗ เดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๒๗๗ พระบรมราชลักขณา สถิต ราศีกรกฎ เสวยฤกษ์ที่ ๘ ประกอบด้วยราชาฤกษ์

ทารกที่ถือกำเนิดมีลักษณารูปพรรณสัณฐานงดงาม กายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส คือ วัดแต่สะดือถึงเท้า กับวัดตั้งแต่สะดือถึงเชิงผม หน้าผาก เท่ากัน และวัดตั้งแต่ปลายนิ้วซ้าย - ขวา เมื่อเหยียดแขนตรงยาวตามแขนแล้ว จะยาวเท่ากันกับความยาวตั้งแต่ปลายเท้าถึงเชิงผมที่หน้าผาก อันลักษณาดังที่ว่านี้ นักปราชญ์จีน - ไทยโบราณกล่าวว่า เป็นลักษณะกำเนิดของ “มหาบุรุษ” (เชื่อกันว่าเป็นพระโพธิสัตว์อุบัติมาจุติ)

เมื่อทารกถือกำเนิดได้ ๓ วัน คือในวันอังคาร ได้มีงูใหญ่มานอนขดอยู่ในกระด้งรอบ ๆ บริเวณที่ทารกนอนอยู่ ขุนพัฒน์และภรรยา (บิดา - มารดา) ตกใจ ภาวนาขออย่าให้บุตรชายต้องเป็นอันตรายใด ๆ และต่อมางูนั้นก็ได้เลื้อยหนีไป ขุนพัฒน์และภรรยาได้เล่าเรื่องนี้ให้เจ้าพระยาจักรีสมุหนายก ซึ่งมีนิวาสถานอยู่ใกล้ ๆ กันได้ทราบ และด้วยความที่เกรงจะเกิดเหตุการณ์ต่อไป จึงตัดสินใจยกบุตรชายให้เป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรีสมุหนายก ด้วยเห็นว่าเป็นผู้มีบุญมีตำแหน่งหน้าที่จะสามารถเลี้ยงดูบุตรของตนได้ดีกว่า ตามความเชื่อของคนโบราณ

เมื่อเจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายก รับเด็กชายสินไว้เป็นบุตรบุญธรรม ก็ได้เลี้ยงดูอย่างดีเปรียบประดุจบุตรจริง ๆ ของท่าน จนเมื่อเด็กชายสินมีอายุได้ ๗ ปี จึงนำไปฝากให้ศึกษาเล่าเรียนกับพระอาจารย์ทองดี แห่งวัดโกษาวาสน์ ซึ่งเป็นพระภิกษุที่คงแห่งความรู้ และมีความรู้จักคุ้นเคย เคารพนับถือกันมานาน เพื่อให้เด็กชายสินได้ศึกษาเล่าเรียน หาความรู้และรับใช้พระที่วัด อันเป็นธรรมเนียมของคนไทยแต่โบราณที่เมื่อเห็นว่าบุตรหลานผู้ชายเติบโตพอสมควร จะต้องนำไปฝากให้ศึกษาเล่าเรียนที่ในวัด โดยเจตนารมณ์ของเจ้าพระยาจักรี ก็เพื่อให้เด็กชายสินมีวิชาความรู้ สามารถรับราชการตอบแทนชาติบ้านเมือง มีความ

เจริญก้าวหน้าเจริญรอยตามตัวท่านในอนาคต ซึ่งก็เป็นไปตามความประสงค์ของท่านเจ้าพระยาจักรีทุกประการ เพราะเด็กชายสินเป็นเด็กที่เฉลียวฉลาด พูดจาฉะฉาน สามารถเรียนได้เร็วกว่าเด็กคนอื่น ๆ และด้วยความที่เด็กชายสินเป็นผู้ที่ฉลาดและซน มีเรื่องเล่าขานกันต่อ ๆ มาว่า ในระหว่างที่เด็กชายสินเป็นศิษย์วัดโกษาวาสน์ (วัดคลัง) ได้ทำผิดอาญาของวัด โดยตั้งตัวเป็นหัวโจกเล่นพนัน พระภิกษุรูปหนึ่งได้นำเรื่องไปฟ้องพระอาจารย์ทองดี แม้ว่าเด็กชายสินจะเป็นศิษย์คนโปรด และเป็นเด็กที่เจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายกฝากมาก็ตาม ท่านก็ได้ลงโทษโดยนำตัวเด็กชายสินไปมัดมือคร่อมอยู่กับบันไดท่าน้ำของวัด ตั้งแต่บ่ายจนถึงค่ำ ก็เพราะต้องการให้เด็กชายสินเกิดความเกรงกลัว เข็ดหลาบ และไม่ทำผิดต่อไป พระอาจารย์ทองดีติดภารกิจนิมนต์ ลืมเรื่องที่ได้ทำโทษเด็กชายสินเสียอย่างสนิท ซึ่งเมื่อตกค่ำ น้ำจะขึ้นเอ่อท่วมบันไดและท่วมร่างของเด็กชายสิน แต่ด้วยปาฏิหาริย์ บันไดที่มัดมือเด็กชายสินอยู่นั้นหลุดและลอยนำร่างเด็กชายสินติดไปกับบันไดจึงไม่จมน้ำ เมื่อพระอาจารย์ทองดีนึกขึ้นได้ว่าได้ทำโทษเด็กชายสิน จึงสั่งให้ช่วยกันค้นหา ด้วยความเกรงจะถูกตำหนิ จากเจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายกที่ได้นำมาฝาก ในที่สุดก็พบเด็กชายสินลอยผูกติดกับบันไดอยู่ริมฝั่งท่าน้ำ โดยไม่ได้รับอันตราย จึงรีบนำตัวขึ้นจากน้ำแล้วทำพิธีสะเดาะเคราะห์ โดยให้พระสงฆ์ทั้งหลายสวดชัยมงคลคาถา เป็นการรับขวัญอย่างสมบูรณ์

การบรรพชาเป็นสามเณร ถือเป็นประเพณีโบราณอย่างหนึ่ง ที่ต้องการให้คนได้มีโอกาสทดแทนคุณพ่อแม่ และฝึกหัดนิสัยที่สำรวมเป็นแบบอย่างที่ดีในชีวิต เมื่ออายุครบ ๑๓ ปี เจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายก จึงให้เด็กชายสิน ตัดผมเปียออกและบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดสามวิหาร พร้อมทั้งศึกษาเล่าเรียนต่อไป และที่วัดสามวิหารนี้เอง สามเณรสิน ได้รู้จักกับสามเณรทองด้วง และสามเณรบุญนาค ซึ่งได้บรรพชาเป็นสามเณรอยู่ก่อน และก็มีความถูกต้องอัธยาศัยต่อกันเป็นอย่างดี เมื่อได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดสามวิหาร ได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรม รวมทั้งวิชาการอื่น ๆ เพิ่มขึ้น จนถึงอายุ ๑๕ ปี เจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายกได้ถามความสมัครใจเรื่องการที่จะบรรพชาต่อไปหรือจะลาสิกขา ซึ่งสามเณรสินก็ตัดสินใจที่จะสละผ้ากาสาวพัสตร์ออกเป็นฆราวาสต่อไป

สำนักงานจังหวัดตาก

การถวายตัวเข้าเป็นมหาดเล็ก

ในปีพุทธศักราช ๒๒๘๐ เมื่อเด็กชายสิน อายุได้ ๑๕ ปี และลาสิกขาจากสามเณรแล้วจึงตั้งใจที่จะเข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณรับใช้ชาติบ้านเมือง ตามควรแก่ความรู้ที่ได้ศึกษามา และเป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของตนเจริญตามรอยทางของเจ้าพระยาจักรี ที่สมุหนายกผู้เป็นบิดาบุญธรรม จึงได้เรียนให้บิดาทราบ เมื่อเจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายกทราบเจตนาอันแรงกล้าของบุตรบุญธรรม ที่ต้องการจะทำงานรับใช้ชาติบ้านเมือง จึงได้นำเด็กชายสินเข้าไปถวายตัวทำราชการเป็นมหาดเล็ก ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ อยู่กับหลวงศักดิ์นายเวรผู้เป็นบุตรชายเจ้าพระยาจักรี เด็กชายสินได้ฝึกราชการและด้วยความหมั่นเพียร มีวิริยะอุตสาหะและเฉลียวฉลาดประจำตัว ทำให้เด็กชายสินมหาดเล็กได้ศึกษาหาความรู้ทางการครองตน ปฏิบัติภารกิจต่อเจ้านายตลอดจนการแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และภาษากับอาจารย์จีน ญวน แขก รวมทั้งศึกษาด้านยุทธวิธีในการสู้รบ การปกครองและกฎหมายบ้านเมืองจนมีความรู้ ชำนิชำนาญรอบตัว ลุถึงปีพุทธศักราช ๒๒๘๗ เจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายกผู้บิดาบุญธรรม เห็นว่าอายุครบที่จะบวชเป็นพระภิกษุได้แล้ว จึงได้ให้กราบลาพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและจัดการพิธีอุปสมบทให้นายสิน เป็นพระภิกษุสงฆ์ อยู่ในสำนักพระอาจารย์ทองดี ณ วัด โกษาวาสน์ เป็นเวลา ๓ พรรษา แล้วจึงได้ลาสิกขาบท ละเพศบรรพชิตออกมา และกลับเข้ารับราชการในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศดังเดิม จนได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นมหาดเล็กข้างที่

ครั้งนั้น พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระราชดำริว่า นายสินมหาดเล็กข้างที่ เป็นผู้ฉลาดรอบรู้ขนบธรรมเนียมราชกิจดี จึงได้ปรึกษากับเสนาบดีว่า นายสินมหาดเล็กข้างที่ผู้นี้เป็นผู้มีความรู้ ควรจะให้เป็นผู้ปฏิบัติราชกิจต่างพระเนตรพระกรรณได้ เสนาบดีทั้งหลายก็เห็นด้วย โดยรับสั่ง “จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมให้นายสินมหาดเล็กข้างที่ เป็นมหาดเล็กรายงานด้วยราชการทั้งหลาย ในกรมมหาดไทยและกรมวังศาลหลวง” [๑] ถึงปีพุทธศักราช ๒๓๐๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสวรรคต โดยก่อนสวรรคตได้ยกราชสมบัติให้พระราชโอรสพระองค์เล็ก

---

[๑] กรมศิลปากร พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณแม่ทองอยู่ ศิลปเดช จ.ม. วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๑๘) หน้า ๒ - ๔ และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี นางสาววีณา โรจนราชา หน้า ๑๓

คือ เจ้าฟ้าอุทุมพร แต่เจ้าฟ้าอุทุมพรขึ้นเสวยราชสมบัติได้เพียง ๓ เดือนเศษ ก็จำต้องถวายสิริราชสมบัติแก่สมเด็จพระเชษฐาธิราช คือสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ ซึ่งมีพระนามเรียกกันทั่วไปว่า “สมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ หรือสมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์” พระมหากษัตริย์องค์สุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา

การเข้าสู่ตำแหน่งเจ้าเมือง

ในปีพุทธศักราช ๒๓๐๑ สมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายสินมหาดเล็กรายงาน เป็นข้าหลวงเชิญท้องตราพระราชสีห์ขึ้นไปชำระความหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งก็ได้ปฏิบัติราชการมีความชอบมาก จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองตาก[๑] ช่วยราชการพระยาตาก เจ้าเมืองตาก ในราวพุทธศักราช ๒๓๐๒ และเมื่อพระยาตากได้ถึงแก่อนิจกรรมลง ก็มีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้หลวงยกกระบัตร (สิน) เป็นพระยาตาก เจ้าเมืองปกครองดูแลเมืองตากต่อมา ซึ่งนับว่าเป็นบุคคลพิเศษ ที่เลื่อนบรรดาศักดิ์จากหลวง เป็นพระยาข้ามบรรดาศักดิ์พระ เพราะความสามารถเฉพาะจริง ๆ (จากการศึกษาข้อมูลไม่มีการกล่าวถึงบรรดาศักดิ์ พระ ไว้เลย)

พระยาตากได้ปกครองดูแลเมืองตาก ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๓๐๓ ถึงพุทธศักราช ๒๓๐๘ มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้พระยาตาก เลื่อนตำแหน่งเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชร แทนเจ้าเมืองคนเดิมที่ถึงแก่อนิจกรรม แต่พระยาตากยังไม่ได้ไปครองเมืองกำแพงเพชร เพราะกรุงศรีอยุธยาเกิดศึกสงครามพม่าจะยกทัพเข้ามาล้อมกรุงเสียก่อน จึงถูกเรียกตัวให้ลงมาช่วยรบป้องกันกรุงศรีอยุธยา ซึ่งระหว่างที่ร่วมรบเพื่อป้องกันกรุงศรีอยุธยานี้ แม้พระยาตากจะบัญชาการรบอย่างเข้มแข็งเพียงใด แต่ก็ประสบปัญหาที่ก่อให้เกิดความท้อแท้ใจหลายครั้ง ดังที่สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงยกตัวอย่างไว้ในหนังสือไทยรบพม่า

---

[๑] ยกกระบัตร พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายว่า น. ตำแหน่งข้าราชการครั้งโบราณ สังกัดกระทรวงวัง มีหน้าที่ออกไปประจำอยู่ตามหัวเมืองเพื่อสอดส่องอรรถคดี ตำแหน่งเจ้าพนักงานเกี่ยวกับอรรถคดีตรงกับอัยการในบัดนี้, เจ้าหน้าที่ในการจัดหาเครื่องใช้ของทหาร เขียนเป็นยกกระบัตรก็มี

ว่า “ครั้งหนึ่ง พระยาตากออกไปรบชนะตีได้ค่ายพม่า แต่ผู้บัญชาการรักษาพระนครไม่ให้กำลังไปอุดหนุนต้องล่าถอยกลับมา อีกครั้งหนึ่งพระยาตากถูกเกณฑ์ให้ไปคอยสกัดรบพม่าอยู่ที่วัดใหญ่ด้วยกันกับพระยาเพชรบุรี เมื่อเดือน ๑๒ ปีจอ พม่ายกทัพเรือลัดทุ่งมา พระยาตากเห็นว่าเหลือกำลังที่จะรบพุ่งเอาชนะได้ พระยาเพชรบุรีไม่ฟังขืนไปรบเสียทีพม่า จนถึงแก่ชีวิต พระยาตากต้องหาว่าทิ้งให้พระยาเพชรบุรีเป็นอันตราย ทีหลังมาอีกครั้ง ๑ เมื่อก่อนจะเสียกรุง ๓ เดือน เวลานั้นกระสุนดินดำที่ในกรุงอัตคัด จึงมีหมายสั่งว่า ถ้ากองไหนจะยิงปืนใหญ่ให้ขออนุญาต ที่ศาลาลูกขุนก่อน วันหนึ่งพม่ายกเข้ามา พระยาตากเอาปืนใหญ่ยิงพม่าโดยไม่ได้ขออนุญาต ถูกชำระภาคทัณฑ์เกือบจะต้องเป็นโทษ”[๑]

การตัดสินใจตีฝ่าวงล้อม

เมื่อการเป็นเช่นนี้ พระยาวชิรปราการ (พระยาตาก) จึงเกิดความท้อแท้ใจ และคิดว่าหากขืนอยู่ช่วยรบเพื่อป้องกันพระนครต่อไป ก็คงไม่มีประโยชน์อันใด เพราะที่ผ่านมาทำคุณแล้วกลับได้โทษ เกือบจะต้องถูกลงพระราชอาญา ประกอบกับเชื่ออย่างยิ่งว่า กรุงศรีอยุธยาจะต้องเสียแก่พม่าอย่างแน่นอน เมื่อมีดำริดังนี้จึงตัดสินใจพาสมัครพรรคพวกจำนวน ๕๐๐ คน[๒] ประกอบด้วยทหารผู้ใหญ่ที่ติดตามออกไปด้วย ได้แก่ พระเชียงเงิน หลวงพิชัยอาสา หลวงพรหมเสนา หลวงราชเสน่หา และขุนอภัยภักดี นำตีฝ่าวงล้อมพม่าจากค่ายที่วัดพิชัยสงคราม ในวันเสาร์เดือนยี่ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีจอ พุทธศักราช ๒๓๐๙ โดยมุ่งไปทางทิศตะวันออกของกรุงศรีอยุธยา

พอรุ่งขึ้นวันอาทิตย์ เดือนยี่ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีจอ พุทธศักราช ๒๓๐๙ กองทัพของพระยาวชิรปราการก็ปะทะกับกองทหารพม่าที่ไล่ตามตีกองทหารของพระยาวชิรปราการจนทันกันที่บ้านโพธิ์สังหาร[๓] แต่พระยาวชิรปราการก็สามารถนำทหารไทยจีนเข้ารบต่อตีกอง

---

[๑] สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ไทยรบพม่า (พระนคร : คลังวิทยา ๒๔๙๔) หน้า ๙ - ๑๐

[๒] พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่าประมาณ ๑,๐๐๐ คน

[๓] พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า บ้านโพสาวหาญ โพสาวหาร และโพสังหาร

ทหารพม่าแตกพ่ายไป และให้ทหารรวบรวมเครื่องศาสตราวุธไว้ได้จำนวนมาก เสร็จแล้วจึงให้เคลื่อนทัพต่อไปยังบ้านพรานนก

วีรกรรมของพระยาวชิรปราการ

ณ บ้านพรานนก พระยาวชิรปราการได้รับการต้อนรับจากพรานนก นายบ้านซึ่งมีอาชีพพรานเป็นอย่างดียิ่ง ในการออกป่าล่าสัตว์ตามอาชีพของพราน ทำให้ซุ่มเห็นกองทหารพม่าจำนวนมาก ประกอบด้วยพลขี่ม้าประมาณ ๓๐ กับพลเดินเท้า ประมาณ ๒,๐๐๐ ซึ่งยกสวนมาจากบางคาง แขวงเมืองปราจีนบุรี เพื่อไปสมทบเข้าตีกรุงศรีอยุธยา พรานนกจึงรีบนำข่าวมาแจ้งให้พระยาวชิรปราการทราบ จึงเป็นผลดีสำหรับกองทัพพระยาวชิรปราการ ที่มีโอกาสได้เตรียมตัว และทหารของกองทัพพระยาวชิรปราการก็แสดงฝีมือรบชนะทัพพม่าเป็นครั้งแรก นับเป็นวีรกรรมครั้งสำคัญหลังตีฝ่าวงล้อมออกมาจากกรุงศรีอยุธยา โดยพระยาวชิรปราการสั่งให้ทหารเดินเท้าแยกออกเป็นปีกกาเข้าตีโอบพม่าทั้งสองข้าง ส่วนพระยาวชิรปราการกับนายทหารอีก ๔ คน ขี่ม้าตรงเข้าไล่พันทหารม้าพม่าที่นำทัพมา พม่าไม่ทันรู้ตัวก็แตกร่นไปถึงเหล่าพลเดินเท้า ทหารไทยได้ทีก็เข้ารุกล่าฟันทหารพม่าแตกกระจายไป การรบครั้งนี้ ได้สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ทหารไทยและเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวผู้นำ คือพระยาวชิรปราการเป็นอย่างยิ่ง ต่างยกย่องเทิดทูนเคารพพระยาวชิรปราการตั้งแต่บัดนั้น อันเป็นผลดีต่อการรบของกองทัพไทย

จากนั้น กองทัพของพระยาวชิรปราการก็มุ่งตรงไปยังหัวเมืองด้านตะวันออก โดยจะเข้าเมืองนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา บางละมุง ชลบุรี และจะใช้เมืองระยองเป็นฐานในการเข้ายึดเมืองจันทบุรี ซึ่งถือเป็นเมืองที่สำคัญและใหญ่ที่สุดของฟากตะวันออกในสมัยนั้น แต่การเคลื่อนทัพของพระยาวชิรปราการประสบปัญหาและอุปสรรคนานาประการ อาทิ เช่น

๑. กำลังของกองทัพพม่าที่ยกตามไล่ตีอยู่ตลอดทาง จำเป็นต้องระวังหน้าระวังหลังแบบสู้พลางถอยพลาง ไม่เต็มกำลังในการสู้รบ

๒. การเดินทัพไปข้างหน้าก็ยังไม่แน่ใจว่าจะได้รับความร่วมมือจากหัวเมืองต่าง ๆ ตามที่คาดหวังไว้ เพราะขณะนั้นกรุงศรีอยุธยายังไม่เสียแก่พม่า ทุกเมืองอาจมองว่า พระยา

อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

วชิรปราการเป็นขบถทิ้งเมือง จะให้ความร่วมมือช่วยเหลืออย่างเต็มที่ก็ไม่ได้ จึงเป็นความลำบากใจของเจ้าเมืองต่าง ๆ อีกด้วย

๓. เกรงขุนนางเก่าในกรุงศรีอยุธยา จะตั้งข้อหาว่าเป็นขบถก่อตั้งกองทัพเป็นปฏิปักษ์ต่อกรุงศรีอยุธยาในภายหลัง เพราะมีขุนนางที่ไม่ชอบหน้ากันหรือมีความคิดไม่ตรงกันอยู่จำนวนหนึ่ง เนื่องจากพระยาวชิรปราการมีความเจริญก้าวหน้าในทางราชการรวดเร็วมาก

การรวบรวมกำลังทัพของพระยาวชิรปราการ

แต่ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นรักชาติบ้านเมืองตั้งแต่ต้น จึงตัดสินใจเดินไปข้างหน้า โดยหลบ ๆ ซ่อน ๆ อยู่ตามหมู่บ้าน เพื่อเกลี้ยกล่อมหาสมัครพรรคพวกและหาเสบียงเพิ่ม และในครั้งนั้น ที่เมืองนครนายก พระยาวชิรปราการได้พบกับขุนชำนาญไพรสณฑ์ ซึ่งได้ยอมนำกำลังสมัครพรรคพวกเข้าร่มด้วย จึงได้กำลังคน ช้างม้าและเสบียงอาหารเพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นของการรวมพลจากกำลังหัวเมืองด้านตะวันออกนั้น เริ่มต้นจากกองกำลังของขุนชำนาญไพรสณฑ์ โดยพระยาวชิรปราการยังไม่กล้าขอความร่วมมือจากเจ้าเมืองนครนายก และเจ้าเมืองปราจีนบุรี ซึ่งเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์แบบผู้ใหญ่ที่ประมาณกำลังและบทบาทหน้าที่ของตนในขณะนั้นว่า จะมีใครยอมรับนับถือและเห็นด้วยกับความคิดมากน้อยเพียงใด ตำแหน่งพระยาวชิรปราการเจ้าเมืองกำแพงเพชร อาจจะยังไม่เป็นที่รู้จักของเจ้าเมืองทางฟากตะวันออก ประกอบกับพระยาวชิรปราการก็ได้มีโอกาสเข้ามาช่วยรบในกรุงศรีอยุธยาเมื่อเกิดศึกสงครามพม่าเท่านั้น หลังจากที่ต้องออกจากกรุงศรีอยุธยาไปประมาณ ๘ ปี พระยาวชิรปราการจึงจะนำกำลังเดินทางไปด้านหัวเมืองชายทะเล เที่ยวเกลี้ยกล่อมชาวนิคมชนบท และเมื่อเดินทางถึงบ้านกง (แขวงเมืองนครนายก) พระยาวชิรปราการส่งคนเข้าไปเจรจากับขุนหมื่นพันทนายบ้านกง แต่พวกขุนหมื่นพันทนายเหล่านั้นไม่ยอมเข้าด้วย ซ้ำจัดเตรียมกำลังตั้งค่ายจะสู้รบ ถึงแม้ว่าจะใช้ความพยายามเกลี้ยกล่อมเพียงใดก็ตาม ในที่สุดพระยาวชิรปราการ จึงต้องนำทหารม้า ๒๐ นาย บุกเข้าโจมตีบ้านกง และก็ตีหักเอาค่ายได้ เก็บเสบียงอาหาร ช้างม้า จำนวนมาก แล้วจึงเดินทางไปพักแรมที่บ้านหนองไม้ทรุง และเดินทางอีก ๒ วัน ก็บรรลุถึงบ้านนาเริ่ง (มีผู้ให้ข้อมูลไว้ว่า คืออำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายกในปัจจุบัน) แขวงนครนายก ได้พักแรมอยู่คืนหนึ่ง วันรุ่งขึ้นจึงเดินทางข้ามไปฟากตะวันออก ถึงด่านกระจะ แขวงหัวเมืองปราจีนบุรี

สำนักการบริหารส่วนท้องถิ่นจังหวัดตาก

เดินทัพข้ามทุ่งไปจนพลบค่ำ หยุดพักหุงหาอาหาร และคอยกองทหารของพระเชียงเงิน แต่ยังไม่เห็นกองทหารพระเชียงเงิน จึงสั่งให้หลวงพรหมเสนาขึ้นไปตามหากองทัพพระเชียงเงิน ส่วนกองทัพพระยาวชิรปราการคอยอยู่ถึง ๓ วัน จนถึงวันจันทร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือนยี่ กองทหารพระเชียงเงินจึงตามมาทัน พระยาวชิรปราการโกรธพระเชียงเงินที่คิดว่าแกล้งเดินทัพให้ช้า หวังเอาใจออกห่าง จึงลงโทษให้โบย ๓๐ ที แล้วให้ประหารชีวิต แต่นายกองต่าง ๆ ช่วยกันขอชีวิตไว้

วิเคราะห์กุศโลบายในการปกครอง

วิเคราะห์ตามสถานการณ์ในการปกครองทหารและผู้ร่วมกองทัพของทุกหน่วย เรื่องการใช้ยุทธวิธีตัดไม้ข่มนาม หรือวิธีเชือดคอไก่ให้ลิงดูจะมีอยู่ทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่เฉพาะกรณีของพระเชียงเงินเท่านั้น การที่พระยาวชิรปราการได้รวบรวมสมัครพรรคพวกจากหลาย ๆ ฝ่ายเข้ามาเป็นพวกเดียวกัน สิ่งที่จะทำให้ทุกคนเกรงกลัวและเชื่อถือ คือความเด็ดเดี่ยว การตัดสินใจที่เด็ดขาดจึงเป็นสิ่งสำคัญ ฉะนั้นการที่พระยาวชิรปราการสั่งลงโทษพระเชียงเงินซึ่งขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระ รองจากพระยาวชิรปราการเพียงคนเดียว นอกนั้นเป็นเพียงหลวง จึงน่าจะเป็นกุศโลบายที่จะทำให้ผู้ที่ร่วมในกองทัพเห็นว่า แม้แต่บุคคลที่ใกล้ชิด ถ้าทำการที่เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจก็จะต้องได้รับโทษถึงตาย เช่นเดียวกัน เป็นการปรามนายทัพนายกองที่คิดจะเอาใจออกห่างไว้ในเบื้องต้นนั่นเอง (การใช้นโยบายเช่นนี้ จะต้องร่วมกันคิดและตกลงร่วมกันระหว่างผู้สั่งลงโทษกับผู้ถูกลงโทษ ตัวอย่างเช่นพระยาจักรีที่ถูกพม่าจับตัวไป เมื่อพม่าจะใช้ให้มาเป็นไส้ศึก จะโบยแล้วปล่อยตัว เหมือนกับหนีออกมาได้)

การรบพม่าที่ปากน้ำเจ้าโล้ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา

จากการที่ทหารของกองทัพพม่า ซึ่งได้ไล่ตามตีกองทัพของพระยาวชิรปราการ ณ บ้านโพธิ์สังหารและบ้านพรานนก ได้ถูกทหารของพระยาวชิรปราการตีแตกถอยกลับไป จึงได้สั่งให้กลับมาตั้งค่ายอยู่ที่ปากน้ำเจ้าโล้ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา (วิเคราะห์จากคำเล่าว่าเป็นชื่อ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

ปากน้ำโยธกาในปัจจุบัน) และได้ส่งกองทัพเรือของพม่ามาเสริมที่ปากน้ำเจ้าโล้อีกด้วย พระยาวชิรปราการทราบเรื่อง จึงให้ขุดสนามเพลาะสำหรับทหารกำบังตัว และให้ตั้งปืนใหญ่น้อยไว้รอบ ๆ แทนการตั้งค่าย แต่พระยาวชิรปราการ หลวงชำนาญไพรสณฑ์ พระเชียงเงิน นายบุญมี นายทองดี นำทหาร ๑๐๐ คน ออกไปซุ่มรอพม่า ครั้นกองทัพพม่าเข้ามาใกล้ และแฝงตัวตามดงแขม ห่างจากสนามเพลาะที่ตั้งปืนพอประมาณ จึงให้ยิงปืนใหญ่น้อยเข้าใส่ทหารพม่าล้มตายลงจำนวนมาก ส่วนที่เหลือจึงพากันหนีไป

เดินทัพมุ่งสู่เมืองระยอง

เมื่อได้ชัยชนะกองทัพพม่าที่ปากน้ำเจ้าโล้ แขวงเมืองฉะเชิงเทราแล้ว พระยาวชิรปราการจึงเคลื่อนทัพผ่านทางบ้านหัวทองหลาง สะพานทอง (วิเคราะห์ว่าน่าจะเป็นอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี) ผ่านเมืองชลบุรี ซึ่งเดิมเรียกว่าบางปลาสร้อย เมื่อผ่านเมืองชลบุรีนั้น พระยาวชิรปราการไม่ได้แวะเข้าเจรจากับเจ้าเมืองชลบุรี เดินทัพต่อไปยังบ้านนาเกลือ แขวงเมืองบางละมุง ซึ่งได้พบกับนายกลม (แต่ฉบับพระราชหัตถเลขา ชื่อว่า นายกล่ำ) ซึ่งเป็นหัวหน้าของนายซ่องสุมอยู่ที่นั้น แต่นายกลมไม่ยอมอ่อนน้อม และเตรียมที่จะต่อสู้ด้วย พระยาวชิรปราการจึงขี่ช้างพลายพร้อมพลทหารแวดล้อมเตรียมประจัญบาน ทำให้นายกลมยอมอ่อนน้อม พระยาวชิรปราการจึงมอบทรัพย์สิ่งของแก่นายกลมและพวก ซึ่งนายกลมได้รับอาสาที่จะนำตรงไปเมืองระยองต่อไปอีกด้วย

ครั้นถึงวันอาทิตย์ แรม ๖ ค่ำ เดือนยี่ ปีจอ อัฐศก นายกลมคุมไพร่พล ๑๐๐ คน นำทัพเดินทางถึงบ้านทัพยา (บางฉบับเรียก พัทยา) หยุดพัก ๑ คืนรุ่งขึ้นเดินทัพถึงบ้านนาจอมเทียน ทุ่งไก่เตี้ย สัตหีบ โดยหยุดพักแรมแห่งละ ๑ คืน แล้วดินทัพเลียบชายทะเลถึงตำบลหินโค่ง บ้านน้ำเก่า และวัดลุ่ม แขวงเมืองระยองหยุดพักแรมแห่งละคืน ณ ที่วัดลุ่มเมืองระยองนี้ พระยาวชิรปราการ ได้ปรึกษาแม่ทัพนายกองว่า บัดนี้กรุงศรีอยุธยาคงจะเสียแก่พม่าเป็นแน่แท้ เราคิดจะรวบรวมอาณาประชาราษฎร์ในหัวเมืองภาคตะวันออกทั้งปวง ซ่องสุมผู้คนให้เป็นกำลังสำคัญแก่บ้านเมืองและเราจะทำนุบำรุงสมณชีพราห์มอาณาประชาราษฎร์ให้ร่มเย็น

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

เป็นสุข จึงได้ประกาศให้บรรดานายซ่อง และชุมนุมซ่องสุมกำลังรี้พลให้มารวมเป็นขอบขัณฑเสมาเดียวกัน ซึ่งก็มีนายซ่อง นายชุมนุม ที่อยู่ในป่าในเขามาเข้าร่วมด้วยจำนวนมาก

วางแผนยึดเมืองระยอง

ณ ที่เมืองระยองนี้ พระยาวชิรปราการ ได้ตั้งค่าย อยู่ ณ วัดลุ่ม ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็น (วัดลุ่มมหาชัยชุมพล) ตามปรากฏการณ์ในการตั้งค่ายครั้งนั้น พระยาวชิรปราการมีกำลังทหารระดับนายที่เพิ่มขึ้นจำนวนมาก รวมทั้งทหารที่ติดตามออกมาจากรุงศรีอยุธยา และนายทหารที่เป็นหัวหน้าชุมนุมนายซ่องต่าง ๆ เช่น พระเชียงเงิน หลวงพรหมเสนา หลวงพิชัยอาสา หลวงราชเสน่หา ขุนอภัยภักดี และบุคคลสำคัญของเมืองต่าง ๆ ที่ติดตามยอมร่วมมือด้วย เช่น ขุนชำนาญไพรสณฑ์ ขุนพิพิธวาที นายทองดี นายบุญรอดแขนอ่อน นายบุญมีและนายบุญมา (น้องเมียพระยาจันทบุรี) นายทองอยู่ศรีสงคราม นายนาค พะทำมะรงอิ่ม ขุนจ่าเมืองเสือร้าย หมื่นท่อง นายเผือกญวน นักองมาเขมร นายบุญมาผู้รั้งเมืองบางละมุง จีนเจียม (หัวหน้าเรือสำเภา) หลวงนายศักดิ์หรือพระยากลาโหมในเวลาต่อมา ส่วนพระระยองบุญเมือง เจ้าเมืองระยอง ต้องตกอยู่ในฐานะที่ลำบากมาก เพราะขณะนั้นกรุงศรีอยุธยายังไม่แตก (กรุงแตกวันอังคารขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ แต่พระยาวชิรปราการมาถึงเมืองระยองข้างแรม เดือนยี่ ยังไม่ขึ้นเดือน ๓) ถ้าเข้าด้วยพระยาวชิรปราการก็เกรงว่า กรุงศรีอยุธยาจะกล่าวหาว่าขบถ ครั้งจะไม่เข้าด้วยก็เกรงกองทัพของพระยาวชิรปราการที่มีกำลังรี้พลจำนวนมากและเข้มแข็งมากขึ้น การที่จะต่อตีด้วยนั้นก็เห็นเหลือกำลังเมืองระยอง บุคคลที่ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง ในการที่จะเข้าด้วยกับพระยาวชิรปราการ คือ ขุนรามหมื่นซ่อง เพราะเห็นว่า พระยาวชิรปราการทิ้งค่ายหนีทัพ แล้วยังคิดจะซ่องสุมกำลังพลประหนึ่งคิดขบถต่อกรุงศรีอยุธยา แต่กระนั้นก็ตามพระระยองบุญเมือง ก็ได้ดำเนินนโยบาย ชนิดบัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น นำเสบียงอาหารมาเลี้ยงดูกองทัพ แต่หาได้ยินยอมให้กองทัพล่วงล้ำเข้าในเมืองไม่ พระยาวชิรปราการก็คงจะรู้ถึงความในใจของพระระยองบุญเมือง จึงให้หยุดตั้งค่ายขุดคูล้อม และวางขวากหนามไว้ ณ บริเวณวัดลุ่มนั่นเอง

ความลับที่คณะกรรมการเมืองระยองไม่เห็นด้วยกับการที่จะยอมอ่อนน้อมต่อกองทัพพระยาวชิรปราการ ได้ล่วงรู้ถึงหูของพระยาวชิรปราการ โดยนายบุญรอดแขนอ่อน นายบุญมี

นายบุญมา (น้องเมียพระยาจันทบุรี) ซึ่งได้ยอมเข้าร่วมทำงานกับพระยาวชิรปราการ เป็นผู้นำความลับมาเปิดเผยให้ทราบ ดังนั้นพระยาวชิรปราการจึงคิดซ้อนกล เชิญพระระยองบุญเมืองมาปรึกษายังค่ายที่วัดลุ่ม โดยพระระยองบุญเมืองไม่ทราบว่า ความลับได้ล่วงรู้ไปถึงพระยาวชิรปราการแล้ว จึงไปหาที่ค่าย ครั้นถึงค่ายวัดลุ่ม พระยาวชิรปราการจึงได้ซักถามหาความจริง ดังพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวว่า

"[๑]"ตัวกูมากระทำการทำนุบำรุงแผ่นดินทั้งนี้ ด้วยมีการุญจิตแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั้งปวง หวังจะช่วยคุ้มครองป้องกันปัจจามิตร มิได้คิดจะเบียดเบียนบีฑาผู้ใดให้ได้ความเดือดร้อน และขุนหมื่นกรมการพรรคพวกของเองคบคิดกันประทุษร้ายแก่กูผู้มีกรุณาจิตแก่คนทั้งปวงดังนี้ เอ็งรู้หรือไม่ประการใด พระระยองไม่รับกราบทูลว่ามิได้รู้ จึงทรงพิจารณาดูอากัปกิริยาพระระยองเห็นสะดุ้งสะเทือนอยู่ มิได้ทรงเชื่อ จึงมีพระประสาทสั่งให้หลวงพรหมเสนาคุมตัวพระระยองจำไว้ แล้วให้ทแกล้วทหารทั้งปวง ตระเตรียมตัวสรรพด้วยสรรพาวุธ และผูกช้างม้าเอาปืนใหญ่ น้อย จุกช่องทางให้พร้อม"

การที่พระระยองบุญเมือง ดำเนินนโยบายการทูตผิดพลาด คาดการณ์ไม่ถึงว่าพระยาวชิรปราการจะคิดการใหญ่รวบรวมไพร่พลเป็นกองกำลังกู้ชาติ ทั้ง ๆ ที่กรุงศรีอยุธยายังหาได้เสียให้แก่พม่าไม่ จึงตายใจมิได้ระมัดระวังมาก ยอมเข้าไปหาที่ค่ายวัดลุ่ม จึงถูกจับตัวจองจำไว้ แสดงว่าพระยาวชิรปราการชำนาญในกลศึกมากกว่า ชิงลงมือกระทำก่อนจึงได้เปรียบ พระระยองบุญเมือง ส่วนพวกกรมการเมืองอื่น ๆ แม้ว่าจะได้เตรียมกำลังไพร่พลไว้พร้อม เพื่อลงมือปล้นค่ายวัดลุ่มในตอนพลบค่ำวันเดียวกันนั้น ก็พบว่าค่ายวัดลุ่มของพระยาวชิรปราการเตรียมการป้องกันไว้อย่างแน่นหนา ดังพระราชพงศาวดารฉบับบริติช มิวเซียม หน้า ๓๔๗ บันทึกไว้ดังนี้ "ครั้ง ณ เพลาประมาณทุ่มเศษ ไอ้เหล่าร้ายยกพลให้ทหารลอบเข้ามาตั้งค่ายล้อมได้ ๒ ด้าน แล้วโห่ร้องยิงปืนน้อยใหญ่ระดมรุกเข้ามา จึงสั่งให้ดับแสงเพลิงเสีย จัดทหารประจำหน้าที่สงบกันไว้แล้วเสร็จสรรพด้วยทหารจีน ทหารไทย ถือปืนคาบศิลา หลวงชำนาญไพรสณฑ์ นายทองมี หลวงราชเสน่หา พระเชียงเงิน พระท้ายน้ำ หลวงพรหมเสนา นายบุญมี ขุนจ่าเมืองเสือร้าย หมื่นท่อง โดยหลวงพรหมเสนา ถือดาบง้าวออกตรวจรอบค่าย ดูท่าทาง

---

[๑] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ทรงตรวจแก้ไข) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ หน้า ๓๐๒

ข้าศึกว่าจะเข้าทางใด พบขุนจ่าเมืองด้วงกับทหารประมาณ ๓๐ คน ล้อมใต้ตะพานวัดเนิน (ปัจจุบันเป็นวัดร้างอยู่ในความครอบครองของวัดลุ่ม) เข้ามาใกล้ค่ายประมาณ ๕ - ๖ วา จึงสั่งให้วางปืน (ยิงปืน) พร้อมกันถูกขุนจ่าเมืองด้วงกับทหารทั้งปวงตกตะพานลงพร้อมกันตายเป็นอันมาก จึงสั่งให้ทหารไทยจีนเข้าตะลุมบอนฟันแทงฆ่าศึกที่ตีหักค่าย ล้มตายแตกหนีไป หมู่ทหารไล่ติดตามไปประมาณระยะทาง ๕๐ - ๖๐ เส้น จึงลั่นฆ้องชัยให้ถอยกลับค่าย" และเมื่อกองกำลังของเมืองระยองได้ถูกตีถอยกลับไป ประกอบกับพระระยองบุญเมือง ก็ยังถูกจองจำกองทัพพระยาวชิรปราการจึงบุกเข้ายึดเมืองระยองได้โดยง่าย

ขณะที่พระยาวชิรปราการ เข้าตียึดเมืองระยองได้นั้น กรุงศรีอยุธยายังไม่แตกเสียให้แก่พม่า การกระทำเช่นนี้ ถือว่าละเมิดกฎหมายบ้านเมือง พระยาวชิรปราการจึงระวังมิให้ถูกกล่าวหาว่าเป็นขบถ จึงเรียกคำสั่งต่าง ๆ ว่าพระประศาสน์ อย่างเจ้าเมืองเอก พวกบริวารในกองทัพเรียกพระยาวชิรปราการว่า "เจ้าตาก" ตั้งแต่นั้นมา เจ้าตากเรียกประชุมบรรดาข้าราชการและประชาราษฎร์เมืองระยองให้เข้าใจโดยทั่วกันว่า "เรากระทำการทั้งนี้ จะได้คิดวิสิงหาการแก่ผู้ใดนั้นหามิได้ และปรามพวกศัตรูหมู่ร้าย หวังจะให้บ้านเมืองราบคาบ จะได้เป็นประโยชน์สุขแก่สมณพราหมณาจารย์ประชาราษฎร์ทั้งปวง จะได้เป็นเกียรติยศสืบไปภายหน้า และเมืองจันทบูรนั้นแข็งอยู่มิได้อ่อนน้อมเรา ครั้นจะยกพลโยธาไปตีก็คงถึงพังพินาศฉิบหายดุจเมืองระยอง แต่เอ็นดูแก่ประชาชนทั้งหลาย จะพลอยได้รับความเดือนร้อน เราคิดจะให้ไปเจรจาเกลี้ยกล่อม โดยยุติธรรมให้พระยาจันทบุรีอ่อนน้อมยอมเข้าด้วยเราโดยดี อย่าให้ต้องลำบากรี้พลทแกล้วทหารทั้งปวง จะได้ช่วยกันกู้แผ่นดินแก้แค้นพม่า (จากพงศาวดารพระราชหัตถเลขา หน้า ๑๕๕)"

ส่วนกรมการเมืองระยองคนสำคัญฯ ที่เป็นผู้นำในการเข้าปล้นค่ายวัดลุ่มของเจ้าตาก ต่างก็แยกหนีออกไปคนละทิศละทาง ขุนรามหมื่นซ่อง ได้มุ่งไปตั้งค่ายซ่องสุมกำลังพลที่บ้านประแส แขวงเมืองจันทบูร เกลี้ยกล่อมชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง คือ บ้านไร่ บ้านกล่ำ เมืองแกลง ทำให้กองกำลังของขุนรามหมื่นซ่องเข้มแข็งขึ้น เจ้าตากจึงยกกองทัพไปปราบกองกำลังของขุนรามหมื่นซ่อง จนถึงตะลุมบอน ฟันแทงกันเป็นสามารถ กองทัพของเจ้าตากจับได้ทหารและผู้คนไว้ได้จำนวนมาก เมื่อเสร็จจากการปราบกองกำลังขุนรามหมื่นซ่องแล้ว เจ้าตากจึงนำทัพกลับมาตั้งมั่นที่เมืองระยอง

อนุศาสตร์ปริทรรศน์ส่วนพัฒนาจังหวัดตาก

ได้เมืองชลบุรีตั้งเจ้าเมืองชื่อพระยาอนุรัฐบุรีศรีมหาสมุทร

นายทองอยู่นกเล็ก หัวหน้าซ่องไพร่พลเมืองชลบุรี ที่ยกกองกำลังมาช่วยกรมการเมืองระยอง ปล้นค่ายวัดลุ่มของเจ้าตาก ได้หนีกลับไปตั้งมั่นที่บ้านเดิมโดยประพฤติทุจริต ข่มเหงอาณาประชาราษฎร์ผู้หาที่พึ่งมิได้ นอกจากนี้ยังเป็นเสี้ยนหนามคอยสกัดผู้ที่จะพากันมาพึ่งบารมีเจ้าตากที่เมืองระยองอีกด้วย เจ้าตากจึงยกกองกำลังมาพักตั้งอยู่ที่บ้านหนองมน แขวงเมืองชลบุรี เพื่อปราบนายทองอยู่นกเล็ก และส่งทหารไปสอดแนมดู ทราบว่านายทองอยู่นกเล็กก็เตรียมพร้อมที่จะต่อสู้หาได้เกรงกลัวไม่ จึงได้ยกกำลังไปตีที่วัดหลวง ใกล้เมืองชลบุรีทางประมาณ ๑๐๐ เส้น จึงใช้ให้นายบุญรอดแขนอ่อน กับนายชื่นบ้านท่าไข่ ซึ่งเคยเป็นเพื่อนกับนายทองอยู่นกเล็กไปเกลี้ยกล่อม นายทองอยู่นกเล็กเห็นกองทัพของเจ้าตาก มีจำนวนมากจึงยอมอ่อนน้อมสวามิภักดิ์ นายบุญรอดแขนอ่อน กับนายชื่น จึงพานายทองอยู่นกเล็ก ไปพบเจ้าตากที่วัดหลวง กระทำสัตย์ถวายตัว แล้วเชิญเจ้าตากเข้าในเมืองชลบุรี นายทองอยู่นกเล็กได้พาเจ้าตาก เลียบเมืองตรวจตราเมืองชลบุรีโดยทั่ว และพาขุนหมื่นกรมการเมืองทั้งปวงมามอบตัว จึงตั้งให้นายทองอยู่นกเล็กเป็นเจ้าเมืองชลบุรีชื่อ “พระยาอนุรัฐบุรี ศรีมหาสมุทร” และเมื่อจัดการราชการเมืองชลบุรีเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงยกทัพกลับไปตั้งมั่น ที่เมืองระยองเพื่อคอยฟังข่าวพระยาจันทบุรีต่อไป (เหตุการณ์ตอนยึดได้เมืองและตั้งเจ้าเมืองชลบุรีนั้นอยู่ในช่วงที่ยังไม่เสียกรุงศรีอยุธยา)

การเจรจาความเมืองกับพระยาจันทบุรี

เมื่อเจ้าตาก (สิน) ขณะดำรงตำแหน่งพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชรได้ยึดเมืองระยอง จัดการเมืองชลบุรีและแต่งตั้งเจ้าเมือง กิตติศัพท์ได้เลื่องลือไปถึงเมืองจันทบุรีแล้ว แต่พระยาจันทบุรีหาได้ส่งทูตมาเจรจาหรือยอมอ่อนน้อมแต่อย่างใด เจ้าตากจึงได้ประชุมปรึกษาแม่ทัพนายกอง ข้าราชการเมืองระยอง ดังพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาบันทึกตีไว้หน้า ๑๕๕ ดังกล่าวไว้แล้ว ซึ่งที่ประชุมได้พิจารณาเห็นว่า นายบุญมีมหาดเล็ก นายบุญรอดแขนอ่อน และนายบุญมา น้องภรรยาพระยาจันทบุรีทั้ง ๓ คนนี้ จะไปเจรจาความ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เมืองให้สำเร็จการได้ จึงสั่งให้บุคคลทั้ง ๓ เดินทางไปเจรจาความ ณ เมืองจันทบุรี ตามคำปรึกษาของขุนนางทั้งปวง

คณะทูตเดินทางไปเมืองจันทบูรครั้งนั้น โดยใช้เรือใบแล่นไปทางทะเลมีนายเผือก (ญวน) กับนักมา (เขมร) รับอาสานำคณะทูตเดินทางไปเมืองจันทบุรี ใช้เวลา ๕ วัน ก็ถึงเมืองจันทบุรี ทอดสมอเรือที่ปากน้ำแหลมสิงห์ ลงเรือเล็กเข้าไปตามลำน้ำจันทบุรี เข้าเมืองจันทบุรี ไปพบเจรจากับเจ้าเมือง โดยได้รับการต้อนรับอย่างดี ตามควรแก่ราชการ ซึ่งพระยาจันทบุรีตอบรับและสัญญาว่าจะเข้าร่วมด้วย โดยขอเวลา ๑๐ วัน จะออกไปรับเจ้าตากพร้อมกองทัพเข้าเมืองจันทบุรี วันรุ่งขึ้นคณาทูตก็เดินทางกลับเมืองระยอง แต่โดยความเป็นจริงในสภาพของบ้านเมืองขณะนั้น พระยาจันทบุรีก็เข้าลักษณะเดียวกันกับพระระยอง นั่นคือในขณะที่กรุงศรีอยุธยายังไม่เสียให้แก่พม่า หากตนยอมอ่อนน้อมเข้าด้วยกับกองทัพของเจ้าตาก แสดงว่าร่วมกันขบถต่อราชธานี ครั้นจะปฏิเสธไม่เข้าด้วย ก็เห็นว่ากำลังทัพของเจ้าตาก นับวันจะเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะยึดได้เมืองระยอง และยังแผ่อำนาจไปถึงเมืองชลบุรี พระยาจันทบุรีจึงต้องใช้นโยบายลู่ตามลมทันที คือเพื่อจะรอให้เวลาเป็นเครื่องตัดสินใจ แต่กลการศึกของเจ้าตากนั้น พยายามที่จะรวบรัดโดยยึดคติที่ว่า “ตีหน้าเหล็กที่กำลังร้อน” การที่พระยาจันทบุรีไม่กล้ามาพบกับเจ้าตากที่เมืองระยอง เพราะเกรงจะถูกจับตัวเหมือนพระระยองดังที่ผ่านมา ด้วยความกังวลใจของพระยาจันทบุรี จะเห็นได้ชัดตอนที่มาส่งทูตเจรจาเมื่อขึ้นเรือที่ปากน้ำจันทบูร ดังที่พระราชพงศาวดารฉบับบริติช มิวเซียม หน้า ๓๔๘ บันทึกไว้ว่า

“ครั้นเพลาบ่าย ๓ โมง จึงแต่งเรือรบลำหนึ่งมีพลพายกรรเชียง ๒๐ สรรพด้วยเครื่องอาวุธ พระยาจันทบุรีลงเรือด้วยข้าหลวงออกมาส่ง ณ ปากน้ำถึงที่เรือทอดสมออยู่นั้นแล้ว พระยาจันทบุรีข้าหลวงนายเผือก ข้าหลวงนายมา (ชื่อทูตไม่ตรงกับทูตในพระราชพงศาวดารฉบับหัตถเลขา) ขึ้นบนศาลเทพารักษ์ ชวนกันให้กระทำความสัตย์แก่กันแล้ว กลับแคลงใจมาถามเราว่า เราได้ให้ความสัตย์เป็นมิตรสหายร่วมชีวิตกันแล้ว อย่าได้อำพรางกัน เหตุร้ายดีประการใดจงบอกกล่าวแก่เราแต่ความจริงเถิด ข้าหลวงจึงตอบว่า เราเป็นมิตรร่วมชีวิตรักษาสัตย์ธรรมนั้นไว้มิให้เสีย ท่านอย่าได้แคลงใจเลย อันสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งเรานั้น มีพระราชจิตปราศจากล่อลวง ถ้ามีราชบริหารตรัสสิ่งใดแล้วก็เป็นสัตย์มิได้หวั่นไหว ตั้งพระทัยสถิตอยู่ในพรหมวิหาร เพื่อให้เป็นพระพุทธบารมีสืบไป อันบุคคลใดมิได้คิดประทุษร้ายก่อนแล้ว และจะได้เบียดเบียนนั้นมิได้มีเลย ท่านจงตั้งภักดีจิตอย่าให้หวั่นไหว”

แสดงว่าพระยาจันทบุรีเกรงว่าจะเสียทีแก่เจ้าตาก จึงไม่ยอมมาเฝ้าที่เมืองระยอง แต่ได้รับปากว่าจะสวามิภักดิ์ โดยให้รอเวลา ๑๐ วัน จะมารับกองทัพเข้าเมืองจันทบุรี นั่นคือพระยาจันทบุรีจะคอยเวลาเพื่อสังเกตการณ์ และคอยดูท่าทีก่อนตัดสินใจอีกครั้งหนึ่ง และประการที่สำคัญเป็นช่วงเวลาที่ ขุนรามหมื่นซ่องได้มาพึ่งพระยาจันทบุรีอยู่ด้วยในขณะนั้น ก็คงจะให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้

ครั้นเมื่อครบกำหนด ๑๐ วัน พระยาจันทบุรีก็ยังไม่มีคำตอบใด ๆ เพียงแต่ใช้เรือบรรทุกข้าวเปลือก ๔ เกวียน ให้คนนำส่งที่เมืองระยองเป็นเครื่องบรรณาการ แต่ตัวพระยาจันทบุรีหาได้มาเฝ้าตามสัญญาไม่ ซึ่งเจ้าตากคงคาดการรู้ถึงความในใจของพระยาจันทบุรีว่า “เล่นสองหน้า” เพราะเชื่อคำยุยงของขุนรามหมื่นซ่อง จึงวางแผนที่จะเคลื่อนทัพเข้ายึดเมืองจันทบุรีต่อไป

พอดีกับช่วงระยะเวลาไล่เลี่ยกันนั้น หลวงบางละมุง (บุญเรือง) ผู้รั้งเมืองบางละมุงคุมไพร่พลจำนวน ๒๐ คน ถือหนังสือของเนเมียวสีหบดี แม่ทัพพม่าที่ตั้งอยู่ ณ ค่ายโพธิ์สามต้น ไปแจ้งให้พระยาจันทบุรีอ่อนน้อมต่อพม่า แต่คณะที่ถือหนังสือถูกทหารพระเจ้าตากจับได้ แม่ทัพนายกองเสนอให้ประหารชีวิตหลวงบางละมุงเสีย เพราะไปเข้าด้วยพม่า แต่เจ้าตากก็ได้วินิจฉัยโดยความเที่ยงธรรมเห็นว่า ผู้รั้งเมืองบางละมุงจำเป็นต้องเข้าด้วยพม่า เพราะขณะนั้นพม่ามีอำนาจครอบคลุมไปทั่วหัวเมืองชานพระนคร จึงเห็นชอบที่จะให้หลวงบางละมุงบุญเรืองถือหนังสือพม่าไปให้พระยาจันทบุรี เพื่อให้พระยาจันทบุรีเป็นผู้ตัดสินใจ พร้อมฝากหนังสือสำคัญเกลี้ยกล่อมพระยาจันทบุรีไปกับหลวงบางละมุงด้วย และในขณะเดียวกัน เจ้าตากก็พยายามหาสมัครพรรคพวกเพิ่มเติมเพื่อความเข้มแข็งของกองทัพ

ส่งทูตเจรจาดูท่าทีพระยาราชาเศรษฐี เมืองบัณทายมาศ

ขณะที่ใช้ความพยายามจะให้พระยาจันทบุรีเข้าด้วยแต่โดยดีนั้น เจ้าตากได้วางแผนที่จะเกลี้ยกล่อมพระยาราชาเศรษฐีเจ้าเมืองบัณทายมาศ[๑] มาเป็นสมัครพรรคพวกอีกเมืองหนึ่ง คือ

[๑] เมืองบัณทายมาศนี้ เป็นหัวเมืองเขมรอยู่ติดกับแดนญวน สมัยนั้นขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไทย รบพม่า หน้า ๒๒)

ส่งทูตถือศุภอักษรไปเมื่อวันเสาร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีจอ อัฐศก ดังที่พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา บันทึกไว้หน้า ๑๕๗ ว่า “พระพิชัย นายบุญมี ข้าหลวงไปถึงปาก น้ำพุทไธมาศ จึงนำศุภอักษรกับเสื้ออย่างฝรั่งนั้นขึ้นไปหาพระยาราชาเศรษฐี และเจรจาตาม ข้อความในศุภอักษรนั้น พระยาราชาเศรษฐีก็มีความยินดีตอบรับทางไมตรี และส่ง ศุภอักษรตอบแจ้งว่า จะยกกองทัพมาช่วยเมื่อสิ้นฤดูมรสุมแล้ว ครั้นถึงวันจันทร์แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน นพศก หลังเสียกรุงศรีอยุธยา ๒๐ วัน (เสียกรุงวันอังคารขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๕ ตรงกับวันสงกรานต์) จึงให้องไกเรือง ทหารจีนนำศุภอักษรตอบพร้อมทั้งบรรณาการ ลงเรือลำ หนึ่งมากับข้าหลวงของเจ้าตาก ถึงปากน้ำเมืองระยอง ข้าหลวงจึงนำองไกเรืองพร้อม ศุภอักษรตอบและบรรณาการเข้าเฝ้า ณ ค่ายท่าประดู่ เมืองระยอง” การที่พระยาราชาเศรษฐี ถ่วงเวลาโดยอ้างฤดูกาล นั่นคือพระยาราชาเศรษฐีตกอยู่ในสภาพเดียวกันกับเจ้าเมืองจันทบูร คือจะตอบปฏิเสธไม่ยอมเข้าด้วยก็เกรงภัยจะมาถึงตน ครั้นจะยอมสวามิภักดิ์ก็เกรงจะเดือดร้อน ทีหลัง เพราะกรุงศรีอยุธยายังไม่เสีย จึงใช้นโยบายถ่วงเวลาโดยส่งบรรณาการรับปากว่าจะยอม เข้าด้วย ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าว เจ้าตากก็จะทราบด้วยวิจารณญาณและประสบการณ์ในกลศึกที่ ผ่านมา

พอวันอังคารที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน ข่าวกรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่พม่าแพร่ออกไป คนไทยที่พอมีสมัครพรรคพวกต่างก็ได้ตั้งตัวเป็น ใหญ่ และพระยาจันทบุรีก็ไม่ยอมเป็นไมตรีกับเจ้าตาก โดยมีขุนรามหมื่นซ่องเป็นที่ปรึกษาเห็น ว่า ถ้าจะรบพุ่งเอาชนะเจ้าตากซึ่งหน้าคงจะชนะยาก ด้วยเจ้าตากมีฝีมือเข้มแข็งทั้งรี้พลก็ชำนาญ ศึก จึงคิดกลอุบายล่อเจ้าตากเข้าไว้ในเมืองจันทบุรี โดยนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูปก็รับปฏิบัติ ภารกิจ โดยออกเดินทางไปเมืองระยอง นำความเข้าแจ้งให้เจ้าตากทราบ ถึงความต้องการของ พระยาจันทบุรี ที่อ้างถึงความพร้อม อุดมสมบูรณ์ของเมืองจันทบุรีที่มีมากกว่าเมืองระยอง เหมาะสมที่จะรวบรวมกำลังในการกู้ชาติต่อไป และได้จัดที่สำหรับตั้งกองทัพไว้แล้ว ฟากใต้ ตรงข้ามเมือง เจ้าตากได้ฟังก็ดีใจ จึงสั่งให้เตรียมทัพและยกออกจากเมืองระยอง เดินทางสู่เมือง จันทบุรี โดยมีพระภิกษุทั้ง ๔ รูป นำทางไป ในขณะที่จะเคลื่อนทัพออกเดินทางสู่เมือง จันทบุรีนั้น ได้มีผู้หวังดี แจ้งข่าวถึงความไม่สุจริตใจของพระยาจันทบุรีในการต้อนรับ โดยคบ คิดกับขุนรามหมื่นซ่อง เรียกระดมพลเตรียมไว้ในเมือง และจะออกโจมตีทัพเจ้าตาก ขณะเมื่อ ยกกองทัพข้ามฟากแม่น้ำข้างใต้เมืองนั้น เมื่อทราบความไม่ซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าเมืองจันทบุรี

เจ้าตากจึงให้เปลี่ยนทิศทางในการเดินทัพทันที โดยให้เลี้ยวขบวนขึ้นไปข้างเหนือตรงเข้าไปตั้งทัพที่บริเวณวัดแก้ว ห่างประตูท่าช้าง ประมาณ ๕ เส้น

เจ้าเมืองจันทบุรีเห็นเหตุการณ์ผันแปรไปเช่นนั้นก็ตกใจ รีบสั่งให้เจ้าหน้าที่ขึ้นประจำเชิงเทิน รักษาป้องกันไว้อย่างแข็งแรง แล้วให้ขุนพรหมภิบาลไปเจรจาความกับเจ้าตากโดยชี้แจงว่า การทั้งนี้เจ้าเมืองจันทบุรี หาได้แต่งกลอุบายประการใดไม่ เจ้าเมืองขอทูลเชิญเสด็จโดยน้ำใจจริง

อันขุนพรหมภิบาลผู้นี้ เคยสนิทสนมกับเจ้าตาก เมื่อครั้งอยู่ในราชสำนักกรุงศรีอยุธยาแต่เดิมมา เพิ่งจะหนีออกจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อกรุงแตก แล้วได้มาอาศัยอยู่กับพระยาจันทบุรี เจ้าตากจึงกล่าวแก่ขุนพรหมภิบาลว่า “ท่านออกมาทำความเข้าใจเช่นนี้ก็ดีแล้ว แต่เราเสียใจว่าเดิมเจ้าเมืองให้พระสงฆ์ออกไปหาเราเพื่อเชิญเรามาปรึกษาหารือเรื่องจะช่วยกันคิดอ่านกู้แผ่นดิน เราเข้าใจว่าที่เราเดินทางมาหา เจ้าเมืองจะต้อนรับเราอย่างสุจริตใจ กลับได้รับความเสียใจอย่างที่สุด อันตัวเราแต่เดิมนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ปกครองเมืองกำแพงเพชร ถือศักดินาถึงหมื่นไร่ มียศใหญ่เป็นผู้ใหญ่กว่าเจ้าเมืองจันทบุรี* เรายังมิได้ถือเกียรติยศ อุตส่าห์มาหาเพื่อเห็นแก่แผ่นดิน ครั้นเรามาถึงแทนที่เจ้าเมืองจันทบุรีจะต้อนรับขับสู้อย่างฉันท์มิตร กลับให้เจ้าหน้าที่ขึ้นรักษาเชิงเทินเตรียมรบ พฤติการณ์เช่นนี้จะแก้ตกด้วยข้อไหน อีกประการหนึ่ง ขุนรามหมื่นซ่องก็เป็นศัตรูกับเรา เจ้าเมืองจันทบุรีก็ยังคบคิดกับศัตรูของเรานี้ เรียกระดมพลตระเตรียมไว้ในเมืองอีกเล่า จะเชื้อเชิญเราเข้าเมือง เพื่อล่อทหารจับเราฆ่าเสียกระนั้นหรือ”

ขุนพรหมภิบาลก็กล่าวว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” เจ้าตากตรัสว่า “ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ให้เจ้าเมืองออกมาหาเราก่อน แล้วเราก็เข้าไปในเมืองโดยไม่เกรงกลัวผู้ใดเลย ไม่ว่าขุนรามหมื่นซ่องหรือทหารทั้งนั้น” ขุนพรหมภิบาลก็ทูลว่า “มิใช่เช่นนั้นอีก” เจ้าตากก็ตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้นก็ส่งตัวขุนรามหมื่นซ่องออกมา ให้ทำสัตยสาบานปฏิญาณตนก่อน ถ้าทำเช่นนั้นได้แล้ว เราก็จะเห็นความสุจริตใจของเจ้าเมืองจันทบุรี จะรักใคร่นับถือเสมือนพี่น้องกันต่อไป”

ขุนพรหมภิบาลก็นำความเข้าไปบอกเจ้าเมืองจันทบุรี แต่เจ้าเมืองก็มิได้ตัดสินทำประการใดเป็นแต่จัดส่งเครื่องเสวยมาถวายและส่งอาหารออกไปเลี้ยงกองทัพเท่านั้น ซึ่งสร้าง

* เมืองกำแพงเพชร เป็นหัวเมืองชั้นโท เมืองจันทบุรีเป็นหัวเมืองชั้นตรี

ความพิโรธให้แก่เจ้าตากเป็นอย่างมาก ถึงกับตรัสว่า “เมื่อเจ้าเมืองมิได้เห็นแก่ไมตรีแล้ว ก็รักษาเมืองไว้ให้จงดีเถิด เราจะตีเอาเองให้จงได้” [๑] ครั้นแล้วก็มีรับสั่งให้เคลื่อนกำลังใกล้เข้าไปอีก และมีคำเตือนเปิดโอกาสให้เจ้าเมืองตัดสินใจให้ดีอีกครั้ง แต่เจ้าเมืองก็ยังนิ่งเฉย นับเป็นการท้าทายกันอยู่ในที

เจ้าตากทบทวนถึงสถานการณ์แล้วเห็นว่า แม้ข้าศึกจะครั่นคร้ามฝีมือไม่กล้าโจมตีซึ่งหน้า แต่ก็มีจำนวนที่มากกว่า อยู่ในชัยภูมิที่ดี มีเสบียงอาหารสมบูรณ์ ป้อมปราการก็แข็งแรง ถ้าเจ้าตากขยับถอยหลังเมื่อไร จะต้องถูกทัพเมืองจันทบุรี ตามกระหน่ำตีได้หลายทาง เพราะมีความชำนาญด้านภูมิประเทศกว่า แต่หากขืนตั้งมั่นอยู่นานไปก็ไม่ได้ เพราะเสียเปรียบเรื่องเสบียงอาหาร เจ้าตากจึงตัดสินใจเข้าตีเมืองจันทบุรี โดยแสดงน้ำใจอันเด็ดเดี่ยวสั่งนายทัพนายกองว่า “เราจะตีเมืองจันทบุรีในค่ำวันนี้ เมื่อกองทัพหุงข้าวเย็นกินเสร็จแล้ว ทั้งนายไพร่ให้เททิ้งอาหารที่เหลือและต่อยหม้อเสียให้หมด หมายไปกินข้าวเช้าด้วยกันที่ในเมืองพรุ่งนี้ ถ้าตีเอาเมืองไม่ได้ในค่ำนี้ ก็จะได้ตายเสียด้วยกันทั้งหมดทีเดียว” [๒]

ด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของเจ้าตาก ซึ่งเหล่าบรรดานายทัพนายกองและทหารในกองทัพประจักษ์กันดี จึงไม่มีใครกล้าคัดค้านขัดขืน และด้วยหลักจิตวิทยาที่ใช้ระดมปลุกใจให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นแก่ไพร่พลทุกถ้วนหน้า ต่างมุ่งมั่นที่จะบุกยึดเมืองจันทบุรีให้ได้ มิฉะนั้นก็จะต้องอดตาย พอค่ำเจ้าตากก็สั่งการณ์ให้ทหารไทยจีนเตรียมพร้อมซุ่มอยู่ คอยฟังเสียงสัญญาณปืนที่จะเข้าปล้นเมือง พอเวลาสามยาม เจ้าตากขึ้นทรงช้างพังคีรีบัญชร โปรดให้หลวงพิชัยอาสาคุมทหารดาบ นำหน้าช้างพระที่นั่ง บุกเข้าโจมตีเมืองจันทบุรี ซึ่งภายในเมืองก็ได้ต่อสู้อยู่เป็นสามารถ ขณะเจ้าตากไสช้างพังคีรีบัญชรเข้าชนประตูเมืองนั้น ทหารที่ประจำบนเชิงเทินป้อมประการ ใช้หอก แหลน หลาวพุ่ง และระดมยิงปืนใหญ่น้อยลงมาเป็นอันมาก นายท้ายผู้กำกับพังคีรีบัญชรเกรงเจ้าตากจะถูกอาวุธ จึงเกี่ยวช้างให้ถอยออกมา เจ้าตากขัดใจชักดาบจะฟันท้ายช้างได้ร้องขอชีวิตไว้ เจ้าตากจึงชักกริชแทงพังคีรีบัญชาทะลึ่งตัวพุ่งชนทลายบานประตูเมืองเข้าไปได้ เหล่าทหารกรูกันเข้าเมือง ชาวเมืองเห็นเช่นนั้นก็ขวัญเสียละทิ้งหน้าที่หนีแตกกระเจิง

---

[๑] กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสฤษดิ์สาราลักษณ์ (เปรม ลางคุลเสน) วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๖ หน้า ๒๘

[๒] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไทยรบพม่า หน้า ๓๐

ไป เหล่าทหารจึงยกพระนามใหม่ว่า “พระเจ้าตาก” เมื่อพระเจ้าตากเข้าเมืองจันทบุรีได้ ไม่พบพระยาจันทบุรีและครอบครัว แต่เห็นหลวงพิชัยอาสา หิ้วศีรษะขุนรามหมื่นซ่อง มาถวาย เวลานั้นการศึกเสร็จสิ้นเวลารุ่งเช้าพอดี สมกับที่ได้กล่าวไว้ว่าให้มากินข้าวเช้าเอาที่ในเมือง พระเจ้าตากสินได้เมืองจันทบุรีนั้น เป็นวันอาทิตย์แรม ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีกุน (นพศก) จุลศักราช ๑๑๒๙ ตรงกับวันที่ ๑๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่พม่าแล้ว ๒ เดือน ๑๐ วัน

ส่วนพระยาจันทบุรี ได้ทราบภายหลังว่า ได้นำครอบครัวหนีลงเรือไปปากน้ำพุทไธมาศ โดยเข้าพึ่งพาอาศัยพระยาราชาเศรษฐีเจ้าเมืองบัณทายมาศ เมื่อได้เมืองจันทบุรี แล้ว พระเจ้าตากก็ตั้งชุมนุมประชุมพลโดยรวบรวมสรรพอาวุธได้จำนวนมาก ส่วนราษฎรที่หนีภัยสงครามเข้าป่าก็กลับเข้าอยู่ในที่อาศัยเดิมทำมาหากินเป็นปกติ พระเจ้าตากมีกำลังพลในกองทัพนับจากการเริ่มการรวบรวมจากเมืองนครนายก จนถึงเสร็จปราบเมืองจันทบุรีแล้วหลายพันคน แต่เห็นว่ากำลังยังไม่เพียงพอ จึงยกกองทัพไปยึดเมืองตราด ให้เมืองตราด เข้าร่วมด้วย กรมการของเมืองตราดก็ให้ความร่วมมือด้วยเป็นอันดี มีแต่บรรดาพ่อค้า นายสำเภาส่วนหนึ่งที่ยังแข็งกระด้างไม่ยอมลงให้ จึงต้องใช้กำลังปราบลงจนราบคาบ และเมื่อจัดการเมืองตราดเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงยกทัพกลับที่มั่นยังเมืองจันทบุรี

ในการตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองจันทบุรี พระเจ้าตากได้รวบรวมกำลังและฝึกฝนทหารให้มีความสามารถในการรบ สะสมเสบียงอาหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ ตามพระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนมาศว่า สามารถต่อเรือรบได้ถึง ๑๐๐ ลำเศษ และในระหว่างนี้ก็มีนายทัพนายกองที่เคยเป็นมิตรสหาย เมื่อสมัยรับราชการที่ในกรุงศรีอยุธยาและเคยร่วมทำสงครามมาด้วยกัน เดินทางมาร่วมอาสารบอยู่ในกองทัพจำนวนมาก ที่สำคัญคือ นายสุดจินดา มหาดเล็กหุ้มแพร[๑] เป็นผู้นำแม่นกเอี้ยงมารดาของเจ้าตากมามอบให้ที่เมืองจันทบุรี ครั้นถึงเดือน ๑๑ ปีกุน จุลศักราช ๑๑๒๙ ตรงกับวันเสาร์ที่ ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ สิ้นฤดูมรสุม พระเจ้าตากก็กรีฑาทัพเรือออกจากเมืองจันทบุรี เลียบริมฝั่งทะเลด้านตะวันออก ถึงเมืองชลบุรีได้หยุดขึ้นชำระความที่พระยาอนุรัฐบุรี หรือนายทองอยู่นกเล็ก ผู้ที่เจ้าตากแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาเมืองชลบุรี ประพฤติตัวเยี่ยงโจร ยกพวกเข้าปล้นเรือสินค้าที่เข้ามาค้าขายในเขต

[๑] สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๑

พื้นที่ ชำระได้ความเป็นสัตย์จริง จึงให้ประหารชีวิตพระยาอนุรัฐบุรีเสีย แล้วยกทัพเรือเข้าปากน้ำเจ้าพระยาในเดือน ๑๒ ปีนั้น กองทัพเรือของพระเจ้าตากมีจำนวนถึง ๑๐๐ ลำเศษ พลประจำเรือและอาวุธครบ เคลื่อนเข้าสู่เมืองธนบุรี ซึ่งเป็นด่านแรกที่พม่าให้นายทองอิน คนไทยขายชาติ เป็นผู้ควบคุมกำลังดูแลรักษาอยู่ในขณะนั้น เมื่อนายทองอินทราบว่าพระเจ้าตากยกกองทัพเรือแล่นเข้าปากน้ำเจ้าพระยามุ่งมาที่กรุงธนบุรีก็ตกใจ จึงสั่งทหารขึ้นประจำรักษาการป้อมวิชัยประสิทธิ์ และรักษาหน้าที่บนป้อมเชิงเทิน พร้อมทั้งสั่งให้ทหารไปแจ้งข่าวให้สุกี้พระนายกองที่ค่ายโพธิ์สามต้นกรุงศรีอยุธยาทราบ แต่ก็ไม่ทันการเพราะระยะทางจากเมืองธนบุรีไปกรุงศรีอยุธยาห่างไกลมาก

พระเจ้าตากได้บัญชาการรบโดยให้กองทัพเรือมุ่งเข้าโจมตีป้อมวิชัยประสิทธิ์ ฝ่ายทหารที่อยู่รักษาค่ายเห็นกองทัพเรือไทยก็ไม่มีกำลังใจเข้าต่อสู้ และเพียงเวลาไม่นาน กองทหารของเจ้าตากก็ยกพลขึ้นบก ยึดเมืองธนบุรีไว้ได้ จับตัวนายทองอินมาถวายพระเจ้าตาก พระองค์จึงให้ตัดศีรษะนายทองอินเอาหัวเสียบประจาน ประกาศมิให้คนไทยเอาเยี่ยงอย่าง

เมื่อยึดเมืองธนบุรีได้แล้ว เจ้าตากให้เร่งยกกองทัพเรือขึ้นไปยังกรุงศรีอยุธยาโดยเร็ว สำหรับสุกี้พระนายกองซึ่งรักษาการอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น ทราบว่าค่ายที่เมืองธนบุรีเสียให้แก่พระเจ้าตากแล้วก็ตกใจ สั่งให้เตรียมการรักษาค่ายโพธิ์สามต้นไว้ให้มั่นคง อีกทั้งยังเกรงว่ากองทัพเรือของเจ้าตากจะเริ่มขึ้นมาตีกรุงศรีอยุธยาคืน จึงสั่งให้มองย่าซึ่งเป็นนายทัพรองคุมไพร่พลมอญ พม่าและคนไทยที่เข้าร่วมยกกองทัพเรือออกไปสกัดทัพเรือของเจ้าตาก ณ ที่บ้านเพนียดคล้องช้าง เมื่อพระเจ้าตากยกทัพเรือไปใกล้กรุงศรีอยุธยา ทราบว่า มีกองทัพเรือพม่ามาตั้งรับที่บ้านเพนียดคล้องช้าง แต่ไม่ทราบจำนวนข้าศึกมากน้อยเพียงใด จึงให้ยั้งทัพไว้ คนไทยที่เข้าร่วมกับกองทัพพม่าทราบข่าวว่าพระเจ้าตากยกกองทัพเรือขึ้นมาใกล้ถึงกรุงศรีอยุธยาก็ตกใจกลัวว่าจะถูกกล่าวหาว่าเป็นขบถ จึงรีบหนีเอาตัวรอด มองย่าเห็นเหตุการณ์เป็นเช่นนั้นก็ไม่เป็นอันที่จะสู้รบ รีบนำกำลังทหารหนีเข้าไปพบสุกี้พระนายกองในค่ายโพธิ์สามต้นทันที พอรุ่งขึ้นเช้า คนไทยที่หนีพม่าออกมาเข้าแจ้งให้พระเจ้าตากทราบว่าข้าศึกหนีออกไปจากบ้านเพนียดหมดแล้ว จึงมีบัญชาการสั่งให้ยกทัพตามไปยังค่ายโพธิ์สามต้นทันทีเมื่อเวลาเก้าโมงเช้า

ณ ค่ายโพธิ์สามต้น กรุงศรีอยุธยาที่สุกี้ พระนายกองเป็นแม่ทัพบัญชาการอยู่นั้น ตั้งอยู่สองฟากคือฟากตะวันตก และฟากตะวันออก โดยค่ายนี้ได้รื้อเอากำแพงวัดมาสร้างเป็นกำแพงค่ายตั้งแต่สมัยที่เนเมียวสีหบดีเคยเป็นแม่ทัพล้อมกรุงศรีอยุธยา เมื่อพระเจ้าตากไล่ตามมองย่า

อนุศาสนาจารย์ทหารเรือ จังหวัดตาก

มาถึงค่ายโพธิ์สามต้น ก็ให้ทหารบุกเข้าระดมยิงและยึดได้ค่ายฟากตะวันออกแล้ว แบ่ง กำลังให้ทหารรักษาค่ายไว้ พร้อมกับสั่งให้ทำบันไดปีนค่ายฟากตะวันตก พอพลบค่ำก็ให้ พระยาพิพิธ กับพระยาพิชัย นำทหารเข้าระดมค่ายสุกี้พระนายกองพร้อมกัน ในที่สุดกองทัพพระเจ้าตากก็สามารถยึดค่ายได้ การที่พระเจ้าตากตีค่ายพม่าได้ในครั้งนี้ ถือว่ากรุงศรีอยุธยากลับคืนสู่อิสรภาพ และได้ประกาศเอกราชตั้งแต่บัดนั้น

เมื่อสุกี้พระนายกองยอมสวามิภักดิ์ พระเจ้าตากจึงให้พักทัพอยู่ในค่ายโพธิ์สามต้น แล้วมีบัญชาให้สุกี้นำชี้แหล่งที่เก็บซ่อนทรัพย์สินไว้ รวบรวมนำมาเป็นของหลวง เพื่อเก็บเข้าท้องพระคลัง และคืนให้แก่ผู้เป็นเจ้าของต่อไป นอกจากนี้ยังมีบรรดาผู้คนที่ถูกจับขังเอาไว้ ทั้งที่เป็นชาวบ้าน และเจ้านายฝ่ายในที่เป็นพระราชวงศ์ต่าง ๆ เช่น เจ้าฟ้าสุริยา เจ้าฟ้าพินทวดี พระองค์เจ้าฟักทอง ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และที่เป็นหลาน คือ หม่อมเจ้ามิตรธิดาของเจ้าฟ้ากุ้ง หม่อมเจ้าราด ธิดากรมหมื่นจิตรสุนทร หม่อมเจ้ามณี ธิดากรมหมื่นเสพภักดี และหม่อมเจ้าฉิม ธิดาของเจ้าฟ้าจีด ซึ่งพม่าจับขังไว้ในค่ายยังมิได้ส่งต่อไปพม่า โดยพระเจ้าตากได้มีบัญชาให้ปล่อยตัว และจัดที่อยู่ที่ประทับให้ตามควรแก่ฐานะอย่างสมเกียรติ

การจัดการพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์

ณ วันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ คราเมื่อพม่าเข้าพระราชวังกรุงศรีอยุธยาได้ ก็ได้จับเจ้าฟ้าอุทุมพร ซึ่งยังทรงผนวชอยู่ให้สึกจากพระแล้วนำตัวไปเป็นเชลยที่พม่า ส่วนพระเจ้าเอกทัศน์นั้น เมื่อพม่าเข้าเมืองได้ มหาดเล็กพาลงเรือหนีไปหลบซุ่มซ่อนอยู่บ้านจิก ริมวัดสังฆวาส ต่อมาพวกพม่าไปพบสมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์ ซึ่งอดอาหารมาเกือบครึ่งเดือน จึงทูลเชิญมาที่ค่ายโพธิ์สามต้น และเมื่อมาถึงก็สวรรคต พอดีสุกี้พระนายกอง ชาวมอญซึ่งเคยอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยามานาน รู้จัก จึงได้นำพระศพไปฝังไว้ที่โคกพระเมรุ

เมื่อพระเจ้าตากกอบกู้เอกราชคืนจากพม่าได้แล้ว เหล่าข้าราชบริพารกราบทูลให้ทราบถึงการสวรรคต ของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์ พระเจ้าตากจึงสั่งให้สร้างพระเมรุ สร้างพระโกศและเครื่องประดับ เสร็จแล้วให้ขุดพระศพขึ้นมาบรรจุพระโกศ นิมนต์พระสงฆ์รับทักษิณานุประทานสดับปกรณ์ ตามราชประเพณี และถวายพระเพลิงอย่างสมพระเกียรติยศ

สำนักการบริหารส่วนจังหวัดตาก

หลังจากจัดการพิธีพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์แล้วพระเจ้าตากคิดจะปฏิสังขรณ์กรุงศรีอยุธยาให้กลับคืนคงเดิม จึงทรงประทับช้างออกตรวจได้พบเห็นพระราชวัง วัดวาอาราม ที่ถูกพม่าเผาเสียหาย อีกทั้งบ้านเรือนราษฎรก็ถูกเผา รวมทั้งศพต่าง ๆ ที่ถูกฆ่าและเผาส่งกลิ่นเหม็น เป็นที่น่าเวทนาอย่างยิ่ง และในค่ำคืนนั้นเอง พระเจ้าตากก็ได้พักแรมที่พระที่นั่งทรงปืน และได้สุบินว่า พระมหากษัตริย์เดิมผู้เป็นเจ้าของไม่พอพระทัยให้อยู่ ให้ไปหาที่อยู่ใหม่ พอรุ่งเช้าก็เล่าความฝันให้เหล่าทหารฟังถึงเรื่องที่จะปฏิสังขรณ์พระนครศรีอยุธยาให้คงเดิมนั้นว่าคงกระทำไม่ได้ และทรงมีพระดำรัสว่า “เดิมเราคิดจะปฏิสังขรณ์พระนครให้คืนดีดังเก่า แต่เมื่อเจ้าของเดิมยังหวงแหนอยู่ฉะนั้น เราชวนกันไปสร้างเมืองธนบุรีเถิด”

การเล่าความฝันเช่นนี้ อาจเป็นจิตวิทยาที่สำคัญอันสูงส่งของพระเจ้าตากก็เป็นได้ ด้วยการย้ายกรุงหรือเมืองหลวงจากกรุงศรีอยุธยาไปยังกรุงธนบุรีนั้น ชอบด้วยเหตุผลหลายประการ ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวิจารณ์ไว้ในหนังสือไทยรบพม่าความว่า “แม้กรุงศรีอยุธยาจะเป็นที่ชัยภูมิดี มีน้ำล้อมรอบ มีป้อมปราการมั่นคง แต่รี้พลของพระเจ้าตากก็มีไม่พอที่จะรักษากรุงศรีอยุธยาได้ และขณะนั้นศัตรูก็มีมาก ทั้งพม่าและไทยก๊กอื่น ๆ ซึ่งจะยกมาย่ำยีได้ทุกเมื่อ ด้วยกรุงศรีอยุธยาอยู่ในทางที่ข้าศึกจะมาถึงได้สะดวก ทั้งทางน้ำ และทางบก ส่วนที่กรุงธนบุรีนั้น ก็ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงศรีอยุธยานัก มีอำนาจที่กรุงธนบุรี ก็เหมือนมีอำนาจที่กรุงศรีอยุธยา ทั้งกรุงธนบุรียังได้เปรียบที่ตั้งอยู่ในที่น้ำลึกใกล้ทะเล แม้ข้าศึกมาทางบกโดยไม่มีทัพเรือแล้ว ก็ยากที่จะตีหักเอาเมืองไว้ และถึงจะมีข้าศึกมาประชิดเมืองธนบุรีก็มีป้อมปราการ และเป็นเมืองขนาดย่อม พอกำลังที่ทัพบกและทัพเรือของเจ้าตากจะรักษาได้ ถึงหากจะรักษาเมืองไว้ไม่ได้ กรุงธนบุรีก็อยู่ใกล้ปากน้ำ ย่อมจะลงเรือล่าทัพกลับไปเมืองจันทบุรีเดิมได้โดยสะดวก และเหตุผลประการสุดท้ายก็คือ กรุงธนบุรีตั้งปิดปากน้ำที่ทางหัวเมืองเหนือทั้งปวงจะไปติดต่อกับชาวต่างประเทศเช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา เป็นการกีดกันหัวเมืองเหนือที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ ให้ไม่อาจหาอาวุธยุทโธปกรณ์จากต่างประเทศได้ และในทางตรงกันข้ามเจ้าตากก็มีโอกาสติดต่อซื้อขายเครื่องศาสตราวุธได้โดยตรง การตั้งอยู่ที่กรุงธนบุรี จึงเหมือนมีอำนาจข่มหัวเมืองเหนือทั้งปวง”

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

วันปราบดาภิเษก

การเสด็จขึ้นครองราชย์ ของพระเจ้าตากนั้น ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏชี้ชัดว่าเมื่อใด แต่ใช้ข้อสันนิษฐานเปรียบเทียบข้อมูลหลายทางที่สามารถวิเคราะห์ตามเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว พอสรุปเป็นหลักฐานอ้างอิงได้ดังนี้

พระเจ้าตากกู้เอกราช ยึดกรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่าได้เมื่อเดือน ๑๒ พุทธศักราช ๒๓๑๐ กว่าที่พระองค์ท่านจะจัดการบ้านเมืองให้สงบราบคาบ ปลดปล่อยคนไทยให้เป็นอิสระ ทั้งที่เป็นเชื้อพระวงศ์ ข้าราชการและประชาชน สำรวจทรัพย์สินที่ยังพอมีหลงเหลือไม่ได้ขนไปพม่า จนถึงจัดการพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์ ทำนุบำรุงขวัญกำลังใจประชาชนในกรุงศรีอยุธยา ย้ายกองทัพลงมาสร้างกรุงธนบุรีเป็นราชธานี เสร็จแล้วจึงปราบดาภิเษกขึ้นปกครองสยามประเทศ ก็ย่อมจะต้องใช้ระยะเวลานับเป็นชั่วปี หากวิเคราะห์ตามเหตุผล การปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ จึงเป็นปีพุทธศักราช ๒๓๑๑ ประกอบกับมีเอกสารที่ได้บันทึกไว้หลายฉบับยืนยันเป็นที่น่าเชื่อถือได้ว่า ปีพุทธศักราช ๒๓๑๑ เป็นปีที่พระเจ้าตากได้ราชสมบัติ เช่น

ในหนังสือสมเด็จพระเจ้าตากสิน ของ ประยูร พิศนาคะ เล่ม ๒ หน้า ๔๓๖ มีความว่า ท่านเจ้าคุณบริรักษ์เวชการ ได้คิดคำนวณ วันเสวยราชย์ปราบดาภิเษกสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี คือวันพุธแรม ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๑๓๐ ตรงกับวันพุธที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๑๑ และรัฐบาลก็ได้ถือเอาวันนี้ของทุกปี เป็นวันที่ระลึกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ตามที่เทียบปฏิทินไทย ฝรั่ง ว่า วันแรม ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ซึ่งตรงกับวันพุธที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๑๑ นั้น ถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน แต่ไม่มีหนังสือหรือประกาศพระบรมราชโองการ เป็นกำหนดการพระราชพิธีใด ๆ มีที่น่าสังเกตว่า วันแรม ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ปีชวด จุลศักราช ๑๑๓๐ นี้ มีจดหมายไว้ทั้งในจดหมายเหตุปูมโหร (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๘) และในพระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๕)

๑. จดหมายเหตุปูมโหรว่าดังนี้

ณ วันอังคารแรม ๔ ค่ำ เดือนอ้าย เวลาเช้าโมง ๑ แผ่นดินไหว ปีนี้เจ้าตากได้ราชสมบัติ อายุ ๓๔ ปี

๒. พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศว่า ณ วันอังคาร แรม ๔ ค่ำ เดือนอ้าย เพลาโมงเศษ เสด็จออกขุนนางตรัสประภาษเนื้อความ จีนเส็งซื้อทองพระพุทธรูปลงสำเภา พระราชสุจิตปรารถตั้งพระอุเบกขาพรหมวิหาร เพื่อจะทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนา และอาณาประชาราษฎร์นั้น อัศจรรย์แผ่นดินไหวเป็นช้านาน[๑]

๓. จดหมายเหตุ ของคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศน์ กับครั้งกรุงธนบุรี และครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาค ๖ ในประชุมพงศาวดาร ภาค ๓๙ มองซิเออร์ คอร์ เขียนจดหมายเล่าแก่มองเซนยอร์ ปรีโกต์ว่า "เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ปีนี้ (๒๓๑๑) ข้าพเจ้าได้มาถึงบางกอก..."[๒] และเมื่อข้าพเจ้าได้มาถึงบางกอก พระยาตาก พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ ได้ทรงต้อนรับข้าพเจ้าอย่างดี..."[๓]

๔. นายสวนมหาดเล็ก ได้แต่งโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๔ ยืนยันการปราบดาภิเษก ว่า

ใครอาจอาตมตั้ง ตัวผจญ ได้ฤา
พ่ายพระกุศลพล ทั่วท้าว
ปราบดาภิเษก ภัทรบิฐ บัวแฮ
สมบัตรสมบูรณ์ด้าว แด่นฟ้า มาปาน

จากการที่ในพระราชพงศาวดารก็ไม่ได้กล่าวถึงปราบดาภิเษก มีแต่พระราชปรารภว่าจะบำรุงพระศาสนาและพสกนิกร จึงสันนิษฐานว่า จะถือเอาพระราชดำรัสประกาศพระราชปรารภ เช่นนี้ ในที่ประชุมขุนนางเป็นพิธีปราบดาภิเษกก็เป็นได้ พิธีปราบดาภิเษก จะเป็นเอิกเกริกมีการสมโภชอย่างไรไม่มีใครทราบ แต่ตามความมุ่งหมายหรือความหมายคือ การประกาศตั้งเมืองใหม่ ตั้งราชวงศ์หรือสายสกุลใหม่ให้ได้รู้โดยทั่ว ๆ ไป โดยนัยแห่งขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสยามประเทศ ก็คงจะต้องมีพิธีการทางพุทธศาสนา การดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยา ซึ่งได้มีการปฏิบัติต่อ ๆ กันมาเป็นราชประเพณี และในโอกาสนี้ ก็มีประกาศ

---

[๑] กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๕ หน้า ๓๙

[๒] กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๙ หน้า ๕๐

[๓] นายสวนมหาดเล็ก โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านภาพรประภา โปรดให้พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๙) หน้า ๙

ตั้งเมืองธนบุรี เป็นเมืองหลวง ชื่อว่า “กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร” โดยมีพระนาม หลังปราบดาภิเษกว่า “สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ ศรีสรรเพ็ชญ์” แต่ประชาราษฎร์นิยมขนานนามว่า “สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี” และสมเด็จพระเจ้าตากสิน มาจนถึงปัจจุบันนี้

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๓
พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการทำสงคราม ในแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (เจ้าตาก)

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๓ พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการทำสงคราม ในแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

นับตั้งแต่ที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เป็นต้นมา พระองค์ท่านมีพระราชภารกิจเกี่ยวกับการปราบปรามชุมนุม ก๊กต่าง ๆ อันเป็นศึกภายใน โดยเริ่มทำการปราบปรามตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๑๑ ตลอดเรื่อยมา นอกจากนี้ยังมีศึกภายนอกที่เรียกว่าศึกกรุงธนบุรี ซึ่งหากจะกล่าวว่าพระองค์เป็นวีรกษัตริย์แห่งสงครามที่ไม่มีพระมหากษัตริย์ใดเสมอเหมือน คงจะไม่ผิดคำที่กล่าวนี้

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (เจ้าตาก) เป็นพระมหากษัตริย์ที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานี เมืองหลวงแล้ว หลังจากที่ได้จัดการบ้านเมืองกรุงธนบุรีโดยมีผู้คนเข้ามาอยู่อย่างคับคั่ง รวมทั้งพลเมืองที่หนีภัยซุ่มซ่อนอยู่ตามที่ต่าง ๆ ก็พากันเข้ามาสวามิภักดิ์ อีกทั้งมีชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายเป็นอันมากอีกด้วย

ในการจัดการปกครองประเทศ พระองค์ท่านได้พิจารณาปูนบำเหน็จรางวัลแก่นายทัพนายกองทั้งหลายทั้งปวงโดยถ้วนหน้า

เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชย์แล้วได้เสด็จออกให้ราษฎรเห็น โดยมีพระประสงค์ที่จะทอดพระเนตรการทั้งหลายทั้งปวงด้วยพระองค์เอง ทรงได้ยินได้ฟังการทั้งหลายด้วยพระกรรณของพระองค์ ทรงเป็นพระราชาที่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม ในการปกครองประเทศพระองค์ทรงคิดที่จะใช้พระปรีชาสามารถอย่างไรในเรื่องการเงิน การค้า การเศรษฐกิจการปกครอง ให้สมกับความเป็นเอกราชของประเทศชาติ ในด้านการปกครองราชอาณาจักรเนื่องจากยังคงกังวลด้วยยังมีชุมนุมต่าง ๆ ที่ยังแข็งเมืองตั้งตัวเป็นใหญ่ และยังมิได้เข้ามาสวามิภักดิ์ จึงจำเป็นจะต้องปราบปราม พระองค์จึงทรงมีบัญชาสั่งให้จัดการฝึกปรือทหารให้มีความชำนิชำนาญในการใช้อาวุธในการรบอย่างกวดขันด้วยพระองค์เอง

ชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก ที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตั้งพระทัยที่จะปราบเป็นชุมนุมแรก จึงให้จัดกองทัพเรือรบและกำลังทหาร

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การปราบชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก (เรือง)

ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา เจ้าพระยาพิษณุโลก เคยดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองพิษณุโลก อันเป็นเมืองชั้นลูกหลวงหัวเมืองเอก เป็นผู้มีความสามารถคนหนึ่ง โดยเมื่อคราวศึกเจ้าอลองพญามินตคะยาคะยี ได้ยกทัพจะมาตีกรุงศรีอยุธยา ทางกรุงศรีอยุธยาได้ยกทัพมาช่วยขัดตาทัพพม่าทางเหนือ ซึ่งขณะนั้นเจ้าฟ้าจีดราชนัดดาพระเพทราชาทรงฉวยโอกาสชิงเมืองพิษณุโลกในขณะที่กรุงใกล้จะแตก เจ้าพระยาพิษณุโลกจึงยกพลลงมาจับเจ้าฟ้าจีดได้และนำไปถ่วงน้ำ ถึงแก่ความตาย ทางกรุงศรีอยุธยาจึงตั้งให้ครองเมืองพิษณุโลก ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกพ่ายแก่พม่าก็เลยแข็งเมือง มีพวกข้าราชการที่แตกพ่ายในกรุงไปร่วมอยู่ด้วยจำนวนมากเพราะเห็นเป็นผู้ใหญ่ อีกทั้งยังมีพวกพระราชวงศ์ก็ไปร่วมอยู่ด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๑ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้จัดเตรียมกองทัพเรือรบและทหารยกทัพเรือขึ้นไปทางฝ่ายเหนือ ทางฝ่ายเจ้าพระยาพิษณุโลกได้ทราบข่าวการยกทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงสั่งให้หลวงโกษา (ยัง) คุมกำลังมาตั้งรับที่ตำบลเกยไชยแขวงเมืองนครสวรรค์ ในช่วงนี้เป็นฤดูน้ำหลาก ทางฝ่ายหลวงโกษาซึ่งได้ยกกำลังทางเรือโดยใช้เรือเพรียวแบบกองโจร เป็นผู้ชำนาญภูมิประเทศจึงแล่นเรือลัดไปแอบซุ่มโจมตีได้ในทางเปลี่ยว เนื่องจากกองทัพเรือของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ไม่ชำนาญท้องที่ทางเหนือและขาดความระมัดระวังจึงถูกลอบโจมตี เมื่อกองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถูกลอบปล้นโจมตีเห็นเช่นนั้น ทรงโกรธแค้นจึงออกมาหน้าทัพบัญชารบขับสู้ด้วยพระองค์เองด้วยความกล้าหาญจนเป็นเหตุให้ถูกลูกปืนของฝ่ายกองทัพของหลวงโกษาที่พระชงฆ์ (แข้ง) แต่ก็หาได้ย่อท้อไม่ สั่งให้ทหารทุกคนอย่าได้ถอย จนทัพของหลวงโกษาเห็นเหลือกำลังก็ล่าถอยกลับไป

เมื่อทัพของฝ่ายหลวงโกษาได้ล่าถอยแต่ก็เฝ้าระวังเห็นทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่รับสั่งให้ยกกองทัพกลับพระนครก่อน เพื่อรักษาบาดแผลของพระองค์ เมื่อหลวงโกษาเห็นว่าทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพกลับแล้ว จึงถอนกำลังกลับเมืองพิษณุโลก และได้ไปกราบทูลต่อเจ้าพระยาพิษณุโลก และเห็นว่าจะไม่กล้ายกกองทัพมาตีฝ่ายเราอีก ฝ่ายเจ้าพระยาพิษณุโลกสำคัญตัวว่ากองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีคงไม่กล้ามาตีอีกต่อไป เพราะเกรงกลัวอำนาจฝ่ายตน แม้แต่เจ้าพระฝางเองก็เกรงกลัวอำนาจ จึงได้ประกาศพระราชพิธีราชาภิเษกตั้งตัวขึ้นเป็นกษัตริย์ทันที แต่เป็นกษัตริย์ได้เพียงไม่กี่วันก็เกิดเหตุวิบัติ เกิดเป็นฝีขึ้นที่

ลำคอ จะรักษาอย่างใดก็ไม่หาย ที่สุดก็ถึงแก่พิราลัย (ตาย) และพระอินทร์อากรน้องชายได้ครองเมืองแทน แต่ประชาชนและเหล่าทหารไม่ค่อยเลื่อมใสเมืองพิษณุโลกจึงอ่อนแอ ฝ่ายเจ้าพระฝางชุมนุมใหญ่อีกชุมนุมหนึ่งทราบข่าวความอ่อนแอของพระอินทร์อากร จึงถือโอกาสยกกำลังมาล้อมเมืองพิษณุโลกตั้งใจจะตีเมืองให้ได้ ส่วนพระอินทร์อากร ก็ไม่คิดการแก้ไขแต่อย่างใดเพียงสั่งปิดประตูเมือง เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีป้อมปราการแข็งแรงและมีทหารมาก จนในที่สุดชาวเมืองอดอยากต้องหนีและไปเป็นไส้ศึกให้กับเจ้าพระฝาง จนสามารถเข้าเมืองได้และได้จับตัวพระอินทร์อากรประหารชีวิต และริบทรัพย์สมบัติกวาดต้อนผู้คนไปเมืองสวางคบุรี ส่วนพวกข้าราชการที่ไม่สมัครใจอยู่กับเจ้าพระฝางก็หนีเข้าไปพึ่งอ่อนน้อมกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทำให้พระองค์ทราบความเป็นไปของเมืองพิษณุโลกที่ตกไปเป็นของเจ้าพระฝาง

เมื่อบาดแผลที่พระชงฆ์หายสนิทดีแล้ว ก็ทรงคิดที่จะปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ ต่อไป และเปลี่ยนแนวความคิดเปลี่ยนยุทธวิธีใหม่ โดยจะตีชุมนุมเล็ก ๆ เสียก่อน และให้ยับยั้งการไปตีเมืองทางฝ่ายเหนือปราบเจ้าพระฝางไว้ก่อน คือจะยกไปตีชุมนุมเจ้าพิมาย ซึ่งมีกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นหัวหน้า

การปราบชุมนุมเจ้าพิมาย

กรมหมื่นเทพพิพิธ เป็นหัวหน้าชุมนุมเจ้าพิมาย เดิมมีฐานันดรเป็นเจ้าต่างกรม เป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เคยสนับสนุนให้สมเด็จพระเจ้าอุทุมพรชิงราชบัลลังค์สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แต่แล้วก็ถูกเนรเทศไปอยู่เมืองลังกา ครั้งหนึ่งหนีเข้าเมืองสยามได้ แต่ก็ถูกกักกัน เมื่อทราบว่าพม่ารุกรานไทย ทรงคิดจะช่วยเหลือเพราะพระองค์มีนิสัยรักชาติบ้านเมืองยิ่งกว่าชีวิต ทรงคิดจะขับไล่พม่าแต่พระราชวงศ์ไม่สนับสนุน ชีวิตจึงระเหเร่ร่อนไปตามยถากรรม เจ้าเมืองพิมายซึ่งมีความกตัญญูต่อราชวงศ์จึงสนับสนุนให้พระองค์เป็นใหญ่เป็นเจ้าเมืองพิมาย

ชุมนุมพิมายตั้งอยู่ที่อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีอาณาเขตเกือบเท่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอิสาน)

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๑ ราวปลายปี จึงได้มีบัญชาสั่งให้จัดทัพเป็น ๒ กองทัพ ทัพแรกมีพระมหามนตรี (บุญมา) และพระราชวรินทร์ (ทองด้วง) เป็นกองทัพหนึ่ง และกองทัพหลวงอีก

คลังความรู้ทหารส่วนจังหวัดตาก

กองทัพหนึ่ง ซึ่งพระองค์เสด็จไปทัพหลวง เมื่อทั้งสองทัพยกไปถึงนครราชสีมาไม่ปรากฏว่ามีกำลังทหารฝ่ายเจ้าพิมายตั้งทัพรักษาเมืองนครราชสีมา เพราะกำลังทหารยังมีน้อย ฝ่ายทางเมืองพิมายเมื่อรู้ข่าวว่ากองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ยกมา ๒ กองทัพก็ตกใจ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน คือพระพิมายคนเดิม จึงจัดทัพเป็นสองฝ่ายคือทัพพระพิมายกับมหามนตรี (สา) ผู้เป็นบุตรชายใหญ่ ทัพหนึ่งกับมองย่า ที่หนีจากค่ายสุกี้พม่าที่โพธิ์สามต้น อีกทัพหนึ่งได้ตั้งค่ายสกัดอยู่ที่ด่านจอหอเหนือเมืองนครราชสีมาทั้งสองค่ายทัพ และให้พระยาวรวงศ์บุตรคนเล็ก คุมมาตั้งสกัดที่ด่านกะโทก ใต้เมืองนครราชสีมา เมื่อกองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกขึ้นมาปะทะกับค่ายของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ได้ทำการรบพุ่งกันอย่างสามารถ และในที่สุดด้วยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสามารถยึดค่ายได้และได้จับตัวเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ พระมหามนตรี (สา) และมองย่าได้ ทั้งสามไม่ยอมอ่อนน้อม จึงมีพระราชดำรัสสั่งประหารชีวิตเสียทั้ง ๓ คน แล้วก็ได้รวบรวมผู้คนทั้งหมดยกกองทัพขึ้นไป ฝ่ายกองทัพของพระมหามนตรี บุญมา และพระราชวรินทร์ (ทองด้วง) เมื่อยกไปถึงด่านกะโทกได้ทำการรบกับพระยาวรวงศ์อยู่หลายวันแต่ยังหักเอามิได้ แต่ในที่สุดด้วยพระปรีชาสามารถก็สามารถตีหักเอาค่ายด่านกะโทกได้สำเร็จ ส่วนพระยาวรวงศ์ได้หนีเอาตัวรอดไปทางเสียมราฐ กัมพูชา

ฝ่ายเจ้าพิมายกรมหมื่นเทพพิพิธ เมื่อทราบว่ากองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทั้งสองกองทัพตีด่านทั้งสองแตกแล้ว จึงเกรงกลัวและได้คิดหนีโดยพาครอบครัวหนีไปหวังพึ่งพาอาศัยเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ณ เมืองเวียงจันทน์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเข้ายึดเมืองได้โดยง่าย บรรดาพวกข้าราชการทั้งหลายพากันนอบน้อม ซึ่งพระองค์มิได้ถือเอาโทษแต่อย่างใดในฐานะผู้แพ้ ทางฝ่ายขุนชนะกรมการเมืองได้รับอาสาจะไปจับตัวกรมหมื่นเทพพิพิธเนื่องจากมีความผูกใจเจ็บแค้นที่กรมหมื่นเทพพิพิธสั่งประหารเจ้าพระยานครราชสีมานายเก่าตาย ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ทรงพระอนุญาต และในที่สุดขุนชนะก็สามารถจับตัวกรมหมื่นเทพพิพิธได้ในระหว่างทาง จึงนำตัวเข้าถวาย ซึ่งพระองค์ให้คุมตัวไว้ก่อน

เนื่องจากขุนชนะเป็นผู้ประกอบคุณงามความดี จึงทรงพระกรุณาแต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแลเมืองนครราชสีมาต่อไป

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เมืองพิมายแล้ว ก็ได้ทรงปูนบำเหน็จความดีความชอบแก่แม่ทัพนายกอง ตั้งให้พระราชวรินทร์ (ทองด้วง) เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์ พระมหามนตรี (บุญมา) เป็นพระยาอนุชิตราชา ตำแหน่งจางวางกรมพระตำรวจทั้งสองท่าน

เมื่อเสร็จศึกการปราบปรามแล้ว จึงเสด็จยกทัพหลวงกลับแต่ให้พระยาอภัยรณฤทธิ์และพระยาอนุชิตราชายับยั้งการเดินทางโดยให้อยู่รักษาเมืองนครราชสีมาไว้ก่อนจนกว่าจะมีพระบรมราชโองการให้กลับ

ส่วนกรมหมื่นเทพพิพิธ ให้นำเอาตัวกลับกรุงธนบุรี โดยหวังตั้งใจจะชุบเลี้ยงในกรุงธนบุรี ต่อมาเมื่อได้นำตัวกรมหมื่นเทพพิพิธเข้าเฝ้า กรมหมื่นเทพพิพิธถือพระองค์ว่าเป็นโอรส (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศ) ก็ไม่ยอมถวายบังคม ไม่รู้จักกาลเทศะ เช่นนี้ จึงทรงเปลี่ยนพระทัยและตรัสบริภาษว่า ตัวหาบุญไม่ได้แล้วไปอยู่ที่ไหนก็มีแต่พลอยทำให้ผู้คนพินาศฉิบหาย ครั้นจะเลี้ยงเอาไว้ก็จะพาคนที่เชื่อถือพลอยล้มตาย ขืนอยู่ต่อไปก็จะเกิดจลาจลในภายหน้า จึงมีรับสั่งให้นำตัวไปสำเร็จโทษเสีย

หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทำการปราบปรามชุมนุมเจ้าพิมายราบคาบลงแล้ว โดยได้เมืองนครราชสีมาในปลายปี พ.ศ. ๒๓๑๑ ซึ่งสามารถขยายอาณาเขตออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือได้แล้ว พระองค์ก็ทรงยินดีเป็นยิ่งนัก

พอรุ่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ จึงมีบัญชาสั่งให้จัดเตรียมกองทัพที่จะยกไปตีเมืองทางภาคใต้ปราบปรามชุมนุมเจ้าพระยานครศรีธรรมราชที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ให้ราบคาบลง เช่น ชุมนุมอื่น ๆ

แต่ในขณะที่เตรียมการนั้นได้ทราบข่าวจากหัวเมือง แจ้งมาจากเมืองจันทบุรีว่าญวนได้ยกกองทัพมาที่เมืองบันทายมาศ และจะยกกองทัพตีเมืองกรุงธนบุรี จึงบัญชาสั่งให้เตรียมรักษาปากน้ำทั้ง ๔ ทาง โดยให้พระพินัยนายทหารจีนข้าหลวงเดิม เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นพระยาโกษาธิบดี ทำหน้าที่บังคับการรักษาปากน้ำทั้ง ๔ แห่ง และต่อมาได้ความว่ากองทัพญวนนั้นยกทัพด้วยเหตุที่ ในกรุงกัมพูชานั้น นักองค์นนท์ ซึ่งเป็นพระรามราชาได้ชิงราชสมบัติกับนักองค์ตนซึ่งได้เป็นสมเด็จพระนารายณ์ราชาเจ้ากรุงกัมพูชา ได้ขอกำลังญวนมาช่วย โดยญวนไม่ได้ยกกองทัพมาตีกรุงธนบุรี ส่วนพระรามราชาเมื่อสู้ไม่ได้ก็หนีเข้ามาพึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เพื่อขอให้ช่วยแก้เมืองคืน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้มีสาสน์ให้ถือไปยังสมเด็จพระนารายณ์ราชาแจ้งว่าสยามประเทศกลับตั้งเป็นเอกราชเหมือนเดิม ให้กรุงกัมพูชาส่งเครื่องราชบรรณาการ ส่งต้นไม้ทองต้นไม้เงินเข้ามาถวายตามพระราชประเพณี สมเด็จพระนารายณ์ราชาได้ตอบสาสน์ว่าทราบกิตติศัพท์แล้วแต่พระเจ้ากรุงธนบุรี มิใช่เชื้อสายราชวงศ์ของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ใดราชวงศ์หนึ่ง จึงไม่อาจส่งเครื่องบรรณาการมาให้ได้ ทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขัดเคืองพระทัยนัก จึงมีพระบรมราชโองการสั่งให้พระยาอภัยรณฤทธ์ (ทองด้วง) และพระยาอนุชิตราชา (สุดจินดา บุญมา) คุมกองทัพสั่งให้แยกไปคนละทัพ ออกจากเมืองนครราชสีมา ซึ่งทั้งสองท่านแม่ทัพประจำอยู่ที่นครราชสีมาอยู่แล้ว ตอนยกทัพไปปราบเจ้าพิมายทรงบัญชาสั่งให้ยกไปทางช่องเสม็ดไปตีเมืองเสียมราฐทางหนึ่ง และให้พระยาโกษาธิบดีที่ถอนทัพจากปากน้ำคุมกำลังไปตีเมืองพระตะบองอีกทางหนึ่ง และได้ทรงดำรัสสั่งอีกว่า เมื่อตีเมืองเสียมราฐและพระตะบองได้แล้ว ถ้าสมเด็จพระนารายณ์ยังดื้อไม่ยอมอ่อนน้อมก็ให้ยึดรอไว้ก่อน ให้รอคอยกองทัพหลวงจะยกไปในฤดูแล้งไปตีเมืองกัมพูชา

จากข้อความเขียนตอนหนึ่งของหลวงพิสูจน์พาณิชย์ลักษณ์ความว่า

กัมพูชาไม่ยอมอ่อนน้อม พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงแต่งทัพไปปราบในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ และ พ.ศ. ๒๓๑๔ พระนารายณ์เข้าพึ่งญวน จึงปราบไม่สำเร็จราบคาบ คงยึดไว้ได้แต่เมืองพระตะบอง นครเสียมราฐ กับเมืองกำปรด และให้พระรามราชาตั้งอยู่ที่เมืองกำปรด ฝ่ายพระนารายณ์คงยังครองนครพนมเปญอยู่ ด้วยกำลังญวนสนับสนุน

ครั้นต่อมา เมื่อเกิดกบฏขึ้นในประเทศญวน พระนารายณ์ขาดที่พึ่งจึงเจรจาขอยกราชสมบัติให้พระรามราชาขึ้นครองราชย์ ส่วนพระองค์เองทรงรับตำแหน่งพระมหาอุปราช ทรงดำรงตำแหน่งนี้อยู่ได้สองปี ก็ถึงแก่พิราลัย

การปราบปรามชุมนุมนครศรีธรรมราช

ชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) เมื่อทราบว่ากรุงศรีอยุธยาตกเป็นของพม่าแล้ว ก็ได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ ประกาศตัวเป็นเจ้านคร การตั้งตัวเป็นใหญ่เพราะเป็นผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมืองเป็นถิ่นฐานอยู่แล้ว อีกทั้งอาณาเขตที่ปกครองก็อยู่ในอำนาจเจ้านครปกครอง มีอาณาเขตตั้งแต่ชุมพรลงไปจดแหลมมลายู

ประวัติเดิมเป็นผู้มีเชื้อสายเจ้าเมืองนคร แต่ได้เข้ามารับราชการที่กรุงศรีอยุธยาจนมีตำแหน่งเป็นหลวงสิทธิ์นายเวรมหาดเล็ก แล้วได้ออกไปเป็นปลัดเมืองนครศรีธรรมราชและต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นผู้รั้งหน้าที่ (คำว่ารั้ง มีความหมายถึงรักษาการแทน) การเลื่อนตำแหน่งเนื่องจากพระยาราชสุภาวดีซึ่งเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชคนเดิมมีความผิดต้องออกจากราชการ

หลังจากที่ได้มีพระบรมราชโองการให้พระยาอภัยรณฤทธิ์กับพระยาอนุชิตราชาและพระยาโกษาธิบดี ยกทัพไปตีเมืองกัมพูชาแล้ว ในเวลาพร้อมกันนั้น พระองค์ก็ได้จัดทัพยกไป ตีเมืองนครศรีธรรมราชในปีพุทธศักราช ๒๓๑๒ โดยพระองค์มีพระราชดำรัสบัญชาการให้เจ้าพระยาจักรี หรือหลวงนายศักดิ์ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาผู้มีเชื้อสายแขก และมีความจัดเจนในพื้นที่ภาคใต้ เป็นแม่ทัพ โดยมีพระยายมราช พระยาศรีพิพัฒน์และพระยาเพชรบุรี เป็นนายกองคุมกองทัพด้วยไพร่พล ๕,๐๐๐ คน เมื่อกองทัพเจ้าพระยาจักรียกไปถึงเมืองชุมพร และเมืองไชยา พวกกรมการเมืองต่างเข้ามาอ่อนน้อม โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ แต่เมื่อยกกองทัพไปถึงแดนเมืองนครศรีธรรมราช ข้ามแม่น้ำตาปีไปจนถึงบ้านท่าหมากได้ พวกข้าศึกซึ่งตั้งสกัดรออยู่ก็ยกพลเข้าโจมตีทันที แต่เนื่องจากนายทัพนายกองไม่สามัคคีปรองดองกัน จึงยกเข้าตีไม่พร้อมทำให้ไม่สามารถตีค่ายนครศรีธรรมราชได้ พระยาศรีพิพัฒน์และพระยาเพชรบุรีต้องเสียชีวิตในที่รบ เจ้าพระยาจักรีจึงจำต้องถอยทัพมาตั้งอยู่ที่เมืองไชยา

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทราบข่าว ที่พระยายมราชมีหนังสือไปกราบทูลว่าเจ้าพระยาจักรีไม่เอาใจใส่ในราชการสงคราม และในเรื่องที่นายทัพนายกองแตกความสามัคคี ดำรัสว่า เห็นทีจะยังตีเอาเมืองนครศรีธรรมราชไม่ได้ และในช่วงนั้น ทัพหลวงก็ยังอยู่ในระยะไปตีเมืองกัมพูชา แต่ก็พอดีได้ทราบข่าวว่า ขณะนั้นตีเมืองและยึดได้เมืองเสียมราฐและพระตะบอง จึงทรงมีพระดำรัสบัญชาสั่งให้ยกกองทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราชก่อน ส่วนเมืองกัมพูชาจะยกไปตีภายหลัง

เมื่อเดือน ๘ ปี พ.ศ. ๒๓๑๒ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกกองทัพเรือจากกรุงธนบุรีไปนครศรีธรรมราช เมื่อยกทัพทางเรือมาถึงแขวงหาดเจ้าสำราญ จังหวัดเพชรบุรี ได้ถูกพายุ เรือเสียหายต้องหยุดพักซ่อมเรือ แล้วก็ยกทัพขึ้นไปเมืองไชยา เมื่อถึงเมืองไชยาแล้วได้มีบัญชาสั่งให้จัดทัพยกไพร่พลขึ้นบกโดยให้พระยายมราชเป็นกองหน้า ส่วนเจ้าพระยาจักรีให้

พำนักอยู่ในเมือง กับให้พระยาพิชัยราชาคุมทัพหลวงยกไปทางหนึ่ง ส่วนพระองค์ยกทัพคุมทางเรือด้วยพระองค์เอง โดยกำหนดหมายการไว้ให้ตีเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมกันทั้งสองทาง

ทางฝ่ายเจ้านครศรีธรรมราช ไม่รู้กลศึกคิดว่ากองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีคงยกกองทัพมาทางบกเพียงทางเดียว จึงมิได้เตรียมการต่อสู้ไว้ จึงทำให้กองทัพเรือของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเข้าจู่โจมยกทัพเข้าไปถึงปากพญา อันเป็นปากน้ำเมืองนครศรีธรรมราชได้เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ แรม ๖ ค่ำ ปีฉลู พ.ศ. ๒๓๑๒

ครั้นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้ทราบเรื่องที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกเข้ามาถึงปากน้ำ ก็ตกใจ รีบเกณฑ์ไพร่พลและให้อุปราชจันทรหลานเขยผู้เป็นบุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ มาตั้งค่ายคอยต่อสู้ที่ปากโพธิ์ ซึ่งเป็นท่าขึ้นเรือของเมืองนครศรีธรรมราช ทางฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกทัพขึ้นตีค่ายอุปราชจันทรจนแตกหักเอาเมืองนครศรีธรรมราชได้ ส่วนทางฝ่ายเจ้าพระยานครศรีธรรมราชเมื่อทราบข่าวก็ไม่คิดจะต่อสู้ จึงทิ้งเมืองหนีเอาตัวรอดพาครอบครัวหนีไปเมืองสงขลา

ส่วนพระยายมราชซึ่งเป็นกองหน้ายกมาทางบกได้เข้าตีข้าศึกที่ท่าหมากแล้วก็ยกไปพบที่ค่ายเมืองนครตั้งอยู่ที่หัวช้าง แต่ยังไม่ได้ทำการต่อสู้เพราะทหารทางค่ายทราบว่าเมืองนครแตกก็หนีกระจัดกระจายไปหมด ส่วนเจ้าพระยาจักรีได้เร่งนำทัพเข้าไปสมทบกับกองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ยังช้าไปถึง ๘ วัน จึงได้เข้ากราบทูลความผิด และขอรับพระอาญาโทษ ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ภาคทัณฑ์โทษไว้ ให้เจ้าพระยาจักรีกับพระพิชัยราชาไปจับตัวเจ้าพระยานครศรีธรรมราชให้ได้โดยคุมกำลังทั้งทางบกทางเรือ

ณ วันศุกร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ ปี พ.ศ. ๒๓๑๒ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ยกทัพหลวงออกจากเมืองนครศรีธรรมราชมายังเมืองสงขลาเพื่อตามลงมา ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีกับพระยาพิชัยราชาเมื่อไปถึงเมืองสงขลา ได้ทราบข่าวว่า พระยาพัทลุงกับหลวงสงขลาได้พาเจ้าพระยานครศรีธรรมราชหนีลงไปทางใต้จนถึงเมืองเทพาซึ่งติดแดนมลายู โดยไปพึ่งพระยาปัตตานีศรีสุลต่าน เจ้าพระยาจักรีจึงมีหนังสือแจ้งให้พระยาปัตตานี ส่งตัวเจ้าพระยานครกับพวก มาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เจ้าพระยาปัตตานีเกรงกลัวจะเดือดร้อน จึงจับตัวเจ้าพระยานคร เจ้าพัดกับบุตรเขยเจ้าถลาง พระยาพัทลุงและหลวงสงขลารวมทั้งพรรคพวก ส่งให้กับกองทัพ เมื่อได้ตัวข้าศึกที่ตามจับได้แล้ว เจ้าพระยาจักรีก็ยกทัพกลับเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เมืองสงขลา ถวายตัวข้าศึกที่จับได้ให้ทั้งหมด

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้จัดการบ้านเมืองสงขลาและพัทลุงเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็เสด็จย้อนกลับมายังเมืองนครศรีธรรมราช

ครั้นต่อมาเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๒ (พฤศจิกายน) ขึ้น ๒ ค่ำ ปี พ.ศ. ๒๓๑๒ จะเสด็จกลับพระนครหลวงกรุงธนบุรี เนื่องจากมีมรสุมทางชายทะเลคลื่นลมจัด จึงทรงยับยั้งการเดินทางกลับและต้องประทับอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช จนกว่าจะหมดมรสุม

ต่อมาเมื่อสิ้นลมมรสุมแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ยกกองทัพเรือกลับกรุงธนบุรี โดยได้นำตัวเชลยทั้งหมดมาด้วย เมื่อมาถึงกรุงธนบุรี ได้สั่งให้คณะลูกขุนพิจารณาโทษ คณะลูกขุนได้กราบทูลโทษถึงประหารชีวิต แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม มีความเห็นว่าในยามที่บ้านเมืองแตก ต่างก็ตั้งตนเป็นใหญ่ ที่ต้องรบพุ่งกันจะเอาความผิดมิได้ อีกทั้งเจ้าพระยานครยอมอ่อนน้อมโดยดี ควรรับตัวไว้ช่วยราชการในแผ่นดินก็เป็นการดี

เนื่องจากเมืองนครศรีธรรมราชยังไม่มีผู้ปกครอง จึงทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านราสุริยวงศ์หลานเธอออกไปปกครองเมือง แต่ไปอยู่ได้ไม่นานก็ถึงแก่พิราลัย

ในระหว่างที่เจ้าพระยานครรับราชการอยู่ที่กรุงธนบุรี ได้ทำคุณงามความดีความชอบได้ช่วยทำสงครามกับพม่าและเจ้าพระยานครได้ยกธิดานามว่าฉิมเป็นบาทบริจาริกาอีกด้วย จนเป็นที่ไว้วางพระทัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้กลับไปครองเมืองนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ แทนเจ้านราสุริวงศ์ที่ถึงแก่พิราลัย โดยรับสุพรรณบัฏเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) มีเกียรติเสมอยศเท่ากับเจ้าประเทศราช

การปราบชุมนุมเจ้าพระฝาง

เจ้าพระฝางมีนามเดิมว่า เรือน เป็นคนชาวเมืองเหนือ ได้ลงมาศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและฝ่ายวิปัสสนาที่กรุงศรีอยุธยา จนได้เป็นพระราชาคณะ ฉายา พระพากุลเถระ จำพรรษาอยู่ที่วัดศรีอโยธยา ต่อมาเลื่อนเป็นพระสังฆราชเจ้าคณะเมืองสวางคบุรี (ซึ่งขณะนั้นยังไม่เป็นเมืองอุตรดิตถ์) ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนเป็นที่นับถือของคนในเมืองนั้น ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่าก็ตั้งตนเป็นใหญ่ทั้งที่เป็นพระ เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มเป็นสีแดง คนทั้งปวงเรียกกันว่าเจ้าพระฝาง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เจ้าพระฝางมีอาณาเขตปกครองทิศเหนือติดต่อแดนเจ้าพระยาพิษณุโลก ได้อาณาเขต และตั้งตนเองเป็นใหญ่ก็เพราะพวกพลเมืองพากันเกรงกลัว นับถือว่าเป็นพวกผีบุญ โดยเชื่อว่าอาจปราบปรามใคร ๆ ได้ด้วยฤทธิ์เดช เจ้าพระฝางได้เคยยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลกครั้งแรกแต่ไม่สำเร็จ

แต่แล้วหลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก แต่ได้รับบาดเจ็บถูกกระสุนปืนที่พระชงฆ์ จึงยกทัพกลับเพราะไม่สามารถบัญชาการรบได้ เจ้าพระยาพิษณุโลกได้ถึงแก่พิราลัย และต่อมาภายหลังเมื่อพระอินทร์อากรได้ปกครองเมืองพิษณุโลก เจ้าพระฝางจึงยกทัพมาตี โดยล้อมเมืองพิษณุโลก และเข้าตีเมืองได้ จับตัวพระอินทร์อากรประหารชีวิต และเข้าปกครองเมืองจึงมีอาณาเขตเพิ่มขึ้น

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ปราบปรามชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราชได้แล้วในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ ทรงมีพระราชปรารภว่ายังมีชุมนุมเจ้าพระฝางที่จะต้องปราบปราม ทั้งนี้เพื่อรวมอาณาจักรสยามประเทศให้เป็นปึกแผ่นต่อไป กับได้ทรงทราบข่าวว่าเจ้าพระฝางซึ่งยังครองเพศพร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรประพฤติตนมิได้อยู่ในพระวินัย การทำตนเช่นฆราวาสหลับนอนกับหญิงเป็นอลัชชี เมื่อหญิงใดมีท้องก็จับแต่งงานกับพวกข้า (บ่าวไพร่) เป็นการปกปิด คนทั่วไปรู้แต่ไม่กล้าปริปากพูดจา อันเป็นการเสื่อมเสียพระบวรพุทธศาสนา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีผู้ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาก็ทรงพิโรธยิ่งนัก จึงคิดที่จะทำลายเจ้าพระฝางโดยเร็ว จึงสั่งให้กองทัพทั้งสองจากนครราชสีมากลับกรุงธนบุรี

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ เจ้าพระฝางได้ส่งกองทหารมาลาดตระเวนถึงเมืองอุทัยธานี เมืองชัยนาท เพื่อหวังจะยกทัพมาตีกรุงธนบุรี ในขณะนั้นมีชาวฮอลันดา ส่งปืนใหญ่มาถวายและแขกเมืองตรังกานูส่งปืนคาบศิลา จำนวน ๒,๐๐๐ กระบอก โดยขอพระราชทานแลกเปลี่ยนสินค้าพื้นเมืองของไทย จำพวกงาช้าง ดีบุก ฝาง

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้รับปืนจากต่างชาติดังกล่าวก็ได้ทรงมีคำสั่งให้ทหารฝึกอาวุธ จนสามารถชำนาญรู้จักการใช้เป็นอย่างดี

จนเมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๑๔ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๑๓ พระองค์ก็ยกกองทัพเรือออกจากธนบุรี จัดเป็น ๓ ทัพ พระองค์เป็นทัพหลวงโดยขบวนเรือมีไพร่พล ๑๒,๕๐๐ คน ให้พระยายมราช (พระมหามนตรีบุญมา ซึ่งเลื่อนตำแหน่งเป็นพระยาอนุชิตราชาและได้เลื่อนตำแหน่งแทนพระยายมราชคนก่อนที่ถึงแก่อนิจกรรม) ยกทัพไปทางบกมีกำลังไพร่พล

๕,๐๐๐ คน เป็นทัพที่ ๒ ข้ามฟากตะวันออกลำน้ำแควใหญ่ ส่วนพระยาพิชัยราชา (หลวงพิชัยอาสา ทองดี) มีกำลังไพร่พล ๕,๐๐๐ คน ยกทัพทางบกขึ้นไปทางฟากตะวันตก เป็นทัพที่ ๓ ไปประชุมพลกันที่นครสวรรค์

ฝ่ายเจ้าพระฝาง เมื่อรู้ข่าวสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกกองทัพธนบุรีขึ้นมาปราบปรามตีเมือง จึงสั่งหลวงโกษา (ยัง) ซึ่งเคยเป็นทหารของเจ้าพระยาพิษณุโลกผู้เคยรบกับกองทัพธนบุรีในครั้งนั้น เพื่อให้หลวงโกษาได้ยกทัพมาตั้งรับที่เมืองพิษณุโลก รอคอยท่าอยู่

ณ วันเสาร์ เดือน ๙ แรม ๒ ค่ำ ปี พ.ศ. ๒๓๑๓ กองทัพหลวงของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกมาถึงเมืองพิษณุโลก จึงมีบัญชาสั่งให้ทหารเข้าปล้นเมืองอันเป็นยุทธวิธีในการรบในคืนนั้น หลวงโกษาไม่อาจต้านทานไว้ได้ก็ทิ้งเมืองหลบหนีออกจากเมืองไปหวังไปรวบรวมกำลังพลตั้งค่ายคอยต่อสู้อยู่ที่บ้านกระโทก แต่ไม่สามารถรวมพลได้ ทั้งนี้เพราะพวกทหารได้หนีกระจัดกระจายไปคนละทางสองทาง เมื่อเป็นเช่นนี้ เห็นท่าจะสู้ไม่ได้จึงทิ้งค่ายแล้วกลับไปรายงานเจ้าพระฝาง

หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตีเมืองพิษณุโลกได้แล้ว ก็ทรงรอทัพอยู่ในเมือง ถึง ๙ วัน กองทัพพระยายมราชก็ขึ้นไปถึงก่อนแล้วต่อมากองทัพพระยาพิชัยก็ขึ้นมาถึงการที่สองกองทัพขึ้นมาล่าช้าพระองค์ทรงเห็นใจเพราะเป็นฤดูฝน การเดินทางไม่สะดวก

เมื่อกองทัพได้มาถึงพร้อมกันแล้ว ได้รวบรวมเสบียงอาหารและกำลังพล จึงมีบัญชาสั่งการให้เคลื่อนขบวนทัพยกไปเมืองสวางบุรีอันเป็นที่ตั้งชุมนุมเจ้าพระฝาง โดยให้แยกทัพของพระยายมราชและทัพพระยาพิชัยเป็นสองทางแล้วมาบรรจบกัน ส่วนพระองค์ยังไม่เสด็จไปเพราะน้ำยังน้อยเรือยังเดินไม่ได้ เมื่อน้ำหลากก็จะเสด็จตามขึ้นไป การที่ยังไม่เดินทางในเวลาที่น้ำยังน้อยอยู่เพราะหนทางจากพิษณุโลกขึ้นไปเป็นลำน้ำแคบ ตลิ่งก็สูงชัน ข้าศึกอาจแอบซุ่มโจมตีทางเรือ ยากแก่การต่อสู้ในการรบพุ่ง และจะเสียเปรียบ เมื่อกองทัพทั้งสองเคลื่อนทัพไปได้เพียง ๒ ถึง ๓ วัน น้ำเหนือก็หลากมาพอดี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็เคลื่อนทัพมาทางเรือทันที กองทัพทั้ง ๓ ยกขึ้นมาทันพร้อมกันที่เมืองสวางคบุรี จึงเข้าล้อมเมืองไว้และเข้าทำการรบพุ่ง พวกชาวเมืองและทหารเมืองสวางคบุรี เห็นกำลังทัพของพระยายมราชและพระยาพิชัยราชามีกำลังมาก ก็หวั่นไหวเกรงกลัวย่อท้อไม่กล้าต่อสู้ ฝ่ายเจ้าพระฝางเห็นเหลือกำลังจึงสั่งให้ระงับการต่อสู้เพียงให้รักษาตัวเมืองไว้ เจ้าพระฝางได้พยายามต่อสู้ถึง ๓ วัน จึงตัดสินใจพาสมัครพรรคพวกหนี ซึ่งในช่วงเวลานั้นช้างของเจ้าพระฝางตกลูกเป็นช้างเผือก ในยามสงครามสำหรับ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ผู้มีบารมีจึงได้ทำการเสี่ยงทายมัดหญ้าเป็นสองฟ่อน ฟ่อนหนึ่งเป็นหญ้าเมืองเหนือ อีกฟ่อนหนึ่งเป็นหญ้าเมืองใต้ ลูกช้างเผือกจับหญ้าฝ่ายใต้ จึงคิดได้ทันทีว่าวาสนาของเราคงหมดสิ้นเพียงแค่นี้ ในคืนหนึ่งจึงได้ตีหักออกไปทางเหนือด้านกองทัพของพระยายมราชพร้อมด้วยช้างเผือก ทางฝ่ายพระยมราชเห็นเช่นนั้นจึงยกทัพออกติดตาม ไม่ได้ตัวเจ้าพระฝาง ได้พบแต่ช้างพังเผือกตัวนั้น จึงกราบบังคมทูลรายงานสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและถวายช้างเผือกที่จับได้ ตัวเจ้าพระฝางได้หนีไปพึ่งบุญเจ้าเมืองเชียงใหม่ คือ โปมะยุง่วน ผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่

การปราบชุมนุมเจ้าพระฝางเป็นชุมนุมสุดท้าย ย่อมถือว่าได้เมืองที่แคบเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาทั้งหมดเป็นราชอาณาจักรสยามประเทศ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ประทับที่เมืองสวางคบุรี ได้เกลี้ยกล่อมพวกชาวเมือง ประกาศให้ชาวเมืองที่หลบหนีเข้ามาอยู่ในภูมิลำเนาเดิมของตน และได้ชำระสะสางพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดวินัย ที่กระทำผิดจุติปราชิก โดยให้พระภิกษุเหล่านั้นเสี่ยงสัตย์สาบาน ถ้ารูปใดมิได้รับเป็นสัตย์ก็ให้ดำน้ำพิสูจน์สู้นาฬิกา สามกลั้น ถ้าชนะก็จะให้เป็นอธิการหรือพระครูราชาคณะฝ่ายเหนือตามควรแก่ความรู้ ฝ่ายพระสงฆ์เกรงกลัวพระอาญาก็รับเป็นสัตย์จริงได้ยอมลาเพศออกขอเป็นข้าทหารด้วยสวามิภักดิ์

ชัยชนะในศึกครั้งนี้ พระองค์ได้สำรวจประชาชนที่อยู่ในหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหมดที่เมืองพิษณุโลก สวรรคโลก สุโขทัย กำแพงเพชร นครสวรรค์ เมืองพิชัย รวมประมาณ ๔๐,๐๐๐ คน กับได้ทรงปูนบำเหน็จรางวัล ตั้งพระยายมราช (นายสุดจินดา บุญมา) เป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ อยู่สำเร็จราชการเมืองพิษณุโลกอันเป็นเมืองเอก ทรงตั้งพระยาพิชัยราชาเป็นเจ้าพระยาพิชัยราชา เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสวรรคโลก ทรงตั้งพระยาอภัยรณฤทธิ์ (ทองด้วง) เป็นพระยายมราช เป็นผู้บัญชาการฝ่ายมหาดไทยแทน สมุหนายกคนเก่า (เจ้าพระยาจักรีแขก) อีกทั้งได้ทรงแต่งตั้งพระยาสีหราชเดโชชัยเป็นพระยาพิชัย พระท้ายน้ำเป็นพระยาสุโขทัย พระสุรบดินทร์เมืองชัยนาทเป็นพระกำแพงเพชร พระยาอนุรักษ์ภูธร (พระเชียงเงิน) เป็นพระยานครสวรรค์

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงประทับอยู่ที่เมืองสวางคบุรี ได้เสด็จเลียบเมืองจัดให้มีมหรสพ ๗ วัน แล้วเสด็จขึ้นไปเลียบเมืองพิษณุโลกสมโภชอีก ๗ วัน แล้วจึงเสด็จกลับกรุงธนบุรี พร้อมกับพระยายมราช (ทองด้วง)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เมื่อเจ้าพระยาพิชัยราชาได้เป็นผู้ปกครองเมืองสวรรคโลกได้ไม่นาน เจ้าพระฝางที่หนีแตกไปได้เข้าไปของพึ่งบุญ โปมะยุง่วน เจ้าเมืองเชียงใหม่ โปยะมุง่วนเห็นเป็นโอกาสจะขยายอาณาเขตจากเชียงใหม่ลงมา เพราะได้รับการสนับสนุนจากเจ้าพระฝางพร้อมกำลังพลที่หนีเข้ามาพึ่ง จึงยกกำลังมาตีเมืองสวรรคโลก เนื่องจากทหารในกองทัพเป็นชาวเมืองสวางคบุรี และมีพลเมือง ๗,๐๐๐ คน ซึ่งมีทหารจำนวนน้อย แต่มีป้อมปราการสร้างไว้อยู่ก่อนหนาแน่น เจ้าพระยาพิชัยราชาจึงเพียงรักษาเมืองไว้ให้มั่น จึงขอกำลังจากเจ้าพระยาสุรสีห์ พระยาสุโขทัย ไปทำการช่วยรบ เมื่อเจ้าพระยาสุรสีห์และพระยาสุโขทัยทราบก็ได้ยกกำลังมาช่วยโดยด่วน โดยยกกำลังเข้าตีกระหนาบกองทัพเชียงใหม่ซึ่งไม่อาจต้านทานได้ก็แตกหนีไป

ข้อสังเกต เจ้าพระยาพิชัย กับพระยาพิชัย (ดาบหัก) เป็นบุคคลคนละคนกัน

การรบพม่าที่บางกุ้ง จังหวัดสมุทรสงคราม ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐

ขอย้อนกล่าว เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว เจ้าเมืองเวียงจันทน์ซึ่งยังเป็นเมืองที่อยู่ในความปกครองของพม่า ได้นำความไปกราบทูลพระเจ้าอังวะมังระกษัตริย์พม่าว่า ไทยตั้งตัวเป็นอิสรภาพแล้ว พระเจ้าอังวะมังระเกรงว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะมีอำนาจ จึงดำรัสสั่งให้แมงกี้มารหญ่าเจ้าเมืองทวาย เป็นแม่ทัพยกมาปราบ แมงกี้มารหญ่าได้ยกทัพเข้ามาทางไทรโยคผ่านเมืองกาญจนบุรีและเมืองราชบุรี จนถึงค่ายของทหารจีนที่ตำบลบางกุ้ง จังหวัดสมุทรสงคราม

เมื่อความทราบถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงโปรดให้พระมหามนตรี (บุญมา) คุมทัพหน้า ส่วนพระองค์คุมทัพหลวง โดยได้ยกทัพไปทางด่านเจ้าขว้าง และได้ทำการรบพุ่งตีค่ายพม่าแตกยับเยิน พม่าพ่ายแพ้หนีกลับไป ไทยได้เรือรบและศัตราวุธของพม่าเป็นอันมากแล้ว พระองค์ก็เสด็จกลับกรุงธนบุรี

อยู่ในการบริหารส่วนจังหวัดตาก

การยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๑

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงทราบข่าวที่โปมะยุง่วน ยกมาตีเมืองสวรรคโลกจึงทรงมีพระราชดำริว่า หากพม่ายังคงครองเมืองเชียงใหม่อยู่ หัวเมืองทางภาคเหนือคงจะไม่เป็นสุข ทำให้ราษฎรเดือดร้อนจะไม่ได้รับความสงบ

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ จึงบัญชาให้ตระเตรียมยกกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ทันทีโดยยกทัพไปตั้งชุมนุมไพร่พลที่เมืองพิชัย (จังหวัดอุตรดิตถ์) ให้เจ้าพระยาสุรสีห์(นายสุดจินดา บุญมา) ผู้ปกครองเมืองพิษณุโลกจัดเป็นทัพหน้า ส่วนพระองค์จัดเป็นทัพหลวงขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ ฝ่ายโปมะยุง่วนเมื่อทราบว่ากองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกมา ก็ตั้งค่ายรับในเมืองทันที ทัพหน้าของเจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นไปถึงก็โจมตีค่ายเชียงใหม่แตกหนีเข้าเมือง โปมะยุง่วนเห็นกำลังฝ่ายไทยเข้มแข็งก็ไม่กล้าให้ทหารเชียงใหม่อกมารบข้างนอกคงตั้งมั่นอยู่ในเมืองด้วยเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีป้อมปราการมั่นคงและเคยเป็นราชธานีแห่งล้านนาไทย มีกษัตริย์ครอบครองมาหลายชั่วอายุ บ้านเมืองจึงต้องคอยทำนุบำรุงให้แข็งแรง

เมื่อกองทัพหลวงของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมาถึงก็ทรงดำริว่า นครเชียงใหม่นี้ยกมาตีครั้งแรกจะต้องไม่สำเร็จ จะต้องยกมาตีเป็นครั้งที่ ๒ จึงจะได้เมือง แม้ว่าเจ้าพระยาสุรสีห์จะมีฝีมือเข้มแข็ง และมีสติปัญญาก็ยังมิอาจหักตีเอาเมืองได้ จึงให้ประทับตั้งค่ายไว้และได้ยกทัพกลับ

ทางฝ่ายโปมะยุง่วนเห็นกองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพกลับก็ยกทัพติดตามทันที ใช้ปืนใหญ่ระดมยิงรี้พลแตกไม่เป็นขบวน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเห็นดังนั้นก็รีบเสด็จเข้าควบคุมทางกองหลังใช้พระแสงดาบต้านพม่าอย่างไม่กลัวเกรงทำให้นายทัพนายกองต่างเห็นน้ำพระทัยที่เข้มแข็งมานะอดทนจึงโผนทะยานใส่เข้าสู้ พม่ากองทัพเชียงใหม่ต้องหนีพ่ายกลับไป

ณ อุทยานแห่งชาติลานสาง ตามตำนานโบราณเล่าต่อ ๆ กันมาว่า

เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสิน) เสด็จยกกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๑ ได้ทรงหยุดพักพลที่บ้านระแหง แขวงเมืองตาก ได้มีชาวมอญเป็นจำนวนมากเข้ามาสวามิภักดิ์ และได้มีทหารพม่าติดตามเข้ามา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จยกทัพออกไปขับไล่ และพลัดหลงกับกองทัพประจวบกับเป็นเวลากลางคืน อีกทั้งสภาพพื้นที่ก็เป็นป่า

เขารกทึบยากแก่การติดตาม กองทัพจึงทรงหยุดพัก ขณะที่หยุดพักอยู่นั้นได้มีแสงสว่างพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า และได้ยินเสียงม้าศึกร้อง จึงรีบพากันไปยังจุดนั้น ก็พบสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงประทับม้าอยู่กลางลานหิน มีแสงสว่างออกจากพระวรกาย โดยมีทหารพม่าคุกเข่าหมอบอยู่โดยรอบ และขณะนั้นก็เป็นเวลาฟ้าสางพอดี จึงเรียกบริเวณนั้นว่า ลานสาง สถานที่ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงประทับม้า ก็ยังคงอยู่ในปัจจุบันเป็นบริเวณชั้นน้ำตกชั้นที่สอง โดยที่บริเวณลานหินจะมีรอยเกือกม้าของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอยู่ด้วย (ปัจจุบันเป็นอุทยานลานสางที่จังหวัดตาก)

การยกทัพไปปราบเขมร ในปี พ.ศ. ๒๓๑๔

หลังจากตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จกลับราชธานีกรุงธนบุรี ในปีรุ่งขึ้น พ.ศ. ๒๓๑๔ ทรงมีพระราชดำริที่จะไปตีเมืองเขมรซึ่งได้เคยงดเว้น มาในปีนี้พระองค์ยังทรงพิโรธเรื่อง สมเด็จพระนารายณ์ได้ยกทัพมาตีเมืองตราดและจันทบุรี แม้ว่าจะตีไม่ได้เพราะกองทัพฝ่ายไทยได้ขับไล่พ่ายหนีแตกไปแล้วก็ตาม

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงเห็นว่า เขมรชอบถือโอกาสอาจจะเป็นเพราะเห็นว่าไทยเคยพ่ายแพ้โปมะยุง่วนคราวมาล้อมเมืองสวรรคโลก ในการที่จะยกทัพไปปราบเขมรพระองค์ได้จัดกองทัพทั้งทางบกและทางเรือ โดยให้พระยายมราช (ทองด้วง) คุมกองทัพบกยกไพร่พลราว ๑๐,๐๐๐ คน ยกไปทางจังหวัดปราจีนบุรี ส่วนกองทัพเรือจัดให้มีรี้พลราว ๑๕,๐๐๐ คน ให้พระยาโกษาธิบดีเป็นทัพหน้า ส่วนพระองค์เป็นทัพหลวงยกไปทางปากน้ำ เจ้าพระยาขึ้นไปยังเมืองจันทบุรี และเข้าคลองที่เมืองบันทายมาศ ไปตามคลองจนถึงเมืองพนมเปญ

เมื่อกองทัพของเจ้าพระยาจักรี ยกทัพล่วงหน้าเมืองปราจีนไปแล้ว ก็เริ่มตีหัวเมืองรายทางของเขมรไปจนถึงเมืองโพธิสัตว์ ส่วนเจ้ากัมพูชาเห็นกองทัพไทยเข้มแข็งก็ไม่กล้ายกทัพออกต่อสู้ แต่ได้ทิ้งเมืองบันทายเพชร ซึ่งเป็นราชธานีหนีไปอยู่บาพนม

พระยายมราช (ทองด้วง) แม่ทัพบก ได้ยกทัพไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่นครพนมเปญ ซึ่งพระองค์ทรงมีบัญชาสั่งให้พระยายมราชติดตามพระนารายณ์ล่วงหน้าไปก่อนแล้วพระองค์ก็จะเสด็จตามไปทางเรือภายหลัง ครั้นได้ทราบว่าเจ้ากัมพูชา ได้หนีไปอยู่กับญวน จึงได้ยกทัพกลับมาที่พนมเปญ อันถือได้ว่าได้ปราบเขมรราบคาบแล้ว พระองค์ได้ทรงมอบ

สำนักงานจังหวัดตาก

ประเทศเขมรให้กับนักองค์นนท์ ซึ่งติดตามมากับกองทัพเจ้าพระยาจักรี ขึ้นครองราชย์ ทรงพระราชทานนามว่า พระรามราชา และเสด็จยกกองทัพกลับกรุงธนบุรี

ฝ่ายสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งหนีไปนั้นได้ขอกองทัพญวนมาป้องกัน โดยได้ยกทัพขึ้นมาตั้งที่แพรกปรักปรัดปกครองอาณาเขตเขมรที่ติดต่อกับญวน ส่วนพระรามราชาปกครองอยู่ที่เมืองกำโพช อาณาเขตเขมรที่ติดต่อกับไทย

ต่อมาเมื่อพวกกบฏไกเซินตีเมืองญวนได้ สมเด็จพระนารายณ์ก็หมดที่พึ่ง จึงได้แต่งคนให้เข้าเฝ้าและอ้อนวอนพระรามราชาขออยู่ด้วย ฝ่ายพระรามราชา ได้มีใบบอกกราบทูลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้ทรงทราบ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงทราบก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้อภิเษกพระรามราชา เป็นเจ้ากรุงกัมพูชา และให้สมเด็จพระนารายณ์ราชา เป็นมหาอุปราช กับให้นักองธรรม เป็นมหาอุปราชทิศตะวันออก

การทำสงครามกับเขมรในครั้งนี้ กรุงธนบุรี จึงได้อาณาเขตดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง จดอาณาเขตติดต่อญวน

สงครามฝ่ายเหนือของไทย ทำศึกกับพม่า ในปี พ.ศ. ๒๓๑๕

จากการที่พระเจ้าอังวะมังระ ได้ทรงทราบคำกราบทูลของโปสุพลา แม่ทัพพม่า ถึงเรื่องเจ้าสุริยวงศ์ ผู้ครองนครหลวงพระบางได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ เมื่อเจ้าบุญสา ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์เห็นว่าสู้ไม่ได้จึงได้ขอกำลังจากพระเจ้าอังวะมังระกษัตริย์พม่ามาช่วย ซึ่งกษัตริย์พม่าได้ส่ง โปสุพลา เป็นแม่ทัพมาช่วยเจ้าบุญสา เจ้าสุริยวงศ์ได้ทราบจึงเกิดความเกรงกลัวและยอมอ่อนน้อมต่อโปสุพลา

เมื่อพระเจ้าอังวะมังระ ทรงทราบแล้ว ก็นึกถึงเรื่องเมืองเชียงใหม่ ซึ่งถูกกองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกมาตี จากการทูลรายงานของโปมะยุง่วน ซึ่งพระองค์ให้ไปปกครองดูแลเมืองเชียงใหม่ พระองค์จึงได้ส่งโปสุพลาไปช่วยปกครองเมืองเชียงใหม่ร่วมกับโปมะยุง่วน อีกทั้งยังมีกำลังผู้คนหลวงพระบางและเวียงจันทน์เป็นกำลัง ซึ่งพอสามารถจะป้องกันรักษาเมืองเชียงใหม่ให้ปลอดภัยจากการที่กองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่อีกครั้ง

อนุสาวรีย์ จังหวัดตาก

เมื่อโปสุพลา มาปกครองเมืองเชียงใหม่ร่วมกับโปมะยุง่วนก็ไม่คอยจะถูกกันนักเพราะโปสุพลาได้ทราบเรื่องที่โปมะยุง่วนได้เคยยกทัพไปตีเมืองสวรรคโลก ที่ต้องพ่ายแพ้สงครามในคราวก่อน โปสุพลาแม่ทัพพม่าผู้เหิมเกริมเย่อหยิ่ง ดูถูกฝีมือกองทัพไทยว่าคงไม่มีฝีมือเทียบเท่าตน และเพื่อเป็นการอวดโปมะยุง่วนในฝีมือของตนที่เก่งกว่า

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๕ โปสุพลาได้ยกทัพมาตีเมืองพิชัย ซึ่งมีพระยาพิชัยราชาปกครองเมืองพิชัยในเวลานั้นมีกำลังน้อยจึงไม่กล้าออกไปรบคงรักษาเมืองเพื่อป้องกันไว้เท่านั้น เมื่อพม่ายกทัพมาในครั้งนี้ พระยาพิชัยราชาจึงได้มีหนังสือแจ้งไปยังเจ้าพระยาสุรสีห์ ขอให้ยกกำลังมาช่วย เมื่อเจ้าพระยาสุรสีห์ได้รับหนังสือก็ยกทัพไปถึงโดยตีกระหนาบล้อมจนโปสุพลาตกอยู่ในที่ล้อมเสียทีแก่ไทย ทหารพม่าแตกพ่ายต่างหนีขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ ทำให้โปสุพลา ได้รับความอับอายอัปยศอดสูยิ่งนัก

พระยาพิชัยราชา ในสงครามพม่า ปี พ.ศ. ๒๓๑๖

หลังจากที่โปสุพลาพ่ายแพ้สงคราม ในปี พ.ศ. ๒๓๑๕ พระยาพิชัยราชาก็มิได้ประมาทเกรงว่าพม่าอาจจะยกทัพมาอีก จึงได้ทำการแต่งเมืองให้เข้มแข็งขึ้น อีกทั้งตั้งกองสอดแนมให้ทหารรายงานราชการ

ครั้นใน ปี พ.ศ. ๒๓๑๖ โปสุพลาผู้พ่ายแพ้ยังมีความเจ็บใจและความอับอายแก่โปมะยุง่วน ประกอบกับในขณะนั้นเกิดการจลาจลเกิดขึ้นในเมืองเวียงจันทน์ จึงได้ยกทัพไประงับเหตุจลาจล เมื่อได้ระงับเหตุแล้วก็ได้ถือโอกาสที่จะเข้ามาตีไทยอีกครั้ง เป็นการเอาฤกษ์เพื่อให้พระเจ้าอังวะมังระกษัตริย์ของตนซึ่งรู้ข่าวว่าจะยกทัพมาตีไทย

เมื่อพระยาพิชัยราชาได้ทราบข่าวว่าพม่าได้ยกทัพมาอีก จึงได้มีหนังสือแจ้งให้เจ้าพระยาสุรสีห์ทราบเพื่อขอให้ส่งกำลังมาช่วย เมื่อเจ้าพระยาสุรสีห์ทราบก็รีบส่งกำลังยกทัพมา ทั้งนี้เพราะหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหมดอยู่ในความดูแลของท่านที่จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบตามพระบรมราชโองการของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เจ้าพระยาสุรสีห์ได้ยกกองทัพออกจากเมืองพิษณุโลก โดยได้นัดให้พระยาพิชัยราชายกกองทัพมาบรรจบกัน เพื่อเลือกที่ตั้งอันเป็นชัยภูมิโดยได้ตั้งรับกลางทางใกล้วัดเอการาม และซุ่มรอทัพพม่าเพื่อคอยเผชิญศึก เมื่อกองทัพของ

อยู่ระหว่างปรับปรุงโดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

โปสุพลายกมาถึง เจ้าพระยาสุรสีห์กับพระยาพิชัยราชาก็ให้สัญญาณออกสกัดโจมตี ซึ่งฝ่ายไทยมีชัยภูมิที่ดีกว่าได้ฆ่าฟันพม่าล้มตาย

พระยาพิชัยราชา ในขณะที่คุมทหารออกไล่ฆ่าฟันพม่าอย่างตลุมบอนนั้นเกือบเคราะห์ร้ายเสียชีวิต ในขณะสู้ประจัญบานกันนั้นเท้าข้างหนึ่งได้เหยียบดินลื่นเซจะล้ม จึงได้ใช้ดาบข้างหนึ่งยันไว้มิให้ล้ม ดาบจึงหักไปเล่มหนึ่ง ฝ่ายทหารพม่าเห็นเช่นนั้นจึงถลันเข้ามาหมายจะฟันหมื่นหาญณรงค์ (บุญเกิด) ศิษย์เพื่อนคู่ชีพคนสนิทของพระยาพิชัยราชาเห็นเข้าจึงเข้าโดดฟันทหารพม่าคนนั้นถึงแก่ความตายทันที และในขณะเดียวกันได้มีเสียงปืนดังขึ้น หมื่นหาญณรงค์ล้มลงเพราะถูกกระสุนปืนทะลุอกตายทันที พระยาพิชัยราชาตกใจเห็นเพื่อนทหารคนสนิทที่รักใคร่ตายต่อหน้า เกิดบันดาลโทสะ ใช้ดาบเล่มเดียวที่อยู่ในมือเข้าไล่ฟันพม่าโดยมิได้คิดชีวิตของตน จนพม่าแตกพ่ายต้องหนีไป พระพิชัยราชาจึงได้สมญานามว่า “พระยาพิชัยดาบหัก” พระยาพิชัยราชารู้สึกเสียใจกับการจากไปของหมื่นหาญณรงค์ศิษย์เพื่อนรักที่เป็นคนสนิท ได้นำศพของหมื่นหาญณรงค์เข้าไปในเมืองเพื่อจัดทำพิธีศพอย่างสมเกียรติของทหารผู้กล้า

เรื่องเวียดนาม

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๖ เมื่อองเทิงกวางเป็นเจ้าเมืองเว้ พวกโจรป่า ซึ่งเรียกว่า ไกเซิน ได้ซ่องสุมไพร่พล ยกเข้าตีเมืองเว้ องเทิงกวางสู้ไม่ได้ ก็พาน้องและบุตรหลานหลบหนีมาตั้งมั่นอยู่ที่เมืองไซ่ง่อน พวกไกเซินยกทัพตามมาตีไซ่ง่อน จับองเทิงกวางฆ่าเสียและฆ่าลูกหลานหลายคน คงเหลือแต่องเชียงซุน น้องชายกับบุตร ๒ คน และองเชียงสือเล็ดลอดหนีไปได้

องเชียงซุนกับบุตรหนีเข้ามาพึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรี ต่อมาพระเจ้ากรุงธนบุรีสงสัยองเชียงซุนว่า ยักยอกกลืนเพชร จึงได้ประหารชีวิต ค้นหาเพชร ก็หาไม่พบ แล้วให้ประหารบุตรชายเสียด้วย คงเลี้ยงไว้แต่บุตรหญิง ชื่อ โกเงิน

ส่วนองเชียงลือ ซึ่งเป็นหลานอา ขององเทิงกวาง หลบหนีไปซ่อนอยู่ในป่าบ้านเขมรลับแล คอยหาโอกาสเข้าชิงอำนาจ ต่อมาก็ได้ตัวจีนทัดมาร่วมคิด เกลี้ยกล่อมพวกญวนและจีนในไซ่ง่อน ยกเข้าปล้นเอาเมืองไซ่ง่อนได้คืนจากพวกไกเซิน จีนทัดก็ให้เชิญองเชียงสือมาครองเมืองไซ่ง่อน จีนทัดได้รับตำแหน่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่ และต่อมาได้ทราบว่าจีนทัดจะคิดขบถ

สำนักงานบริหารส่วนจังหวัดตาก

องเชียงสือจึงจับจีนทัดฆ่าเสีย แต่ในเมืองไซ่ง่อนพรรคพวกของจีนทัดก็จะหักหลังช่วยซ้ำเติม องเชียงสือเห็นว่าจะสู้ไม่ได้ ครั้นพวกไกเซินยกทัพมา องเชียงสือกับพวกก็ลงเรือหนีมาขึ้นเกาะกระบือแล้วเข้ามาพึ่งสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ในปี ๒๓๒๕ นั้น สองปีต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๗ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ยกทัพเรือไปตีเมืองไซ่ง่อนคืนและให้องเชียงสือสมทบไปในทัพด้วย แต่ไม่สำเร็จ

องเชียงลืออยู่ในกรุงเทพฯ ได้ ๔ ปี ก็พาสมัครพรรคพวกหนีจากกรุงเทพฯ โดยมิได้กราบถวายบังคมลาก่อนออกไปคิดการต่อตีพวกไกเซิน ต่อมาได้กราบถวายบังคมทูลขออาวุธยุทธภัณฑ์ ก็ได้โปรดพระราชทานไปช่วยเหลือหลายคราว นอกจากนั้นองเชียงสือก็ได้ติดต่อกับบาทหลวง ณ เมืองญวนทำความตกลงกับรัฐบาลพระเจ้าหลุย ๑๖ ราชาธิบดีฝรั่งเศสให้ส่งเรือรบและทหารมาช่วยปราบพวกไกเซิน เมื่อสำเร็จแล้วก็จะแบ่งอาณาเขตถวายให้ฝรั่งเศสครอบครอง และได้ส่งบุตรชายใหญ่ให้ไปอยู่ในฝรั่งเศสเป็นตัวประกันด้วย แต่ประจวบทางประเทศฝรั่งเศสเกิดปฏิวัติ ความตกลงจึงไม่ได้ผล องเชียงสือก็ทำการรบต่อสู้พวกไกเซินต่อไปด้วยความช่วยเหลือของไทยตีได้เมืองไซ่ง่อนและอื่น ๆ ทางภาคใต้

การตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒

เนื่องจากพระเจ้าอังวะมังระ กษัตริย์พม่า หลังจากเสร็จสงครามปราบจีนฮ่อแล้ว ได้ทรงทราบว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ ก็ไม่ทรงพอพระทัย ต้องการที่จะริดรอนอำนาจไทยโดยต้องการได้สยามประเทศไว้ในเงื้อมมืออย่างเดิมที่ได้เคยตีกรุงศรีอยุธยาแตกในครั้งที่ ๒ จึงได้ออกตรารับสั่งไปยังหัวเมืองพม่าและเมืองมอญ ให้เตรียมยกทัพมาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือของไทย โดยได้ส่งปะกันหวุ่นเจ้าเมืองเมาะตะมะเป็นแม่ทัพยกเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์มายังเมืองกาญจนบุรีซึ่งเป็นเมืองร้างจากการเสียกรุงครั้งที่ ๒ ในการเดินทางมาทางด่านเจดีย์สามองค์นั้นจะต้องข้ามพืดเขาตะนาวศรีที่ต่อเป็นพืดติดกับเขาถนนธงไชยอันเป็นเส้นทางที่ลำบาก และพระเจ้าอังวะมังระสั่งให้แพกิจจาเป็นแม่กองคุมไพร่พลพม่า ๕๐๐ คน มอญ ๑๐,๐๐๐ คน มาทำนาปลูกข้าวและทำยุ้งฉางเป็นเสบียงเริ่มตั้งแต่เชิงเขาทางแดนพม่าเข้ามาจนถึงตำบลสามสบท่าดินแดงอันเป็นเขตไทย แต่พวกมอญต่างหลบหนีเพราะกลัวความลำบาก แพกิจจาแม่กองพม่าจึงสั่งลงโทษพวกมอญ เมื่อจับตัวไม่ได้ก็จับตัวคนในครอบครัว

สำนักการบริหารส่วนจังหวัดตาก

มอญไปลงโทษแทน เป็นเหตุให้มอญเกิดปฏิวัติ จับแม่กองแพกิจจา และพม่า ๕๐๐ คน ฆ่าตายหมด เพราะมอญมีกำลังมากกว่า แล้วพวกมอญกบฏก็ย้อนกลับไปตีเมืองเมาะตะมะ ที่มีแม่ทัพปะกันหวุ่นเป็นแม่ทัพ ฝ่ายประกันหยุ่นทราบเข้าก็ตกใจหนีไปร่างกุ้ง ฝ่ายพวกมอญขบถเห็นได้ชัยชนะ ก็ยกพวกกบฏติดตามไปตีถึงเมืองร่างกุ้งฆ่าฟันกันล้มตายเป็นอันมาก

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงทราบข่าวเรื่องมอญกบฏ จึงทรงคิดว่าพม่าจะต้องทำการปราบปรามมอญกบฏอยู่นาน จึงเห็นเป็นโอกาสที่จะตีเมืองเชียงใหม่ได้

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยาสุรสีห์ตระเตรียมกองทัพไพร่พลราวสองหมื่นคนได้ตั้งรอรับเสด็จที่เมืองตาก แล้วให้เกณฑ์พวกเจ้าเมืองฝ่ายเหนือเป็นแม่ทัพ อันมีพระยาสวรรคโลกและพระยาพิชัยดาบหัก ส่วนพระองค์จะเกณฑ์พลในกรุงธนบุรีจำนวน ๑๕,๐๐๐ คน ยกไปทางเรือ

หมายเหตุ มอญเป็นชนชาติเชื้อสายของชนเผ่าตะวันออก คือขอมและไทยที่แผ่อาณาจักรออกไปก่อนพม่า โดยพม่าเป็นชนชาติที่อพยพมาจากประเทศธิเบต จึงมีดินแดนติดต่อกัน โดยพม่ามาตั้งดินแดนอยู่เหนือมอญ และจากมอญลงมาก็เป็นไทย

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จมาถึงจังหวัดตาก ก็ทรงทราบว่ากษัตริย์พม่าให้อะแซหวุ่นกี้ ขุนพลผู้เฒ่าของพม่าเป็นแม่ทัพออกไปปราบกบฏมอญ และทรงคาดหมายว่าพวกกบฏจะต้องแตกพ่ายเพราะมีกำลังน้อยกว่า ก็จะหนีเข้ามาในเขตแดนไทย และพม่าจะต้องถือโอกาสรุกล้ำเข้ามาในดินแดนของไทยทางด่านแม่สอด กองทัพของพระองค์จึงควรรีบตีเมืองเชียงใหม่ตามที่ได้ทรงคิดไว้โดยเร็ว จึงทรงมีบัญชารับสั่งให้พระยากำแหงวิชิต (เจ้าเมืองตาก) ไปตั้งรับมอญที่ด่านแม่สอด และให้พระยายมราชแขกไปตั้งรับที่ด่านพระเจดีย์สามองค์เมืองกาญจนบุรีและรับสั่งให้เจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) กับเจ้าพระยาสุรสีห์ (สุดจินดา บุญมา) คุมทัพโดยให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพใหญ่ ในระหว่างเดินทัพไปเชียงใหม่ ได้มีพระยาจ่าบ้านกับพระยากาวิละได้นำสมัครพรรคพวกเข้ามาสวามิภักดิ์ อีกทั้งได้เป็นผู้นำทัพยกขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่อีกด้วย เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงทราบเรื่องตามใบบอกก็ทรงโสมนัสยิ่ง จึงมีบัญชาสั่งให้ยกทัพตามขึ้นไปทันที

ฝ่ายโปมะยุง่วนและโปสุพลา ผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ได้ทราบว่า กองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกรีฑาทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ อีกทั้งยังได้ทราบอีกว่า พระยาจ่าบ้าน กับพระยา

กาวิลาของเชียงใหม่เอาใจออกห่าง จึงได้สั่งตั้งค่ายรับที่ฝั่งแม่น้ำปิงเหนือเมืองลำพูน เพื่อเตรียมการต่อสู้

เมื่อกองทัพของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์สองพี่น้อง ได้ยกทัพมาถึงค่ายพม่าก็เข้ามาโจมตีทันที พอดีกับกองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกมาถึง กองทัพพม่าก็แตกพ่ายหนีเข้าเมืองเชียงใหม่ ทัพของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ไม่รอช้ารีบยกทัพติดตามไปล้อมเมืองเชียงใหม่ทันที และได้มีใบบอกขอพระราชทานอนุญาตจะเข้าปล้นเมืองพร้อมกันทุกด้าน ซึ่งพระองค์ได้มีพระราชกำหนดไปว่าจะตีด้านไหนก็ให้ตีเป็นด้าน ๆ ไปโดยไม่ย่อท้อ เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีคูล้อมรอบ เจ้าพระยาจักรีแม่ทัพจึงสั่งให้ทหารขุดคูเป็นทางเดินสำหรับเข้าปล้นเมือง

เมื่อกองทัพหลวงของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมาถึง โปรดให้ตั้งค่ายและรับสั่งโดยมิรั้งรอ ให้เจ้าพระยาจักรีนำทัพเข้าตีทางด้านตะวันออก ซึ่งพม่าออกมารับอยู่นอกเมือง ส่วนเจ้าพระยาสุรสีห์นำทหารเข้าตีค่ายพม่าที่ประตูท่าแพ ซึ่งเจ้าพระยาทั้งสองตีแตกหมดทุกค่าย พม่าเห็นจะอยู่ต่อสู้ไม่ได้ จึงหนีมาทางด้านเหนือ อันเป็นที่ตั้งค่ายของพระยาสวรรคโลก (พระยาพิชัยดาบหัก) ซึ่งตั้งค่ายอยู่ จึงสั่งไล่ต้อนฆ่าฟันพม่าบาดเจ็บล้มตายเกลื่อน จนพม่าหนีไปพ้นโปสุพลาแม่ทัพกับโปมะยุง่วน ต่างหนีเอาตัวรอดโดยได้หนีไปอยู่เมืองเชียงแสน

เมื่อตีเมืองเชียงใหม่แตกแล้ว วันรุ่งขึ้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จเข้าเมืองเชียงใหม่ และได้ทรงประกาศแต่งตั้งให้พระยาจ่าบ้านเป็นพระยาวิเชียรปราการ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่วนพระยากาวิละเป็นเจ้าเมืองลำปาง พระยาลำพูนเป็นพระยาไวยวงศา อยู่ปกครองเมืองลำพูนตามเดิม และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) อยู่ดูแลปกครองเมืองลานนาไทยต่อไป กองทัพหลวงของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ยกทัพกลับมาตั้งที่จังหวัดตาก โดยได้แวะไปที่วัดดอยเขาแก้วที่พระองค์ได้เคยเสี่ยงทายลูกแก้ว ไว้ในสมัยที่เคยเป็นเจ้าเมืองตาก

การรบที่บางแก้ว แขวงเมืองราชบุรี ในปี พ.ศ. ๒๓๑๗

หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จกลับจากการตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒ ได้แล้ว ก็ได้ทรงทราบถึงเรื่องพวกมอญ ที่มีพระยาเจ่ง (คำว่าเจ่ง ในภาษามอญแปลว่า ช้าง) ซึ่งเป็น

หัวหน้ากับพระยากลางเมือง ได้อพยพครอบครัวมอญเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ซึ่งพระองค์ได้ใช้ให้พระยายมราชแขกไปตั้งรับพม่าที่ติดตามครัวมอญอยู่

พระองค์ได้ตรัสสั่งให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจุ้ย (กรมขุนอินทรพิทักษ์ ซึ่งเกิดกับพระอัครชายาเดิมมเหสี กรมหลวงบาทบริจา) กับพระยาธิเบศรบดี รีบยกทัพไปตั้งรักษา ณ เมืองราชบุรี อย่าให้พม่ายกทัพเข้ามาลงล้ำดินแดนได้ อีกทั้งยังได้ทรงรับสั่งให้เร่งกองทัพที่เดินทางบกกลับจากการตีเมืองเชียงใหม่ รีบกลับลงมาแล้วเดินทัพต่อไปยังเมืองราชบุรี เพื่อสมทบกับกองทัพของพระองค์เจ้าจุ้ยโดยเร็ว โดยได้ประกาศห้ามมิให้ใครแวะขึ้นบ้านก่อนเป็นอันขาด ในวันที่กองทัพยกมาถึงยังได้ทรงเสด็จไปรับเพื่อให้กำลังใจแก่ทหารหาญและทรงกริ้ว พิโรธอย่างมากที่พระเทพโยธา ฝ่าฝืนคำรับสั่งโดยได้แวะไปเยี่ยมบ้านเสียก่อนแล้วค่อยเดินทางมา พระองค์จึงให้เอาตัวมาลงโทษ โดยฟันด้วยพระแสงดาบด้วยพระองค์เองแล้วสั่งให้เอาศีรษะไปเสียบไว้ที่ป้อมวิชัยประสิทธิ มิให้ผู้ใดกระทำเป็นเยี่ยงอย่างต่อไป ทำให้นายทัพนายกองเกรงกลัวพระราชอาญา ต่างเร่งรีบเดินทัพไปราชบุรี เพื่อสมทบกับกองทัพของพระองค์เจ้าจุ้ย ฝ่ายงุยอคงหวุ่นแม่ทัพพม่า เมื่อรู้ว่ากองทัพไทยยกมาก็หาสะดุ้งหวาดกลัวไม่

ในขณะนั้นพระราชชนนี กรมพระเทพามาตย์ (นางนกเอี้ยง) ทรงพระประชวรหนักอาการมีแต่ทรุดลง แม้ว่าพระองค์จะได้ทรงเฝ้าดูอาการถึง ๑๓ วัน ก็ยังไม่เป็นปกติ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงร้อนพระทัยและยังเป็นห่วงด้วยพม่าเข้ามารุกรานไทยอยู่ หากพระองค์ไม่เสด็จออกไปบัญชาการรบเอง เกรงว่าจะทำการเอาชนะข้าศึกมิได้ ทั้งนี้เพราะทหารที่พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัย เช่น เจ้าพระยายมราช และเจ้าพระยาสุรสีห์ ก็ยังรักษาเมืองอยู่ทางภาคเหนือและลานนา

ในที่สุดพระองค์ได้ตัดสินพระทัย ชาติบ้านเมืองย่อมสำคัญเหนือกว่าสิ่งอื่นใด พระองค์ได้ยกกองทัพออกจากกรุงธนบุรี เพราะห่วงการสงครามโดยได้ยกทัพไปตั้งมั่นอยู่ที่วัดเขาพระเมื่อถึง ณ ที่มั่นดังกล่าวพระยาวิจิตรนาวี ได้เข้ามากราบทูลถึงเรื่องที่งุยอคงหวุ่นแม่ทัพพม่าดูถูกไทย โดยถามว่าตั้งค่ายเสร็จหรือยัง จะได้โจมตีหากยังไม่เสร็จก็รีบตั้งค่ายให้เสร็จ อันเป็นการประมาทฝีมือนักรบไทย

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อได้ทรงทราบเช่นนั้นก็ทรงกริ้วพม่า จึงได้เสด็จออกไปพิจารณาตำแหน่งค่ายพม่า หลังจากนั้นได้มีพระดำรัสสั่งให้เจ้าพระยาอินทรอภัย กับพระยารามัญวงศ์ ไปตั้งกองตัดเสบียงของพม่าอย่าให้มีกำลังเสบียงจนได้เป็นอันขาด ทางฝ่าย

งุยอคงหงุ่น แม่ทัพพม่าได้เห็นกองทัพไทยตั้งล้อมไว้หนาแน่นก็ไม่สะดุ้งตกใจ ได้สั่งการให้ยกออกไปตีไทย แต่ก็ไม่สามารถตีหักได้ ในศึกครั้งนี้พระองค์มีรับสั่งมิให้ยกทัพออกไปตีพม่า เพราะมีพระประสงค์ให้พม่าเข็ดหลาบด้วยการอดอาหารตายในที่สุด และต้องการให้พม่าออกมายอมเอง ทหารพม่าได้ล้มตายเพราะอดอาหาร จนในที่สุดงุยอคงหงุ่น ต้องออกมายอมแพ้แก่ไทย ซึ่งพระองค์ได้เสด็จเข้าไปในค่ายของงุยอคงหงุ่น และไทยได้เชลยและอาวุธไพร่พลจำนวนมาก

รบศึกอะแซหงุ่นกี้ในปี พ.ศ. ๒๓๑๘

ผลจากการที่พวกมอญเป็นกบฏ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ พระเจ้าอังวะมังระ จึงให้แพกิจจาเป็นแม่กองมาปราบกบฏมอญ แต่ปรากฏว่าพวกมอญกบฏ ได้ทำการปราบแพกิจจากับพรรคพวกฆ่าตายแล้วยกกองทัพมอญกบฏย้อนไปตีเมืองเมาะตะมะ ได้พบกับปะกันหงุ่นเจ้าเมืองเมาะตะมะซึ่งไม่ทันรู้ตัวเตรียมตัวจะยกทัพมาตีไทย เลยยกทัพหนีไปเมืองร่างกุ้ง ทำให้พวกมอญกบฏปฏิวัติ ก็ยกติดตามไปรบพุ่งกับพม่าถึงเมืองร่างกุ้ง

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้รีบยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒ จนได้เมืองเชียงใหม่ และเสด็จกลับกรุงธนบุรี ในระหว่างเสด็จมาถึงที่จังหวัดตากได้แวะที่จังหวัดตากและได้ทรงทราบว่ากษัตริย์พม่าได้ให้อะแซหงุ่นกี้ ขุนพลแม่ทัพพม่า ผู้เฒ่าซึ่งมีเชื้อสายราชวงศ์เป็นผู้ทำการปราบปรามมอญ เมื่อทัพอะแซหงุ่นกี้ยกทัพมาพวกมอญปฏิวัติก็ผละหนีไม่กล้าต่อสู้ โดยพวกมอญได้หนีเข้ามาที่ไทย อะแซหงุ่นกี้จึงสั่งให้งุยอคงหงุ่นคุมทัพมาตีและสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกทัพไปปราบ จนในที่สุดงุยอคงหงุ่นต้องออกจากทัพมายอมแพ้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังได้กล่าวในตอนต้น

อะแซหงุ่นกี้ได้ปราบมอญและได้ยกทัพมาที่เมืองเมาะตะมะ ยังไม่เห็นงุยอคงหงุ่นกลับมาผิดปกติ จึงสั่งให้มองจายิด ซึ่งตั้งค่ายที่ปากแพรกให้รีบถอนค่ายไปช่วยโดยเกรงว่างุยอคงหงุ่นจะพลาดพลั้งไทย

ทางฝ่ายอะแซหงุ่นกี้ซึ่งอยู่ที่เมืองเมาะตะมะเพื่อรอรับศึกอยู่นั้น ทราบว่าพระเจ้าอังวะมังระเสด็จมายกยอดเจดีย์เกศธาตุที่เมืองร่างกุ้ง ก็เดินทางไปเฝ้า และพระเจ้าอังวะมังระ

ได้ตรัสมอบธุรการสงครามให้อะแซหวุ่นกี้ทำสงครามกับไทย อันเป็นการริดรอนพระราชอำนาจสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกษัตริย์ไทย

ขอกล่าวถึง ตะแคงมรหน่อง แม่ทัพพม่าอีกคนหนึ่ง เข้าใจว่าพวกพม่ายังไม่แพ้แก่ไทย จึงตั้งใจจะยกเข้าไปช่วยโดยได้เข้าตีเผาค่ายพระมหาสงคราม จนรี้พลแตกพ่ายในขณะนั้นทัพของเจ้าพระยาสุรสีห์ได้นำทหารเข้ามาช่วย ห้ามทหารไม่ให้ออกจากค่ายแต่ให้ช่วยดับไฟ ส่วนเจ้าพระยาจักรีได้เข้าสู้รบกับพม่า ได้ฆ่าฟันพม่าล้มตายหนีแตกร่นไปถึงค่ายที่ปากแพรก ทางฝ่ายตะแคงนรหน่อง เมื่อทราบว่างุยอคงหวุ่นยอมแพ้แก่ไทยและถูกจับไปเป็นเชลย ก็รีบนำทหารหนีไปหาอะแซหวุ่นกี้ที่เมืองเมาะตะมะแจ้งให้ทราบ

เมื่ออะแซหวุ่นกี้ทราบเรื่องงุยอคงหวุ่นถูกจับเป็นเชลย จึงวางแผนที่จะตีเมืองทางภาคเหนือของไทยเสียก่อน จึงมีคำสั่งไปยังเมืองเชียงแสนให้โปสุพลา กับโปมะยุง่วน จัดทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ให้ได้ และให้เตรียมเรื่องส่งเสบียงอาหารมายังเมืองเมาะตะมะด้วย

เมื่อโปสุพลากับโปมะยุง่วน รับทราบคำสั่งอะแซหวุ่นกี้ ก็รับจัดการยกทัพเพื่อมาตีเมืองเชียงใหม่ ทันที

ฝ่ายทางกรุงธนบุรี เมื่อได้ข่าวข้าศึกพม่าจะมาตีเมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีพระดำรัสสั่งให้ เจ้าพระยาสุรสีห์คุมทัพฝ่ายเหนือ ส่วนเจ้าพระยาจักรีให้คุมทัพจากกรุงธนบุรี ยกไปรักษาเมืองเชียงใหม่ทันที ฝ่ายกองทัพพม่าอันมีโปสุพลากับโปมะยุง่วนได้ทราบกองทัพไทยอันมีกำลังเป็นกองทัพใหญ่ มีแม่ทัพทั้งสองที่เก่งกล้า รู้กิตติศัพท์ดี ไม่กล้ายกทัพมาตี ได้ถอยทัพหนีไปเมืองเชียงแสนเสียก่อนที่ทัพไทยจะมาถึง

ขอย้อนไปกล่าวถึงอะแซหวุ่นกี้ เมื่อได้ทราบข่าวว่า โปสุพลากับโปมะยุง่วน ไม่สามารถทำการตีเมืองเชียงใหม่ได้โดยยกทัพกลับไปเมืองเชียงแสน จึงวางแผนการรบโดยให้กลาโป่กับมังแยยาง คุมกองทัพเป็นแนวหน้า ส่วนตัวอะแซหวุ่นกี้ คุมพลเป็นกองทัพหลวง

กองทัพของอะแซหวุ่นกี้ได้ยกทัพล่วงเข้ามาทางด่านแม่สอดผ่านเข้ามาถึงด่านลานหอย ตรงมาทางเมืองสุโขทัย เจ้าเมืองตากกับเจ้าเมืองสุโขทัย ซึ่งมีกำลังน้อยกว่าก็หนีเข้าป่าหลบพม่าไป แต่ได้มีหนังสือแจ้งให้เจ้าพระยาจักรีทราบ ซึ่งท่านแม่ทัพและสมุหนายกได้ทำหนังสือกราบทูลให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทราบ เมื่ออะแซหวุ่นกี้ได้สอบถามถึงพระยาเสือเจ้าเมืองพิษณุโลก และได้ทราบว่าเจ้าพระยาสุรีสีห์ไม่อยู่ไปราชการเมืองเชียงใหม่ จึงเคลื่อนทัพไปตั้งอยู่ที่บ้านธานีริมน้ำยม

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เมื่อทัพของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ ได้ทราบว่าเมืองเชียงใหม่ปลอดภัย เพราะโปสุพลาและโปมะยุง่วนหนีไปเมืองเชียงแสนก็ตั้งใจที่จะตีเมืองเชียงแสนให้ได้ แต่เมื่อครั้นได้ทราบหนังสือที่แจ้งว่าพม่าเข้ามาตั้งมั่นที่สุโขทัย จึงยกทัพกลับมาทางสวรรคโลก และเมื่อมาถึงเมืองพิษณุโลก ทราบว่ากำลังทัพพม่าได้ตั้งอยู่ที่สุโขทัย จึงได้วางแผนการรบให้แยกทางการเดินทัพ เจ้าพระยาจักรีเตรียมทัพต่อสู้ที่เมืองพิษณุโลก และให้เจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปสู้รบกับพม่าที่ด่านบ้านธานี แต่เจ้าพระยาสุรสีห์ยังเอาชนะพม่าไม่ได้ทั้งที่ได้พยายามหลายครั้ง ทั้งนี้เพราะกลาโบ่แม่ทัพกองหน้าของพม่าเป็นผู้มีฝีมือคนหนึ่ง เจ้าพระสุรสีห์จึงยกทัพเข้ามาตั้งอยู่ในเมืองพิษณุโลก

เมื่อทัพของอะแซหวุ่นกี้ทราบเรื่องที่เจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพเข้าเมืองพิษณุโลก จึงเคลื่อนทัพของตนเข้ามาล้อมเมืองพิษณุโลกทันที โดยตั้งค่ายมั่นคงเมื่อเจ้าพระยาสุรสีห์ทราบเรื่องที่พม่าล้อมเมืองพิษณุโลก จึงได้ยกกองทัพออกไปทำการต่อสู้หลายครั้งแต่ไม่สามารถเอาชนะพม่าได้อีก ต้องถอยทัพเข้าเมืองทำให้เจ้าพระยาจักรีซึ่งเป็นแม่ทัพคาดการณ์เห็นว่าพม่ายกทัพมาครั้งนี้มีไพร่พลมากเกิดคาด จึงสั่งให้เจ้าพระยาสุรสีห์หยุดรบให้รักษาเมืองส่วนตัวท่านจะออกไปทำการรบเองบ้าง ปรากฏว่าได้ชัยชนะพม่าหลายครั้ง จึงทำให้ อะแซหวุ่นกี้ชมเชยและอยากจะขอดูตัวแม่ทัพไทยผู้นี้ อัญเชิญจากพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขออัญเชิญมากล่าวไว้ในตอนนี้ว่า

“อะแซหวุ่นกี้ขึ้นม้ากั้นร่มระย้า มีพลทหารถือปืนแห่หน้าสามพัน ถือทวนตามหลังหนึ่งพัน เจ้าพระยาสุรสีห์ยกออกโจมตี ได้รบกันถึงตะลุมบอน ไทยต้านทานไม่อยู่กลับเข้าเมือง แต่ออกโจมตีแตกกลับเข้ามาเช่นนี้สองครั้ง เจ้าพระยาจักรีจึงได้ว่ากับเจ้าพระยาสุรสีห์ว่าทัพเจ้าเป็นหัวเมืองสู้ไม่ได้ ข้าจะออกตีเอง เจ้าพระยาจักรีออกโจมตีชนะบ้างแพ้บ้างถึงเก้าสิบวัน อะแซหวุ่นกี้จึงได้มาบอกว่า พรุ่งนี้เราอย่ามารบกันเลย ให้แม่ทัพออกมาเราจะขอดูตัว เจ้าพระยาจักรีขึ้นม้ากั้นสัปทนออกไปให้พม่าดูตัว อะแซหวุ่นกี้จึงให้ล่ามถามว่า อายุเท่าใด ตอบว่าอายุ ๓๐ เศษ แล้วถามอะแซหวุ่นกี้ ๆ ตอบว่าเจ็ดสิบสอง อะแซหวุ่นกี้ชมว่า รูปร่างก็งาม ฝีมือก็เข้มแข็ง สู้รบกับเราผู้เฒ่าได้ จงอุตส่าห์รักษาตัวไว้ ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์แล้วให้นำเครื่องทองสำรับหนึ่งสักหลาดพับหนึ่ง ดินสอแก้วสองก้าน น้ำมันดินสองหม้อ มาให้เจ้าพระยาจักรี การที่อะแซหวุ่นกี้ทำเช่นนี้จะเป็นการที่ยกย่องศัตรูว่าเข้มแข็ง เพื่อจะยกฝีมือและกำลังตัวว่า ถ้าผู้อื่นคงสู้ไม่ได้ ธรรมดาข้าศึกต้องสรรเสริญฤทธิ์เดชของศัตรูหรือจะเป็นกลอุบายให้กำเริบ

แตกร้าวกันก็ตาม พระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ถือเป็นเช่นนั้น ถือว่าคำที่ศัตรูสรรเสริญนั้น เป็นเกียรติยศใหญ่แก่แม่ทัพกรุง ถ้ายิ่งให้คำสรรเสริญนี้เลื่องลือมากไปในประเทศทั้งปวง ประเทศซึ่งเคยกลัวอำนาจพม่าได้ยินว่าอะแซหวุ่นกี้ซึ่งเป็นแม่ทัพใหญ่ และเป็นเชื้อพระวงศ์ยกย่องสรรเสริญแม่ทัพแผ่นดินสยามเช่นนี้ จะเป็นที่ยำเกรงทั่วไปหมด ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์มีนามควรจะแปลได้ว่า พระยาเสือ หรือจะตั้งตามคำสรรเสริญแต่ก่อนมาแล้ว”

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงทราบหนังสือกราบทูลของเจ้าพระยาจักรี ก็ทรงมีรับสั่งให้เกณฑ์ไพร่พล ได้จำนวน ๑๒,๐๐๐ คน ก็เสด็จทางเรือเป็นแม่ทัพ ยกจากแม่น้ำเจ้าพระยามาหยุดที่ปากน้ำโพเมืองนครสวรรค์ บัญชาสั่งให้พระยาราชาเศรษฐี คุมกองทัพจีนตั้งรักษามีหน้าที่ลำเลียงเสบียงอาหาร และพระองค์ก็เสด็จยกทัพเรือต่อไปตามลำน้ำน่านถึงปากคลองพิงอัน อันเป็นเส้นทางไปมาระหว่างแม่น้ำน่านกับแม่น้ำยม แล้วทรงให้ตั้งทัพหลวงประทับ แล้วบัญชาสั่งให้แม่ทัพนายกองตั้งค่ายเรียงโดยนำรี้พลตั้งทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำน่าน มีค่ายบางทรายพระยาราชสุภาวดีเป็นนายทัพ ค่ายท่าโรง เจ้าพระยาอินทรอภัยเป็นนายทัพ ค่ายบ้านกระดาษ มีพระยาราชภักดีเป็นนายทัพ ค่ายวัดจุฬามณี มีหมื่นเสมอใจราชเป็นนายทัพ และค่ายวัดจันทร์ท้ายเมืองพิษณุโลก มีพระยานครสวรรค์เป็นนายทัพ รวม ๕ ค่าย อีกทั้งยังให้ตั้งปืนใหญ่เตรียมไว้เป็นกำลังหนุน การตั้งทัพของสมเด็จของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเห็นได้ว่าพระองค์มีพระปรีชาสามารถในการจัดทัพสู้รบข้าศึกอย่างดีหาผู้ใดเทียบได้

เมื่ออะแซหวุ่นกี้ได้ทราบว่ากองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพหลวงมาตั้งค่ายจึงสั่งให้นายทัพคุมทหารมาสอดแนมดูทัพทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน ซึ่งนายทัพที่มาสอดแนมได้ตีค่ายที่บ้านกระดาษ ค่ายท่าโรงและค่ายบางทราย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีบัญชาสั่งให้เอาปืนใหญ่ไปยิงที่ท่าค่ายทำให้พม่าต้องถอยหนีไป แม้อะแซหวุ่นกี้จะสั่งให้ยกทัพมาตีที่ท่าโรงอีกครั้ง ก็ถูกปืนใหญ่ที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสั่งให้ไปช่วยยิง จนพม่าต้องแตกพ่ายอีก ทำให้อะแซหวุ่นกี้ถอนทหารที่สุโขทัย ยกไปช่วยรบทางเมืองพิษณุโลกและให้อีกกองทัพหนึ่งให้ยกมาตีตัดเสบียงทางกองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

กองทัพหลวงของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี รับศึกพม่าและถูกโจมตีถึงสองครั้ง จึงมีบัญชาสั่งให้ เจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกไพร่พลออกไปประชิดค่ายพม่าทางตะวันออก ส่วนทางด้านตะวันตกท้ายเมืองพิษณุโลกที่มีพระยานครสวรรค์ ให้พระยายมราชคุมกำลังออกไปช่วย โดยพระองค์จะไปบัญชาสั่งการทัพเอง แต่ในคืนนั้นก็ไม่สามารถปล้น

ค่ายพม่าได้จึงต้องถอยทัพกลับ พระองค์ได้ทรงปรึกษาหารือกับแม่ทัพนายกองและทรงดำริว่า กองทัพพม่ามีกำลังมากจะหักด้วยกำลังมิได้ เห็นควรแปรวิธีการรบเสียใหม่โดยให้เจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยาสุรสีห์รวมกำลังในเมืองและยกออกตีพม่า ส่วนทางด้านหน้าให้พระยานครสวรรค์เป็นกองหน้า ให้พระยามหามณเฑียร เป็นแม่ทัพยกกระหนาบไปตีด้านหลัง

เจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยาสุรสีห์ได้ยกออกไปตั้งประชิดค่ายพม่าทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามรับสั่ง การรบกับพม่าในคืนนั้นฝ่ายพม่าห่วงแต่ดับไฟที่ฝ่ายไทยเอาไฟจุดไว้ พม่าล้มตายไปมากแต่ก็ยังไม่สามารถตีค่ายพม่าได้ ส่วนพระยามหามณเฑียรกับพระยานครสวรรค์ที่ได้ยกไปตีกระหนาบต้องสู้รบกับพม่าระหว่างทางที่ยกมาจากสุโขทัย จึงเข้ามาช่วยไม่ทัน

ฝ่ายอะแซหวุ่นกี้ เห็นกำลังกองทัพหลวงกับกองทัพเมืองพิษณุโลกอ่อนกำลังจึงสั่งให้กะละโบ่ปล้นเอาเสบียงได้หลายครั้ง ทำให้ทางพิษณุโลกต้องอ่อนกำลัง เพราะกะละโบ่ตัดกำลังไม่ให้ทางพระยานครราชสีมาลำเลียงเสบียงส่งให้เจ้าพระยาสุรสีห์

นอกจากนี้ทางกองทัพหลวงของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ข่าวตามใบบอกว่าพม่าได้ยกทัพเพิ่มมาอีกทางด่านสิงขร มาตีเมืองกุยบุรี เมืองปราณบุรีแตก แม้กรมขุนอนุรักษ์ สงครามซึ่งรักษาเมืองเพชรบุรีจะได้แต่งกองทัพไปอยู่ที่ด่านช่องแคบแขวงเมืองเพชรบุรี แต่พระองค์ก็ไม่ไว้วางพระทัยเกรงพม่าจะเข้ามาตีกรุงธนบุรี นอกจากนี้ยังได้รับทราบตามใบบอกอีกว่าพม่าที่ตั้งค่ายอยู่ที่กำแพงเพชรได้ยกไปเมืองอุทัยธานี ทำให้พระองค์ต้องแบ่งกำลังกองทัพหลวงไปช่วยเมืองนครสวรรค์เพื่อป้องกันมิให้พม่าตัดกำลังเสบียงอาหาร เพราะพม่าอาจมาทางทิศเหนือจากอุทัยธานีเข้านครสวรรค์ได้

แม้ว่ากองทัพพม่าที่อะแซหวุ่นกี้ให้ยกกำลังไปตัดเสบียงอาหารทางกองทัพหลวงที่พม่ายกมาจากสุโขทัย พระยาเจ่งคุมมอญยกโจมตีพม่าพ่ายได้อาวุธมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ส่วนพม่าที่มุ่งมาทางนครสวรรค์ตามคำสั่งของอะแซหวุ่นกี้เมื่อทราบว่าทางนครสวรรค์มีกำลังเข้มแข็ง เมื่อยกมาถึงเมืองกำแพงเพชร ก็ตั้งกองโจรเดินป่าอ้อมหลังเมืองนครสวรรค์ไปอุทัยธานีตามใบบอก สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงถอนทัพที่ท่ากระดานไปช่วยพระยาราชาเศรษฐีที่ปากน้ำโพ คอยป้องกันกองลำเลียงเสบียงอาหาร

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้มีรับสั่งให้เรียกเจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพรยาสุรสีห์เข้าเฝ้าเพื่อปรึกษา แต่เจ้าพระยาจักรีป่วย คงมีแต่เจ้าพระยาสุรสีห์มาเพียงคนเดียวจึงต้องรอเจ้าพระยาจักรี ต่อมาเจ้าพระยาจักรีได้เข้ามาเฝ้าหลังหายป่วยแล้ว พระองค์ดำรัสว่าทัพหลวงของพระองค์จะ

ถอยไปตั้งที่เมืองพิจิตร ให้เจ้าพระยาจักรีรออยู่รักษาเมืองพิษณุโลก เจ้าพระยาจักรีได้ทูลว่า ถ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถอยทัพ ก็จะต้องขอพระราชทานอนุญาตทิ้งเมืองเพราะรี้พลขาดเสบียงอาหาร ส่วนพม่าอยู่นอกเมืองพอหาอาหารได้ดีกว่า สู้ทิ้งเมืองให้หายห่วงแล้วค่อยรวมกำลังมารบกับพม่าจะดีกว่า ซึ่งพระองค์ท่านยังไม่ทันตัดสินพระทัย ฝ่ายพม่าได้ยิงปืนใหญ่เข้ามาปล้นค่ายปากพิง จึงสั่งให้เจ้าพระยาจักรีอยู่รักษาค่ายแล้วพระองค์เสด็จทางเรือไปช่วยค่ายปากพิง คืนนั้นไม่ปรากฏว่าพม่าได้ยกมาตีค่าย เช้าวันรุ่งขึ้นเจ้าพระยาจักรีให้พระยาเทพอรชุนกับพระพิชิตรณรงค์รักษาด่าน และได้เดินทางกลับเมืองพิษณุโลก เมื่อมาถึงเมืองพิษณุโลกได้ปรึกษาหารือกับเจ้าพระยาสุรสีห์ ว่าจะรักษาเมืองต่อไปหรือไม่เพราะผู้คนอดตายไปมาก ควรทิ้งเมืองพิษณุโลก และให้ทหารที่นอกเมืองเข้ามาในเมืองยิงปืนใหญ่ป้องกันพม่า เจ้าพระยาสุรสีห์เห็นชอบด้วย จึงได้จัดกำลังแบ่งเป็นกองทัพ กองหนึ่งตีฝ่าจัดทหารที่เข้มแข็ง ส่วนที่ ๒ คุมครัวราษฎร ส่วนกองที่ ๓ ป้องกันท้ายขบวน โดยตีหักออกทางด้านตะวันออกของเมืองออกไปได้ พม่าต้านกำลังไม่ไหวต้องปล่อยให้กองทัพไทยออกไป โดยได้เดินทางไปเมืองพิจิตรแล้วเข้าเมืองเพชรบูรณ์ ฝ่ายอะแซหวุ่นกี้ ซึ่งล้อมเมืองอยู่ถึง ๔ เดือน เมื่อเมืองพิษณุโลกทิ้งร้างจึงยกเข้าเมืองได้ การเข้ายึดเมืองพิษณุโลกไม่มีผู้คนขาดเสบียงอาหารอดหนุนกองทัพ จึงสั่งให้มังแยยางู ติดตามกองทัพและหาอาหาร กับให้กะละโบ่ช่วยหาอาหาร

เมื่อมังแยยางูกับกะละโบ่ออกไป ก็ได้มีท้องตราสาสน์ว่าพระเจ้าอังวะมังระสิ้นพระชนม์ จิงกูจาซึ่งเป็นราชบุตรได้รับราชสมบัติปกครองพม่า จึงมีรับสั่งให้อะแซหวุ่นกี้ยกทัพทั้งหมดกลับโดยเร็ว ฝ่ายอะแซหวุ่นกี้เมื่อได้รับทราบท้องตราสาสน์ เกรงพระราชอาญา จึงได้ยกทัพกลับมาทางเดิมผ่านด่านแม่ละเมา

ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทราบว่าพม่ายกทัพกลับโดยยังไม่ทราบว่ามีท้องตราสาสน์ของกษัตริย์พม่า จึงบัญชาสั่งให้ทัพไทยยกติดตามพม่าทุกทาง กองทัพมังแยยางูสู้ไม่ได้ยอมแพ้ไทยต้องหนีไปเมืองเวียงจันทร์ หลวงพระบาง ส่วนกองทัพกะละโบ่ถูกโจมตีแตกหนีไปทางด่านเจดีย์สามองค์ พาไพร่พลพม่าล้มตายแทบไม่มีเหลือ ทั้งอะแซหวุ่นกี้เองก็แทบจะเอาชีวิตไม่รอดกลับพม่า ไทยจับเชลยพม่าได้เป็นจำนวนมาก

จิงกูจา กษัตริย์องค์ใหม่ของพม่า ยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๒๓๑๙

เมื่อพระเจ้าอังวะมังระสิ้นพระชนม์ จิงกูจาซึ่งเป็นพระราชโอรสได้เป็นกษัตริย์องค์ใหม่ของพม่า ซึ่งได้มีท้องตราสั่งให้ อะแซหวุ่นกี้ยกทัพกลับพม่า เมื่ออะแซหวุ่นกี้ที่แตกหนีเอาตัวแทบไม่รอดไปจากไทยนั้น กษัตริย์จิงกูจาได้ดำริว่า ขนาดอะแซหวุ่นกี้ไปทำสงครามกับไทยยังพ่ายเสียรี้พลไปเป็นจำนวนมาก ล้มตายและถูกจับไปเป็นเชลยน่าอดสูอนาถใจอย่างยิ่ง

แม้เชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองสำคัญในล้านนา ซึ่งเคยเป็นของพม่าก็เสียแก่ไทย การที่พม่าได้ปกครองเมืองเชียงใหม่ย่อมสะดวกในการปกครองหลวงพระบางและเวียงจันทน์ ถ้านิ่งเอาไว้ไทยคงจะมาตีเอาเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบางไปอีก อีกทั้งยังเกรงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะมาตีเอาแว่นแคว้นล้านนาเสียหมด

เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ของพม่า กษัตริย์จิงกูจาจึงให้เกณฑ์กองทัพพม่ามอญและรับสั่งให้อำมลอกหวุ่นเป็นแม่ทัพ ยกออกจากพม่าให้ไปสมทบกับกองทัพพม่าของโปมะยุง่วน ที่เชียงราย แล้วให้ยกทัพมาพร้อมกันตีเมืองเชียงใหม่ ณ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๑๙

ทางฝ่ายพระยาวิเชียรปราการ (พระยาจ่าบ้าน) ผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ทราบข่าวพม่ายกกองทัพและรี้พลจำนวนมาก ก็รีบส่งข่าวบอกมายังสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และตัวเองก็ทิ้งเมืองและอพยพครอบครัวไปอยู่เมืองสวรรคโลก ทำให้พม่าเข้ายึดครองเมืองเชียงใหม่ได้ในปี พ.ศ. ๒๓๑๙

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบใบบอก จึงรับสั่งตั้งให้เจ้าพระยาสุรสีห์คุมกองทัพทางหัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นไปสมทบกับพระยากาวิละเจ้าเมืองนครลำปาง เจ้าพระยาสุรสีห์ได้ยกทัพไปสมทบกับเจ้ากาวิละ แล้วเข้าโจมตีพม่า อำมลอกหวุ่นแม่ทัพพม่าไม่สามารถต้านทานกำลังได้ต้องล่าถอยออกจากเมืองเชียงใหม่ ชาวเมืองเชียงใหม่หนีเข้าป่าไป เนื่องจากหนีศึกสงคราม จึงไม่สามารถรวบรวมพลเมืองได้ ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็รับสั่งให้ทิ้งเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองร้าง ไม่ทำนุบำรุง ซึ่งเมืองเชียงใหม่ได้ตกเป็นเมืองร้างอยู่นานหลายปี (๒๓๑๙-๒๓๒๗) และไม่ปรากฏว่าพม่ากล้ายกทัพมาตีไทยอีกเลย

อนุสรณ์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การตีเมืองนครจำปาศักดิ์ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๐

เจ้าเมืองนางรองอันเป็นเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมาเกิดกบฏ โดยเอาเมืองนางรองไปยกให้กับเจ้าโอ เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ ซึ่งคิดตั้งตัวเป็นอิสระ โดยคิดว่าไทยถูกพม่ายกทัพมาตีคงไม่มีกำลังยกทัพมาตีเมืองนางรองได้ เจ้าพระยานครราชสีมาได้มีใบบอกกราบทูลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้ทรงทราบ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดฯ ให้เจ้าพระยาจักรี ยกทัพขึ้นไปปราบกบฏ จับได้ให้ประหารชีวิต เจ้าพระยาจักรีได้ทราบว่าเจ้าโอกับเจ้าอินท์อุปราชเตรียมกองทัพมีรี้พลประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทราบใบบอกของเจ้าพระยาจักรี ไม่ทราบแน่ชัดว่าให้ตีเมืองนครราชสีมาหรือที่ใด พระองค์จึงทราบรับสั่งโปรดให้เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่กรุงธนบุรี ยกกองทัพไปสมทบกับกองทัพของเจ้าพระยาจักรี ตีเมืองนครจำปาศักดิ์ ทัพนครจำปาศักดิ์สู้ไม่ได้ เจ้าโอกับเจ้าอินท์หนีเอาตัวรอด แต่ได้ถูกจับในที่สุดก็ประหารชีวิตเสียทั้งคู่ เมื่อปราบกบฏได้แล้วได้เกลี้ยกล่อมหัวเมืองแถบนั้นให้เข้าร่วม ได้เมืองสุรินทร์ สังขะ และขุขันธ์ ได้ดินแดนลาวและเขมรทางฝั่งแม่น้ำโขง ฝั่งซ้ายทั้งหมด

เจ้าพระยาทั้งสองได้ยกทัพกลับ กราบทูลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ทรงยกย่องในความเป็นนักรบของสองเจ้าพระยาพี่น้อง และได้ทรงปูนบำเหน็จรางวัลแก่นายทัพนายกอง พร้อมกับได้เลื่อนยศเจ้าพระยาจักรีขึ้นเป็นเจ้าต่างกรม ทรงพระนามว่า “สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกพิลึกมหิมา ทุกนคราระอาเดช นเรศราชสุริยวงศ์ องค์อัครปรินายก ณ กรุงเทพมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุธยา”

การตีเมืองเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑

เมื่อ ปีจอ พ.ศ. ๒๓๒๑ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีรับสั่งให้สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ โดยมีเหตุเรื่องพระวอ ทั้งนี้สืบเนื่องเดิมมาจากเจ้าลานช้างเวียงจันทน์ได้ถึงแก่พิราลัย ไม่มีบุตร นายวอกับนายตาซึ่งไม่ทราบว่าเจ้าคนใด ไม่ปรากฏชื่ออันเป็นเชื้อพระวงศ์ในเมืองเวียงจันทน์ ให้นายวอกับนายตาเป็นเจ้า นายวอกับนายตาจะขอเป็นอุปราช แต่เจ้าเวียงจันทน์คนใหม่ไม่ยอม โดยตั้งให้เป็นเสนาบดีจึง

เกิดวิวาทกัน พระวอกับพระตา ได้ยกไปตั้งที่หนองบัวลำภู โดยตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า “จำปานคร ขวางกาบแก้วบัวบาน” เจ้าเวียงจันทน์จึงยกไปรบ พระวอกับพระตา เห็นว่าคงสู้ไม่ได้ จึงไปขอกองทัพพม่าให้มาช่วย แต่เจ้าลานช้างได้แต่งคนไปดักเข้าหาพม่าขอให้พม่ากลับไปตีพระวอ พม่าก็ทำตาม พระตาตายในที่รบ ส่วนพระวอได้หนีไปขอพึ่งเจ้านครจำปาศักดิ์และต่อมาเกิดวิวาทกัน พระวอจึงยกมาตั้งอยู่ดอนมดแดง แขวงเมืองอุบล และได้ส่งบรรณาการมาขอพึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อเจ้าลานช้างรู้ว่าพระวอวิวาทกับเจ้านครจำปาศักดิ์ จึงให้พระยาสุโพลงมาตีพระวอและได้จับฆ่าพระวอเสีย ท้าวก่ำ บุตรพระวอและท้าวเพี้ยมีใบบอกเข้ามาให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงทราบก็พิโรธเจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ที่ดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพพระองค์ จึงมีรับสั่งให้ไปตีเมืองเวียงจันทน์

ในการยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ได้กำหนดให้ยกกองทัพไปประชุมที่เมืองนครราชสีมาแล้วแบ่งเป็น ๒ ทัพ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพ ให้เจ้าพระสุรสีห์ไปประเทศเขมรเกณฑ์ไพร่พลจำนวน ๑๐,๐๐๐ คน และต่อเรือรบที่เขมร ให้ขุดคลองอ้อมแก่งลีพีมาออกแม่น้ำโขงที่นครจำปาศักดิ์ เมื่อขุดคลองได้แล้ว กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ จึงเริ่มตีหัวเมืองปลายทางตามฝั่งแม่น้ำโขงจนถึงเมืองเวียงจันทน์ จนพบกองทัพบกของสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกรับรี้พลลงเรือทั้งหมดแล้วออกขบวนเรือรบข้ามแม่น้ำโขงเข้าล้อมเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองหลวงพระบางซึ่งเป็นอริกับเจ้าเมืองเวียงจันทน์ เมื่อทราบข่าวก็ตกใจเกรงว่าเมื่อไทยตีได้เมืองเวียงจันทน์แล้วจะต้องมาตีเมืองหลวงพระบาง จึงได้แต่งทูตมายังสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกขอมอบเมืองหลวงพระบางให้อยู่ในอารักขาและขออาสาช่วยรบด้วย ซึ่งสมเด็จเจ้าพระมหากษัตริย์ศึกก็รับไว้ และให้พระยาเพชรบูรณ์ควบคุมกองทัพหลวงพระบาง

การตีเมืองเวียงจันทน์ต้องล้อมไว้ถึง ๔ เดือน และมีการรบกันหลายครั้ง จนในที่สุดพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าเมืองเวียงจันทน์เห็นเหลือกำลัง อีกทั้งคนในเมืองเวียงจันทน์ก็เกิดระส่ำระสาย อีกทั้งกองทัพไทยเข้าปล้นเมืองหนักขึ้น จนไม่สามารถที่จะรักษาเมืองไว้ได้จึงได้ทิ้งเมืองและหนีไปโดยพาเจ้าอินท์กับเจ้าพรหมราชบุตร กับคนสนิทไปเมืองคำเกิดติดต่อกับชายแดนญวน

สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเข้าเมืองเวียงจันทน์ได้ จึงจับเจ้าอุปราช เจ้านันทเสน และญาติวงศ์ กับผู้คนและเครื่องศัตราวุธทั้งปวงได้เป็นอันมาก อีกทั้งยังได้พระพุทธมหามณี

รัตนปฏิมากร พระแก้วมรกต และพระบาง จึงได้อัญเชิญลงมาที่กรุงธนบุรี ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดฯ ให้ทำการสมโภช (มีในหมายรับสั่งการรับพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระแก้วมรกต) แล้วได้นำไปประดิษฐานไว้ ณ โรงพระเจ้าในพระราชวังเดิม

ในส่วนที่เกี่ยวกับอาณาเขตทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้อาณาเขตทิศเหนือ ได้ดินแดนเมืองหลวงพระบาง และเวียงจันทน์ เมื่อปีจอ สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๑๔๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๒๑

การปราบเมืองกัมพูชา

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๒ ฟ้าทะละหะ (มู) กับพระยาวิบูลยราช (ซู) ซึ่งเป็นข้าเก่าของพระนารายณ์คิดขบถ เข้าปล้นและเผาราชมณเฑียร และจับเอาบุตร ๔ คน ของพระรามราชา ฆ่าเสียแล้วขอกองทัพญวนกับกองทัพเจ้าเมืองป่าสัก เข้าตีทัพพระรามราชาแตก จับตัวพระรามราชาได้ใส่กรงเหล็กถ่วงน้ำ แล้วยกนักองเอง โอรสพระนารายณ์ อายุ ๗ ขวบขึ้น เป็นพระราชาธิบดีฟ้าทะละหะ (มู) สถาปนาตนเอง เป็นสมเด็จทะละหะมหาราช ผู้สำเร็จราชการ และตั้งพระยาวิบูลยราช (ซู) เป็นพระยากลาโหม

ในบรรดาข้าเก่าของพระรามราชา มีพระยายมราช (แบน) ผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิด น่าจะต้องโทษประหารให้ตายตามเจ้านายของตน แต่พระยายมราช (แบน) เคยมีบุญคุณแก่พระยากลาโหม (ซู) และเป็นเพื่อนน้ำสบถกัน พระยากลาโหม (ซู) จึงได้ช่วยแก้ไขให้รอดตาย พระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงพระพิโรธว่า พระยายมราช (แบน) มิได้ระวังพระรามราชาเจ้านาย ของตนจึงถูกปลงพระชนม์ชีพ มีความผิด จึงโปรดให้มีศุภอักษรถึงสมเด็จเจ้าฟ้าทะละหะ ขอเอาตัวพระยายมราช (แบน) มาจำคุกไว้ที่กรุงธนบุรี

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ พระเจ้ากรุงธนบุรีเห็นว่ากัมพูชาหันไปฝักใฝ่กับญวนหนักขึ้น จึงให้สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและมหาอุปราชกรมขุนอินทรพิทักษ์ กับเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ ยกทัพออกไปปราบกัมพูชา ในระหว่างศึก ทางกรุงธนบุรีเกิดจลาจล สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพกลับปราบดาภิเษกเป็นพระรามาธิบดีที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์

อัดเก็บ เรียบเรียง สำนักงานจังหวัดตาก

ในช่วงเวลาเพียง ๑๕ ปี พระราชอาณาเขตกรุงธนบุรีได้ขยายออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล กล่าวคือ ทิศเหนือตลอดอาณาจักรลานนา ทิศใต้ตลอดเมืองกะลันตัน ตรังกานู และไทยบุรี ทิศตะวันออกตลอดกัมพูชาจดญวนใต้ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือตลอดนครเวียงจันทน์ หัวเมืองพรน และนครหลวงพระบาง หัวพันทั้งห้าทั้งหก ทิศตะวันออกเฉียงใต้ตลอดเมืองพุทไธมาศ ทิศตะวันตกตลอดเมืองมะริด และตะนาวศรีออกมหาสมุทรอินเดีย

การฟื้นฟูบ้านเมือง และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ด้านการปกครอง รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรียังคงใช้ระบบการปกครองแบบเก่าที่เคยมีแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ส่วนด้านกฎหมายนั้น ครั้งกรุงแตกกฎหมายบ้านเมืองกระจัดกระจายสูญหายไปมาก จึงโปรดให้ทำการสืบเสาะค้นหามารวบรวมไว้ได้ประมาณ ๑ ใน ๑๐ และโปรดให้ชำระกฎหมายเหล่านั้น ฉบับใดยังเหมาะกันแก่กาลสมัยก็โปรดให้คงไว้ ฉบับใดไม่เหมาะก็โปรดให้แก้ไขเพิ่มเติมก็มี ยกเลิกไปก็มี ตราขึ้นใหม่ก็มี และมักเป็นการแก้ไขเพื่อให้ราษฎรได้รับผลประโยชน์มากขึ้น เช่น โปรดให้แก้ไขกฎหมายว่าด้วยการพนัน ให้อำนาจการตัดสินลงโทษขึ้นแก่ศาลแทนนายตราสิทธิขาด และยังห้ามนายตรานายบ่อนออกเงินทดรองให้ผู้เล่น เกาะกุมผูกมัดจำจองเร่งรัดผู้เล่น กฎหมายพิกัดภาษีอากรเกือบไม่มี เพราะผลประโยชน์แผ่นดินได้จากการค้าสำเภามากพอแล้ว กฎหมายว่าด้วยการจุกช่องล้อมวง ก็ยังไม่ตราขึ้น เปิดโอกาสให้ราษฎรได้เฝ้าตามรายทาง โดยไม่ต้องมีพนักงานตำรวจแม่นปืนคอยยิงราษฎร ซึ่งแม้แต่ชาวต่างประเทศก็ยังชื่นชมในพระราชอัธยาศัยนี้ เช่น มองเซนเยอร์เลอบอง ได้บรรยายไว้ในจดหมายถึงผู้อำนวยการคณะต่างประเทศว่า “บรรดาคนทั้งหลายเรียกพระเจ้าตากว่าพระเจ้าแผ่นดิน แต่พระเจ้าตากเองว่าเป็นแต่เพียงผู้รักษากรุงเท่านั้น พระเจ้าตากหาได้ทรงประพฤติเหมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินก่อน ๆ ไม่ และในธรรมเนียมของเจ้าแผ่นดินฝ่ายทิศตะวันออก ที่ไม่เสด็จออกให้ราษฎรเห็นพระองค์ ด้วยกลัวจะเสื่อมเสียพระเกียรติยศนั้น พระเจ้าตากไม่ทรงเห็นชอบด้วยเลย พระเจ้าตากทรงพระปรีชาสามารถยิ่งกว่าคนธรรมดา เพราะฉะนั้นจึงไม่ทรงเกรงว่าถ้าเสด็จออกให้ราษฎรพลเมืองเห็นพระองค์และถ้าจะทรงมีรับสั่งด้วยแล้ว จะทำให้เสียพระราชอำนาจลงอย่างใด เพราะพระองค์มีพระประสงค์จะทอดพระเนตร

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

การทั้งปวงด้วย พระเนตรของพระองค์เอง และจะทรงฟังการทั้งหลายด้วย พระกรรณของพระองค์เองทั้งสิ้น..."[๑]

ในชั้นศาล ก็ไม่โปรดให้อรรถคดีคั่งค้าง แม้ยามศึก หากคู่ความมิได้เข้ากองทัพหรือประจำราชการต่างเมือง ก็โปรดให้ดำเนินการพิจารณาคดีไปตามปกติทั้งในการฟ้องร้อง ยังโปรดให้โจทก์หาหมอความแต่งฟ้องได้เช่นเดียวกับปัจจุบันอีกด้วย วิธีพิจารณาคดีในสมัยนั้นสะท้อนให้เห็นได้แจ่มชัด ในบทละครรามเกียรติ์ตอนท้าวมาลีวราชพิพากษาความ พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี

ด้านเศรษฐกิจ

สมัยนี้เป็นสมัยที่การค้าเจริญรุ่งเรืองทั้งของหลวงและของราษฎร์ ด้วยเป็นยุคสมัยที่จะต้องสร้างชาติบ้านเมืองกันใหม่ สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีจึงทรงทำนุบำรุงการค้าขายทางเรืออย่างเต็มที่ ทรงแต่งสำเภาหลวงออกไปค้าขายหลายสาย ทางตะวันออกถึงเมืองจีน ทางตะวันตกเฉียงเหนือถึงอินเดียตอนใต้ ผลประโยชน์ที่ได้จากการค้าของหลวงช่วยบรรเทาภาระภาษีของราษฎรไปได้มาก

สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงส่งเสริมการนำสินค้าพื้นเมืองไปขายทางเรือ ซึ่งอำนวยผลประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่องานสร้างชาติ ทำให้ราษฎรมีงานทำมีรายได้ ทั้งยังฝึกให้คนไทยเชี่ยวชาญการค้าขาย ป้องกันมิให้การค้าตกไปอยู่ในมือต่างชาติ และรักษาประโยชน์ของสินค้าพื้นเมืองมิให้ถูกทอดทิ้ง

ด้านการคมนาคม

ในยุคนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงยกเลิกความคิดแนวเก่าที่ว่าหากถนนหนทางการคมนาคมมีมากแล้ว จะเป็นการอำนวยประโยชน์ให้ข้าศึกศัตรูและพวกก่อการจลาจล แต่กลับทรงเห็นเป็นประโยชน์ในทางค้าขายมากกว่า ดังนั้นในฤดูหนาวหากว่างจากศึกสงครามก็จะโปรดให้ตัดถนน และขุดคลอง จะเห็นได้จากแนวถนนเก่า ๆ ในเขตธนบุรี ซึ่งมีอยู่มากมาย ส่วนการขุดชำระคลองมักมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นเพื่อประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ เช่น คลองท่าขามจากนครศรีธรรมราชไปออกทะเลเป็นต้น

---

[๑] กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๙ หน้า ๖๓-๖๔

ด้านศิลปกรรม

แม้สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีจะทรงมีการงานศึกแทบจะมิได้ว่างเว้นแต่ก็ทรงหาโอกาสฟื้นฟูและบำรุงศิลปกรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านนาฏดุริยางค์และวรรณกรรม ด้านนาฏดุริยางค์โปรดให้ฟื้นฟูอย่างเต็มที่ เพื่อสร้างบรรยากาศที่รื่นเริงครึกครื้นเหมือนครั้งกรุงเก่า นับเป็นวิธีบำรุงขวัญที่ใกล้ตัวราษฎรที่สุด พระราชทานโอกาสให้ประชาชนทั่วไป เปิดการฝึกสอนและออกโรงเล่นได้โดยอิสระ เครื่องแต่งกายไม่ว่าจะเป็นเครื่องต้นเครื่องทรงก็แต่งกันได้ตามลักษณะเรื่อง แม้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเองก็คงจะทรงสนพระทัยในกิจการด้านนี้มิใช่น้อย ด้วยมักจะโปรดให้มีละครและการละเล่นอย่างมโหฬารในงานสมโภชอยู่เนือง ๆ เช่น งานสมโภชพระนครตอนต้นรัชกาล งานสมโภชพระแก้วมรกตเมื่อครั้งตีได้เมืองนครศรีธรรมราช สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีคงจะทรงได้ตัวละครพร้อมทั้งบทละครแบบเมืองนครฯ มาด้วย เพราะปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี เกี่ยวกับเรื่องเจ้านครกลัวพระบรมเดชานุภาพ หนีไปพึ่งเจ้าเมืองจนะหรือเทพาแล้วถูกเจ้าเมืองจับมาถวาย ว่า “พระฤทธิ์เทวาเจ้าเมืองรู้ว่ากองทัพยกติดตาม (มา) กลัว พระบารมีส่งตัวเจ้านครกับพวกพ้องพงศ์พันธุ์ ทั้งละครผู้หญิงเครื่องประดับ เงินทอง ราชทรัพย์สิ่งของส่งมาถวายพร้อม เสด็จลงมาสมโภชพระบรมธาตุ มีละครผู้หญิงแล้วให้ตั้งแห่สระสนานสามวัน” [๑]

และหลังจากเสด็จกลับจากเมืองนครศรีธรรมราชเพียงเดือนเศษ ก็ทรงพระราชนิพนธ์กลอนบทละครรามเกียรติ์ จึงอาจเป็นไปได้ว่า ทรงรับแรงบันดาลใจจากละครของเมืองนครศรีธรรมราชก็เป็นได้ สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีทรงพระราชนิพนธ์บทละครรามเกียรติ์ไว้ ๔ เล่ม สมุดไทยแบ่งเป็นตอนไว้ ๔ ตอน คือ

เล่ม ๑ ตอนพระมงกุฎ

เล่ม ๒ ตอนหนุมานเกี้ยววานรินจนท้าวมาลีวราชมา

เล่ม ๓ ตอนท้าวมาลีวราชพิพากษา จนทศกรรฐ์เข้าเมือง

---

[๑] กรมศิลปากร จดหมายเหตุความทรงจำ ของกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๐๑) หน้า ๔

เล่ม ๔ ตอนทศกรรฐ์ตั้งพิธีทรายกรด, พระลักษณ์ต้องหอกกบิลพัสตร์จนผูกผมทศกรรฐ์กับนางมณโฑ

ตามบานแผนกบทพระราชนิพนธ์นี้ บอกเวลาที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้หน้าต้นทุกเล่มว่า วันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช ๑๑๓๒ ปีขาล โทศกซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๓๑๓ และในเดือน ๖ นั้นเอง ก็ทรงได้รับใบบอกจากกรมการเมืองอุทัยธานี เมืองชัยนาท เรื่องลามกกรรมของพวกเจ้าพระฝาง ถึงเดือน 8 ปีเดียวกันนั้นก็เสด็จนำทัพหลวงไปปราบ ดังนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีคงจะได้ทรงพระราชนิพนธ์แล้วเสร็จทั้ง ๔ ตอนในช่วงเวลานั้น แต่คงจะได้มาแก้ไขในภายหลังบ้าง ดังข้อความที่แทรกไว้ในบางตอนว่า "ยัง ทราม / ถอดี } อยู่" หรือ "ทรงแทรก" เป็นต้น หากได้ทรงพระราชนิพนธ์แล้วเสร็จก่อนไปตีเจ้าพระฝาง ในงานสมโภชเมื่อตีเมืองสวางคบุรีได้แล้วซึ่งตามจดหมายเหตุ ความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี ว่า "ให้รับละครผู้หญิงขึ้นไปสมโภชพระฝาง ๗ วัน แล้วเสด็จไปเหยียบเมืองพิษณุโลก สมโภชพระชินราช พระชินศรี ๗ วัน มีละครหญิง"[๑] นั้น ก็อาจใช้ละครเรื่องรามเกียรติ์ จับบทตามพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีก็ได้

การที่พระมหากษัตริย์ทรงใฝ่พระทัยในกวีนิพนธ์ถึงกับทรงพระราชนิพนธ์ทั้ง ๆ ที่แทบจะมิได้ว่างเว้นจากราชการทัพเช่นนี้ เท่ากับเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้มีความสามารถทางกวีนิพนธ์ในยุคนั้นสร้างสรรค์งานขึ้นมาได้บ้าง แม้เหตุการณ์ของบ้านเมืองจะยังมิได้คืนสู่สภาพปกติสุขดีนัก และสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีก็ทรงให้ความอุปถัมภ์กวีในราชสำนักเป็นอย่างดี กวีในยุคกรุงธนบุรีที่สร้างผลงานวรรณคดีเป็นที่ปรากฏมาจนปัจจุบันนี้ ได้แก่ หลวงสรวิชิต (หน)[๒] แต่งลิลิตเพชรมงกุฎ และอิเหนาคำฉันท์ นายสวนมหาดเล็ก แต่งโคลงยอ พระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี และพระภิกษุอินเมืองนครศรีธรรมราช แต่งคำฉันท์กฤษณาสอนน้อง เป็นต้น

ด้านการช่าง โปรดให้รวบรวมช่างฝีมือ และให้ฝึกงานช่างทุกแผนกเท่าที่มีครูสอน เช่น ช่างต่อเรือ ช่างก่อสร้าง ช่างรัก ช่างประดับ ช่างเขียน เป็นต้น แต่นับว่าช่างต่อเรือได้รับความนิยมมากที่สุด เพราะเป็นยุคที่มีการต่อเรือรบ และเรือสำเภาค้าขาย เป็นจำนวนมากมาย ช่างสมัยกรุงธนบุรีนี้อาจจะไม่มีเวลาทันสร้างผลงานดีเด่นเฉพาะสมัย แต่ก็ได้เป็นผู้สืบทอด

[๑] เรื่องเดิม หน้า ๕

[๒] เจ้าพระยาพระคลังหนในรัชกาลที่ ๑

ศิลปกรรมแบบอยุธยาไปสู่แบบรัตนโกสินทร์ ผลงานที่ปรากฏมาจนทุกวันนี้ได้แก่ บานประตูประดับมุกที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระมณฑปด้านเหนือ ตู้พระไตรปิฎกประดับมุกในพระมณฑป และในหอพระมนเทียรธรรม พระประธานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ และภาพเขียนที่ฝาผนังในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ เป็นต้น

ด้านการศึกษา

สมัยนั้นวัดเป็นแหล่งที่ให้การศึกษา จึงโปรดให้บำรุงการศึกษาตามวัดต่าง ๆ นอกจากนี้ยังโปรดให้ตั้งหอหนังสือหลวงขึ้น เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา ซึ่งคงจะเทียบได้กับหอพระสมุดในระยะหลัง ส่วนตำรับตำราที่กระจัดกระจายไปเมื่อคราวกรุงแตก ก็โปรดให้สืบเสาะหามาจำลองไว้เป็นแบบฉบับ สำหรับผู้สนใจอาศัยคัดลอกกันต่อ ๆ ไป และที่แต่งใหม่ก็มี

ด้านศาสนา

โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ที่รกร้างปรักหักพังตั้งแต่ครั้งพม่าเข้าเผาผลาญทำลาย และกวาดต้อนทรัพย์สินไป แล้วโปรดให้อาราธนาพระภิกษุสงฆ์เข้าประจำวัด ส่วนพระไตรปิฎกยังเหลือตกค้างอยู่ที่ใด ก็โปรดให้คัดลอก สร้างเป็นฉบับหลวง แล้วส่งคืนไปที่เดิม

เรื่องสังฆมณฑล โปรดให้ดำเนินตามธรรมเนียมการปกครองคณะสงฆ์ที่มีมาแต่ก่อน โดยแยกเป็นฝ่ายคันถธุระและฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ฝ่ายคันถธุระดำเนินการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เจริญ ส่งเสริมการสอนภาษาบาลีเพื่อช่วยการอ่านพระไตรปิฎก เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้สังคายนาพระไตรปิฎกใน พ.ศ. ๒๓๓๒ ก็ได้ใช้ฉบับชำระครั้งกรุงธนบุรีนี้เป็นแบบฉบับ และยังเก็บรักษาไว้ ณ หอพระมนเทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ฝ่ายวิปัสสนาธุระ โปรดให้กวดขันการปฏิบัติพระธรรมวินัยเป็นขั้น ๆ ไปตามภูมิปฏิบัติ ซึ่งมี ๓ ขั้น คือ ชั้นศีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขามีพระราชกำหนดศีลสิกขา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๖ ซึ่งคล้ายกับนวโกวาท สอนวินัยบัญญัติในปัจจุบัน จากนั้น ๓ ปี โปรดให้ชักนำการปฏิบัติชั้นจิตตสิกขาเพื่ออบรมจิตให้มั่นคง โดยอาราธนาพระเทพกวีออกไปกัมพูชา พระพรหม

สำนักงานบริหารส่วนจังหวัดตาก

มุนีออกไปนครศรีธรรมราช เพื่อเสาะหาคัมภีร์วิสุทธิมรรคฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้เป็นคู่มือ แต่สมัยของพระองค์ ยังบำรุงไม่ถึงขั้นปัญญาสิกขาก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน

ส่วนลัทธิศาสนาอื่น ในชั้นต้นสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีพระราชทานเสรีภาพในการนับถือศาสนา แต่ต่อมาบาทหลวงที่เข้ารีต ได้พยายามห้ามปรามชาวไทยปฏิบัติพิธีการทางศาสนา เช่นพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ความขัดแย้งมากขึ้นเรื่อย ถึงกับจับพวกบาทหลวงกุมขังก็มี ในที่สุดพระองค์จำต้องขอให้บาทหลวงไปจากพระราชอาณาเขต แล้วห้ามชาวไทยนับถือศาสนาคริสต์ ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๒๒

แม้สัมพันธ์กับพวกบาทหลวงจะมีอันต้องยุติลง แต่พวกบาทหลวงเองก็ตระหนักดีว่าข้อห้ามในศาสนาคริสต์ขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทยหลายต่อหลายประการ การออกจากพระราชอาณาเขตก็เป็นการตกลงกันด้วยดี และสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีก็มิได้มีพระราชจริยาวัตรแปรเปลี่ยนไปจากที่มองเซนเยอร์เลอบองได้ชมเชยไว้ว่า “.... พระองค์ทรงทนทานแก่ความเหน็ดเหนื่อยทั้งทรงกล้าหาญและพระปัญญาเฉียบแหลม มีพระนิสัยกล้าได้กล้าเสีย และพระทัยเร็ว ถ้าจะว่าก็เป็นทหารอันกล้าหาญคน ๑....”[๑]

แม้กับประเทศอื่น หากมิได้แสดงตัวเป็นอริต่อประเทศไทยก่อนแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีก็ทรงพยายามผูกไมตรีด้วย เช่น ครั้งหนึ่งไทยตีกองทัพพม่าได้ ทหารจีนที่พม่าจับเป็นเชลย ก็โปรดให้ส่งทหารจีนไปถวายพระเจ้ากรุงจีนด้วยพระราชอัธยาศัยเช่นนี้ การค้าขายกับจีนจึงเจริญรุ่งเรืองประสบผลดีเป็นอันมาก

สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีทรงมีพระทัยเด็ดเดี่ยว กล้าหาญยิ่งด้วยพระปรีชาสามารถในการทำสงครามกอบกู้เอกราชชาติไทย สร้างชาติให้มีฐานะมั่นคงปรากฏเกียรติภูมิไปทั่วทิศ ข้าศึกศัตรูต่างหวั่นเกรงในพระบรมเดชานุภาพ แม้แต่ชาวไทยเองต่างก็หวั่นเกรงในพระราชอาญาสิทธิ์ แต่ขณะเดียวกัน ชาวไทยทุกคนนั้นย่อมจะรู้สึกเทิดทูนและเชื่อมั่นในองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี เพราะพระองค์ได้ทรงขับไล่ข้าศึก บำบัดทุกข์ และบำรุงสุขให้แก่ราษฎร ประกอบกับพระราชอัธยาศัยที่โปรดการประทับใกล้ชิดราษฎร เพื่อสอดส่องทุกข์ของราษฎรด้วยพระเนตรและพระกรรณของพระองค์เอง เช่นที่มองเซนเยอร์เลอบอง เล่าไว้ ดังได้ยกมากล่าวแล้วในข้างต้น หรือเช่นที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยืนยัน

[๑] กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๙ หน้า ๖๔

พระราชอัธยาศัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อทรงวิเคราะห์เกี่ยวกับผู้เขียนจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีว่า "...เป็นผู้รู้กริยาอัชฌาสัยเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งลูกหลานเขาเล่ากันว่า เมื่อจะรับสั่งกับใคร ๆ ย่อมเรียกพระองค์เองว่าพ่อ ดังนี้ ข้าพเจ้าเป็นผู้คุ้นเคยในหมู่ลูกหลานเจ้ากรุงธนบุรีมาก คือคุณปลัดเสงี่ยม บุตรพระพงษ์นรินทร์ได้เลี้ยงมา ทั้งได้คุ้นเคยกับเจ้านายหญิงลูกหม่อมเหม็นหลายองค์ จึงได้รู้เรื่องราวของเจ้ากรุงธนบุรี และพระกิริยาอัชฌาสัย ทั้งทราบถ้อยคำของลูกหลานนั้นเคยยกย่องกันอย่างไรด้วย"[๑] เช่นนี้แล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีจะต้องทรงเป็นที่รักใคร่ของราษฎรอย่างแท้จริง จึงไม่เป็นข้อที่พึงสงสัยเลยว่าเหตุใดประชาราษฎร์ตลอดจนเจ้านายและข้าราชบริพารจึงโศกเศร้านัก เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้ขุดพระบรมศพขึ้นมาถวายพระเพลิง ทั้งที่ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีสวรรคตล่วงแล้วถึง ๓ ปี เหตุการณ์ครั้งนั้นพระราชพงศาวดารบันทึกว่า "ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ดำรัสให้ขุดหีบศพเจ้าตากขึ้นตั้งไว้ ณ เมรุวัดบางยี่เรือ[๒] ให้มีการมหรศพ และพระราชทานพระสงฆ์บังสุกุล เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงทั้งสองพระองค์

ขณะนั้นพวกเจ้าจอมข้างในทั้งพระราชวังหลวงวังหน้า ซึ่งเป็นข้าราชการครั้งแผ่นดินเจ้าตาก คิดถึงพระคุณชวนกันร้องไห้..."[๓] และนายปรีดา ศรีชลาลัย ได้เขียนเล่าไว้ในเรื่องงานสร้างชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ว่า "....พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธพงศ์ ทรงพระกรุณาตรัสเล่าเหตุการณ์ตอนถวายเพลิงพระบรมศพ แก่นายพลตรี พระยาวิบูล อายุรเวท (เสข ธรรมสโรช) ในขณะที่กำลังประทับรถไฟเสด็จผ่านบางทะลุ จังหวัดเพชรบุรีเป็นใจความว่า "ครั้งนั้น เมื่อราษฎรได้ทราบข่าวทางราชการจะถวายพระเพลิงพระบรมศพ ต่างก็เตรียมโกนผมนุ่งขาวไปในงานถวายพระเพลิงอย่างล้นหลามด้วยความเต็มอกเต็มใจ

---

[๑] กรมศิลปากร จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๕๑

[๒] พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

[๓] กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ (พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๐๕). หน้า ๔๖๒

ที่สุด โดยไม่ต้องมีหมายประกาศกะเกณฑ์อย่างใด ๆ พอถึงเวลาถวายเพลิง ราษฎรร้องไห้รำพันถึงพระเดชพระคุณแทบจะทั่วหน้า"[๑]

ชาวไทยรุ่นหลัง ต่างน้อมเทิดสักการะในสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี พระมหากษัตริย์ไทยผู้ยิ่งด้วยพระเดชและพระคุณ ทางราชการได้กำหนดวันที่ ๒๘ ธันวาคม ทุกปี เป็น "วันสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี"[๒] กำหนดให้มีพิธีสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ สืบมาทุกปี

ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น พระประยูรญาติทางพระราชบิดา ที่อยู่ประเทศจีนได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทย (ประเทศสยามในเวลานั้น) ได้ขอพระอัฐิ และพระมาลาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนำไปประเทศจีน โดยได้ไปจัดทำสุสานที่เมืองเฉาโจ้วแถบเฉินไห่หว่าหุ้ลี่ ทั้งนี้เพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์สกุลของพระราชบิดาในพระองค์ท่าน

ณ ต้นเดือนเมษายน ในวันอาทิตย์แรกของเดือนทุก ๆ ปีตลอดมาเป็นเวลาร้อยกว่าปีแล้ว ผู้สืบสายสกุล อิศรเสนา แต่ครั้งกรมหมื่นกษัตริย์ศรีศักดิ์เดช หม่อมเจ้าเสาวรส เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ ได้มีการทำบุญบ้านฉลองอัฐิบรรพบุรุษ ซึ่งมีพระอัฐิสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระทนต์ ซึ่งพระราชธิดาในพระองค์ท่านเก็บรักษาไว้

การถือเอาวันอาทิตย์น่าจะสืบเนื่องจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี วันพระราชสมภพเมื่อวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ วันอาทิตย์ เดือนห้า (เมษายน) ปีขาล ประการหนึ่ง กับถือเอาเดือนเมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยเราอีกประการหนึ่ง จึงได้ยึดถือเอาวันดังที่ได้กล่าวแล้ว

พระอัฐิที่เป็นพระทนต์ ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บุคคลสายสกุล อิศรเสนา คงบูชารักษาไว้ เคารพบูชาสืบต่อ ๆ กันไป พระอัฐิดังกล่าวจึงเป็นของแท้ที่แน่นอนทั้งนี้เพราะได้บูชาสืบต่อ ๆ กันมา

พระทนต์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) นั้น พระราชธิดาในพระองค์ท่านได้เก็บรักษาสืบทอดแก่ลูกหลานไว้เคารพบูชาต่อ ๆ มาเป็นเวลา

---

[๑] กรมศิลปากร บทละครรามเกียรติ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เล่าเรื่องหนังสือรามเกียรติ์และเรื่องงานสร้างชาติไทย หน้า ๑๘๘

[๒] หนังสือกรมสารบรรณคณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร ที่ น.ว. ๒๘๗/ ๒๔๘๗ ลงวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๔๗๘ เรื่องวันสมเด็จพระเจ้าตากสิน

๒๐๐ กว่าปี สายสกุล อิศรเสนา ณ อยุธยา ซึ่งสืบเชื้อสายจากพระราชธิดาในพระองค์ท่าน เจ้าจอมมารดาสำลีวรรณ ได้ทรงเป็นผู้เก็บรักษา และตกทอดแก่ทายาทมาจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบัน นายพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา ได้เป็นผู้เก็บรักษาไว้

พระราชวงศานุวงศ์กรุงธนบุรี

การนำเสนอข้อมูลพระราชวงศานุวงศ์กรุงธนบุรีในตอนนี้ เป็นการชี้แจงถึงรายละเอียดสาระสำคัญที่ทุกท่านควรทราบ เพื่อไม่ให้เกิดความคิดที่แปลกแยกไปจากสิ่งที่น่าจะถูกต้องที่สุด เพราะการบันทึกพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ผู้มีพระราชกฤษฎาภินิหารพระองค์นี้ มีการบันทึกและเผยแพร่ออกไปหลายทาง ทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน รวมทั้งมีส่วนดีและส่วนที่ไม่ดี ข้อมูลต่อไปนี้จะเป็นทั้งข้อมูลเดิมที่มีผู้บันทึกไว้ ทั่ว ๆ ไป และรวมทั้งบทที่ได้วิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้มากที่สุดดังนี้

พระชนกและพระชนนี ในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (โดยหม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา) ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระนามเดิมว่า “สิน” เป็นบุตรชายของจีนไหฮอง กับนางนกเอี้ยง โดยมิได้กล่าวถึงประวัติท่านทั้งสองแต่ประการใด

จากข้อสังเกต ชาวจีนสกุลแซ่แต้ ทั้งหลายเล่าขานกันสืบต่อมาว่า “จีนไหฮอง” ซึ่งเป็นพระชนกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สืบสาย “สกุลแซ่แต้” ชาวจีนจึงเคารพเทิดทูนในองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นยิ่งนัก โดยจะร่วมพิธีจัดงานในวันคล้ายวันปราบดาภิเษก วันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปีเป็นจำนวนมาก หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา ได้สอบถาม คุณมานิต เอื้อทวีกุล ซึ่งเล่าให้ฟังว่า ประเทศจีนในสมัยก่อนมีแซ่สกุลกว่า “ร้อยแซ่” โดยแต่ละแซ่นั้นมิใช่เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน เพียงแต่เป็นผู้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน เนื่องจากประเทศจีนเป็นประเทศมี่มีอาณาเขตกว้างขวาง จึงแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล ซึ่งมีด้วยกันหลายมณฑล สำหรับมณฑลกวางเจามีชนชาวแต้จิ๋วอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ โดยชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋วนี้จะมีสกุลว่า “แซ่แต้” และจะประกอบอาชีพค้าขาย เพราะดินแดนที่อยู่โดยทั่วไปอยู่ติดกับทะเล จึงมีการค้าขายทางทะเลโดยใช้เรือสำเภาแล่นออกค้าขายไปยังต่างแดน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ประวัติพระชนก “จีนไหฮอง”

จีนไหฮอง ได้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาน่าจะประมาณปีพุทธศักราช ๒๒๖๒ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ซึ่งเมื่อนับรวมเวลาก่อนเข้ามาอยู่เมืองไทย ๑๕ ปี และหลังเข้ามาอยู่เมืองไทย ๑๕ ปี เพื่อก่อร่างตัวจนได้บรรดาศักดิ์เป็นขุนพัฒน์ นายอากรบ่อนเบี้ยจนพบรักกับนางนกเอี้ยง อายุจึงน่าจะอยู่ที่ ๓๐ ปี เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินสมภพเมื่อปีพุทธศักราช ๒๒๗๗ ถ้านับย้อนหลังไป ๓๐ ปี พระชนกไหฮองน่าจะเกิดเมื่อพุทธศักราช ๒๒๔๗

ประวัติพระชนนี “นกเอี้ยง”

นางนกเอี้ยง พระชนนี ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ไม่มีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์, แต่ตามข้อสันนิษฐาน น่าจะเกิดประมาณปีพุทธศักราช ๒๒๕๗ ถึง ๒๒๖๐ คือก่อนที่สมเด็จพระเจ้าตากสินสมภพ ๑๗ – ๒๐ ปี และเชื่อกันว่านางนกเอี้ยงเป็นธิดาของขุนนางผู้หนึ่งในสมัยแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยบิดาได้เคยถวายตัวให้ไปรับใช้ในวัง และพระราชชนนีทรงมีพระสิริโฉม เป็นหญิงไทยที่มีมารยาทงดงาม เป็นที่ถูกใจรักใคร่ของขุนพัฒน์อย่างยิ่ง

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ได้ทรงรับพระราชมารดา เข้ามาอยู่ในพระราชวังเดิม และทรงสถาปนาขึ้นเป็น “กรมพระเทพามาตย์” และต่อมาได้เลื่อนเป็นสมเด็จพระพันปีหลวงกรมพระเทพามาตย์

ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๗ ปลายปีมะเมีย ฉอศก จุลศักราช ๑๑๓๖ ขณะที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กำลังล้อมค่ายพม่าที่บางแก้ว พระองค์ทราบข่าวการพระประชวรของพระราชมารดา แต่ขณะนั้นอยู่ระหว่างกระทำศึกป้องกันประเทศ “ชาติย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด” พระองค์ท่านไม่มีโอกาสดูแลพระราชมารดา จึงทิวงคตในวันอังคาร ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๒ (ดังปรากฏตามจดหมายเหตุรายวันต่อมา)

สมเด็จพระพันปีหลวงกรมพระเทพามาตย์ (นางนกเอี้ยง) มีน้องสาว ๑ คน นามเดิมว่า อั๋น เป็นสมเด็จพระน้านางของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้า, ให้ดำรงพระอิศริยยศเป็นกรมหลวงเทพเทวินทรสุดา อยู่มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ ถูกลดพระยศลงเป็นเพียงหม่อมอั๋น

อนุรักษ์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

พระราชโอรสและธิดา รวมทั้งผู้สืบเชื้อสายในราชวงศ์กรุงธนบุรี

(หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา)

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีปราบดาภิเษก ทรงสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์กรุงธนบุรีเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๑๑ ได้สร้างพระบรมมหาราชวัง ณ กรุงธนบุรี ชื่อว่า "กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร" ปัจจุบันใช้เป็นที่ทำการกองทัพเรือ หรือเรียกว่าพระราชวังเดิม ซึ่งอยู่ใกล้กับวัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) ราชวงศ์กรุงธนบุรีนี้ดำรงอยู่ได้ ๑๕ ปี ก็ถึงแก่การล่มสลายสิ้นราชวงศ์ โดยมีผู้สืบเชื้อสายในราชวงศ์ตั้งแต่พระราชโอรส ธิดา พระราชนัดดา รวมทั้งผู้สืบสายสกุลต่าง ๆ ที่ควรนำมากล่าวถึงและได้รับการยกย่องดังนี้

พระราชโอรสและพระธิดา ในสมเด็จพระเจ้ากุรงธนบุรี มี ๒๕ พระองค์

ประสูติในสมเด็จพระอัครมเหสี (หอกลาง) กรมหลวงบาทบริจา ๒ องค์ คือ

๑. **สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ พระนามเดิม (จุ้ย)** ดำรงตำแหน่งรัชทายาท (มีหลักฐานปรากฏในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๙ หน้า ๑๓๔ หมายเหตุ ถูกสำเร็จโทษวันเสาร์ เดือน ๖ พุทธศักราช ๒๓๒๕ **(เป็นต้นสกุลสินสุขและสกุล อินทรโยธิน)**

๒. **สมเด็จเจ้าฟ้าน้อย** ถูกสำเร็จโทษพุทธศักราช ๒๓๒๕

ประสูติในกรมบริจาภักดี ศรีสุดารักษ์ (เจ้าหญิงฉิม ราชสำนักนครศรีธรรมราช เรียกว่าทูลกระหม่อมฟ้าหญิงใหญ่ ราชธิดาของพระเจ้านครศรีธรรมราช) ๔ องค์ คือ

๑. **สมเด็จเจ้าฟ้าชายทัศพงศ์** ในรัชกาลที่ ๒ เป็นพระพงษ์อำมรินทร์ หรือพระพงษ์นรินทร์ **(เป็นต้นสกุลพงษ์สิน)**

๒. **สมเด็จเจ้าฟ้าชายทัศไภย** ถึงรัชกาลที่ ๒ เป็นพระอินทอำไพหรือเรียกอีกนามหนึ่งว่า พระอินทรอภัย ถูกสำเร็จโทษ พุทธศักราช ๒๓๕๘ เป็นพระบิดาของเจ้าจอมมารดาน้อย **(เป็นต้นสกุลนพวงศ์ และสกุลสุประดิษฐ์ ณ อยุธยา)**

๓. **สมเด็จเจ้าฟ้าชายนเรนทรราชกุมาร** ถึงรัชกาลที่ ๒ เป็นพระนเรนทรราชาดำรงพระชนม์ถึงรัชกาลที่ ๓ **(เป็นต้นสกุลรุ่งไพโรจน์)**

อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

๔. สมเด็จเจ้าฟ้าหญิงปัญจปาปี ถึงรัชกาลที่ ๑ เป็นพระชายาเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรา นุรักษ์ ราชภาคิไนยของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก **(เป็นต้นสกุลธรรมสโรช)**

ประสูติในเจ้าจอมมารดาฉิมใหญ่ หรือหวา พระราชธิดาในสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๑ องค์ คือ

สมเด็จเจ้าฟ้าชายสุพันธวงศ์ ถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ เปลี่ยนพระนามเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์ แล้วได้ทรงกรมเป็นกรมขุนกษัตรานุชิต ถูกสำเร็จโทษในปีพุทธศักราช ๒๓๕๒ พร้อมกับเจ้าชายที่เป็นโอรสเล็ก ๆ อีก ๖ องค์

ประสูติในเจ้าจอมมารดาอำพัน ธิดาเจ้าอุปราชจันทร์ นครศรีธรรมราช ซึ่ง เป็นต้นสกุลจันทโรจวงศ์ ๒ องค์

๑. พระองค์เจ้าชายอรนิกา (หนูดำ) ที่ ๑ ถูกสำเร็จโทษพร้อมกับสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนกษัตรานุชิต พุทธศักราช ๒๓๕๒ เป็นต้นสกุลรัตนภาณุ

๒. พระองค์เจ้าหญิงสำลีวรรณ ที่ ๒ ถึงรัชกาลที่ ๒ พระองค์เจ้าหญิงสำลีวรรณ เป็นพระราชชายากรมพระราชวังบวรในรัชกาล ๒ แล้วถูกสำเร็จโทษ ปีพุทธศักราช ๒๓๕๒ พร้อมกับเจ้าฟ้ากรมขุนกษัตรานุชิต

ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาทิม ซึ่งเป็นธิดาท้าวทรงกันดาลของมอญ / ชื่อทองคำ เป็นชาวมอญ ตระกูลกรุงเก่า พระญาติทางตระกูลศรีเพ็ญ ๑ องค์ คือ

พระองค์เจ้าชายอัมพวัน

ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาเจ้าหญิงปราง (ทูลกระหม่อมฟ้าหญิงของนครศรีธรรมราช) กนิษฐภคินีของกรมบริจาภักดีศรีสุดารักษ์ (เจ้าหญิงฉิม)

เจ้าน้อย ในฐานะเป็นพระราชบุตรบุญธรรมแห่งพระมหาอุปราชนครศรีธรรมราช ถึงรัชกาลที่ ๒ เป็นพระยานครศรีธรรมราช **มีสกุลสืบต่อมาคือ ณ นคร, โกมารกุล ณ นคร, จาตุรงคกุล**

ประสูติในเจ้าจอมมารดาเงิน มี ๑ องค์ คือ

พระองค์เจ้าหญิงปราไพพักตร์

อนุสรณ์ที่ระลึกจังหวัดตาก

และนอกจากนี้ยังมีพระโอรส ธิดา ที่มารดาไม่ปรากฏนาม หรือสืบนามไม่ได้อีก ๑๗ องค์ คือ

๑. **สมเด็จฯ เจ้าฟ้าหญิงโกมล**

๒. **สมเด็จฯ เจ้าฟ้าหญิง บุบผา**

๓. **สมเด็จฯ เจ้าฟ้าชายสิงหรา**

๔. **สมเด็จฯ เจ้าฟ้าชายศิลา** ในรัชกาลที่ ๓ เป็นพระยาประชาชีพ ต้นสกุล ศิลานนท์

๕. **พระองค์เจ้าหญิงสุมาลี**

๖. **พระองค์เจ้าฟ้าชายธำรง**

๗. **พระองค์เจ้าชายละมั่ง** ในรัชกาลที่ ๓ เป็นพระยาสมบัติบาล

๘. **สมเด็จฯ เจ้าฟ้าชายเล็ก** (แผ่นดินไหว)

๙. **พระองค์เจ้าหญิงจามจุรี**

๑๐. **พระองค์เจ้าหญิงสังวาล**

๑๑. **พระองค์เจ้าชายคันธวงศ์**

๑๒. **พระองค์เจ้าชายเมฆิน**

๑๓. **พระองค์เจ้าชายอิสินธร**

๑๔. **พระองค์เจ้าชายบัว**

๑๕. **พระองค์เจ้าชายไม่ปรากฏนาม**

๑๖. **พระองค์เจ้าชายหนูแดง**

๑๗. **พระองค์เจ้าหญิงสุดชาตรี**

พระเจ้าหลานเธอ ๘ องค์ คือ

๑. **พระองค์เจ้านราสุริยวงศ์** ผู้ปกครองนครศรีธรรมราช ทิวงคต ปีพุทธศักราช ๒๓๑๙

๒. **พระองค์เจ้ารามลักษณ์ (บุญมี)** ต่อมามีความดีความชอบในการสงคราม จึงได้ทรงกรมเป็น กรมขุนอนุรักษ์สงคราม ถูกสำเร็จโทษ พุทธศักราช ๒๓๒๕

๓. **กรมขุนรามภูเบศร์** พระนามเดิมว่า (บุญจันทร์) เป็นเจ้าบุญจันทร์ก่อน ต่อมามีความชอบในการสงคราม จึงได้ทรงกรม ถูกสำเร็จโทษพุทธศักราช ๒๓๒๕

อบต.การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๔. **กรมขุนสุรินทร์สงคราม** (มีปรากฏในบัญชีมหาดไทย ปรากฏในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๕ หน้า ๑๑๔)

๕. **หม่อมเจ้าแสง** สิ้นชีพิตักษัย ก่อนพุทธศักราช ๒๓๒๑

๖. **หม่อมเจ้าปทุมไพจิตร** (มีชื่อปรากฏในจดหมายเหตุทรงตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราช)

๗. **หม่อมเจ้านราธิเบศ** มีชื่อในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๕

๘. **เจ้าจอมมารดาน้อย** ธิดา สมเด็จเจ้าฟ้าทัศไภย เป็นเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๔ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ยังมิได้ผนวช) มีพระโอรส ๒ พระองค์ คือ

๘.๑ พระองค์เจ้านพวงศ์ ต่อมาภายหลังได้ทรงกรม เป็นกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ ต้นราชสกุล นพวงศ์ ณ อยุธยา

๘.๒ พระองค์เจ้าสุประดิษฐ์ ต่อมาได้ทรงกรมเป็นกรมหมื่น วิษณุนาถ-นิภาธร ต้นราชสกุล สุประดิษฐ์ ณ อยุธยา

สายสกุลที่เกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์กรุงธนบุรี

สกุลสายตรงจากพระราชโอรส

๑. **สินสุข**	วงศ์สมเด็จพระมหาอุปราชเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์
๒. **อินทรโยธิน**	วงศ์สมเด็จพระมหาอุปราชเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์
๓. **พงษ์สิน**	วงศ์สมเด็จเจ้าฟ้าชายทัศพงศ์
๔. **ศิลานนท์**	วงศ์สมเด็จเจ้าฟ้าชายศิลา
๕. **รุ่งไพโรจน์**	วงศ์เจ้าฟ้าชายนเรนทรราชกุมาร
๖. **ณ นคร**	วงศ์เจ้าพระยานคร (เจ้าน้อย)
๗. **โกมารกุล ณ นคร**	วงศ์เจ้าพระยานคร (เจ้าน้อย)
๘. **จารุรงคกุล**	วงศ์เจ้าพระยานคร (เจ้าน้อย)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

และในสกุลสายตรงนี้ มีสายที่ยอมรับทีหลัง ในวงศ์เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์) ซึ่งเป็นพระราชโอรสติดครรภ์ของเจ้าจอมมารดา ยวน ธิดาของเจ้าพระยานคร (หนู) ตามที่สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงพระราชทานเจ้าจอมมารดายวน แก่เจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) ซึ่งขณะนั้น เจ้าจอมมารดายวนกำลังตั้งครรภ์อ่อน ๆ อยู่ เหตุการณ์เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับเจ้าจอมมารดาปราง ของเมืองนครศรีธรรมราชแต่เมืองนครราชสีมา ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ มิได้เป็นเมืองประเทศราช เป็นแต่หัวเมืองเอกด้านตะวันออกเฉียงเหนือ

สายสกุลที่สืบต่อจากเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์, มี ๓ สกุลหลัก คือ

๑. สกุลอินทรกำแหง มีพระยานครราชสีมา (เมฆ) พระยาไชยวิชิตสิทธิศาสตรา (ขำ) พระยาบรมราชทรงหาญ (สมบูรณ์) สายศิลวิไชย (ทองคำ) และนายทองแก้ว ซึ่งล้วนเป็นบุตรของเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์) รวมเป็นต้นสายสกุล

๒. สกุลมหาณรงค์ มีพระมหาณรงค์ (พลาย) บุตรเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์) เป็นต้นสายสกุล

๓. สกุลอินทโสพส มีพระสุริยเดช (โสพส) บุตรเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์) เป็นต้นสายสกุล

นอกจากนี้ยังเกิดมีสายสกุลอื่น ๆ ที่เป็นบุตรหลานของเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์) แตกแยกย่อยใหม่ อีก ๑๐ สาย ดังนี้

๑. สกุลนิลนานนท์ ๒. สกุลเนียมสุริยะ ๓. สกุลชูกฤศ
๔. ตระกูลอินทนุชิต ๕. สกุลคชวงศ์ ๖. สกุลศิริพร
๗. สกุลเชิญธงไชย ๘. สกุลเมนะรุจิ ๙. สกุลอธินันท์
๑๐. สกุลพรหมนารถ

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๔๘๔ ในรัชกาลปัจจุบัน บุตรหลานของผู้สืบสกุลของเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์) รวม ๖ สกุล ได้แก่ สกุลอินทโสพส สกุลเมนะรุจิ สกุลอธินนท์ สกุลพรหมนารถ และสกุลอินทรกำแหง ได้ขอพระราชทานสร้อยต่อท้ายนามสกุลร่วมกันว่า “ ณ ราชสีมา”

สกุลที่สืบตรงมาทางสายหญิง

๑. อิศรเสนา ณ อยุธยา สายพระองค์เจ้าสำลีวรรณ พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ

๒. ธรรมสโรช สายเจ้าฟ้าหญิงปัญจปาปี พระธิดาในสมเด็จ พระเจ้าตากสินฯ

๓. นพวงศ์ ณ อยุธยา สายเจ้าจอมมารดาน้อย ธิดาสมเด็จเจ้าฟ้าชายทัศไภย

๔. สุประดิษฐ์ ณ อยุธยา สายเจ้าจอมมารดาน้อย ธิดาสมเด็จเจ้าฟ้าชายทัศไภย

๕. ศรีธวัช ณ อยุธยา

๖. วัฒนวงศ์ ณ อยุธยา

๗. รัตนโกศ

๘. ภาณุมาศ ณ อยุธยา

๙. กาญจนวิชัย ณ อยุธยา

สกุลที่เกี่ยวพันทางสายหญิง

๑. อิศรางกูร ณ อยุธยา

๒. ปาลกวงศ์ ณ อยุธยา

๓. เสนีวงศ์ ณ อยุธยา

๔. กุญชร ณ อยุธยา

๕. ชุมสาย ณ อยุธยา

๖. ลดาวัลย์ ณ อยุธยา

๗. สุริยกุล ณ อยุธยา

๘. แสงชูโต

๙. รัตนภาณุ

๑๐. วิภาตะศิลปิน

๑๑. ศรีเพ็ญ

๑๒. ศรียาภัย

๑๓. เทพหัสดิน ณ อยุธยา

๑๔. บุญนาค

๑๕. บุรานนท์

๑๖. สุวงศ์

๑๗. ลักษณสุต

๑๘. สุขกสิกร

๑๙. บุรณศิริ

๒๐. แดงสว่าง

๒๑. กมลาศน์ ณ อยุธยา

๒๒. แสงต่าย

๒๓. มิตรกุล

๒๔. จุลดิลก

๒๕. สายะศิลป์

๒๖. พนมวัน ณ อยุธยา

อำนาจการบริหารส่วนจังหวัดตาก

การสืบพระราชวงศ์กรุงธนบุรี อันเป็นเกียรติยศสูงยิ่งในสายตรงตามที่ได้กล่าวนำไปในเบื้องต้น มีหลักฐานยืนยัน และรายละเอียดแจ้งอยู่ในหนังสือ ลำดับสกุลเก่า ภาคที่ ๔ ซึ่งกรมศิลปากร อนุญาตให้พิมพ์ครั้งหลังที่สุด คือ ที่ท่านเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์พิมพ์เป็นที่ระลึก ในงนพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงวรพงศ์พิพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์อรุณ นพวงศ์) เมื่อเดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒ กล่าวแต่สกุลเฉพาะสายตรง ตามที่สืบได้ความแล้ว รวม ๖ สาย คือ

๑. **สกุลอินทรโยธินและสกุลสินสุข** สายรัชทายาท สืบตรงจากสมเด็จพระมหาอุปราชเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ องค์รัชทายาท ในสมัยกรุงธนบุรี

๒. **สกุลพงษ์สิน** สายสมเด็จเจ้าฟ้าชายทัศพงษ์

๓. **สกุลศิลานนท์** สายสมเด็จเจ้าฟ้าชายศิลา

๔. **สกุลรุ่งไพโรจน์** และ**สกุลธรรมสโรช** สายสมเด็จเจ้าฟ้าชายนเรนทร ราชกุมาร

๕. **สกุล ณ นคร สกุลโกมารกุล ณ นคร และสกุล จาตุรงคกุล** สายเจ้าพระยา นคร (เจ้าน้อย)

๖. **สกุลอินทรกำแหง สกุลอินทโสพส และสกุลมหาณรงค์** สายเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอิน)

และบรรดาเหล่าท่านผู้สืบสายเลือดผู้กู้ชาติ ในสกุลเชื้อสายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังกล่าวมานี้ ก็ได้มีผู้กระทำประโยชน์ต่อประเทศชาติ ตามโอกาสที่จะอำนวยให้นานาประการ ทั่วทุกช่วงชั้นบุรุษเป็นลำดับมา ดังนี้

๑. สายเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ องค์รัชทายาท คือ

๑.๑ เจ้าทองอิน แม่ทัพสำคัญ

๑.๒ เจ้าพระยายมราช (ทองสุก สินสุข)

๑.๓ พระยาพิชัยสงคราม (นก สินสุข)

๑.๔ พ.อ. พระยาเวหาสยาน (หลง สินสุข) **นายพลเอก เจ้าพระยา** พิชเยนทรโยธิน (อุ่น อินทรโยธิน) ในคณะผู้สำเร็จราชการสมัยนั้น

๒. สายสมเด็จเจ้าฟ้าชายทัศพงษ์ คือ

๒.๑ พระนรินทร์ (ราช พงษ์สิน)

๒.๒ ร.ท. สอน พงษ์สิน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๒.๓ ร.อ. ถม พงษ์สิน

๒.๔ พ.ท. พระเริงฤทธิสงคราม (ช่วง พงษ์สิน)

๓. สายสมเด็จเจ้าฟ้าชายศิลา คือ

๓.๑ หลวงราชนารักษ์ (อิ่ม ศิลานนท์)

๓.๒ พลตรีพระยาสุรนาถเสนี (เถิ่ง ศิลานนท์)

๓.๓ ร.อ. ขุนศิลานนท์เสนีย์ (ถุง ศิลานนท์)

๔. สายสมเด็จเจ้าฟ้าชายนเรนทรราชกุมาร คือ

๔.๑ พระยาอุทัยธรรม์ (นุด รุ่งไพโรจน์)

๔.๒ พระยาจิรายุมนตรี (รุ่ง รุ่งไพโรจน์)

๔.๓ พลตรี พระยาวิบูลอายุรเวท (เสข ธรรมสโรช)

๕. สายเจ้าพระยานคร (เจ้าน้อย) คือ

๕.๑ เจ้าพระยามหาศิริธรรม (น้อยใหญ่ โกมารกุล ณ นคร)

๕.๒ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อยกลาง ณ นคร)

๕.๓ เจ้าพระยาเสน่หามนตรี (น้อยเอียด จาตุรงคกุล)

๕.๔ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนูพร้อม ณ นคร)

๕.๕ นายพลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต (แย้ม ณ นคร)
เสนาบดีกระทรวงกลาโหม สมัยรัชกาลที่ ๖

๕.๖ เจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร)
เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ สมัยรัชกาลที่ ๖

๕.๗ พระยาโกมารกุลมนตรี (ชื่น โกมารกุล ณ นคร)
เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ สมัยรัชกาลที่ ๗ และเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการ

๖. สายเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอิน) คือ

๖.๑ พระยากำแหงสงคราม (เมฆ)

๖.๒ พระยากำแหงสงคราม (ขำ)

อนุสรณ์ศูนย์วิทยาศาสตร์ จังหวัดตาก

๖.๓ **พระยากำแหงสงคราม** (จันทร์) เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาต่อกันมา ทั้ง ๓ คน

๖.๔ **พระยากำธรพายัพทิศ** (ดิศ อินทโสพส) ข้าหลวงประจำจังหวัด

๖.๕ **ร.อ. หลวงรามฤทธิรงค์** (เขียว มหาณรงค์)

๖.๖ **ร.อ. ผัน อินทรกำแหง**

รายนามผู้สืบสกุลกู้ชาติไทยที่นำมาแสดงนี้ พอเป็นตัวอย่างเท่านั้นว่ายังมีสายสกุลที่สืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อประกอบความรู้ตามที่เห็นสมควร

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทสรุป

กฤดาภินิหาร บุญญาธิการ
สิ่งอัศจรรย์ หรือปาฏิหาริย์ ที่เกิดขึ้น
รวมทั้งข้อมูลและเหตุการณ์สำคัญ
ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทสรุป

“กฤดาภินิหาร บุญญาธิการ สิ่งอัศจรรย์ หรือ ปาฏิหาริย์” รวมทั้งข้อมูลและเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

“ความเชื่อ” ตามหลักของศาสนา และลัทธิต่าง ๆ จะมีความเชื่อว่า บุคคลที่จะได้เป็นพระมหากษัตริย์ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ปกครองประเทศชาติบ้านเมือง จะต้องเป็นผู้มีบุญญาธิการ จุติจากสวรรค์มาอุบัติขึ้นในมนุษย์โลก

พราหมณ์และฮินดู เชื่อว่า บุคคลที่เกิดในวรรณะกษัตริย์ จึงจะได้เป็นกษัตริย์

พุทธศาสนา เชื่อว่า บุคคลผู้เกิดมาดี กระทำดี จะได้สู่สิ่งที่ดี

หลักสากลของชีวิต เชื่อว่า บุคคลที่มีร่างกายแข็งแรง มีความรู้ดี มีหลักธรรมเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยว มีความกล้าหาญ กล้าตัดสินใจ จะได้รับการยอมรับให้เป็นหัวหน้าหรือผู้นำของตน

จึงวิเคราะห์ตามเหตุผล ที่แสดงถึงบุญญา กฤดาภินิหาร สิ่งอัศจรรย์ หรือปาฏิหาริย์ และเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังนี้

๑. “พระราชาฤกษ์” วันพระราชสมภพ วันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีขาล ฉอศก จุลศักราช ๑๐๙๖ ตรงกับ ๑๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๒๗๗ เวลา ๑๑.๐๐ น. พระบรมราชลัคนาสถิตย์ ราศีกรกฎ เสวยฤกษ์ที่ ๘ ประกอบด้วย พระราชาฤกษ์

(หมายเหตุ) จากหนังสือเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสิน เล่มที่ ๑ หน้า ๔๐ ของประยูร พิศนาคะ ที่ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินสมภพวันอังคาร เดือน ๗ นั้น แต่ข้อความในหนังสือเล่มที่ ๒ หน้า ๔๓๖ กล่าวว่า “วันสำคัญต่าง ๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน โดยพระยาบริรักษ์เวชการได้คำนวณเทียบกับสุริยคติ วันพระราชสมภพสมเด็จพระเจ้าตากสินตรงตามที่กล่าวไว้ในข้อ ๑ ทุกประการ”

๒. ก่อนที่จะจุติ ถือกำเนิดสามัญชน พระชนก (บิดา) ได้ฝันไปก่อนที่พระชนนี (มารดา) จะตั้งครรภ์ว่า มีเทพยดาโพธิสัตว์มาปรากฏต่อหน้า ประทับยืนอยู่บนดอกบัว ส่งดาบและลูกประคำสำหรับสวดมนต์ให้ ได้รับไว้ด้วยความยินดีเป็นอย่างยิ่ง เมื่อตกใจตื่นก็ได้เล่า

อบจ.ตาก สำนักงานบริหารการคลัง

ความฝันนั้นให้ภรรยาฟัง พร้อมกับทำนายว่า จะได้บุตรชายที่เป็นนักรบมาช่วยชาติบ้านเมืองในยามยุคเข็ญ และเมื่อสำเร็จกิจแล้ว จะบวชเป็นสมณะในบวรพุทธศาสนา รักษาศีลในบั้นปลายของชีวิต ซึ่งต่อมาภรรยาก็ตั้งครรภ์ และให้กำเนิดบุตรชายดังที่ทำนายไว้ (อ้างอิงจากหนังสือโลกทิพย์ วังวนชีวิต พระผู้กอบกู้พุทธสยามประเทศครั้งที่ ๒ ของบัญชา ยังพกุล บัญช์ บงกช)

๓. เหตุการณ์เมื่อถือกำเนิด เมื่อถือกำเนิดนั้น อสุนีบาต ตกลงมาฟาดที่เสาเรือนบ้านขุนพัฒน์ (บิดา) แต่หามีผู้ใดเป็นอันตรายไม่ เมื่อสิ้นเสียงอสุนีบาต (ฟ้าผ่า) ก็ปรากฏเสียงทารกร้องขึ้น นั่นคือเป็นนิมิตสำคัญที่ทรงพระราชสมภพ

๔. พุทธลักษณะมหาบุรุษ พุทธลักษณะ หรือกำเนิดของมหาบุรุษ ทารกที่ถือกำเนิดมามีลักษณะรูปพรรณสัณฐานงดงาม กายมีขนาดสี่เหลี่ยมจัตุรัส คือ ๑. เมื่อวัดจากสะดือถึงเท้าและวัดจากสะดือถึงเชิงผมที่หน้าผากมีความยาวเท่ากัน ๒. เมื่อวัดจากปลายนิ้วด้านมือซ้ายถึงปลายนิ้วมือขวา เมื่อเหยียดทั้งสองข้าง จะยาวเท่ากันกับความยาวตั้งแต่ปลายเท้าถึงเชิงผมที่หน้าผาก อันเป็นลักษณะที่ประชาชนจีนไทยโบราณเชื่อว่าเป็นลักษณะกำเนิดของ มหาบุรุษ (เชื่อกันว่าเป็นพระโพธิสัตว์จุติมาอุบัติ)

๕. เหตุการณ์สำคัญที่ผันแปรชีวิต เมื่ออายุได้ ๓ วัน ตรงกับวันอังคาร มีงูใหญ่มาขดตัวอยู่รอบกระด้งที่ทารกนอน สร้างความตกใจให้แก่ผู้พบเห็น แต่ทารกหาเป็นอันตรายไม่ บิดามารดาตกใจ เกรงทารกนั้นจะเป็นอันตราย จึงยกให้เป็นบุตรบุญธรรมเจ้าพระยาจักรี

๖. เหตุการณ์ระทึกใจในชีวิต เมื่อเป็นลูกศิษย์พระอาจารย์ทองดี วัดโกษาวาสน์ (วัดคลัง) ประพฤติผิดกฎระเบียบของวัด โดยชวนศิษย์วัดเล่นการพนัน พระอาจารย์ทำโทษจับมัดกับบันไดท่าน้ำวัดตั้งแต่เช้าจนเย็น ด้วยความลืมเพราะติดภารกิจของสงฆ์ ตกตอนเย็นน้ำขึ้นท่วมบันได แต่บันไดหลุดลอยพาตัวเด็กชายลอยไปด้วย จึงไม่จมน้ำ และไม่เป็นอันตราย

๗. พื้นฐานของการเป็นมหาบุรุษ จากบุตรชายนายอากรบ่อนเบี้ยที่มีเชื้อจีน และเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรี ที่สมุหนายก จนได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กรับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน ถือว่าเป็นผู้มีบุญอย่างสูง เพราะได้มีโอกาสศึกษาระเบียบราชประเพณีที่ถูกต้อง อันเป็นพื้นฐานสำหรับการปกครองบ้านเมือง

๘. "การศึกษาปฏิบัติธรรมในบวรพุทธศาสนา" เมื่อรับราชการจนถึงอายุ ๒๐ ปี ได้ลาบวช โดยได้บวชเป็นภิกษุอยู่ที่วัดโกษาวาสน์ เป็นเวลา ๓ พรรษา ระหว่างพุทธศักราช

๒๒๘๘ ถึงพุทธศักราช ๒๓๐๐ ถือว่าได้ศึกษาหาความรู้ในทางธรรมอย่างถ่องแท้ ชัดเจนจนถึงขั้นนำมาใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐาน ในช่วงบั้นปลายของพระชนม์ชีพ

๙. คำทำนายของซินแส ระหว่างที่บวชเป็นพระภิกษุ มีซินแส (หมอดู) ทำนายลักษณะพระสินกับพระทองด้วง (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑) ว่า จะได้เสวยราชย์สมบัติเป็นกษัตริย์ครองแผ่นดินทั้ง ๒ องค์

๑๐. จุดเริ่มต้นของชีวิตราชการ เมื่อลาสิกขาบท กลับเข้าถวายตัวรับราชการในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พุทธศักราช ๒๓๐๐ ได้ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่สนองพระคุณ จนได้รับโปรดเกล้าฯ พระราชทานตำแหน่งและบรรดาศักดิ์ ให้เป็นหลวงศักดินายเวรมหาดเล็กรับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งถือว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญและได้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการเร็วมาก เพราะมีอายุเพียง ๒๔ ปี

๑๑. "เป็นข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณ" มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้หลวงศักดินายเวรเป็นข้าหลวงเชิญตราพระราชสีห์ (ตราสำหรับกรมวังไปชำระคดีต่างพระเนตรพระกรรณในฝ่ายกรมเวียงที่หัวเมืองฝ่ายเหนือ) พุทธศักราช ๒๓๐๑ ปฏิบัติงานประสบความสำเร็จได้รับความดีความชอบ

๑๒. "โปรดเกล้าฯ ให้เป็นยกกระบัตรเมืองตาก" จากผลงานที่ปฏิบัติ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งยกกระบัตร (อัยการ) เมืองตาก ช่วยราชการเจ้าเมืองตาก พุทธศักราช ๒๓๐๒ อายุ ๒๖ ปี

๑๓. "จุดเริ่มต้นที่สำคัญของมหาวีรบุรุษ" มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองตาก นามพระยาตาก แทนเจ้าเมืองตากคนเดิมที่ถึงแก่อนิจกรรม ปีพุทธศักราช ๒๓๐๓ อายุ ๒๗ ปี

๑๔. "การเสี่ยงสัตยาธิษฐาน เพื่อชาติบ้านเมือง" ในกาลสมัยเมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตาก วันหนึ่งพระยาตากได้ไปบำเพ็ญทานการกุศลที่วัดดอยเขาแก้ว บ้านแม่ท้อ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ตำหนักบ้านป่ามะม่วงนั้น พระยาตากได้ตั้งสัตยาธิษฐานว่า "ถ้าบารมีของข้าพเจ้าจะได้ถึงแก่บรมสุข ในการแก้ไขปัญหาให้แก่แผ่นดินแล้ว ข้าพเจ้าจะใช้ไม้ที่เคาะระฆังนี้ขว้างออกไป ขอให้ไม้นี้ถูกจำเพาะท่ามกลางเท้าถ้วยแก้ว ที่ทอดยื่นออกมานั้นหลุดออกจากกัน แต่ตัวถ้วยแก้ว ขออย่าให้เป็นอันตราย ข้าพเจ้าจะนำถ้วยแก้วนั้นมาประดับเจดีย์เพื่อบรรจุพระสารีริกธาตุ ถ้าบารมีของข้าพเจ้าไม่ถึงบรมสุข ก็ขออย่าให้ไม้นี้ไปถูกถ้วยแก้วนั้นเลย" ครั้น

เมื่อได้ตั้งสัตยาธิษฐานแล้วขว้างไม้เคาะระฆังออกไปห่างประมาณ ๑๐ ศอก ปรากฏว่าไม้นั้นไปถูกจำเพาะตรงท่ามกลางเท้าถ้วยแก้ว หักออกเป็นสองส่วนสมดังที่ตั้งสัตยาธิษฐานไว้ แต่ตัวถ้วยแก้วนั้นไม่เป็นอันตราย เป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง พระสงฆ์และผู้ร่วมงานอยู่ ณ ที่นั้น ต่างสรรเสริญในบุญบารมี และพระยาตากก็ได้นำถ้วยแก้วนั้น ไปบรรจุพระสารีริกธาตุ ประดับไว้บนยอดเจดีย์ ณ วัดกลางสวนดอกไม้ ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ นั้นเอง

๑๕. ความก้าวหน้าทางราชการอย่างพิสดาร เมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตากอยู่ประมาณ ๕ ปี ๖ เดือน พระยาวชิรปราการเจ้าเมืองกำแพงเพชรถึงแก่อนิจกรรม จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาตาก เลื่อนไปดำรงตำแหน่งพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชรแทนเจ้าเมืองคนเดิม แต่ยังไม่ทันได้เดินทางไปรับตำแหน่งเจ้าเมืองกำแพงเพชร ได้ถูกเรียกตัวให้เข้ามาช่วยบัญชาการป้องกันกรุงศรีอยุธยาเสียก่อน เพราะขณะนั้นมีข่าวศึกพม่าโดยพระเจ้าอลองพญา (มางลอง) ได้เตรียมกรีฑาทัพที่จะยกมาตี กรุงศรีอยุธยาเพราะทราบว่ากรุงศรีอยุธยาได้มีการผลัดเปลี่ยนผู้ปกครองแผ่นดิน

หมายเหตุ

(๑) เลื่อนเป็นพระยาวชิรปราการ ประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๐๙ และได้เข้ามาช่วยเตรียมการรบในกรุงศรีอยุธยา ปลายปี ๒๓๐๙

(๒) เมืองตากเป็นเมืองหน้าด่าน หัวเมืองชั้นจัตวา พระยาตากได้เลื่อนเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นหัวเมืองชั้นโท ที่มีหน้าที่ดูแลหัวเมืองภาคเหนือ จึงนับว่าได้รับพระมหากรุณาธิคุณ เนื่องด้วยความรู้ความสามารถของพระยาตากอย่างแท้จริง

(๓) จากการวิเคราะห์เหตุการณ์ เมื่อกระทำสัตยาธิษฐาน คำกล่าวที่ว่า “ถ้าบารมีของข้าพเจ้าจะถึงบรมสุขได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว” คำว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ไม่น่าจะใช่ เพราะระยะเวลาตั้งแต่ช่วงเวลานั้นจนถึงสงครามกรุงศรีอยุธยา เป็นเวลา ๔-๕ ปี เหตุการณ์บ้านเมืองยังอยู่ในความสงบและจากอุปนิสัย ของพระยาตาก ไม่ได้มีความมักใหญ่ใฝ่สูง จะมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นล้นพ้นตลอดมา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๑๖. บัญชาการรบในกรุงศรีอยุธยา ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ บ้านเมืองอยู่ในสภาพอ่อนแอทั้งกำลังคนและกำลังอาวุธ เมื่อกระสุนดินดำขาดแคลน จึงมีรับสั่งห้ามไม่ให้ยิงปืนใหญ่ หากผู้ใดจะยิง ต้องขออนุญาตจากคณะลูกขุนเสียก่อน พระยาตากได้รับคำสั่งให้มีหน้าที่รักษากำแพงวังทางด้านวัดแก้ว พม่ายกกำลังพลเข้ามาเห็นเหลือกำลัง จึงสั่งให้ยิงปืนใหญ่โดยไม่ได้ขออนุญาต ถูกพระเจ้าอยู่หัว กริ้วเกือบจะถูกประหารชีวิต แต่เนื่องจากได้ประกอบคุณงามความดีเอาไว้มาก จึงเพียงคาดโทษด้วยการภาคทัณฑ์

๑๗. "ตัดสินใจตีฝ่าวงล้อมของข้าศึก" เมื่อเห็นว่า จะรักษาพระนครศรีอยุธยาไว้ไม่ได้เป็นแน่แท้ พระยาตากจึงชุมนุมพลที่วัดพิชัยสงครามโดยรวบรวมสมัครพรรคพวก ทหารไทย จีน ๕๐๐ คน ตีฝ่าวงล้อมออกจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อวันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีจอ จุลศักราช ๑๑๒๘ ตรงกับวันที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช๒๓๑๐

๑๘. "เหตุการณ์สำคัญที่บ้านโพธิ์สังหาร" เมื่อพระยาตากตัดสินใจตีฝ่าวงล้อมออกจากกรุงศรีอยุธยามุ่งสู่ทางทิศตะวันออก มีเหล่าทหารข้าศึกตามตีมาอย่างกระชั้น พม่าได้ตั้งค่ายหัวพระยาวชิรปราการไว้ที่ทองคำจำนวน ๑๐๐ ตำลึง เมื่อกองทหารของพระยาตาก ได้เดินทางถึงบ้านโพธิ์สังหาร (ปัจจุบันอยู่ในอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) ก็ได้ให้ทหารพักเอาแรง ได้มีกองทหารพม่า ที่ไล่ตามกองทัพพระยาตากมา ได้จู่โจมเข้าตีโดยไม่รู้ตัว ขณะที่ตกตะลึงอยู่นั้น มีหญิงนิรนาม ๒ คน นุ่งโจงกระเบนห่มผ้าตะเบ็งมาน ถือดาบ ๒ มือ ออกมาไล่ฟันพม่าจนแตกกระจาย ทำให้ทัพพระยาตากมีเวลา ตั้งหลักทันตีฝ่าวงล้อมหลุดออกมาได้ แต่พม่าก็ได้ไล่ฟันหญิงนิรนามทั้ง ๒ คน เสียจนละเอียดพร้อมทั้งเผาโบสถ์และวัดโพธิ์สังหารเสียสิ้น ต่อมาเมื่อได้ขึ้นครองราชย์ ณ กรุงธนบุรีแล้ว ได้เสด็จมาบูรณะวัดแห่งนี้ และเปลี่ยนชื่อบ้านใหม่เรียกว่า "บ้านโพธิ์สาวหาญ"

๑๙. "วีรกรรมสำคัญครั้งแรกที่บ้านพรานนก" เมื่อพระยาตาก ตีฝ่าวงล้อมออกจากบ้านโพธิ์สาวหาญได้แล้ว ก็เดินทางมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่ง "นายบ้าน" มีอาชีพเป็นพราน "ชื่อนก" มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น คือ ขณะที่พรานนกออกตระเวนหาล่าสัตว์ตามอาชีพของตน ก็ได้ออกสอดแนมจนทราบข่าวกองทัพพม่าที่กำลังยกมา จึงนำความมาบอกให้พระยาตาก เมื่อพระยาตากได้รู้ตัวเสียก่อนจึงคิดกลอุบายเข้าโจมตีกองทัพพม่า แตกกระจาย เป็นวีรกรรมครั้งแรก ตั้งแต่ตีฝ่าวงล้อมออกมาจากกรุงศรีอยุธยา ที่ทัพไทยรบชนะพม่า ต่อมาจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านพรานนก"

๒๐. "การรบพม่าที่บ้านปากน้ำโจ้โล้" เมื่อออกเดินทางจากบ้านพรานนก เพื่อไปตั้งทัพรวบรวมไพร่พลที่หัวเมืองฝากตะวันออก กองทัพของทหารพม่าก็ยังติดตามตีกองทัพของพระยาตากตลอดทาง แต่ก็ถูกกองทัพพระยาตากตีแตกกลับไปทุกครั้ง เมื่อกองทัพเรือเข้าสกัดตีกองทัพพระยาตาก แต่กองทัพพระยาตากรู้ตัวเสียก่อน จึงวางแผนซ้อนกล ด้วยการขุดสนามเพลาะเป็นที่กำบังดักซุ่มยิงกองทหารพม่าตายลงจำนวนมากและแตกหนีไป และเพื่อเป็นอนุสรณ์ในการได้ชัยชนะครั้งนี้ เมื่อทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองกรุงธนบุรี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สร้างพระสถูปเจดีย์ ขึ้นที่ปากน้ำโจ้โล้ แต่พระสถูปเจดีย์ได้ถูกน้ำซัดพังลงเมื่อ ปีพุทธศักราช ๒๔๘๑ ต่อมาได้มีการก่อสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้นมาใหม่ เสร็จเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ยังเป็นอนุสรณ์อยู่ถึงทุกวันนี้

๒๑. "การยึดเมืองระยองเป็นฐานทัพ" เมื่อพระยาตากตีทัพพม่าที่บ้านโจ้โล้แตกได้รวบรวมกำลังคน อาวุธยุทโธปกรณ์ได้จำนวนมาก ก็นำทัพเดินทางสู่เมืองระยอง ณ ที่เมืองระยอง พระระยอง (บุญเมือง) เจ้าเมืองระยองเห็นทีสู้ไม่ได้ จึงยอมเข้าเป็นพวกด้วย แต่คณะกรรมการเมืองไม่ยอม กล่าวหาว่าพระยาตากเป็นขบถต่อกรุงศรีอยุธยา และเตรียมกำลังที่จะเข้าปล้นค่ายของพระยาตาก ซึ่งตั้งอยู่ ณ บริเวณวัดลุ่ม นอกเมืองระยอง แต่พระยาตากรู้ตัวเสียก่อนสั่งให้เตรียมรับการโจมตี พอตกกลางคืนสั่งให้ดับไฟในค่ายซุ่มคอยทีอยู่ เมื่อทหารของกรมการเมืองระยองเข้ามาในระยะของวิถีกระสุนปืน ก็สั่งให้ยิงกราดออกไปถูกทหารของเมืองระยองล้มตายลงจำนวนมาก พระยาตากจึงสั่งให้ทหารไล่ตะลุยเข้ายึดเมืองระยองได้ในคืนนั้นเอง ส่วนขุนรามกับพวกนายซ่องต่าง ๆ ที่ร่วมกันคิดเข้าปล้นได้หนีไปพึ่งบารมีเจ้าเมืองจันทบุรีบริเวณ ณ วัดลุ่มซึ่งเคยเป็นที่ตั้งค่ายของพระยาตากแห่งนี้ จึงเป็นอนุสรณ์สถานสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของเมืองระยองมาจนตราบทุกวันนี้

๒๒. การขยายอำนาจสู่เมืองชลบุรี หลังจากที่เข้าเมืองระยองได้แล้ว พระยาตากจึงปรึกษาแม่ทัพนายกองว่า เมืองชลบุรีซึ่งนายทองอยู่ นกเล็ก เป็นนายบ้าน มีกำลังพลส่วนหนึ่งที่ควรรวบรวมเข้าเป็นพรรคพวกด้วย เมื่อปรึกษากันแล้ว จึงสั่งยกทัพจากเมืองระยองมุ่งเข้าสู่เมืองชลบุรี และได้สั่งทหารที่มีความคุ้นเคยกับนายทองอยู่ นกเล็ก ไปเจรจาความ จนนายทองอยู่ นกเล็ก ตกลงยอมเป็นพรรคพวกด้วย จึงแต่งตั้งให้นายทองอยู่ นกเล็ก เป็นพระอนุรัฐบุรี เจ้าเมืองชลบุรี อยู่ดูแลเมืองต่อไป เสร็จแล้ว "เจ้าตาก" จึงยกทัพกลับเมือง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ระยองตามเดิม (ในระหว่างนี้ กรุงศรีอยุธยา ยังไม่เสียแก่พม่า ทหารจึงยังไม่กล้าเรียกพระยาตากเป็นพระเจ้าตาก คงเรียก “เจ้าตาก” เท่านั้น)

๒๓. การตีเมืองจันทบุรี ขณะที่อยู่ ณ เมืองระยอง เจ้าตากได้พยายามหาวิธีเจรจาเพื่อชักชวนให้พระยาจันทบุรีเป็นพวก เพื่อที่จะช่วยกันกอบกู้เอกราชให้แก่บ้านเมือง แต่พระยาจันทบุรีถือว่า ตัวเองมีพรรคพวกมาก ประกอบกับได้ตัวขุนรามหมื่นซ่อง ซึ่งหนีออกมาจากเมืองระยองมาอยู่ด้วย และเชื่อมั่นในเมืองจันทบุรีที่มีป้อมปราการเข้มแข็งอยู่แล้ว จึงไม่ยอมตัดสินใจเป็นพวกง่าย ๆ โดยเฉพาะมีเหตุผลที่ว่าขณะนั้นกรุงศรีอยุธยายังไม่เสียแก่ศัตรู เจ้าตากจึงตัดสินใจยกทัพจากเมืองระยอง มาตั้ง ณ บริเวณวัดพลับ ตำบลบางกะจะ เมืองจันทบุรี ประชุมพลก่อนที่จะยกทัพเข้าตีเมืองจันทบุรี อันเป็นวีรกรรมที่จารึกอยู่ในใจคนไทยตลอดมาจนถึงปัจจุบัน คือความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวของเจ้าตากในการนำทัพเข้าตีเมืองจันทบุรีดังนี้

๒๓.๑ การสั่งให้ทุบหม้อข้าว หม้อแกง ก่อนยกทัพเข้าตี เมื่อวันเสาร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๗ ปีกุน นพศก จุลศักราช ๑๑๒๙ ตรงกับวันที่ ๑๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ อันเป็นการปลุกขวัญ และสั่งการที่เด็ดขาด เพื่อให้ทหารมีจิตใจเข้มแข็งในการที่จะเอาชนะฝ่ายตรงข้ามเพื่อความอยู่รอดของชีวิตและปากท้อง

๒๓.๒ การที่มีจิตใจเด็ดเดี่ยว ขณะไสช้าง “พังคีรีบัญชร” เข้าชนประตูเมืองจันทบุรี ถึงแม้ท้ายช้างจะกระทำการด้วยความเป็นห่วงก็ไม่ยอม ตัดสินใจกระทำการจนสำเร็จ เมื่อวันอาทิตย์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีกุน นพศก จุลศักราช ๑๑๒๙ ตรงกับวันที่ ๑๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ เป็นที่ยอมรับของเหล่าทหาร

๒๔. การรวบรวมกำลังพลจากเมืองตราด เมื่อเจ้าตากเข้าเมืองจันทบุรีได้แล้ว จึงคิดชวนให้พวกกรรมการเมืองตราดเข้าเป็นพวก ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือด้วยเป็นอย่างดี แต่มีพวกจีนนายเรือสำเภาที่นำสินค้ามาขายที่เมืองนี้ไม่ยอมเข้าด้วย จึงต้องใช้กำลังเข้าตียึดเรือสำเภาจนได้ทั้งอาวุธประจำเรือ และสินค้ามากมายนำมาบำรุงกองทัพ นับว่าเจ้าตากตีได้หัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออกไว้ทั้งหมด เสร็จแล้วจึงยกทัพกลับมาตั้งจัดเตรียมยกทัพเรือให้เข้มแข็งในเมืองจันทบุรี

๒๕. ยกกองทัพเข้าตีค่ายพม่าที่เมืองธนบุรี เมื่อเจ้าตากเตรียมทัพโดยให้ต่อเรือรบที่เมืองจันทบุรีจนทุกสิ่งทุกอย่างพร้อมสรรพ จนถึงสิ้นฤดูมรสุม ณ เดือน ๑๑ นพศก จุลศักราช ๑๑๒๙ ตรงกับวันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ เจ้าตากก็สั่งให้เคลื่อนทัพเรือจาก

เมืองจันทบุรี มุ่งสู่ปากอ่าวแหลมสิงห์ ลัดเข้าอ่าวระยองถึงเมืองชลบุรี แวะเข้าชำระความพระยาอนุรัฐบุรี เจ้าเมืองชลบุรี ที่กระทำตัวเป็นโจรปล้นสะดมเรือพาณิชย์ ได้ความจริง จึงให้ประหารชีวิตเสียเสร็จแล้วยกทัพเข้าถึงปากอ่าวแม่น้ำเจ้าพระยา ยกเข้าตีค่ายพม่าที่ให้นายทองอินทร์ คนไทยขายชาติอยู่ดูแลจนตาย จับนายทองอินทร์ได้ให้ประหารชีวิต เอาหัวเสียบประจาน ตีค่ายเมืองธนบุรีได้ในเดือน ๑๒ พุทธศักราช ๒๓๑๐ นั้นเอง

๒๖. "ยกทัพตีค่ายโพธิ์สามต้นที่กรุงศรีอยุธยา ประกาศอิสรภาพ" ที่บ้านโพธิ์สามต้นค่ายใหญ่ของพม่า ที่มอบให้สุกี้เป็นแม่ทัพโดยมีมองย่าเป็นรอง คุมคนไทยรวบรวมทรัพย์สินส่งไปยังเมืองพม่า เจ้าตากใช้กลอุบายในการยกทัพเข้าตีค่ายนี้ โดยแบ่งกำลังเข้าโจมตีค่ายฝั่งตะวันออกจนแตก แล้วจึงยกเข้าตีค่ายฝั่งตะวันตก รบกันตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยง จึงตีค่ายพม่าแตก ทหารของเจ้าตากเข้าค่ายพม่าได้ สุกี้พระนายกองตายในที่รบ

การตีค่ายโพธิ์สามต้น ซึ่งเป็นค่ายใหญ่ของพม่า ที่เฝ้าครอบครองกรุงศรีอยุธยาได้นี้ ถือว่าเจ้าตากได้กอบกู้เอกราชของชาติ กลับคืนมาได้แล้ว ภายในปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ ซึ่งนับว่าไทยสูญเสียเอกราชครั้งนี้ เพียง ๗ เดือนเท่านั้น

๒๗. "เกิดนิมิตสำคัญเปลี่ยนผันการตั้งพระนคร" หลังจากที่เจ้าตากตีค่ายโพธิ์สามต้นแตก ก็จัดการบ้านเมืองให้กลับสู่สภาพความเรียบร้อย และจัดการขุดพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์ขึ้นมาจัดการถวายพระเพลิงเป็นที่เรียบร้อยอย่างสมพระเกียรติแล้ว จึงคิดที่จะปฏิสังขรณ์พระนครศรีอยุธยา เป็นราชธานีดังเดิม แต่เมื่อขึ้นช้างตรวจดูราชธานีแล้ว เห็นประสาทราชวัง วัดวาอารามเคหะบ้านเรือน ถูกข้าศึกเผาผลาญแหลกลาญย่อยยับ เสียหายเกินที่จะปรับปรุงซ่อมแซมก็บังเกิดสังเวชใจ และในค่ำคืนนั้น เจ้าตากได้เข้าพักแรมที่พระที่นั่งทรงปืน แล้วฝันว่า พระเจ้าแผ่นดินในสมัยก่อนมาขับไล่ไม่ให้อยู่ ครั้นตื่นนอนจึงเล่าความฝันให้เหล่าทหารและบรรดาผู้ใกล้ชิดฟัง แล้วจึงประกาศว่า "เดิมเราคิดจะปฏิสังขรณ์พระนครให้คืนดีดังเก่า แต่เมื่อเจ้าของเดิมท่านยังหวงแหนอยู่ฉะนี้ เราชวนกันไปสร้างเมืองธนบุรีอยู่เถิด"

วิเคราะห์จากความฝัน อาจเป็นจิตวิทยา และกุศโลบายของเจ้าตาก ที่ต้องการจะเปลี่ยนราชธานีใหม่ ด้วยเหตุผลหลายประการดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวิจารณ์ไว้ในหนังสือไทยรบพม่า ความว่า

๑. แม้กรุงศรีอยุธยาจะเป็นที่มีชัยภูมิดี มีลำน้ำล้อมรอบ มีป้อมปราการมั่นคง แต่รี้พลของเจ้าตากมีจำนวนน้อย ไม่พอที่จะป้องกันได้

๒. ขณะนั้นชุมนุมเจ้าตากมีศัตรูมาก ทั้งฝ่ายพม่า และคนไทยชุมนุมต่าง ๆ ที่รู้พื้นที่ทิศทางของการเข้าตีกรุงศรีอยุธยาได้ดี คงปรับปรุงพระนครศรีอยุธยาให้เข้มแข็งไม่ทัน

๓. เมืองธนบุรี ก็อยู่ไม่ไกลจากกรุงศรีอยุธยามากนัก สามารถแผ่อำนาจมาดูแลกรุงศรีอยุธยาได้

๔. ณ เมืองธนบุรี หากมีศึกเข้ามาประชิด ถ้าเป็นเพียงกองทัพบกไม่มีกองทัพเรือ จะสามารถต่อสู้ได้อย่างเต็มความสามารถ รวมทั้งค่ายคู ประตูหอรบก็แข็งแรงดี

๕. เมืองธนบุรีอยู่ใกล้ปากน้ำเจ้าพระยา หากมีข้าศึกเข้าประชิดเกินกำลังก็สามารถถอยลงเรือไปตั้งหลักที่เมืองจันทบุรีได้

๖. ประการสุดท้ายคือ เมืองธนบุรี ตั้งอยู่ปิดทางน้ำที่หัวเมืองเหนือจะใช้เป็นเส้นทางเดินเรือ จะเป็นจุดสกัดกั้นไม่ให้หัวเมืองทางเหนือติดต่อซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ จากชาวต่างชาติได้ เช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา

๒๘. "การปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์" วันพุธแรม ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ปีชวด สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๑๓๐ ตรงกับวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๑๑ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ หรือ สมเด็จพระศรีสรรเพ็ชร์ พระชนมายุ ๓๔ พรรษา ขนานนามพระนครว่า "กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร"

๒๙. "พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการทำสงครามในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี"

๒๙.๑ การปราบชุมนุมต่าง ๆ

(๑) ปราบชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก (เรือง) เป็นชุมนุมแรกที่พระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปปราบ แต่เนื่องจากไม่ชำนาญภูมิประเทศ และเกิดถูกลูกปืนของกองทัพหลวงโกษาที่พระชงฆ์ (หน้าแข้ง) จึงถอยทัพกลับ

(๒) ปราบชุมนุมเจ้าพิมาย กรมหมื่นเทพพิพิธ โอรสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ไปตั้งชุมนุมที่เมืองพิมาย โดยมีเจ้าเมืองพิมายให้ความอุปถัมภ์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินยกทัพไปถึงเมืองพิมาย กรมหมื่นเทพพิพิธได้ข่าวมีความกลัว จึงหนีไปอาศัยอยู่กับเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุต ณ เมืองเวียงจันทร์ แต่มีขุนชนะ กรรมการเมืองพิมายรับอาสาไปตามจับและจับตัวมาได้ กองทัพพระเจ้ากรุงธนยึดเมืองพิมายไว้ได้ และแต่งตั้งให้ขุนชนะ เป็นผู้ดูแลรักษาเมืองพิมายต่อมา

ปัตตานีวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

(๓) ปราบชุมนุมนครศรีธรรมราช เมืองนครศรีธรรมราชมีผู้ครองนครชื่อพระยานครศรีธรรมราช (หนู) เมื่อทราบว่ากรุงศรีอยุธยาตกเป็นของพม่า จึงประกาศตัวเป็นใหญ่ เพราะมีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองในแถบนั้นอยู่แล้ว โดยมีอาณาเขตการปกครองตั้งแต่เมืองชุมพรลงไปจนถึงแหลมมลายู

พอถึงเดือน ๘ พุทธศักราช ๒๓๑๒ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ยกทัพเรือออกจากกรุงธนบุรีมุ่งสู่เมืองนครศรีธรรมราช แต่เมื่อมาถึงแขวงหาดเจ้าสำราญ เมืองเพชรบุรี ได้ถูกพายุ เรือเสียหายต้องหยุดพักซ่อมเรือ เสร็จแล้วยกไปถึงเมืองไชยา สั่งให้จัดยกพลขึ้นบก แบ่งให้พระยายมราชเป็นกองหน้าให้พระยาจักรียกทัพตามไปทีหลัง แล้วให้พระยาพิชัยราชาคุมทัพหลวงยกไปอีกทางหนึ่ง ส่วนพระองค์คุมกองทัพเรือยกไป หมายที่จะเข้าตีพร้อมกัน และก็ตีเมืองนครศรีธรรมราช พร้อมเมืองอื่น ๆ เช่น เมืองพัทลุง เมืองสงขลา เมืองถลางได้สำเร็จจับตัวเจ้าเมืองต่าง ๆ ได้ เมื่อสิ้นฤดูลมมรสุม พระองค์ก็นำทัพกลับกรุงธนบุรี พร้อมนำเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่จับได้ลงมากรุงธนบุรีด้วย เมื่อให้คณะลูกขุนพิจารณาโทษเจ้าเมืองที่ตั้งตัวแข็งเมืองเห็นควรให้ลงโทษประหารชีวิต แต่พระองค์พิจารณาแล้วเห็นว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเพราะบ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะคับขัน ทุกคนต้องต่อสู้เพื่อเอาตัวรอด ประกอบกับพระยานครศรีธรรมราชก็ยอมอ่อนน้อมเข้าร่วมด้วยเป็นอย่างดี จึงให้อยู่ช่วยราชการอยู่ในกรุงธนบุรี และต่อมาได้ปฏิบัติราชการมีความชอบ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยานคร (หนู) กลับไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จนถึงปีพุทธศักราช ๒๓๑๙ จึงโปรดเกล้าให้ได้รับพระสุพรรณพัตรเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) มีเกียรติเสมอกับเจ้าประเทศราช

(๔) ปราบชุมนุมพระฝาง เจ้าพระฝางเดิมชื่อ เรือน เป็นชาวเหนือ ได้ลงมาศึกษา บวชเรียนที่กรุงศรีอยุธยา จนได้เป็นพระราชาคณะ ฉายา พระพาหุลเถระ จำพรรษาอยู่วัดศรีอโยธยา ต่อมาเลื่อนเป็นพระสังฆราชเมืองสวางคบุรี มีผู้คนนับถือมาก เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าก็ตั้งตนเป็นใหญ่ นุ่งห่มผ้าสีแดง

เคยยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก และจับพระอินทร์อากร น้องชายเจ้าพระพิษณุโลก ซึ่งขึ้นครองเมืองแทนพี่ นั้นฆ่าเสีย เจ้าพระฝาง เป็นพระอลัชชี พัวพันกับเรื่องสีกา สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพขึ้นมาปราบเจ้าพระฝางกลัวหนีขึ้นไปพึ่งโปมะยุง่วนพม่าที่ดูแลรักษาเมืองเชียงใหม่

๒๙.๒ การทำสงครามกับพม่า ในสมัยกรุงธนบุรี ไทยต้องขับเคี่ยวทำศึกกับพม่า ถึง ๙ ครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ ปีพุทธศักราช ๒๓๑๓ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้กรีฑาทัพยกไปตีเมืองเชียงใหม่ (ซึ่งขณะนั้นพม่ายังปกครองเมืองเชียงใหม่) โดยไปตั้งชุมนุมไพร่พลที่เมืองพิชัย (อุตรดิตถ์) โปรดให้เจ้าพระยาสุรสีห์ (นายสุดจินดา, บุญมา) ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ครองเมืองพิษณุโลกเป็นทัพหน้า ส่วนพระองค์ยกเป็นทัพหลวง ฝ่ายโปมะยุง่วนพม่าซึ่งคุมทหารดูแลเมืองเชียงใหม่ ก็ให้ทหารตั้งค่ายรับที่ในเมือง ทัพหน้าของเจ้าพระยาสุรสีห์ตีค่ายเชียงใหม่แตกหนีเข้าตั้งมั่นอยู่นอกเมืองสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพิจารณาว่าเมืองเชียงใหม่มีป้อมปราการแข็งแรง เห็นทีจะตีครั้งเดียวไม่สำเร็จ จึงให้ถอยทัพกลับ

ครั้งที่ ๒ เมื่อโปมายุง่วน เห็นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ถอยทัพกลับ ก็สั่งทหารยกทัพตามกระหน่ำตี ครั้งนี้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงบัญชาการรบจนทหารพม่าและทหารเมืองเชียงใหม่แตกพ่าย รวบรวมได้อาวุธยุทโธปกรณ์ไว้มากมาย

ครั้งที่ ๓ เมื่อเสด็จนำทัพถึงบ้านระแหง แขวงเมืองตาก มีชาวมอญหนีข้ามฝั่งแม่น้ำเข้ามาสวามิภักดิ์ โดยมีกองทหารพม่าไล่ติดตามเข้ามา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงนำกองทหารออกสู้รบกับทหารพม่า จนพลัดหลงกับทหารที่ไล่ติดตามไม่ทัน ประจวบกับเป็นเวลากลางคืน ทันใดนั้นทหารเหล่านั้นมองเห็นแสงสว่างพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า และได้ยินเสียงม้าศึก จึงต่างวิ่งเข้าไปตามลำแสงนั้น ก็เห็นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงประทับบนหลังม้า มีทหารพม่าหมอบกราบอยู่โดยรอบ ขณะนั้นพอดีเป็นเวลาที่ฟ้าใกล้สว่าง จึงเรียกบริเวณนี้ “บ้านลานสาง” และ ณ บริเวณใกล้ ๆ นี้ มีลานหินเป็นรูปเท้าม้าอยู่เกลื่อนเต็มไปหมด เรียกบริเวณนี้ว่า “ลานเลี้ยงม้า” ปัจจุบันอยู่ในอุทยานแห่งชาติลานสาง จังหวัดตาก

ครั้งที่ ๔ ปีพุทธศักราช ๒๓๑๕ พม่าแต่งตั้งให้โปสุพลา กับโปมายุง่วนสองนายทหารดูแลเมืองเชียงใหม่ ซึ่งทั้งสองคนต่างชิงดีไม่ลงรอยกัน โปสุพลาได้ยกทัพมาตีเมืองพิชัย พระยาพิชัยราชาเจ้าเมือง เห็นเหลือกำลังไม่กล้าออกรบให้รักษาเมืองไว้ และมีหนังสือแจ้งเจ้าพระยาสุรสีห์ให้ยกมาช่วย เมื่อกองทัพของเจ้าพระยาสุรสีห์ยกมาถึง ทหารในเมืองพิชัยจึงยกออกช่วยตีกระหนาบ กองทัพของโปสุพลาก็แตกพ่าย ทำความอับอายให้แก่โปสุพลายิ่งนัก

ครั้งที่ ๕ ปีพุทธศักราช ๒๓๑๖ โปสุพลาซึ่งเคยแตกทัพไปจากเมืองพิชัยครั้งหนึ่ง ต้องการที่จะล้างอาย จึงยกทัพลงมาจะตีเมืองพิชัย เมื่อพระยาพิชัยราชาทราบข่าว ก็มีหนังสือบอกไปยังเมืองพิษณุโลก ซึ่งเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ตกลงนัดแนะที่จะตีทัพพม่าพร้อมกัน สงครามครั้งนี้ทำให้เกิดวีรกรรมสำคัญของทหารกล้าพระเจ้ากรุงธนบุรี คือ พระยาพิชัยราชาคุมทหารไล่ฟันต่อสู้กับทหารพม่าอยู่อย่างสามารถจนเกือบเสียที เพราะเท้าเหยียบพื้นดินลื่นจะล้ม จึงใช้ดาบข้างหนึ่งยันพื้นไว้ ดาบจึงหักไปเล่มหนึ่ง ทำให้เกิดเพลี่ยงพล้ำ ทหารพม่ากรูเข้ามาจะฟัน พอดีหมื่นหาญณรงค์ (บุญเกิด) ทหารคนสนิทคู่ชีพ ถลันเข้าช่วยไว้ ฟันทหารพม่าแตกกระจาย แต่หมื่นหาญณรงค์ก็ถูกปืนของพม่าตาย พระยาพิชัยราชาจึงใช้ดาบเล่มเดียวไล่ฟันพม่าจนแตกพ่ายไป จึงเกิดสมญานามทหารกล้าว่า “พระยาพิชัยดาบหัก” มาจนถึงปัจจุบันนี้

ครั้งที่ ๖ ปีพุทธศักราช ๒๓๑๗ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบข่าวว่ามอญเป็นขบถ ทรงคิดว่าพม่าจะต้องเสียเวลาทำการปราบมอญอยู่นาน จึงเห็นเป็นโอกาสในการที่จะตีเมืองเชียงใหม่ได้ จึงโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปตั้งรอที่เมืองตาก เกณฑ์เจ้าเมืองฝ่ายเหนืออันมีพระยาสวรรคโลกกับพระยาพิชัยดาบหักเป็นแม่ทัพ ส่วนพระองค์ยกกองทัพเรือตามไปทีหลัง เมื่อเสด็จถึงเมืองตากทรงทราบว่า พม่าให้ อะแซหวุ่นกี้เป็นแม่ทัพคอยปราบมอญ ก็ทรงคาดว่าไม่ช้ามอญจะต้องทะลักหนีเข้ามาไทย จึงให้พระยากำแหงวิชิต อยู่ต้อนรับครัวมอญที่ด่านแม่สอด แล้วให้เจ้าพระยาจักรี และเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปเชียงใหม่ เมื่อถึงเชียงใหม่ พระยาจ่าบ้านกับพระยากาวิละได้นำสมัครพรรคพวกมาต้อนรับและเข้าร่วมด้วย กองทัพของเจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยาสุรสีห์จึงยกเข้าโจมตี พอดีกองทัพหลวงของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตามขึ้นมาทัน ก็ช่วยกันตีเมืองเชียงใหม่จนแตก

รุ่งขึ้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จเข้าเมืองเชียงใหม่ ประกาศแต่งตั้งให้พระยาจ่าบ้านเป็นพระยาวิเชียรปราการ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่วนพระยากาวิละเป็นเจ้าเมืองลำปาง พระยาลำพูนเป็นพระยาไวยวงศา อยู่ดูแลเมืองลำพูน และโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) อยู่ปกครองดูแลเมืองลานนาต่อไป กองทัพหลวงก็ยกกลับมาตั้งที่จังหวัดตาก (ข้อความต่อไปนี้คัดมาจากพระราชพงศาวดารพิสดาร เล่ม ๒ แผ่นดินพระเจ้าตากสิน หน้า ๘๗)

ครั้น ณ วัน ๕ ๗ ค่ำ, จึงเสด็จไปนมัสการพระพุทธปฏิมากร ณ วัดกลาง, วัดดอยเขาแก้ว แล้วตรัสถามพระสงฆ์ว่า ผู้เป็นเจ้าจำได้หรือไม่, เมื่อโยมยังอยู่บ้านระแหงนี้,

โยมยกระฆังแก้วขึ้นชูไว้, กระทำสัตยาธิษฐานเสี่ยงบารมีว่าถ้าจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิเศก สมโพธิญาณ ในอนาคตกาลเป็นแน่แท้แล้ว, ข้าพเจ้าจะตีระฆังแก้วเข้าบัดนี้, ขอจงให้แตกเฉพาะที่จุก, จะได้ทำพระเจดียถาน, บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ครั้นอธิษฐานแล้วจึงตีเข้า, ระฆังแก้วก็แตกที่จุกอธิษฐานนั้น, เป็นอัศจรรย์เห็นประจักษ์ พระสงฆ์ถวายพรว่า, จริงดังกระแสพระราชดำรัสนั้น

ครั้งที่ ๗ การรบพม่าที่บางแก้ว แขวงเมืองราชบุรี ปีพุทธศักราช ๒๓๑๗

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตีเมืองเชียงใหม่ได้ เสด็จถึงเมืองตาก และรีบเดินทางกลับกรุงธนบุรี เมื่อถึงกรุงธนบุรี ทรงทราบว่ากองทัพกรุงยกลงมาแล้ว ก็เสด็จลงประทับที่ตำหนักแพ ให้ตำรวจลงเรือเร็วขึ้นไปคอยสั่งกองทัพเรือให้ออกไปทางราชบุรี ไม่ให้ผู้ใดแวะบ้านเป็นอันขาด กองทัพเรือมาถึงได้ทราบกระแสรับสั่งเข้าเลยมาหน้าตำหนักแพ ถวายบังคมลาแล้วเลี้ยวเข้าคลองบางกอกใหญ่ไปทุกลำ ยกเว้นพระเทพโยธาได้ขัดคำสั่งแวะเข้าบ้านทรงพระพิโรธ ตรัสสั่งให้เอาตัวพระเทพโยธามัดกับเสาตำหนักแพ ทรงใช้พระแสงดาบตัดคอพระเทพโยธาด้วยพระหัตถ์ แล้วเอาศีรษะพระเทพโยธาเสียบประจานไว้ที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ พวกทหารในกองทัพเกรงกลัวพระราชอาญา รีบยกไปราชบุรีตามรับสั่ง แม้แต่พระองค์เอง ก็ทรงตัดพระทัยไปสู้รบ ทั้งที่พระราชชนนีประชวรหนัก

พม่าที่ติดตามขบถมอญเข้ามา มีความประมาทไม่ระมัดระวัง มัวแต่หวังดักปล้นชิงเสบียงอาหารชาวบ้าน และยังกล่าววาจาสามหาวหมิ่นประมาทกองทัพไทย ทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระพิโรธ คิดจะทรมานทหารพม่าให้สาสมภัภกดิ์ พระองค์จึงสั่งทหารไทย ซึ่งมีจำนวนมากให้สะกัดกั้นไว้อย่างเหนียวแน่น ตัดเสบียงอาหารและน้ำเสียสิ้น ทหารไทยล้อมพม่าอยู่ถึง ๔๗ วัน พม่าจึงยอมสวามิภักดิ์ ครั้งนั้นไทยได้เชลยถึงพันเศษ และล้มตายเมื่ออดอาหารกว่า ๑,๐๐๐ คน

ครั้งที่ ๘ ปีพุทธศักราช ๒๓๑๘ อะแซหวุ่นกี้แม่ทัพพม่า เห็นว่าโปสุพลากับโปมายุง่วน ไม่สามารถรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้ได้ ต้องหนีไปพึ่งเมืองเชียงแสน จึงวางแผนให้กลาโปกับมังแยยาง คุมกองทัพหน้า ส่วนอะแซหวุ่นกี้เป็นทัพหลวง ยกเข้ามาทางด่านแม่สอด จนถึงด่านลานหอย เจ้าเมืองตากและเจ้าเมืองสุโขทัยมีกำลังน้อยเห็นเหลือกำลัง จึงมีใบบอกไปแจ้งให้เจ้าพระยาจักรีทราบ และพากันหลบเข้าป่าไปเมื่ออะแซหวุ่นกี้ทราบว่า เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ไปราชการที่เชียงใหม่ จึงเคลื่อนทัพเข้าตั้ง ณ บ้านธานี ริมแม่น้ำยม ส่วน

เจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยาสุรสีห์ ที่เดินทางไปช่วยเมืองเชียงใหม่ เห็นว่าเมืองเชียงใหม่ปลอดภัย ประกอบกับได้รับใบบอกจากเจ้าเมืองตาก และเจ้าเมืองสุโขทัยว่า พม่ามาตั้งทัพอยู่บ้านธานีเมืองสุโขทัย จึงวางแผนเดินทัพเข้าทางเมืองสวรรคโลกจนถึงเมืองพิษณุโลก และให้ทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ยกมาตีค่ายพม่าที่บ้านธานี เมืองสุโขทัย เป็นหลายครั้ง ก็ยังเอาชนะพม่าไม่ได้ เจ้าพระยาสุรสีห์จึงถอยทัพเข้าตั้งมั่นในเมืองพิษณุโลก อะแซหวุ่นกี้เห็นดังนี้จึงเคลื่อนทัพตามเข้าล้อมเมืองพิษณุโลกไว้ เจ้าพระยาจักรีนำทัพออกรบแทนเจ้าพระยาสุรสีห์รบชนะพม่าหลายครั้ง ทำให้อะแซหวุ่นกี้อยากเห็นตัวแม่ทัพไทย ซึ่งจะขออัญเชิญบทพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เกี่ยวกับสาระสำคัญตอนนี้ ดังนี้

“อะแซหวุ่นกี้ขึ้นม้ากั้นร่มระย้า มีทหารถือปืนแห่หน้าสามพัน ถือทวนตามหลังหนึ่งพัน เจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพออกโจมตี ได้รบกันถึงตะลุมบอน ไทยต้านทานไม่อยู่กลับเข้าเมือง แต่ออกโจมตีแตกกลับเข้ามาเช่นนี้สองครั้ง เจ้าพระยาจักรีจึงได้ว่า กับเจ้าพระยาสุรสีห์ว่า ทัพเจ้าเป็นหัวเมืองสู้ไม่ได้ ข้าจะออกตีเอง เจ้าพระยาจักรีออกโจมตีชนะบ้างแพ้บ้างถึงเก้าสิบวัน อะแซหวุ่นกี้จึงได้มาบอกว่า พรุ่งนี้เราอย่ามารบกันเลย ให้แม่ทัพออกมา เราจะขอดูตัว รุ่งขึ้นเจ้าพระยาจักรีขึ้นม้ากั้นสัปทนออกไปให้พม่าดูตัว อะแซหวุ่นกี้จึงให้ล่ามถามว่าอายุเท่าใด ตอบว่าอายุ ๓๐ เศษ แล้วถามอะแซหวุ่นกี้บ้าง อะแซหวุ่นกี้ตอบว่าเจ็ดสิบสอง พร้อมกับชมว่า รูปก็งาม ฝีมือก็เข้มแข็ง สู้กับเราผู้เฒ่าได้ จงอุตส่าห์รักษาตัวไว้ ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์ แล้วให้นำเครื่องทองสำรับหนึ่ง สักหลาดพันหนึ่ง ดินสอแก้วสองก้าน น้ำมันดินสองหม้อ มาให้เจ้าพระยาจักรี การที่อะแซหวุ่นกี้ทำเช่นนี้ จะเป็นการยกย่องศัตรูว่าเข้มแข็งเพื่อจะยกฝีมือและกำลังตัวว่า ถ้าผู้อื่นคงสู้ไม่ได้ ธรรมดาข้าศึกต้องสรรเสริญฤทธิ์เดชของศัตรูหรือจะเป็นกลอุบายให้กำเริบแตกร้าวกันก็ตาม เจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ถือเป็นเช่นนั้น ถือว่าคำที่ศัตรูสรรเสริญนั้น เป็นเกียรติยศใหญ่แก่แม่ทัพกรุง ถ้ายิ่งให้คำสรรเสริญนี้ เลื่องลือมากไปในประเทศทั้งปวง ประเทศซึ่งเคยกลัวอำนาจพม่าได้ยินว่า อะแซหวุ่นกี้ ซึ่งเป็นแม่ทัพใหญ่ และเป็นเชื้อพระวงศ์ยกย่องสรรเสริญแม่ทัพแผ่นดินสยามเช่นนี้ จะเป็นที่เกรงทั่วไปหมดฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์มีนามควรจะแปลได้ว่า พระยาเสือ หรือจะตั้งตามคำสรรเสริญแต่ก่อนมาแล้ว”

การรบครั้งนี้ อะแซหวุ่นกี้ ล้อมเมืองพิษณุโลกอยู่ ๔ เดือน จึงเข้าเมืองได้ พอดีอะแซหวุ่นกี้ ได้รับหนังสือท้องตราสาสน์แจ้งว่า พระเจ้าอังวะมังระสิ้นพระชนม์ จิงกูจา

ซึ่งเป็นราชบุตรได้ราชสมบัติปกครองพม่า จึงมีรับสั่งให้อะแซหวุ่นกี้ ถอยทัพกลับโดยเร็ว ทัพพม่าจึงเดินทางกลับทางเดิม คือ ด่านแม่ละเมา

ครั้งที่ ๕ ศึกจิงกูจา กษัตริย์องค์ใหม่ของพม่า ยกทัพตีเมืองเชียงใหม่ ฉุปีพุทธศักราช ๒๓๑๕ เมื่อจิงกูจาได้ราชสมบัติเป็นกษัตริย์พม่าได้กรีฑาทัพ โดยให้อำมะลอกหวุ่นเป็นแม่ทัพ ยกทัพจากพม่าไปสมทบกับกองทัพของโปมะยุง่วนที่จังหวัดเชียงรายแล้วยกทัพเข้าตีเชียงใหม่พร้อมกัน ณ ปีวอก พุทธศักราช ๒๓๑๕ ฝ่ายพระยาวิเชียรปราการผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ทราบข่าวที่พม่ายกทัพมา ก็รีบส่งข่าวบอกมายังกรุงธนบุรีและรีบอพยพครอบครัวไปตั้งหลักที่เมืองสวรรคโลก พม่าจึงเข้าเมืองเชียงใหม่ได้ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทราบในใบบอก จึงสั่งให้เจ้าพระยาสุรสีห์คุมกองทัพของหัวเมืองฝ่ายเหนือไปสมทบกับพระยากาวิละที่เมืองลำปางแล้วนำทัพเข้าโจมตีพม่า อำมะลอกหวุ่น แม่ทัพพม่าไม่สามารถต้านทานทัพไว้ได้ก็ล่าถอยออกจากเมืองเชียงใหม่ แต่เนื่องจากขณะนั้นประชาชนชาวเมืองเชียงใหม่ต่างหนีภัยพม่าเข้าป่าไป จึงรวบรวมคนไม่ได้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงรับสั่งให้ทิ้งเมืองเชียงใหม่หลายปี (พ.ศ. ๒๓๑๕ - ๒๓๒๗) หลังจากนั้นในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ไม่มีศึกพม่ายกมาตีไทยอีกรอบ

๒๕.๓ การตีเมืองนครจำปาศักดิ์ ปีพุทธศักราช ๒๓๒๐ เจ้าพระยานครราชสีมาได้มีใบบอกกราบทูลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบ เรื่อง เจ้าเมืองนางรองคิดขบถเอาเมืองนางรองไปยกให้ขึ้นกับเมืองจำปาศักดิ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้เจ้าพระยาจักรียกทัพไปปราบขบถ หากจับได้ให้ประหารชีวิต เจ้าพระยาจักรีเห็นว่า เมืองจำปาศักดิ์ ซึ่งมี เจ้าโอเป็นเจ้าเมืองและเจ้าอินทร์เป็นอุปราชนั้น มีกำลังทหารมากมาย จึงมีใบบอกและถามกลับมาว่า จะให้ตีเมืองนครราชสีมาหรือที่ใด พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดให้เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกทัพออกไปสมทบ และสั่งให้ตีเมืองจำปาศักดิ์ ทัพเมืองจำปาศักดิ์สู้ไม่ได้ เจ้าโอกับเจ้าอินทร์ถูกจับประหารชีวิตทั้งคู่ การรบคราวนี้ไทยได้เมืองสุรินทร์ สังขะ ขุขันและได้ดินแดนลาว กับเขมรทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมด และเมื่อกองทัพไทยเดินทางกลับมาถึงกรุงธนบุรี พระองค์ก็ทรงปูนบำเหน็จให้ทหารอย่างถ้วนหน้าโดยเฉพาะเจ้าพระยาจักรีได้เลื่อนขึ้นมีฐานะเจ้าต่างกรม พระนามว่า “สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกพิลึกมหึมา ทุกนครระอาเดชนเรศราชสุริยวงศ์องค์อัครปรินายก ณ กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา”

๒๕.๔ การตีเมืองเวียงจันทน์ ปีพุทธศักราช ๒๓๒๑ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีรับสั่งให้สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ สาเหตุเรื่องพระวอพระตามีเรื่องกับเจ้าล้านช้างเมืองเวียงจันทน์คนใหม่จนสุดท้าย พระวอหนีมาพึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่พระเจ้าล้านช้างได้พยายามหาวิธีฆ่าพระวอจนสำเร็จ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบก็พิโรธเจ้าผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ที่ดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ จึงมีรับสั่งให้ไปตีเมืองเวียงจันทน์

ในการยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ ได้ประชุมกองทัพที่เมืองนครราชสีมาแล้วแบ่งออกเป็น ๒ ทัพ โดยสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพให้เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปเกณฑ์ไพร่พลจำนวน ๑๐,๐๐๐ คน และต่อเรือรบที่เขมรรวมทั้งให้ขุดคลองอ้อมแก่งลีตีมาออกแม่น้ำโขงที่นครจำปาศักดิ์ เมื่อขุดคลองเสร็จ ทัพสมเด็จเจ้าพระยาสุรสีห์ก็เริ่มเดินทางมาถึงเมืองเวียงจันทน์ จนพบกับกองทัพของสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก รับรี้พลทั้งหลายลงเรือข้ามแม่น้ำโขงจนถึงเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองหลวงพระบางทราบข่าวก็ตกใจ จึงแต่งทูตมาเจรจากับสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ขออาสาร่วมรบ ซึ่งสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกก็รับไว้ และให้อยู่ในความควบคุมของพระยาเพชรบูรณ์ กองทัพไทยล้อมเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเห็นเหลือกำลัง จึงพาครอบครัวหนีไปเมืองคำเกิดชายแดนญวน ในการตีเมืองเวียงจันทน์ครั้งนี้ สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้อัญเชิญพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) และพระมายังกรุงธนบุรีด้วย อาณาเขตการครอบครองของกรุงธนบุรี จึงถึงเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ในปีพุทธศักราช ๒๓๒๑

๒๕.๕ การปราบเมืองกัมพูชา ปีพุทธศักราช ๒๓๒๕ กรุงกัมพูชามีปัญหาภายในประเทศ แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับไทย ในกรณีฟ้าทะละหะ (มู) กับพระยาวิบูลราช (ซู) ซึ่งเป็นข้าเก่าของพระนารายณ์คิดขบถ เข้าปล้นและเผาราชมณเฑียร จับบุตร ๔ คน ของพระรามฆ่าเสีย แล้วขอกองทัพญวนกับกองทัพเมืองป่าสักมาช่วยตีทัพพระรามแตก จับพระรามใส่กรงถ่วงน้ำ แล้วยกนักองเอง อายุ ๗ ขวบ ขึ้นเป็นพระราชาธิบดี ส่วนฟ้าทะละหะ สถาปนาตัวเองเป็นสมเด็จทะละหะมหาราช ผู้สำเร็จราชการ และตั้งพระยาวิบูลราช ขึ้นเป็นพระยากลาโหม

ปีพุทธศักราช ๒๓๒๕ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เห็นว่ากัมพูชาซึ่งเดิมอยู่ในความดูแลของไทย หันไปฝักใฝ่กับญวนมากขึ้น จึงให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเจ้าพระยา

สุรสีห์ และมหาอุปราชกรมขุนอินทรพิทักษ์ ยกกองทัพไปตีและมีรับสั่งว่า เมื่อตีเมืองกัมพูชาได้แล้ว ให้สถาปนากรมขุนอินทรพิทักษ์ ขึ้นปกครองดูแลเมืองกัมพูชาต่อไป แต่ทางกรุงธนบุรีเกิดจลาจล สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์จึงยกทัพกลับ

๓๐. การฟื้นฟูบ้านเมือง และทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมของชาติ

๓๐.๑ ด้านการปกครอง ในรัชสมัยกรุงธนบุรี ยังคงใช้ระบบการปกครองแบบเก่า ที่เคยมีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในด้านกฎหมาย เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตก ข้อมูลกฎหมายบ้านเมืองกระจัดกระจาย จึงโปรดให้ชำระกฎหมายเหล่านั้นให้เหมาะสมที่จะใช้ต่อไป โดยเฉพาะพระองค์ทรงมีความสามารถพิเศษในเรื่องกฎหมายจนได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เชิญท้องตราพระราชสีห์ไปชำระความหัวเมืองภาคเหนือ จนได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าให้เป็นยกกระบัตรเมืองตาก การเสด็จออกเยี่ยมเยือนราษฎรเพื่อความใกล้ชิดได้ทราบปัญหาของบ้านเมือง ต่างจากพระมหากษัตริย์ในอดีต ดังที่มองเซนเยอร์ เลอบอง ได้บรรยายถึงผู้อำนวยการคณะต่างประเทศว่า “บรรดาคนทั้งหลาย เรียกพระเจ้าตากว่าพระเจ้าแผ่นดิน แต่พระเจ้าตากเองว่า เป็นแต่เพียงผู้รักษากรุงเท่านั้น พระเจ้าตากหาได้ทรงประพฤติเหมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินก่อน ๆ ไม่ และในธรรมเนียมของเจ้าแผ่นดินฝ่ายทิศตะวันออก ที่ไม่เสด็จออกให้ประชาชนเห็นพระองค์ ด้วยกลัวจะเสื่อมเสียพระเกียรติยศนั้น พระเจ้าตากไม่ทรงเห็นชอบด้วยเลย พระเจ้าตากทรงพระปรีชาสามารถยิ่งกว่าคนธรรมดา เพราะฉะนั้นจึงไม่ทรงเกรงว่า ถ้าเสด็จออกให้ราษฎรพลเมืองเห็นพระองค์ และถ้าจะทรงมีรับสั่งด้วยแล้ว จะทำให้เสียพระราชอำนาจลงอย่างใด เพราะพระองค์มีพระประสงค์จะทอดพระเนตรการทั้งปวงด้วยพระเนตรของพระองค์เอง และจะทรงฟังการทั้งหลายด้วยพระองค์เองทั้งสิ้น.....”[๑]

๓๐.๒ ด้านศิลปกรรม หลังจากเสด็จกลับจากเมืองนครศรีธรรมราชเพียงเดือนเศษ ก็ทรงพระราชนิพนธ์กลอนบทละครเรื่องรามเกียรติ์ไว้ ๔ เล่ม ๔ ตอน คือ

เล่มที่ ๑ ตอนพระมงกุฎ เล่มที่ ๒ ตอนหนุมานเกี้ยวนางวานริน จนท้าวมาลีวราชมา เล่มที่ ๓ ตอนท้าวมาลีวราชว่าความจนทศกรรฐ์เข้าเมือง เล่มที่ ๔ ตอนทศกรรฐ์ตั้งพิธีทรายกรด พระลักษณ์ต้องหอกกบิลพัสตร์ จนผูกผมทศกรรฐ์กับนางมณโท

[๑] กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๙ หน้า ๖๓ - ๖๘

๓๐.๓ ด้านการขนส่ง ทรงโปรดให้รวบรวมช่างฝีมือ และให้ฝึกงานช่าง ทุกแผนก เท่าที่มีครูสอน เช่น ช่างต่อเรือ ช่างก่อสร้าง ช่างรัก ช่างประดับ ช่างเขียน เป็นต้น นับว่าช่างต่อเรือเป็นที่นิยมที่สุด เพราะเป็นยุคประกอบการณ์ และกรุงธนบุรีอยู่ในทำเลใกล้ปากน้ำเจ้าพระยา ที่จะสามารถค้าขายกับต่างประเทศได้สะดวก

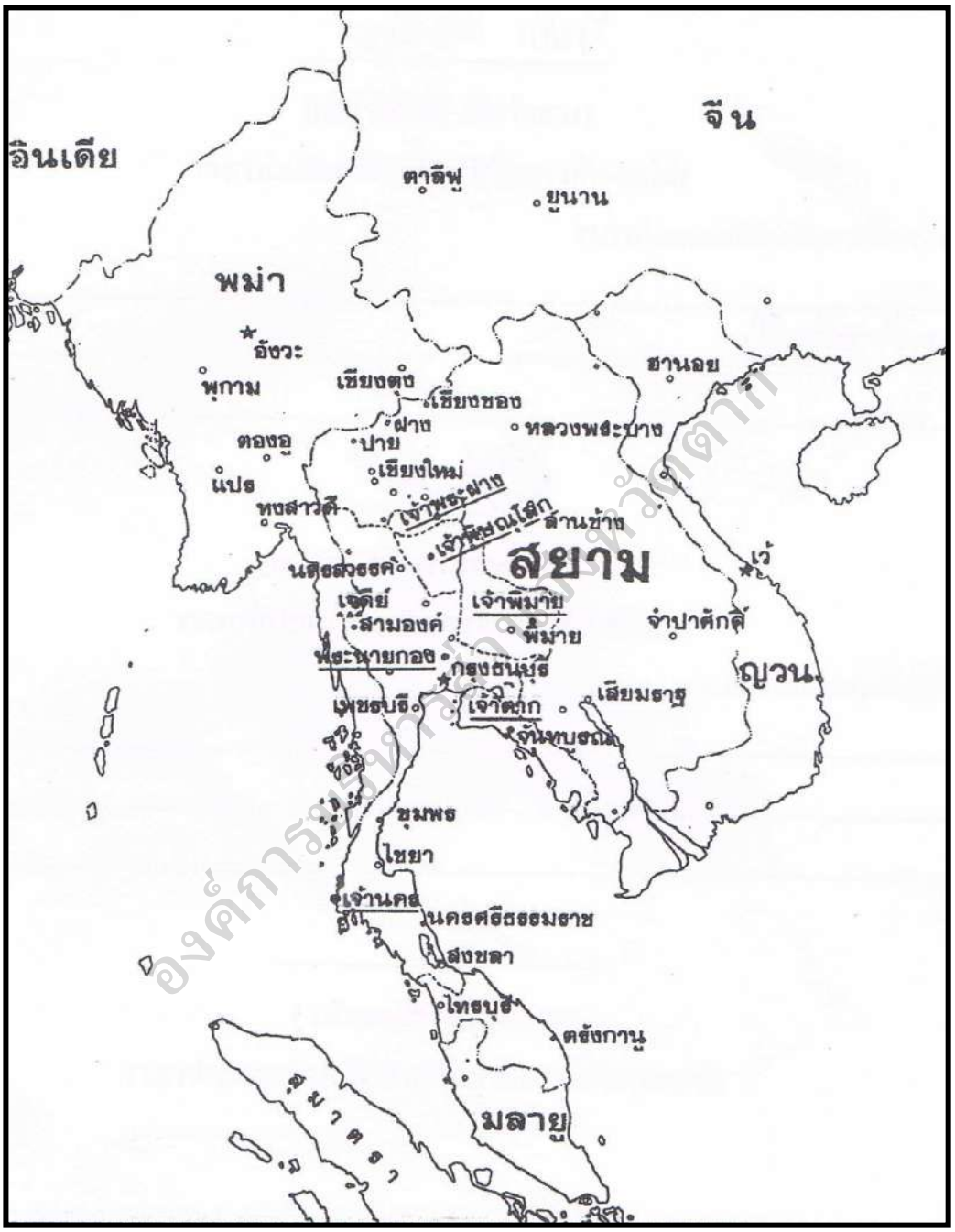
๓๐.๔ ด้านเศรษฐกิจ ทรงโปรดสนับสนุนให้มีการค้าขายทั้งของหลวงและของราษฎร ด้วยเป็นยุคที่ต้องรีบสร้างชาติบ้านเมือง เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า สยามประเทศยากจนมาก เพราะพม่ากวาดต้อนทั้งคนและทรัพย์สินไปประเทศเขาหมด แม้แต่ทองคำที่หุ้มพระพุทธรูปก็เอาไฟเผาลอกเอาทองไป

๓๐.๕ ด้านคมนาคม ในยุคนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงเลิกความคิดแนวเดิมที่เป็นห่วงว่า หากมีถนนหนทางดี จะเป็นทางสะดวกในการเดิมทัพของข้าศึก จึงมีการสร้างถนน และขุดคลองเพื่อความสะดวกในการสัญจรไปมาในกรุงธนบุรีจำนวนมาก

๓๑. พระราชอาณาจักรสยามในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

พระราชอาณาจักรประเทศในสมัยกรุงธนบุรีนั้น พระมหากษัตริย์ซึ่งมีพระนามว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้ทรงมีบุญญาธิการบารมียิ่ง ได้ขยายพระราชอาณาจักรกว้างขวาง เพื่อเป็นการสร้างชาติสร้างประเทศให้ยิ่งใหญ่ ดังปรากฏตามประวัติศาสตร์ที่ยอมรับกันว่า พระราชอาณาจักรของไทยได้ขยายไปทางภาคเหนือตลอดล้านนาไปจรดแคว้นสิบสองปันนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง คือนครจำปาศักดิ์ นครเวียงจันทน์ เมืองพานหลวงพระบาง หัวพันทั้งห้าทั้งหก สิบสองจุไทยไปจดยูนนาน ทางตะวันออกตลอดเมืองเขมรมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดเมืองพุทไธมาศ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ส่วนภาคใต้นั้น ทั้งกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และตะวันตกตลอดเมืองมะริด เมืองตะนาวศรี ทวาย และเมาะตะมะ

สงวนลิขสิทธิ์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

ภาพที่ ๓ แผนที่ประเทศสยามสมัยกรุงธนบุรี

๓๒. สิ้นราชวงศ์กรุงธนบุรี

ในช่วงเวลานับตั้งแต่ที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้กอบกู้เอกราชจากการที่ไทยได้เสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ แก่พม่า ในสมัยแผ่นดินของพระเจ้าเอกทัศ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทำศึกกอบกู้อิสรภาพ ขับไล่พม่าจนได้ชัยชนะ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๑๐ (ในเอกสารข้อมูลบันทึกว่า เจ้าตากยึดกรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่าได้เมื่อเดือน ๑๒ พุทธศักราช ๒๓๑๐ ใช้เวลาในการกอบกู้เอกราชครั้งนี้ เพียง ๗ เดือนเท่านั้น)

และข้อวิเคราะห์เรื่องการปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์นั้น กว่าที่เจ้าตากจะจัดการบ้านเมือง จัดการพระบรมศพ พระเจ้าเอกทัศ จัดการปรับปรุงเมืองธนบุรีเป็นราชธานีเสร็จ ก็ต้องใช้เวลาเป็นปี ข้อมูลการปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์จึงเป็นวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๑๑ ตรงกับวันพุธแรม ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ปีชวด สัมฤทธิศก ทรงมีพระชนม์มายุ ๓๔ พรรษา

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ตั้งกรุงธนบุรี เป็นราชธานี ก่อตั้งราชวงศ์ธนบุรีสืบมาจนถึงปีพุทธศักราช ๒๓๒๕ รวมเวลา ๑๔ ปี

(วิเคราะห์ การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้สละราชสมบัติและผนวช มีผลทำให้ความเป็นมหากษัตริย์ของพระองค์ที่ดำรงตำแหน่งสิ้นสุดลง การที่ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ว่างลงเช่นนี้ มีปวงชนและประชาราษฎร์รวมทั้งบรรดาข้าราชการทั้งปวง เห็นสมควรได้อัญเชิญให้สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์มีศึกขึ้นทรงครองราชย์ เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป อันเป็นหลักของการปฏิบัติถูกต้องตามแนวทางประชาธิปไตยสมัยนั้นที่ว่า “อำนาจย่อมมาจากปวงชน เป็นของปวงชน และประชาชนเป็นผู้สนับสนุนให้เสด็จดำรงสิริราชสมบัติ ทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีขาล จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับวันที่ ๑๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ ตั้งพระบรมราชวงศ์จักรีสืบต่อมา”)

ตามที่พงศาวดารของไทย ของเขมรและของบาทหลวงฝรั่งเศสบันทึกไว้ว่าพระองค์ทรงมีพระสติวิปลาส โดยลงโทษพระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป ที่ไม่กราบไหว้พระองค์ซึ่งสำเร็จโสดาบัน จึงทำให้บ้านเมืองเกิดจลาจลและเกิดขบถพระยาสรรค์นั้น จากจดหมายเหตุความทรงจำ ของกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งหอสมุดแห่งชาติได้พิมพ์ไว้ในเล่มเดียวกัน กรมหลวงนรินทรเทวี

เป็นพระขนิษฐ ภคินี (น้องสาว) ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ความปรากฏในจดหมายเหตุของกรมหลวงนรินทรเทวี กับพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตรงกันทุกประการกล่าวคือ ตรงกันข้ามกับพงศาวดารทั้งหลายที่กล่าวหาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทั้งนี้ เพราะกรมหลวงนรินทรเทวีเอง ก็ทรงมีพระชนม์อยู่และเห็นเหตุการณ์ในสมัยนั้นตลอดเวลา และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระราชวิจารณ์ด้วยความเป็นธรรม มิได้มีอคติแต่ประการใดเลย

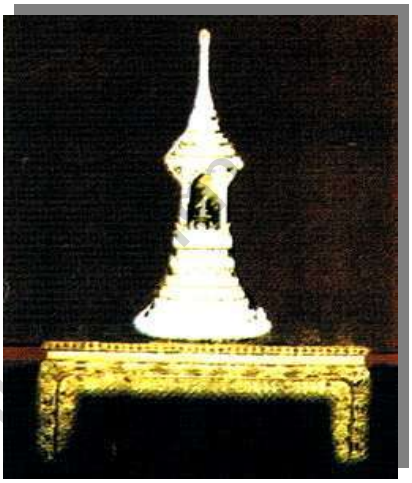
๓๓. การถวายพระเพลิงพระบรมศพ ปีพุทธศักราช ๒๓๒๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงพระกรุณาให้ขุดพระบรมศพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งฝังไว้ ณ วัดอินทาราม (วัดบางมีเรือใต้) ธนบุรี โดยจัดพิธีอย่างสมเกียรติตามขัตติยราชประเพณีในการพิธีถวายพระเพลิง พระบรมศพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ได้เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง โดยพระราชทานพระสงฆ์บังสุกุล และให้มีมหรสพฉลองตลอดงาน เหตุที่ต้องมาจัดถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีล่วงเลยเวลามาถึง ๓ ปี นับจากสวรรคตนั้น เนื่องจากในปีพุทธศักราช ๒๓๒๕ ถึง ๒๓๒๗ นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีภารกิจสงคราม ๙ ทัพ ของพระเจ้าปะดุงกษัตริย์พม่า การปราบเสี้ยนหนามของแผ่นดิน กับการก่อสร้างพระนครและพระบรมมหาราชวังใหม่ ณ กรุงรัตนโกสินทร์

มีเรื่องเล่าจากผู้ใหญ่รุ่นเก่าที่เล่ากันต่อ ๆ มาว่า เมื่อประชาชนทราบข่าวงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ ต่างก็โกนผม นุ่งขาวห่มขาว ร้องไห้ในความรักความอาลัยพระองค์ท่านกันทั่วหน้า ยากที่จะหาพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในอดีตจะได้รับจากประชาชนเท่าเทียมพระองค์

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ประวัติพระบรมทนต์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

พระบรมทนต์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ผู้สืบสกุลได้เล่าสืบต่อกันมาว่า เจ้าจอมมารดาสำลีวรรณพระราชธิดาในพระองค์ท่านได้ขอพระราชทานพระบรมทนต์จากพระชนก เมื่อพระทนต์หักก็ได้พระราชทานให้ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ (สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) เจ้าจอมสำลีวรรณ ต้องหาร่วมเป็นกบฏกับเจ้าฟ้ากรมขุนกษัตรานุชิต และ เจ้าอรนิภา, หนูดำ (พี่ชาย) , และคนอื่น ๆ ถูกสำเร็จโทษประหารชีวิต

ภาพที่ ๔ พระบรมทนต์

พระบรมทนต์ดังกล่าว พระองค์หญิงนฤมลพระธิดา ได้เป็นผู้เก็บรักษาจนในราว ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ คุณป้านาถ อิศรเสนา มารดาของพระกันภยุหบาทว์ (ม.ล.ทองคำ อิศรเสนา) ได้มอบพระบรมทนต์ ให้กับเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง ได้อัญเชิญพระบรมทนต์จากบ้านของพระกันภยุหบาทว์ มาประทับไว้ ณ วังถนนพระอาทิตย์ (ซึ่งอยู่ติดต่อกัน) ในการอัญเชิญนี้ เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ ได้จัดสร้างบุษบกหลังหนึ่งแล้วทำพิธีแห่อัญเชิญพระบรมทนต์ และได้สร้างโกศทองคำเพื่อบรรจุพระบรมทนต์

ภาพที่ ๕ สร้อยพระศอของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปัจจุบันยังคงอยู่

อนุรักษ์ ธรรมธารสิน

เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ ได้จัดให้มีการทำบุญฉลองพระบรมทนต์ร่วมกับอัฐิของบรรดาญาติชั้นสูง เป็นประจำทุก ๆ ปี ในวันอาทิตย์แรกของเดือนเมษายน เมื่อเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ ถึงแก่อนิจกรรม บรรดาทายาทผู้สืบเชื้อสาย ก็ได้สานต่อในการจัดทำบุญมาตลอดจนปัจจุบัน พระบรมทนต์ขณะนี้ประทับอยู่ที่บ้านของนายพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา (บ้านอัษฎางค์)

จากหนังสือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของหม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สุสานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อยู่ที่ประเทศจีน

ภาพที่ ๖ สุสานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อยู่ที่ประเทศจีน

สุสานนี้เป็นคุ้งน้ำมีแม่น้ำและลำคลองล้อมรอบ โดยด้านหลังมีเขื่อนกั้นระหว่างสุสานและหมู่บ้าน ณ หนองน้ำใกล้สุสานมีนกกาบินลงมาจับอยู่ ซึ่งตามตำราฮวงจุ้ยถือว่าเป็นภูมิสถานที่เป็นมงคล

สุสานนี้ไม่ได้ทำเป็นรูปแบบโค้งแบบฮวงจุ้ยจีนที่พบเห็นในประเทศไทย แต่เป็นเหมือนหลุมศพที่มีป้ายหินแกรนิตสีชมพูแกะสลักตัวอักษรเป็นภาษาจีนและทาด้วยสีทอง แปลความได้ว่า **“สุสานฉลองพระองค์และพระมาลาของพระเจ้าตากสินแห่งกรุงสยาม สร้างขึ้นเมื่อปีที่ ๔๗ แห่งสมัยเฉียงหลง ค.ศ. ๑๗๘๔ (พ.ศ. ๒๓๒๗) และต่อมาในสมัยที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรม สุสานแห่งนี้ได้ถูกทำลายไป จนต่อมาได้มีการบูรณะขึ้นใหม่ในฤดูใบไม้ร่วงราวปี ค.ศ. ๑๙๘๕”**

ภายในสุสานเล่าว่า หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สวรรคตได้ ๒ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๗) ข้าราชบริพารเชื้อสายจีนได้นำฉลองพระองค์กับพระมาลาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มามอบให้พระญาติที่หมู่บ้านหัวฝู่ ฉลองพระองค์ที่นำมามอบให้ เป็นแบบชุดไทย และชุดแบบจีน อย่างละชุด บรรดาพระญาติจึงได้สร้างสุสานบรรจุสิ่งของนี้ไว้เพื่อสักการะ

เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีได้ทรงเสด็จมาเยือน และได้ทรงวางพุ่มมาลาถวาย

(จากหนังสือพระราชนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เรื่อง เยือนถิ่นจีนใหญ่)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บุคคลผู้ให้การสนับสนุน และอุปถัมภ์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๑. **เจ้าพระยาจักรี** ที่สมุหนายก เป็นปฐมบุรุษผู้ร่วมฟูมฟักดูแลตั้งแต่เด็กชายสินยังเป็นทารก จากเหตุการณ์ที่มีงูใหญ่มาขดรอบกระด้ง (อู่) ที่ใส่ทารก จนบิดา มารดา ตกใจ ยกบุตรชายให้เป็นบุตรบุญธรรม ของเจ้าพระยาจักรี

๒. **จีนเรือ** เศรษฐีเมืองชล (บางปลาสร้อย) สนับสนุนกองทัพของพระยาวชิรปราการทั้งที่พักอาศัย เงินทอง สิ่งของ เสบียงอาหารแก่ทหารในกองทัพ ในสมัยต่อมาจีนเรือได้รับแต่งตั้งให้เป็น เจ้าบำเรอภูธร (เทียบเท่าหม่อมเจ้า) และต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นกรมสุนทรภูเบศร์

๓. **จีนมั่วเส็ง** แซ่อ๋อง เป็นพ่อค้าใหญ่อยู่ที่ตลาดชมภู ถนนลายสอง ใต้วัดตะพานเกลือนอกกำแพงกรุงศรีอยุธยา มีความรู้จักคุ้นเคยใกล้ชิดกับพระยาวชิรปราการ ตั้งแต่ครั้งอยู่กรุงศรีอยุธยา มีอาชีพสั่งสินค้าจากต่างประเทศ เช่น จีน แขก ญี่ปุ่น และฝรั่ง มีสาขาอยู่ทั่วไปหลายประเทศ เช่น ที่หลวงพระบาง เชียงใหม่ น่าน จำปาศักดิ์ ฯลฯ เมื่อทราบว่าพระยาวชิรปราการ ตั้งตัวเป็นใหญ่อยู่ที่จันทบุรีจึงแวะพบนำผ้าลายกุศราดจากอินเดีย ๑,๕๐๐ กุลี แพรไก่เอ้งจากเชียงไฮ้ ๑๐๐ ม้วน และให้ยืมเงิน ๕๐๐ ชั่ง เพื่อใช้ในการบำรุงกองทัพ เมื่อเสร็จศึกพระยาวชิรปราการขึ้นครองราชย์ จีนมั่วเส็งทำหนังสือกราบทูล ยกเงิน ๕๐๐ ชั่งให้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับบริหารบ้านเมือง ไม่ขอรับคืน จึงทรงโปรดให้จีนมั่วเส็ง เป็นหลวงอภัยพานิช อยู่ในตำแหน่งกรมท่าซ้าย แล้วโปรดให้เป็นผู้จัดการต่อเรือสำเภาหลวงด้วยไม้ตะเคียนที่เมืองจันทบุรี ปีละ ๑๐ ลำ เป็นของหลวง และอีก ๒ ลำ เป็นของส่วนตัว โดยให้หลวงอภัยพานิชใช้เรือสำเภาทั้งของส่วนตัวและของหลวงบรรทุกสินค้าไปขายที่เมืองกวางตุ้งปีละ ๑๐ ลำ โดยขายทั้งสินค้าและเรือทั้ง ๑๐ ลำนั้น

๔. **เจ๊สัวไซ่** ได้ให้การสนับสนุนกองทัพของพระยาวชิรปราการ โดยได้คุมสำเภาหลวงจำนวน ๓๒ ลำ บรรทุกข้าว เกลือ และปลาเค็ม จะนำไปขายที่เมืองเขมร ตั้งแต่สมัย

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

พระเจ้าเอกทัศ พอถึงเมืองตราดทราบว่าที่เมืองเขมร เหตุการณ์ไม่สงบ จึงนำเรือสำเภาทั้ง ๓๒ ลำ แวะพักเรือที่เมืองจันทบุรี จนทราบข่าวว่ากรุงศรีอยุธยาแตก พระยาวชิรปราการยกทัพใหญ่มารวมพลที่เมืองจันทบุรี จึงเข้าเฝ้าพระยาวชิรปราการ ถวายสินค้าที่นำมาในเรือเพื่อช่วยบำรุงกองทัพ จนได้รับความดีความชอบตามควร

๕. **จีนกุน** มีบิดาเป็นนายพ่อค้าเรือสำเภา ที่บรรทุกสินค้าไปค้าขายยังเมืองต่าง ๆ เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า บิดาของจีนกุนถึงแก่กรรมเสียก่อน ทรัพย์สมบัติจึงตกเป็นของจีนกุน เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ จีนกุนจึงนำสินค้าต่าง ๆ ที่มี ถวายแก่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ให้ได้ใช้ประโยชน์ต่อทางราชการเป็นอย่างมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จีนกุนเป็นพนักงานแต่งสำเภาหลวงไปค้าขายที่เมืองกวางตุ้ง ประเทศจีน เป็นผู้ประสานงานระหว่างประเทศจีนและประเทศสยาม จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จีนกุนเป็นหมื่นสรรเพชรภักดี ต่อมาได้เลื่อนเป็นพระยาศรีพิพัฒน์ และเลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ตามพงศาวดารจีน

จากการที่ได้ศึกษาและค้นคว้าจากพงศาวดารจีนตามจดหมายเหตุเดือนพฤศจิกายน ๒๓๐๓ รัชกาลพระเจ้าเฉียนหลง ซึ่งครองราชย์เป็นปีที่ ๒๕ ตอนปลายกรุงศรีอยุธยา เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าหลังจากนั้นอาณาจักรไทยมีกษัตริย์องค์ใหม่ กล่าวว่า เจิ้นเจ้ามีนามเดิมว่า ชินหรือสิน คนไทยเรียกเจิ้นเจ้าว่า พระยาตาก มีบิดาเป็นชาวกวางตุ้ง ชาวเมืองเซิ่นหยงหรือเซิ่นย้ง มาจากเมืองเฉาโจ้วแถบ เฉินไห่หว่าหู้หลีหรือเติ้งไห่ฝาฝู่ลี่ (จีนไหฮอง) มีบิดาเป็นคนร่ำรวยไม่ค่อยสนใจที่จะทำมาหากิน ชอบท่องเที่ยว จึงได้รับนามจากชาวจีนว่าเป็น ไต๋ซีต๋า แปลว่านักท่องเที่ยวจึงยากจน จึงได้เดินทางลงมาทางใต้ของจีน และได้เล่นการพนันจนร่ำรวย จึงได้เดินทางมาไทย เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า ย้ง เมื่อมาถึงเมืองไทยเพราะจีนกับไทยยังทำการค้าขายกันอยู่ ก็ได้แต่งงานกับหญิงคนไทยชื่อ ลั่วยั้ง หรือนางนกยาง มีบุตรคนแรกชื่อ เจิ้นเจ้า เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๗๗ เป็นปีที่ ๑๒ รัชกาลพระเจ้าหย่งเจิ้น และเมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าหย่งเจิ้น พระเจ้าเฉียนหลวงก็ขึ้นครองราชย์

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ก็ได้มีพระราชสาสน์ถึงพระเจ้ากรุงจีนคือพระเจ้าเฉียนหลง โดยส่งเครื่องราชบรรณาการตามประเพณีที่กรุงศรีอยุธยาได้เคยปฏิบัติอันเป็นการเจริญทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศ อีกทั้งขอ ให้พระเจ้ากรุงจีนรับรองความเป็นมหากษัตริย์ของพระองค์ แต่พระเจ้ากรุงจีนขอให้สืบหารัชทายาทองค์พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยา โดยยังไม่ทรงรับรองความเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชสาสน์ที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีไปถึงพระเจ้ากรุงจีนนั้นลงพระนามของพระองค์ว่า เจิ้นเจ้า แต่พระราชสาสน์ที่พระเจ้ากรุงจีน มีถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงเรียกพระนามของพระองค์ว่า “หยั่วหัวป่า เพไสชิ้น (พระยาสิน) กันเอินเลอ” และจากพงศาวดารจีนสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้มีพระราชสาสน์ถึง พระเจ้ากรุงจีนถึง ๘ ครั้ง ราชบรรณาการที่ส่งไปยังพระเจ้ากรุงจีนนั้น เป็นของจำพวกของป่า อันได้แก่ งาช้าง ข้าว ไม้ฝาง ไม้หอม (ไม่มีทองคำเพราะในสมัยกรุงธนบุรียากจน เพราะพม่าขนทองไปหมดไม่มีอะไรเหลือ) สาสน์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีครั้งที่ ๓ ขอซื้อกำมะถัน ๕๐ หาบกระทะเหล็ก

๕๐๐ ใบ แต่ตามกฎหมายของจีนห้ามนำของดังกล่าวจำหน่ายออกนอกประเทศเว้นแต่จะได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้ากรุงจีนและปรากฏว่าจีนก็ไม่ยอมขายให้ นอกจากนี้ยังไม่มีหลักฐานในพงศาวดารจีนว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ว่าจ้างทหารจีนมาช่วยรบและค้างชำระค่าจ้าง แต่ตามพงศาวดารไทยเรา สมเด็จพระเจ้า กรุงธนบุรีได้ซื้ออาวุธปืนจากชาวยุโรป ที่นำมาขาย

การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีสาสน์ไปถึงพระเจ้ากรุงจีนนั้นเป็นประเพณี แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาที่เคยปฏิบัติอย่างหนึ่ง อีกประการหนึ่งเป็นการขอให้จีนรับรองการเป็นพระมหากษัตริย์ที่นานาประเทศยอมรับเท่านั้นมิได้เป็นอย่างอื่นแต่ประการใด และจากประวัติศาสตร์ในการกอบกู้อิสรภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ใช้ทหารจีนในการร่วมรบอยู่ด้วยนั้นก็เป็นทหารจีนที่ได้เคยรับราชการในสมัยกรุงศรีอยุธยามาก่อน มิได้นำทหารจีนมาจากพระเจ้ากรุงจีนแต่ประการใด ไทยจึงไม่มีสาสน์ในพงศาวดารในเรื่องนี้

นอกจากนี้จากจดหมายเหตุของจีนกล่าวว่า ในปีรัชกาลสุดท้ายของเจิ้นเจ้านั้นเป็นโรคอัมพาต และพระชามาดา (ลูกเขย) จึงได้ควบคุมดูแลไว้แต่บางกระแสก็ว่า วิกลจริตเพราะคิดว่าตนเป็นพระพุทธเจ้า จึงทำผิดต่าง ๆ และยังเฆี่ยนพระสงฆ์และบุคคลที่ไม่พอใจแต่ทางจีนก็ไม่เชื่อเท่าไรนัก เหตุที่เจิ้นเจ้าถูกปลงพระชนม์เป็นปัญหาทางทหารเพราะ นักอุ่นน่าเป็นขบถเจิ้นเจ้าถูกประหารชีวิตที่วัด เจ้นซื่อโฝเตี้ยน (วัดบางยี่เรือใต้หรือวัดอินทาราม) แล้วเจ้าพระยาจักรีขึ้นครองราชย์ ทรงพระนามว่า เจิ้นหัว ด้วยจีนเข้าใจว่าเป็นลูกเขยของเจิ้นเจ้า และใช้ชื่อเจิ้นหัว เป็นการอ้างสิทธิในการครองราชย์*

ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๗๘๖ (พ.ศ. ๒๓๒๙) อันเป็นปีที่ ๕๑ ในรัชกาลพระเจ้าเฉียนหลงราชสำนักจีนราชวงศ์ชิง ได้ยอมรับเจิ้นหัว (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) เป็นกษัตริย์ของสยาม และในรัชกาลต่อมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงใช้พระนามภาษาจีนขึ้นต้นด้วยเจิ้น ทั้งสิ้น หลักจากสิ้นราชวงศ์กรุงธนบุรีแล้ว เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า

* **หมายเหตุ** เจ้าพระยาจักรีขึ้นครองราชย์ จีนเรียกว่าเจิ้นหัว ด้วยจีนเข้าใจว่าเจิ้นหัว (เจ้าพระยาจักรี) เป็นพระชามาตา (ลูกเขย) ของเจิ้นเจ้า (พระเจ้ากรุงธนบุรี) แต่ที่ถูกจะกลับกัน คือ เจิ้นเจ้า (พระเจ้ากรุงธนบุรี) เป็นลูกเขย (พระชามาตา) ของเจิ้นหัว (เจ้าพระยาจักรี)

จุฬาโลกมหาราช ขึ้นครองราชย์ตั้งราชวงศ์จักรี ไทยก็ยังคงติดต่อกับจีน โดยมีพระราชสาสน์ถึงพระเจ้ากรุงจีน โดยพระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้พระนามจีน ดังนี้

รัชกาลที่ ๑ ใช้พระนามจีนว่า เจ้นหัว ผู้ดำรงความยิ่งใหญ่
รัชกาลที่ ๒ ใช้พระนามจีนว่า เจ้นฟู ผู้ดำรงในบุญ
รัชกาลที่ ๓ ใช้พระนามจีนว่า เจ้นฟู ผู้ดำรงในธรรม
รัชกาลที่ ๔ ใช้พระนามจีนว่า เจ้นหมิง ผู้สว่างไสว

รายพระนามพระมหากษัตริย์ไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ตารางที่ ๒ รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงสุโขทัย

ลำดับ	รายพระนาม	ปีที่ครองราชย์
๑.	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พ.ศ. ๑๘๐๐ - พ.ศ. ๑๘๑๑
๒.	พ่อขุนบาลเมือง	พ.ศ. ๑๘๑๑ - ๑๘๒๐
๓.	พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	พ.ศ. ๑๘๒๐ - ๑๘๖๐
๔.	พระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. ๑๘๖๐ - พ.ศ. ๑๘๘๐
๕.	พระเจ้าลือไทย (ลิไทย)	พ.ศ. ๑๘๘๐ - พ.ศ. ๑๙๒๑
๖.	พระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. ๑๙๒๑ - พ.ศ. ๑๙๓๒
๗.	พระมหาธรรมราชาที่ ๓	ไม่มีหลักฐานปีที่ขึ้นครองราชย์แต่สิ้นสุดรัชกาล เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๒
๘.	พระมหาธรรมราชาที่ ๔	พ.ศ. ๑๙๖๒ - พ.ศ. ๑๙๗๐

ตารางที่ ๓ รายพระนามที่พระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงศรีอยุธยา

ลำดับ	ราชวงศ์	รายพระนาม	ปีที่ครองราชย์
๑.	อู่ทอง	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอยู่หัวทอง)	พ.ศ. ๑๘๙๓ – พ.ศ. ๑๙๑๒
๒.	อู่ทอง	สมเด็จพระราเมศวร	พ.ศ. ๑๙๑๒ - พ.ศ. ๑๙๑๓
๓.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ ขุนหลวงพระงั่ว	พ.ศ. ๑๙๑๓ - พ.ศ. ๑๙๓๑
๔.	สุพรรณภูมิ	พระเจ้าทองลัน	พ.ศ. ๑๙๓๑ ครองราชย์ 7 วัน
๕.	อู่ทอง	สมเด็จพระราเมศวร ครองราชย์ครั้งที่ ๒	พ.ศ. ๑๙๓๑ – พ.ศ. ๑๙๓๘
๖.	อู่ทอง	สมเด็จพระรามราชาธิราช	พ.ศ. ๑๙๓๘ – พ.ศ. ๑๙๕๒
๗.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระนครินทราธิราช	พ.ศ. ๑๙๕๒ – พ.ศ. ๑๙๖๗
๘.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา)	พ.ศ. ๑๙๖๗ – พ.ศ. ๑๙๙๑
๙.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	พ.ศ. ๑๙๙๑ – พ.ศ. ๒๐๓๑
๑๐.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓	พ.ศ. ๒๐๓๑ – พ.ศ. ๒๐๓๔
๑๑.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พระเชษฐาธิราช)	พ.ศ. ๒๐๓๔ – พ.ศ. ๒๐๗๒
๑๒.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ หน่อพุทธางกูร	พ.ศ. ๒๐๗๒ – พ.ศ. ๒๐๗๖
๑๓.	สุพรรณภูมิ	พระรัษฎาธิราชกุมาร ครองราชย์ ๕ เดือน	พ.ศ. ๒๐๗๖
๑๔.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระไชยราชาธิราช	พ.ศ. ๒๐๗๗ – พ.ศ.๒๐๘๙
๑๕.	สุพรรณภูมิ	พระแก้วฟ้า (พระยอดฟ้า)	พ.ศ. ๒๐๘๙ – พ.ศ.๒๐๙๑
๑๖.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	พ.ศ. ๒๐๙๑ – พ.ศ.๒๑๑๑
๑๗.	สุพรรณภูมิ	สมเด็จพระมหินทราธิราช	พ.ศ. ๒๑๑๑ – พ.ศ.๒๑๑๒
๑๘.	สุโขทัย	สมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ที่ ๑ (พระมหาธรรมราชา)	พ.ศ. ๒๑๑๒ – พ.ศ.๒๑๓๓
๑๙.	สุโขทัย	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	พ.ศ. ๒๑๓๓ – พ.ศ.๒๑๔๘
๒๐.	สุโขทัย	สมเด็จพระเอกาทศรถ	พ.ศ. ๒๑๔๘ – พ.ศ.๒๑๖๓
๒๑.	สุโขทัย	สมเด็จเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์	พ.ศ. ๒๑๖๓
๒๒.	สุโขทัย	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	พ.ศ. ๒๑๖๓ – พ.ศ. ๒๑๗๑
๒๓.	สุโขทัย	สมเด็จพระเชษฐาธิราช	พ.ศ. ๒๑๗๑ – พ.ศ. ๒๑๗๓
๒๔.	ปราสาททอง	พระอาทิตย์วงศ์ (ครองราชย์ ๓๖ วัน)	พ.ศ. ๒๑๗๓
๒๕.	ปราสาททอง	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	พ.ศ. ๒๑๗๓ – พ.ศ. ๒๑๘๘
๒๖.	ปราสาททอง	สมเด็จเจ้าฟ้าชัย	พ.ศ. ๒๑๘๘ - พ.ศ. ๒๑๘๘
๒๗.	ปราสาททอง	สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา	พ.ศ. ๒๑๘๘ (๓ เดือน)
๒๘.	ปราสาททอง	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช	พ.ศ. ๒๑๘๘ - พ.ศ. ๒๒๓๑
๒๙.	บ้านพลูหลวง	สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา)	พ.ศ. ๒๒๓๑ - พ.ศ. ๒๒๔๖
๓๐.	บ้านพลูหลวง	สมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ที่ ๒ (พระเจ้าเสือ)	พ.ศ. ๒๒๔๖ - พ.ศ. ๒๒๕๑

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ลำดับ	ราชวงศ์	รายพระนาม	ปีที่ครองราชย์
๓๑.	บ้านพลูหลวง	สมเด็จพระภูมินทราช (ขุนหลวงท้ายสระ)	พ.ศ. ๒๒๕๑ - พ.ศ. ๒๒๗๕
๓๒.	บ้านพลูหลวง	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	พ.ศ. ๒๒๗๕ - พ.ศ. ๒๓๐๑
๓๓.	บ้านพลูหลวง	สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร	พ.ศ. ๒๓๐๑ (๒ เดือน)
๓๔.	บ้านพลูหลวง	สมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์	พ.ศ. ๒๓๐๑ - พ.ศ. ๒๓๑๐

ข้อมูลจากหนังสือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของหม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา

ตารางที่ ๔ รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงธนบุรี

ลำดับ	ราชวงศ์	รายพระนาม	ปีที่ครองราชย์
๑.	ธนบุรี	สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี	พ.ศ. ๒๓๑๑ – พ.ศ. ๒๓๒๕

ตารางที่ ๕ รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงรัตนโกสินทร์

ลำดับ	ราชวงศ์	รายพระนาม	ปีที่ครองราชย์
๑.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	พ.ศ. ๒๓๒๕ – พ.ศ. ๒๓๕๒
๒.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	พ.ศ. ๒๓๕๒ – พ.ศ. ๒๓๖๗
๓.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๓๖๗ – พ.ศ. ๒๓๙๔
๔.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๓๙๔ - พ.ศ. ๒๔๑๑
๕.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๔๑๑ - พ.ศ. ๒๔๕๓
๖.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๔๕๓ - พ.ศ. ๒๔๖๘
๗.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๔๖๘ - พ.ศ. ๒๔๗๗
๘.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันทมหิดล	พ.ศ. ๒๔๗๗ - พ.ศ. ๒๔๘๙
๙.	จักรี	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช	พ.ศ. ๒๔๘๙ – ปัจจุบัน

สำนักงานบริหารงานจังหวัดตาก

บทที่ ๔

ศาลและพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๔ ศาลและพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

สถานที่ตั้ง

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ปัจจุบันตั้งอยู่ ณ บริเวณเนินเขา เรียกว่า “เขาสิทธิ์” ตำบลหนองหลวง อำเภอเมือง จังหวัดตาก ซึ่งเดิมเป็นสถานที่ทำการค่ายทหารพรานที่ ๖ จังหวัดตาก มี พ.ต.ถวิล อยู่เย็น ยศขณะนั้นเป็นหัวหน้า ปัจจุบันได้รับพระราชทานยศพลตรีถวิล อยู่เย็น ข้าราชการบำนาญ กระทรวงกลาโหม

พื้นที่โดยรอบบริเวณศาลมีประมาณ ๒๑ ไร่ ๑ งาน ๑๒ ตารางวา มีสภาพเป็นเนินเขาที่มีหินก้อนโตจำนวนมาก มีต้นไม้ขึ้นปกคลุม ดูร่มรื่น อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ ๔๐๐ – ๖๐๐ เมตร องค์ศาลหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ซึ่งห่างออกไปประมาณ ๔๐๐ เมตร มีแม่น้ำปิงไหลผ่านจากทิศเหนือไปทิศใต้ ภายในองค์ศาลมีพระบรมราชานุสาวรีย์หล่อด้วยเนื้อโลหะขนาดเท่าพระองค์จริง ทรงเครื่องต้นและพระมหามาลาประทับนั่งทอดพระบาทบนราชอาสน์ มีพระแสงดาบในฝักวางพาดพระเพลา พระพักตร์ตรงข้างหน้า ส่งสายพระเนตรคล้ายสยบอริราชศัตรูให้ยอมสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ มีคำจารึกไว้ที่ฐานพระบรมรูปว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสิน กรุงธนบุรี ทรงสมภพเมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๗ สวรรคต พ.ศ. ๒๓๒๕ รวม ๔๘ พรรษา” โดยศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี เป็นผู้ออกแบบ และนายไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ เป็นประติมากร

อาณาเขตของบริเวณศาล

อาณาเขตของบริเวณศาล ประกอบด้วย

สงวนลิขสิทธิ์ ห้องสมุดประชาชนจังหวัดตาก

ด้านทิศเหนือ ติดต่อกับสถานที่ราชการเดิม ซึ่งเป็นสำนักงานป่าไม้เขตตาก ปัจจุบันเป็นบ้านพัก และส่วนหนึ่งสร้างหอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี

ด้านทิศใต้ ติดต่อกับถนนจรดวิถีถ่อง

ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับ ถนนมหาดไทยบำรุงต่อถนนหนองหลวงอุทิศ

ด้านทิศตะวันตก ติดต่อกับถนนตากสิน

ประวัติความเป็นมาของศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

ศาลเดิม มีลักษณะเป็นศาลเทพารักษ์ขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในวัดดอยเขาแก้ว (วัดร้าง) ซึ่งอยู่บนเนิน (บ้านปากห้วยแม่ท้อ) หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมือง จังหวัดตาก เชื่อกันว่าเป็นศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปัจจุบันยังมีศาลแม่นกเอี้ยง และศาลพ่อไหฮองตั้งอยู่ เป็นที่สักการะของผู้เคารพศรัทธาทั่วไป ในบริเวณวัดร้างแห่งนี้

ต่อมาในราวพุทธศักราช ๒๔๙๐ นายจำรัส สืบศิริ นายช่างแขวงการทางตากในสมัยนั้นได้พิจารณาเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เคยดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตาก ทรงมีคุณูปการต่อชาวตาก และประชาชนชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง ศาลเดิมเป็นเพียงศาลไม้ขนาดเล็ก ไม่แข็งแรงและอยู่บนดอยในวัดร้างที่ไม่สะดวกในการที่เดินทางไปสักการะ เห็นสมควรจัดหาที่ดินเพื่อสร้างศาลใหม่ให้มีขนาดใหญ่สมพระเกียรติ และควรมีพระบรมรูปประดิษฐานภายในศาลด้วย ซึ่งจะเป็นการสมพระเกียรติยิ่งขึ้นจึงได้ริเริ่มการรวบรวมเงินจากบุคคลที่ใกล้ชิด และบุคคลทั่วไป รวมทั้งได้ขออนุญาตใช้ที่ดินบริเวณเขาสิทธ์ ซึ่งเป็นที่ที่อยู่ในบริเวณแขวงการทางเดิม คือที่ดินตั้งศาลในปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๐ เป็นต้นมา และได้ติดต่อกรมศิลปากรขอให้ออกแบบศาลและดำเนินการปั้นหล่อพระบรมรูปด้วย ซึ่งกรมศิลปากรได้มอบหมายให้ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี เป็นผู้ออกแบบ โดยมีนายไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ เป็นประติมากร

คณะแขวงการทางตาก ได้จัดทำพิธีตั้งฐานรากอาคารองค์ศาล ในเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๐ และเริ่มดำเนินการก่อสร้างตัวอาคาร แต่งานยังไม่แล้วเสร็จ นายจำรัส สืบศิริ ก็ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปรับตำแหน่งใหม่ เป็นนายช่างเขตการทางนครราชสีมา ซึ่งเป็น

ตำแหน่งที่สูงขึ้น นายเฉลียว วัชรพุกก์ ได้รับการแต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่งแทน ก็ได้ดำเนินการก่อสร้างต่อ แต่ยังขาดงบประมาณค่าหล่อพระบรมรูป จึงนำเรื่องเข้าปรึกษาคณะกรรมการจังหวัดตาก เห็นสมควรให้ประกาศรับบริจาคจากประชาชนทั่วไป และจัดทำหนังสือพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกจำหน่ายสมทบทุน งานก่อสร้างศาลและหล่อพระบรมรูปจึงได้เสร็จเรียบร้อย ประกอบพิธีเปิดศาล เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๑ และต่อมาจึงส่งมอบศาลให้แก่จังหวัดตาก ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๒

ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ นายสุวรรณ รื่นยศ ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ได้เป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดงาน “ตากสินมหาราชานุสรณ์” ขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓ โดยถือเอาวันที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๑๐ เป็นเหตุสำคัญ ในการที่จะน้อมถวายความจงรักภักดีที่พระองค์ท่านได้มีคุณานุคุณต่อประชาชาวไทย และต่อประเทศไทย และต่อมาในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี จังหวัดจะจัดประกอบพิธีบวงสรวงบูชาดวงพระวิญญาณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นประจำ พร้อมทั้งจัดงานตากสินมหาราชานุสรณ์ประจำปีอีกด้วย

ครั้นต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๓ สมัยที่นายชูชัย สุวรรณรังษี เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดตาก เห็นว่าองค์ศาลที่สร้างไว้เดิมนั้นมีขนาดเล็ก คับแคบ มีประตูเข้าออกเพียงทางเดียว เวลาที่ประชาชนเข้าไปเคารพสักการบูชา จะต้องเบียดเสียดไม่สะดวก จึงดำริว่าสมควรจะสร้างศาลใหม่ โดยขยายให้กว้างขึ้นกว่าเดิม มีบันไดและประตูเข้าออกเพิ่มขึ้นอีก ๒ ทาง จึงเสนอคณะกรรมการจังหวัดให้ความเห็นชอบ และได้ปรับปรุงก่อสร้างศาลใหม่ เสร็จในปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ โดยใช้เงินที่เหลือสะสมจากการจัดงานตากสินมหาราชานุสรณ์ทุกปี และมีการจัดทำวัตถุมงคลพระบรมรูปเหมือนออกให้ประชาชนได้มีไว้บูชา เมื่อการก่อสร้างปรับปรุงศาลเสร็จแล้ว จึงให้มีงานสมโภชใหญ่ โดยจัดขบวนแห่อัญเชิญพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเลียบเมืองตาก มาตามถนนมหาดไทยบำรุงจนถึงถนนท่าเรือ เลี้ยวขวากลับไปตามถนนตากสิน ถึงศาลอัญเชิญพระบรมรูปขึ้นประทับบนพระราชอาสน์ตามเดิม และในการจัดงานครั้งนี้มีเงินเหลือจ่ายจากการก่อสร้างศาล การจัดงานตากสินมหาราชานุสรณ์ประจำปี จากการจำหน่ายพระบรมรูปจำลอง และการที่มีผู้บริจาค รวมทั้งสิ้น ๒๗๕,๘๕๕.๓๔

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บาท (สองแสนเจ็ดหมื่นห้าพันเก้าร้อยห้าสิบห้าบาทสามสิบสี่สตางค์) จึงได้นำมาจัดตั้งมูลนิธิ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก”

ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ พ่อค้า ประชาชน ส่วนราชการ และภาคเอกชนจังหวัดตากได้พิจารณาบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้วพบว่า มีทัศนียภาพไม่โดดเด่น อาคารบางแห่งก่อสร้างใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่สิ่งสาธารณูปโภค และโครงสร้างพื้นฐานชำรุดเสียหาย ใช้การไม่ได้ หากก่อสร้างสะพานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเชื่อมระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลป่ามะม่วงกับเทศบาลเมืองตากแล้วเสร็จ จะมีรถแล่นผ่านเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้มาสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อาจจะได้รับอันตรายจากการจอดรถบนถนนได้ ดังนั้น ควรปรับปรุงทัศนียภาพและบริเวณรอบศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อให้มีลักษณะเด่นงามสง่าสมพระเกียรติ และแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็นส่วน ๆ ว่าส่วนใดควรเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะ ส่วนใดควรเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ส่วนใดควรเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ ส่วนใดควรเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ส่วนใดควรเป็นลานเอนกประสงค์สำหรับจัดงานเพื่อให้แต่ละส่วนสามารถใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ และมีลักษณะกลมกลืน ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้โดยใช้ งบประมาณทั้งสิ้นเป็นจำนวนเงิน ๑๓,๘๒๘,๑๔๔ บาท (สิบสามล้านแปดแสนสองหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยสี่สิบสี่บาทถ้วน)

ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ร่วมกับจังหวัดตาก และบริษัท มติชน จำกัด ดำเนินการบูรณะและปฏิสังขรณ์ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เพื่อให้มีความเด่นเป็นสง่าสมพระเกียรติ เหมาะเป็นสถานที่สำหรับชาวไทย แสดงความเคารพสักการะ และเพื่อเป็นการระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยจัดให้มีพิธีทอดผ้าป่ามหากุศลขึ้น ณ บริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เพื่อรวบรวมเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาทั่วประเทศ เป็นค่าปรับปรุงบูรณะ และปฏิสังขรณ์ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก โดยทำสัญญาว่าจ้าง ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.ว.ช. ลิขิตการสร้าง ดำเนินการปรับปรุงบูรณะและปฏิสังขรณ์ศาลฯ ในวงเงินงบประมาณจำนวน ๔,๓๔๕,๒๘๐ บาท (สี่ล้านสามแสนสี่หมื่นห้าพันสองร้อยแปดสิบบาทถ้วน)

หลังจากที่ได้มีการก่อตั้งศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีการขยายบูรณะมาแล้วหลายครั้ง รวมทั้งได้มีการก่อตั้งมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตากเสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ดีแล้ว ทางมูลนิธิจึงเห็นสมควรให้มีคณะกรรมการที่จะร่วมกันบริหาร และพัฒนาศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เพื่อให้ทั้งศาล และบริเวณทั่ว ๆ ไปได้รับการดูแลให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อยเหมาะสม และเกิดประโยชน์ต่อทุก ๆ ส่วนอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้กำหนดระเบียบมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ว่าด้วยระเบียบการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พุทธศักราช ๒๕๔๒ และฉบับที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๔๓ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ระเบียบมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก
ว่าด้วยการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
พ.ศ. ๒๕๔๒

ด้วยมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ได้ทำการปรับปรุงบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและคาดว่าจะแล้วเสร็จภายใน เดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๒ จึงควรมีตัวแทนมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก เป็นผู้ดูแลพื้นที่ดังกล่าวให้สามารถใช้งานได้ดีตลอดซึ่งจะก่อประโยชน์ต่อประชาชน

อาศัยอำนาจตามข้อ ๖ แห่งตราสารมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก และด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารมูลนิธิ จึงออกระเบียบมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ว่าด้วยการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. ๒๕๔๒ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. ระเบียบนี้เรียกว่า ระเบียบมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ว่าด้วยการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. ๒๕๔๒

ข้อ ๒. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ข้อ ๓. บรรดาระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในระเบียบนี้ หรือที่ขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ ๔. ในระเบียบนี้

๔.๑ “มูลนิธิ” หมายความว่า มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

๔.๒ “ประธานกรรมการมูลนิธิ” หมายความว่า ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๔.๓ “คณะกรรมการบริหารมูลนิธิ” หมายความว่า คณะกรรมการบริหารมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สำนักงานบริหารส่วนจังหวัดตาก

๔.๔ “คณะอนุกรรมการบริหารศาล” หมายความว่า คณะอนุกรรมการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๔.๕ “ประธานอนุกรรมการบริหารศาล” หมายความว่า ประธานคณะอนุกรรมการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๔.๖ “ปี” หมายความว่า ปีปฏิทิน

ข้อ ๕ ให้ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

หมวดทั่วไป
บททั่วไป

ข้อ ๖ คณะอนุกรรมการบริหารศาล จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

๖.๑ ผู้ที่ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมาย

๖.๒ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก หรือผู้แทน

๖.๓ นายกเทศมนตรี เมืองตาก หรือผู้แทน

๖.๔ นายกสมาคมพ่อค้าตาก หรือผู้แทน

๖.๕ ประธานหอการค้าจังหวัดตาก หรือผู้แทน

๖.๖ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ เขต ๔ หรือผู้แทน

๖.๗ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภูมิสถาปัตย์

๖.๘ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโยธา

๖.๙ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสถาปัตยกรรม

๖.๑๐ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมาย

๖.๑๑ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประชาสัมพันธ์

๖.๑๒ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหาร

๖.๑๓ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเงินการคลัง

๖.๑๔ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอื่น ๆ จำนวน ๒ คน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ข้อ ๗ สำนักงานอนุกรรมการบริหารศาลตั้งอยู่ภายในบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ข้อ ๘ คณะอนุกรรมการบริหารศาลต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

๘.๑ มีสัญชาติไทย อายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปีบริบูรณ์

๘.๒ ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย หรือไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ

๘.๓ ไม่เป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว

๘.๔ ไม่เป็นผู้มีชื่อเสียงเสื่อมเสียทางศีลธรรม

๘.๕ ไม่เป็นผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุก เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

ข้อ ๙ ให้อนุกรรมการตามข้อ ๖.๑ ถึงข้อ ๖.๖ สรรหาผู้ทรงคุณวุฒิตามข้อ ๖.๗ ถึงข้อ ๖.๑๔ โดยเสนอรายชื่อจำนวนไม่น้อยกว่า ๑๘ คน เพื่อให้คณะกรรมการบริหารมูลนิธิให้ความเห็นชอบ แล้วเสนอให้ประธานกรรมการมูลนิธิแต่งตั้ง

ข้อ ๑๐. ให้คณะกรรมการบริหารมูลนิธิเลือกประธานอนุกรรมการบริหารศาลหนึ่งคน และให้ประธานอนุกรรมการบริหารศาลเลือกรองประธานอนุกรรมการบริหารศาล สองคน เลขานุการหนึ่งคน เหรัญญิกหนึ่งคน จากคณะอนุกรรมการบริหารศาล และตำแหน่งอื่น ๆ ตามที่ประธานอนุกรรมการบริหารศาลจะเห็นสมควรแล้วเสนอให้ประธานกรรมการมูลนิธิลงนามแต่งตั้ง เมื่อประธานอนุกรรมการบริหารศาลพ้นจากตำแหน่ง ให้ตำแหน่งที่ประธานอนุกรรมการบริหารศาลเลือกไว้พ้นจากตำแหน่งด้วย

ข้อ ๑๑. คณะอนุกรรมการบริหารศาลอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๒ ปี โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน เมื่อตำแหน่งอนุกรรมการบริหารศาลว่างลง ให้อนุกรรมการตามข้อ ๖.๑ – ข้อ ๖.๖ สรรหาผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนไม่น้อยกว่า ๒ เท่า ของตำแหน่งที่ว่างลง แล้วเสนอให้คณะกรรมการบริหารมูลนิธิพิจารณาให้ความเห็นชอบ และเสนอให้ประธานกรรมการมูลนิธิลงนามแต่งตั้งโดยให้ผู้ได้รับการแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ที่ตนแทน

ข้อ ๑๒. คณะกรรมการบริหารศาลพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

๑๒.๑ ถึงคราวออกตามวาระ

๑๒.๒ ตาย

๑๒.๓ ลาออกโดยยื่นใบลาออกต่อประธานกรรมการมูลนิธิ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๑๒.๔ ขาดคุณสมบัติตามระเบียบข้อ ๖ และข้อ ๘

๑๒.๕ อนุกรรมการที่เป็นข้าราชการพ้นจากตำแหน่งหรือย้ายไปรับราชการต่างท้องที่

๑๒.๖ เป็นผู้มีความประพฤติและปฏิบัติไม่เหมาะสม และคณะอนุกรรมการบริหารศาลจำนวน ไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนอนุกรรมการทั้งหมดมีมติให้พ้นจากตำแหน่ง

๑๒.๗ ประธานกรรมการมูลนิธิสั่งให้พ้นจากตำแหน่งตามข้อ ๓๐

หมวดที่ ๓
อำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการบริหารศาล

ข้อ ๑๓. คณะอนุกรรมการบริหารศาลมีอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑๓.๑ จัดทำแผนงานและงบประมาณประจำปีเสนอให้คณะกรรมการบริหารมูลนิธิพิจารณาอนุมัติ

๑๓.๒ ดูแลและจัดการหาผลประโยชน์และหารายได้บริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และนำส่งเป็นรายได้มูลนิธิภายใน ๑๕ วัน

๑๓.๓ จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและรักษาสิ่งแวดล้อมบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๑๓.๔ วางแผนการจัดงานประจำปีร่วมกับจังหวัดตากและมูลนิธิ

๑๓.๕ มีหน้าที่ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมูลนิธิโดยไม่ขัดแย้งกับตราสารมูลนิธิ

๑๓.๖ ดำเนินการอื่นตามที่คณะกรรมการบริหารมูลนิธิมอบหมาย

๑๓.๗ รายงานผลการดำเนินการให้คณะกรรมการบริหารมูลนิธิทราบ เมื่อประธานอนุกรรมการบริหารศาลไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้หรือกรณีที่ประธานอนุกรรมการบริหารศาลมอบหมายให้ทำการแทน

สำนักงานจังหวัดตาก

ข้อ ๑๔ รองประธานอนุกรรมการบริหารศาลมีหน้าที่ทำการแทนประธานอนุกรรมการบริหารศาล เมื่อประธานอนุกรรมการบริหารศาลไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้หรือกรณีที่ประธานอนุกรรมการบริหารศาลมอบหมายให้ทำการแทน

ข้อ ๑๕ กรณีที่ประธานอนุกรรมการบริหารศาล และรองประธานอนุกรรมการบริหารศาลไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ในการประชุมคราวใดคราวหนึ่งได้ ให้ที่ประชุมเลือกอนุกรรมการบริหารศาลคนใดคนหนึ่งเป็นประธานสำหรับการประชุมคราวนั้น

ข้อ ๑๖ เลขานุการอนุกรรมการบริหารศาลมีหน้าที่ควบคุมกิจการและดำเนินงานประจำของคณะอนุกรรมการบริหารศาล ติดต่อประสานงานทั่วไปให้เป็นไปตามตราสารข้อบังคับ ระเบียบ ข้อปฏิบัติของมูลนิธิ ตลอดจนรายงานกิจการของคณะอนุกรรมการต่อประธานกรรมการมูลนิธิ

ข้อ ๑๗ เหรัญญิกอนุกรรมการบริหารศาลมีหน้าที่ควบคุมการเงิน ทรัพย์สินของมูลนิธิที่อยู่ภายในบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตลอดจนบัญชี เอกสารที่เกี่ยวข้องให้ถูกต้องตามระเบียบที่คณะอนุกรรมการบริหารศาลกำหนด และตามระเบียบของทางราชการโดยอนุโลม

หมวดที่ ๔
การประชุมคณะอนุกรรมการบริหารศาล

ข้อ ๑๘ ให้คณะอนุกรรมการบริหารศาลประชุมสมัยสามัญ ปีละ ๓ ครั้ง โดยการประชุมสมัยสามัญครั้งแรกให้ประชุมในเดือนมกราคมของทุกปี และครั้งต่อไปให้คณะอนุกรรมการบริหารศาลเป็นผู้กำหนด การประชุมวิสามัญอาจมีได้เมื่อประธานอนุกรรมการบริหารศาลเรียกประชุมตามที่เห็นสมควรหรืออนุกรรมการบริหารศาลจำนวนไม่น้อยกว่า ๓ คน แสดงความประสงค์ไปยังประธานอนุกรรมการบริหารศาลขอให้มีการประชุมและให้ประธานอนุกรรมการบริหารศาลเรียกประชุมภายใน ๑๕ วัน นับจากวันที่ได้รับทราบวัตถุประสงค์ดังกล่าว

ข้อ ๑๙ ในกรณีจำเป็นและเร่งด่วนประธานอนุกรรมการบริหารศาลมีคำสั่งให้ใช้วิธีสอบถามมติเป็นลายลักษณ์อักษรแทนการเรียกประชุมคณะอนุกรรมการบริหารศาลได้ แต่

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ประธานอนุกรรมการบริหารศาลต้องรายงานให้ที่ประชุมคณะอนุกรรมการบริหารศาลคราวถัดไปได้รับทราบมติและกิจการที่ได้ดำเนินการตามมตินั้น

ข้อ ๒๐. การประชุมคณะอนุกรรมการบริหารศาล ต้องมีอนุกรรมการบริหารศาล เข้าประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของคณะอนุกรรมการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุม

ข้อ ๒๑. การลงมติใด ๆ ในการประชุมคณะอนุกรรมการบริหารศาลให้ถือเสียงข้างมากเป็นมติที่ประชุม ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมเป็นผู้ลงคะแนนชี้ขาดเพิ่มอีกหนึ่งเสียง

หมวดที่ ๕
งบประมาณ

ข้อ ๒๒. คณะอนุกรรมการบริหารศาล ต้องเสนอร่างงบประมาณรายรับ – รายจ่ายประจำปีให้มูลนิธิภายในเดือนกันยายนของทุกปี เพื่อให้คณะกรรมการมูลนิธิอนุมัติใช้ในปีต่อไป การเสนอของบประมาณรายจ่าย ประจำปีดังกล่าวต้องเป็นไปด้วยความประหยัด ไม่เป็นการก่อหนี้ผูกพัน และไม่เป็นภาระให้มูลนิธิ

หมวดที่ ๖
พัสดุ

ข้อ ๒๓. ให้ประธานอนุกรรมการบริหารศาลมีอำนาจจัดซื้อ จัดจ้าง ในงบประมาณรายจ่ายประจำปี โดยให้ดำเนินการตามระเบียบว่าด้วยการพัสดุของทางราชการโดยอนุโลม

หมวดที่ ๗
ทรัพย์สิน

ข้อ ๒๔. ทรัพย์สินซึ่งจะพึงมีหรือเกิดขึ้นจากการบริหารงานของคณะอนุกรรมการบริหารศาล ย่อมเป็นทรัพย์สินของมูลนิธิ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

หมวดที่ ๘
การบริหารงานบุคคล

ข้อ ๒๕. ให้ประธานอนุกรรมการบริหารศาลเป็นผู้ลงนามจ้างผู้จัดการและลูกจ้างตำแหน่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการของคณะอนุกรรมการบริหารศาลและด้วยความเห็นชอบของคณะอนุกรรมการบริหารศาล ซึ่งผู้จัดการและลูกจ้างตำแหน่งอื่น ๆ มีฐานะดังต่อไปนี้

๒๕.๑ เป็นเจ้าหน้าที่มูลนิธิ

๒๕.๒ ได้รับค่าตอบแทนตามอัตราค่าจ้างลูกจ้างของทางราชการโดยอนุโลม

๒๕.๓ ไม่มีสิทธิในการรับสวัสดิการใด ๆ

หมวดที่ ๙
การเงินและบัญชี

ข้อ ๒๖. รายรับของคณะอนุกรรมการบริหารศาล ได้จากเงินที่มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก จัดสรรให้ตามงบประมาณประจำปี โดยให้ขอเบิกจ่ายเป็นคราว ๆ ไป

ข้อ ๒๗. เงินรายรับตามข้อ ๒๖ มูลนิธิอาจจ่ายให้เป็นเงินสำรองจ่ายโดยให้นำไปฝากธนาคารโดยใช้ชื่อบัญชีว่า “คณะอนุกรรมการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”

ข้อ ๒๘. การรับ/จ่ายเงินทุกครั้งต้องมีหลักฐานการเบิกจ่าย มีการทำระบบบัญชีตามหลักการทำบัญชีของทางราชการและการเบิกเงินตามข้อ ๒๗ ต้องมีลายมือชื่อประธานอนุกรรมการบริหารศาลและเหรัญญิกหรืออนุกรรมการบริหารศาลจำนวนหนึ่งคนร่วมลงนามด้วย

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

หมวดที่ ๑๐
การควบคุมและการตรวจสอบ

ข้อ ๒๙. เหรัญญิกมูลนิธิมีหน้าที่ทำการตรวจสอบหลักฐานการรับ – จ่าย และงบการเงินของคณะอนุกรรมการบริหารศาลอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง แล้วให้รายงานผลไปให้มูลนิธิทราบ

ข้อ ๓๐. หากปรากฏว่าอนุกรรมการบริหารศาลคนใดหรือการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการบริหารศาลเป็นไปในลักษณะที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่มูลนิธิ ประธานกรรมการมูลนิธิมีอำนาจยับยั้งการดำเนินการดังกล่าวไว้ก่อน และหรือสั่งให้พ้นจากตำแหน่งได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๒

ฮึกหาญ โตมรศักดิ์
(นายฮึกหาญ โตมรศักดิ์)
ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ระเบียบมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ว่าด้วยการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๓

ตามที่มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ได้ออกระเบียบว่าด้วยการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. ๒๕๔๒ ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๒ นั้น

เพื่อให้การดำเนินกิจการด้านต่าง ๆ ของศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อาศัยอำนาจตามข้อ ๖ แห่งตราสารมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารมูลนิธิ ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารมูลนิธิ วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๔๓ จึงให้แก้ไขเพิ่มเติมข้อความในระเบียบมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ว่าด้วยการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. ๒๕๔๒ ดังนี้

ข้อ ๑ ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ว่าด้วยการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๓

ข้อ ๒ ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ ๓ ให้ยกเลิกความใน ข้อ ๕ และใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

“ข้อ ๕ ให้ประธานกรรมการมูลนิธิเป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้ และให้มีอำนาจตีความและวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบนี้”

ข้อ ๔ ให้ยกเลิกความในข้อ ๑๐ และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

“ข้อ ๑๐ ให้ประธานกรรมการมูลนิธิคัดเลือกอนุกรรมการบริหารศาลตามข้อ ๖ จำนวนหนึ่งคน เพื่อแต่งตั้งเป็นประธานอนุกรรมการบริหารศาล”

ให้ประธานอนุกรรมการบริหารศาลตามวรรคแรกเลือกรองประธานอนุกรรมการบริหารศาลสองคน เลขานุการหนึ่งคน เหรัญญิกหนึ่งคน และตำแหน่งอื่น ๆ ตามที่จะเห็นสมควรจากคณะอนุกรรมการบริหารศาล แล้วเสนอให้ประธานกรรมการมูลนิธิแต่งตั้ง

สงวนลิขสิทธิ์ สำนักงานจังหวัดตาก

เมื่อประธานอนุกรรมการบริหารศาลต้องพ้นจากตำแหน่งไม่ว่าในกรณีใด ให้ประธานอนุกรรมการบริหารศาลที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่ พิจารณาผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ตามวรรคสองตามที่เห็นสมควร

ประกาศ ณ วันที่ ๑๙ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๓

นายนิรัช วัจนะภูมิ

(นายนิรัช วัจนะภูมิ)

ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ของคณะอนุกรรมการบริหารศาล แยกออกเป็น ๕ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์พัฒนาบริเวณเขตพระบรมราชานุสาวรีย์รอบองค์ศาล ได้แก่การบูรณะปฏิสังขรณ์ ดูแลอาคารองค์ศาล และรอบ ๆ องค์ศาล ให้มีความสะอาด มั่นคงแข็งแรง จัดสร้างอาคารและอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับผู้มาถวายสักการะ เช่น สถานที่จำหน่ายเครื่องสักการะ ที่จุดประทัด ที่วางรองเท้า รวมทั้งการปรับปรุงระบบไฟฟ้า ระบบประปาที่จำเป็น

๒. ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อน ได้แก่ การจัดสร้างหรือจัดให้มีสื่อแนะนำการท่องเที่ยว ประเภทบอร์ดนิทรรศการ เอกสารข้อมูล แผ่นพับ อาคารจำหน่ายสินค้าของฝาก ติดตั้งเครื่องเสียง ประชาสัมพันธ์ และมีบุคลากรแนะนำแหล่งท่องเที่ยวที่มีในจังหวัดตาก ด้านการพักผ่อน เช่นห้องสุขาที่สะอาด ลานธรรมะ สถานที่นวดแผนไทย สวนรุกชาติ สนามเด็กเล่น

๓. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี ได้แก่ การร่วมกับจังหวัดตาก จัดงานตากสินมหาราชานุสรณ์และงานกาชาดจังหวัดประจำปี จัดพิธีบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ทุกปี จัดงานพิธีวันคล้ายวันพระราชสมภพ และสรงน้ำสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในวันที่ ๑๗ เมษายน ทุกปี จัดการแสดงละครประกอบแสงเสียงเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๔. ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ การจัดบอร์ดนิทรรศการพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จัดทำเป็นแผ่นพับแจกผู้มาสักการะ และจัดทำหนังสือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เผยแพร่

๕. ยุทธศาสตร์การปรับปรุงโครงสร้างการบริหาร ได้แก่ การจัดสร้างอาคารที่ทำการมูลนิธิให้สมบูรณ์พร้อมที่จะใช้ปฏิบัติ จัดทำตราสาร และระเบียบของมูลนิธิให้เป็นปัจจุบัน จัดทำผังโครงสร้างคณะกรรมการมูลนิธิและผังโครงสร้างคณะกรรมการพัฒนาศาล ควบคุมการบริหารจัดการกระบวนการพัฒนาศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก ให้มีความถูกต้องตามวัตถุประสงค์ และโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ และให้มีการประเมินผลการปฏิบัติงานทุกปี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การจัดพิธีบวงสรวง
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก
พิธีใหญ่ครบชุดในงานวันคล้ายวันปราบดาภิเษก
วันที่ ๒๘ ธันวาคม ทุกปี หรือบวงสรวงเป็นการเฉพาะงาน

ในการจัดพิธีบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ซึ่งจะจัดเป็นพิธีใหญ่ ในวันที่กำหนดว่าเป็นวันคล้ายวันปราบดาภิเษกขึ้นครองกรุงธนบุรี คือวันที่ ๒๘ ธันวาคม ทุกปี โดยจะดำเนินการให้เสร็จในภาคเช้าของวัน (เพราะถือว่าสมเด็จพระบุรพกษัตริย์ เมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว จะจุติไปเป็นเทพผู้รับการสักการะบูชา จะไม่รับเครื่องสังเวยหลังเที่ยงวันไปแล้ว) สิ่งที่ได้ปฏิบัติในพิธีบวงสรวง สืบทอดกันต่อมามีดังนี้

๑. เครื่องบูชาประกอบพิธีบวงสรวง

๒. เครื่องสังเวยประกอบพิธีบวงสรวง

๓. คำกล่าวบูชาพร้อมขั้นตอนในการประกอบพิธีบวงสรวง

ซึ่งจากแนวปฏิบัตินี้ รวบรวมจากผู้รู้ ผู้เคยกระทำ หรือเคยร่วมกิจกรรม ของศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือ

๑. อาจารย์ประเสริฐ บุญช่วย ข้าราชการบำนาญ อดีตครูโรงเรียนตากสินราชานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดตาก

๒. อาจารย์พยนต์ สืบรอด ผู้อำนวยการโรงเรียนตากสินราชานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดตาก ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่รับผิดชอบในพิธีบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นประจำทุกปี โดยสรุปพิธีการบวงสรวงได้ดังนี้

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การจัดพิธีใหญ่ในการบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

เครื่องบูชาประกอบพิธีบวงสรวง

๑. บายศรีหลัก	๑ คู่
๒. บายศรีเทพ	๑ คู่
๓. บายศรีพรหม	๑ คู่
๔. บายศรีปากชาม	๑ คู่
๕. พุ่มเงิน	๑ พาน
๖. พุ่มทอง	๑ พาน
๗. พุ่มดอกไม้สด	๑ ชุด
๘. เครื่องทองน้อย	๑ ชุด
๙. ธูปเทียนแพ	๑ ชุด
๑๐. เชิงเทียน (เทียนเงิน เทียนทอง เทียนขี้ผึ้ง)	๑ ชุด (รวม ๓ ต้น)
๑๑. กระถางธูปใส่ทรายสะอาด	๑ ชุด

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เครื่องสังเวยประกอบพิธีบวงสรวง

๑. หัวหมู สุก (พร้อมน้ำจิ้ม)		๑ คู่ (๒ หัว)
๒. เป็ด สุก (พร้อมน้ำจิ้ม)		๑ คู่ (๒ ตัว)
๓. ไก่ สุก (พร้อมน้ำจิ้ม)		๑ คู่ (๒ ตัว)
๔. ปลาช่อน (ไม่ขอดเกล็ด) สุก (พร้อมน้ำจิ้ม)		๑ คู่ (๒ ตัว)
๕. กุ้ง สุก (พร้อมน้ำจิ้ม)	๒ ถาด	
๖. หอย สุก (พร้อมน้ำจิ้ม)	๒ ถาด	
๗. ปู สุก (พร้อมน้ำจิ้ม)	๒ ถาด	
๘. ผลไม้	๙ อย่าง ยกเว้น มังคุด ละมุด มะไฟ และพุทรา	
๙. ขนมแห้ง	๙ อย่าง เช่น ทองม้วน กาละแม มะพร้าวแก้ว ฝอยทองกรอบ สัมปันนี กลีบลำดวน ขนมผิง ถั่วกวน	
๑๐. ขนมเปียก-สด	๙ อย่าง เช่น ทองหยิบ ฝอยทอง ทองหยอด ขนมชั้น ตะโก้ ขนมหม้อแกง ถ้วยฟู เปียกปูน	
๑๑. เนย	๑ กระป๋อง	
๑๒. เหล้า	๒ ขวด	
๑๓. นมสด	๑ กระป๋อง	
๑๔. หมาก พลู เมี่ยง	๙ คำ	
๑๕. บุหรี่	๙ มวน (ใส่ไฟแช็คด้วย)	
๑๖. กล้วยน้ำว้า	๑ คู่ (๒ หวี = ๑ ถาด)	
๑๗. มะพร้าวอ่อน	๑ คู่ (๒ ลูก = ๑ ถาด)	
๑๘. เผือกนึ่ง หรือเผา	๙ หัว ๑ ถาด	
๑๙. มันนึ่ง หรือเผา	๙ หัว ๑ ถาด	

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๒๐. งาคั่ว (ดำ) ใส่ถ้วย
ถั่วลิสงคั่ว (ปอกเปลือก) ใส่ถ้วย } ใส่พานหรือถาด ๑ ชุด
ถั่วเหลืองคั่ว ใส่ถ้วย

๒๑. ขนมจันอับ ๙ ชนิด ๒ ถาด

๒๒. ขนมเปี๊ยะใหญ่ ๑ คู่ (2 ชิ้น)

๒๓. อาหารคาว ๑ สำรับ พร้อมข้าวสวย
(ลาบลู่ แกงฮังเล ไส้อั่ว)

๒๔. น้ำชา ๑ ชุด

๒๕. น้ำเปล่า ๒ ขวด

๒๖. ผัดหมี่จีน (โก๊ยซี่หมี่) ๑ จาน (พร้อมช้อน+ตะเกียบ)

๒๗. เครื่องกระยาบวด ๑ ชุด

๒๘. ไข่ต้ม ๙ ฟอง

๒๙. ผักกาดขาวปลี ผักกาดขาว (รองโตก, ถาด, พาน) ตกแต่งใช้
ดอกดาวเรือง, บานไม่รู้โรย

<u>หมายเหตุ</u>

๓๐. ธูปกำใหญ่
๓๑. ดอกไม้กำใหญ่ (ห้ามใช้ดอกบัว) } สำหรับผู้ทำพิธี และแขก ไหว้
๓๒. ไฟเช็ค
๓๓. เทียน ๑ ห่อ

๓๔. ประทัด ๑ ชุด

๓๕. กระดาษเช็ดมือ ๑ ชุด

๓๖. กระทงเปล่าแบ่งเครื่องสังเวยให้บริวาร ๘ กระทง (วาง ๘ ทิศ)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณ
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

คำกล่าวขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอ่านโองการ

ขอเดชะ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้าชื่อ..... ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต อ่านโองการพิธีบวงสรวง ดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อเทิดพระเกียรติในวีรกรรมอันเด็ดเดี่ยว ผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทย เพื่อปกป้องผืนแผ่นดินไทย ให้พวกเราได้อยู่อาศัย อย่างสมบูรณ์พูนสุข จึงได้รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ตราบจนทุกวันนี้ หากดวงพระวิญญาณของพระองค์ สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นทิพย์วิมานใด ขอทรงโปรดได้รับทราบ ที่เหล่าข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้พร้อมใจกันจัดพิธีบวงสรวง ดวงพระวิญญาณถวายแด่พระองค์ ขอพระองค์ทรงรับทราบ และทรงโปรดพระราชทาน พระบรมราชานุญาต และทรงปกป้องคุ้มครอง คุ้มภัยภิบัตินานาประการ อย่าได้แผ้วพานต่อพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนานเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

จุดธูปเทียนบูชา ตั้งนะโม ๓ จบ “โอมสิโนราชาเทวะ ชะยะตุภะวัง สัพพะศัตรู วินาศสันติ” บัดนี้ได้อุดมมงคลฤกษ์แล้ว ข้าพเจ้าจะได้กล่าวพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ บัดนี้

ชุมนุมเทวดา เพื่ออัญเชิญร่วมพิธี

“โอมสิโนราชาเทวะ ชะยะตุภะวัง สัพพะศัตรูวินาศสันติ”
สาธุ สัคเค กาเม จะรูเป คิริสิขะรัตตะเต จันตะลิกเขวิมาเน
ทีเปรัตเถ จะคาเม ตะรุวะนะคะหะเน เคหะวัตถุมหิตเขตเต ภุมมา
จะยันตุเทวา ชะละถะละวิสะเม ยักขะคันธรรพพะนาคา ติฏฐันตา
สันติเกยัง มุนิวะระวะจะนัง สาธะโวเม สุนันตุ ธัมมัสสะวะนะกาโล
อะยัมพะทันตา ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมพะทันตา ธัมมัสสะวะนะกาโล
อะยัมพะทันตา “โอมสิโนราชาเทวะ ชะยะตุภะวัง สัพพะศัตรู วินาศสันติ”

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทแปล คำอัญเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์
มาร่วมพิธีบวงสรวง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ณ บัดนี้ ข้าพเจ้าจะขอน้อมเกล้าประดิษฐาน อัญชุลีประนม น้อมขึ้นเหนือเศียรศิโรตน์ เทพดาเจ้าจงปรีดิ์เปรมปราโมทย์ มโนสารจำนงแห่งองค์พระมหากษัตริย์ ขัตติยะวงศ์อันเรืองเดช อีกท้าวไทเทเวศร์ทั่วทิศา

สาธุ สัคเค อยู่ในช่องฉกามาพจรสวรรค์ กาเม อยู่ในกามภพอันจังหวัดวงศ์ **จะรูเป** เทพยดาดำรงอยู่ในรูปภพ **คิริสิคะระตะเฏ** อยู่ในห้วงมหรรณพ สิงขรเขตร์และขุนเขา **จันตะลิกเข** เทพเจ้าที่อยู่กันเนืองแน่นในอากาศ **วิมาเน** อยู่ในวิมานมาศรัตนมณเฑียรทอง **ทีเปรัฏเฐ** เทพยดาเจ้าที่อยู่ในพิชัยราชรถแก้วและเรือนหลวง **จะคาเม** เทพยดาทั้งปวงที่อยู่ในบ้านน้อยและเรือนใหญ่ **ตะรุวะนะคะหะเน** เทพเจ้าที่สิงสถิต อยู่บนต้นไม้พฤกษาสานต์

เคหะวัตถุมหิเขตเต เทพเจ้าที่อาศัยตามบ้านเรือนและโรงนา **ภุมมา** เทพเจ้าที่อาศัยอยู่ในพื้นภูมิภาค **จายันตุเทวา** เทพเจ้าทั้งหลายเอ๋ย วันนี้ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญท่าน ให้เสด็จลงมาสโมสรประชุมช่วย **ชะละถะละวิสะเม** เทพเจ้าที่อยู่ในห้วงเหวผาฝั่งน้ำและบนบกก็มิได้เสมอกัน **ยักขะคันธัพพะนาคา** ใช่แต่เท่านั้น อีกทั้งยักษาคนธรรพ์ และนาคราชผู้เป็นใหญ่

ติฎฐันตาสันติเกยัง เทพเจ้าที่มีความสุขทุกตำบล มุนิวะระวะจะนัง อีกทั้งฤาษีมุนีนาถทุกแห่งหน ท่านที่ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิรนด้วยตะบะเดชา **สาธะโว** ดูก่อนเทพเจ้าทั้งปวง เม จงเกษมศานต์ตามอันดับ **สุนันตุ** จงเงี่ยโสตสดับอรรถอันล้ำเลิศ ขอเชิญเถิดทุก ๆ พระองค์ วันนี้ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญท่าน ให้ลงมาสดับตรับฟัง และร่วมพิธีอันเชิญดวงพระวิญญาณ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระผู้ประเสริฐยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งหลาย โดยอัญเชิญดวงพระวิญญาณของพระองค์ เสด็จลงมาประทับประจำในพระบรมรูปจำลองนี้

ให้ผองพวกข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้ถวายเครื่องสักการะบูชา เพื่อความเจริญวัฒนาถาวรสุขสมบูรณ์พูนผล เป็นมงคลสวัสดี สมดังที่มุ่งมาดปรารถนา ดังวาจาที่กล่าวนี้ ทุกประการเทอญ

****

(รินน้ำจันฑ์ถวายครั้งที่ ๑) ให้ลั่นฆ้องชัย ๓ ครั้ง ปี่พาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ

สำนักการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จังหวัดตาก

บทสรรเสริญ และบูชาเทิดพระเกียรติอัญเชิญ ดวงพระวิญญาณ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

“โอมสิโนราชาเทวะ ชะยะตุภะวัง สัพพะศัตรูวินาศสันติ”

❖ ศรีศรี วันนี้วันดี เป็นศรีแห่งวัน พวกเราทุกคนได้พร้อมใจกัน มาจัดพิธีบวงสรวง แด่ดวงพระวิญญาณ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ผู้เก่งกาจ มหาราชผู้เกรียงไกร กอบกู้ไทยจากพม่า ทรงเก่งกล้าในการศึก ทรงหาญฮึกในการรณ เป็นขุนพลผู้ห้าวหาญ ทรงรอนราญอริราช ทรงนำชาติกลับคืนมา ชุบพาราให้ชุ่มชื้น ไทยกลับฟื้นเอกราช ด้วยอำนาจพระบารมีของพระองค์

❖ คราอยุธยาชะตาขาด ต้องตกเป็นทาสของพม่า พระองค์เป็นทหารกล้า มีนามว่าพระยาตาก ผู้ปกปักแผ่นดินนี้ ยามศึกมีสู้พม่า ความเก่งกล้าที่ปรากฏ ได้เลื่อนยศเป็นศักดิ์ศรี ได้เป็นที่พระยาวชิรปราการ ผู้ผ่านเมืองกำแพงเพชร ตั้งแต่ยังไม่เสร็จการรบ ในพิภพศรีอยุธยา ทรงพบพาความยุ่งยาก เนื่องจากห้ามยิงปืนใหญ่ จึงตัดสินใจรวมไพร่พล กำลังคนห้าร้อย พร้อมตีฝ่าวงล้อมไปทางตะวันออก ทรงประสบความสำเร็จ ปราบสี่ก๊กเสร็จไล่ดัสกรไล่พม่าจรจากสยาม ทำสงครามปราบอริราช ประกาศเอกราช อันเกรียงไกร สร้างชาติไทยให้ใหญ่ยิ่ง ศัตรูกริ่งเกรงอำนาจ พระทรงประกาศเดชา ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ เป็นพระมหากษัตริย์ของปวงชน นครหลวงธนบุรีศรี ทั่วเมทนีดลต่างระย่อ ศัตรูขอพึ่งพระเดชสยบเศียรเกศให้พระองค์

❖ เมื่อวันมงคลมาถึง พวกเราจึงมากราบมาไหว้ บวงสรวงไซร้ดวงพระวิญญาณ พระองค์ท่านผู้กู้ชาติ มหาราชผู้ลือนาม ทั่วเขตคามต่างลือเลื่อง ทุกหัวเมืองต่างสยบ ในการรบทรงเป็นเอก ด้านความเฉียบทรงเป็นหนึ่ง ทรงเป็นที่พึ่งนิกรชน ไทยทุกคนต่างกตัญญู สำนึกรู้ในพระคุณ จึงได้ทูลเกล้าทูลถวาย เครื่องเซ่นไหว้สังเวย โปรดเสวยเครื่องคำนับ มีพร้อมสรรพทั้งคาวหวาน และโปรดประทานสวัสดี ให้ปวงข้าพระพุทธเจ้านี้พ้นภัย

****

(รินน้ำจันฑ์ครั้งที่ ๒) จุดธูปบูชา ปักเครื่องสังเวย
ลั่นฆ้องชัย ๓ ครั้ง โห่สามลา ปีพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทเบิกบายศรี ถวายเครื่องสังเวย และขอพร

“โอมสิโนราชาเทวะ ชะยะตุภะวัง สัพพะศัตรู วินาศสันติ”

วาระนี้ ได้ศุภฤกษ์ดี ขอเบิกบายศรีอันตระการ และเชิญดวงพระวิญญาณ อันห้าวหาญแห่งพระเจ้าตาก หากพระองค์เสด็จประทับ สถานวิมานอันสูงส่ง สำราญอริยาบท ณ ที่ใดใกล้หรือไกลก็ตามที ขอเชิญเสวยเครื่องพลีกรรม กระยาบวดทำอย่างประณีต บายศรีกรีดตองเก็บ เหน็บดอกไม้ใส่ของหอม สุคนธ์พร้อมประพรม อีกขนมนานาชนิด หัวหมูวิจิตรธัญญาหาร มะพร้าวอ่อนกล้วยน้ำตระการ สุราบาลและกับแกล้ม งามแฉล้มรสโอชา เป็ดไก่ปูปลาและกุ้งหอย ลาบก้อยต้มแกงอีกนานา ผลไม้เก้าอย่างนั้นต้องมี ตามพิธีโบราณว่า เว้นมังคุดละมุด มะไฟพุทรา โบราณว่าเป็นของไม่ดี เพราะชื่อนั้นอัปมงคล จะพาตนให้เสื่อมราศี เครื่องบูชาอื่นอีกมากมี ประเพณีมีมาแต่โบราณ ทรงภุญชะภัตตาหารให้เสบย เมื่อทรงเสวยควรแก่กาล ขอเชิญวิญญาณเสด็จประทับ ประจำกับพระบรมรูปนี้ เพื่อเป็นศักดิ์ศรีและมิ่งขวัญ ดุจกลดกั้นชาวเมืองตาก ขจัดทุกข์ยากภัยภิบัติ อุปัทวอันตรายอย่าได้มี อีกโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายทั้งฝูงผีปีศาจอุบาทร้าย อย่าได้กล้ำกลายมาย่ำยี ขอให้ชาวเมืองตากมีความสุข นิราศทุกข์ร่มเย็นเป็นสุขี อุดมด้วยฝนฟ้าที่มากมี พลาหารทุกที่มีผลงาม ปวงเหล่าข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย หญิงชาย ชาวตากเมืองสยาม มีผู้ว่าราชการจังหวัดจิตใจงาม เป็นผู้นำข้าราชการและปวงชนนักศึกษา พ่อค้าคหบดี ชาวไร่นาตาสีมีมากล้น ทั้งจีนไทยและเทศทุกตำบล ได้รับผลสำเร็จทุกประการ นึกประสงค์สิ่งใดได้ดังหมาย จะซื้อขายได้คล่องดังกล่าวขาน ข้าพระพุทธเจ้าครอบครัวและบริวาร สุขสราญนิราศทุกข์ทั่วหน้ากัน ขออานุภาพแห่งพระบารมี องค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จงป้องคุ้มครองผองภัยพาล ไทยทั้งชาติสุขสันต์นิรันดร์เทอญ

(ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ)

****

สาธุ สิทธิกิจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิการิยัง ตะถาคะโต สิทธิเตโช ชะโยนิจัง
สิทธิลาโภ นิรันตะรัง สัพพะโสตถี ภะวันตุเม

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ขอพระพรนี้ จะมีประสิทธิภาพ แก่พี่น้องชาวไทยทั้งประเทศ ขอให้มีความสุข
ตลอดปีพุทธศักราช..... โดยทั่วกันตลอดไปเทอญ
(รินน้ำจันทน์ครั้งที่ ๓ ลั่นฆ้อง ๓ ครั้ง โห่สามลา ปีพาทย์ บรรเลงเพลงสาธุการ)

บทอธิฐานลาเครื่องสังเวย
และส่งดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
พร้อมปวงเทพเทวาที่อัญเชิญมาร่วมพิธี

"สาธุ สาธุ" พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้จัดถวายเครื่องสังเวย แด่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พร้อมปวงเทพเทวาทั้งหลาย เมื่อทรงเสวยกันอย่างสำราญ เพียงพอกับความต้องการ ของท่านทั้งหลายแล้ว "เสสัง มังคลายาจามะ" ข้าพระพุทธเจ้าขอให้ท่านจงโปรดประทาน เนรมิตและปลุกเสกอาหารเหล่านี้ ให้กลายเป็นอาหารทิพย์ เป็นยาอายุวัฒนะ เพื่อจะได้รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ของมวลมนุษย์ต่อไป และข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย กราบทูลขอยาและอาหารทิพย์เหล่านี้ เพื่อจะได้แจกจ่ายให้เป็นทาน เป็นยาและอาหารทิพย์ ของพวกข้าพระพุทธเจ้า รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ให้มีพลกำลังและสติปัญญา เป็นกำลังสำคัญของชาติและบ้านเมืองต่อไป กับขออัญเชิญดวงพระวิญญาณ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และปวงเทพเทวาทั้งหลาย เสด็จกลับคืนสู่สวรรค์วิมาน ที่สถิตสถานดังประสงค์ต่อไปเทอญ

****

ลั่นฆ้องชัย ๓ ครั้ง โห่สามลา
ปีพาทย์บรรเลงเพลงมหาชัย เพลงเสมอเข้าที่
เพลง รัว ๓ ลา และเพลงเชิด และเพลงกราวรำ จบแล้วเป็นเสร็จพิธี

หมายเหตุ ให้ตัดแบ่งเครื่องสังเวยทั้งคาวหวานใส่กระทง ๔ กระทง วางไว้รอบปริมณฑลพิธีทั้ง ๘ ทิศ สำหรับข้าทหารและบริวาร

สำนักงานจังหวัดตาก

ภาพที่ ๗ พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณ
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๕
มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๕
มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

การก่อตั้งมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เกิดจากแนวความคิดของนายชูชัย สุวรรณรังษี อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ซึ่งได้มาดำรงตำแหน่งตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ ถึงพุทธศักราช ๒๕๑๖ นับว่าเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดตากที่ดำรงตำแหน่ง นานถึง ๖ ปี และมีผลงานที่ฝากไว้ให้แก่จังหวัดตากเป็นที่ประจักษ์หลายประการ อาทิเช่น การก่อสร้างและย้ายศาลากลางจากที่เดิม (คือที่ทำการเทศบาลเมืองตาก) มาตั้งอยู่ ณ สถานที่ปัจจุบันนี้ การย้ายศูนย์ราชการจากที่ตั้งเดิม หลังเทศบาลเมืองตาก ถนนท่าเรือ ตำบลระแหง มาอยู่ ณ ที่ว่าง ตำบลหนองหลวง ลดความแออัดลง การเปิดถนนราดยางถนนสายตาก - แม่สอด ในความร่วมมือของประเทศไทยกับประเทศออสเตรเลีย เกิดสถานีประมงน้ำจืดหนองหลวง สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ สถานีพัฒนาที่ดิน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดตาก ศูนย์เครื่องมือกลตาก ฯลฯ ซึ่งในการบริหารงานของจังหวัด ภายใต้ความดูแลของคณะกรรมการจังหวัดตาก จะมีการบริหารศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นกิจกรรมสำคัญรวมอยู่ด้วย ฉะนั้นการจัดตั้งมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นองค์กรที่จะช่วยให้การพัฒนาระบบงานของศาล ซึ่งมีปัจจัยที่จำเป็นต้องใช้ในการพัฒนา คือ งบประมาณ เมื่อได้มีการเสนอขอจัดตั้งมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจังหวัดตาก โดยมีเงินงบประมาณส่วนหนึ่งที่เป็นทุนทรัพย์สำหรับการก่อตั้งแล้ว คณะกรรมการก็จะต้องหาเงินสมทบเข้ากองทุนมูลนิธิ เพื่อใช้สำหรับบริหารกิจการขององค์กรให้ดีและเข้มแข็งยิ่งขึ้น ซึ่งในการดำเนินงานของมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ได้ดำเนินการขอจัดตั้งมูลนิธิประมาณต้นปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ โดยมีรายละเอียดดังนี้

สงวนลิขสิทธิ์ สำนักงานจังหวัดตาก

เลขอนุญาต ที่ ก. ๑๕๑/๒๕๑๔

เลขคำขอ ที่ ๑๕๑/๒๕๑๔

ใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การ

ตามที่ นายชูชัย สุวรรณรังษี

ได้ขออนุญาตจัดตั้ง มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมรายได้อันเกิดจากการจัดงานประจำปี และหรือรายได้จากผู้บริจาคและหรือรายได้อื่น ๆ ซึ่งจัดขึ้นโดยตรง หรือต่อเนื่องจากพระบรมราชานุสาวรีย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ ตำบลหนองหลวง จังหวัดตาก เป็นทรัพย์สินของมูลนิธิ โดยให้เก็บดอกผล จากทรัพย์สินของมูลนิธิมาใช้จ่าย

๑. ในการซ่อมแซมบำรุงรักษา พระบรมราชานุสาวรีย์ อาคาร และสถานที่ในบริเวณอันเกี่ยวข้อง

๒. เป็นค่าใช้จ่ายประจำของศาลที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าจ้างคนงาน และวัสดุครุภัณฑ์ อย่างอื่นที่จำเป็นต้องใช้ในกิจการของศาลที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ และสถานที่ในบริเวณอันเกี่ยวเนื่อง

๓. ในการก่อสร้างอาคาร และตกแต่งสถานที่เพิ่มเติม

๔. ส่งเสริมการศึกษาของกุลบุตร กุลธิดาในจังหวัดตาก และการสาธารณกุศล ตามที่คณะกรรมการบริหารของมูลนิธินี้ เห็นสมควร

ทั้งนี้ ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

และมีที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ณ ศาลากลางจังหวัดตาก ในศูนย์ราชการจังหวัดตาก ตำบลหนองหลวง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก นั้น

กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งได้ และขอให้ปฏิบัติตามคำสั่งและข้อบังคับของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเคร่งครัด

อนุญาต ณ วันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๔

ลงชื่อ อัมพร มีสุข

(คุณหญิงอัมพร มีสุข)

รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บัญชีรายชื่อผู้เริ่มก่อตั้งมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

๑. นายชูชัย	สุวรรณรังษี	ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก
๒. นายเฉลิม	ถาวรเวช	รองผู้ว่าราชการจังหวัดตาก
๓. นายอุดร	ตันติสุนทร	คหบดี
๔. นายโสภณ	วิทยาพูล	นายกเทศมนตรีเมืองตาก
๕. นายชด	พรทัศน์	แขวงการทางตาก
๖. นางสาวสิริ	จารุพันธ์	ครูใหญ่โรงเรียนตากสินมหาราชานุสรณ์
๗. นายจำนง	ดำหริชอบ	คลังจังหวัดตาก
๘. นายถนอม	นาแก้ว	อักษรเลขจังหวัดตาก
๙. นายบุญช่วย	ฉ่ำเฉลิม	ศึกษาธิการจังหวัดตาก
๑๐. นายวีระพล	ส.สุจริตจันทร์	ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคตาก
๑๑. นายชำนาญ	พิมพิสุทธิ์	เทศมนตรีเมืองตาก
๑๒. นายสมุทร	โพร้งพนม	ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดตาก
๑๓. นายเจริญ	ทองมา	สมาชิกสภาเทศบาลเมืองตาก
๑๔. นายท่งเซ้ง	แซ่เต้	พ่อค้า
๑๕. นายล่งเง่ง	แซ่ตั้ง	พ่อค้า

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ข้อบังคับ

ของ

มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๑) พ.ศ. ๒๕๔๘

หมวดที่ ๑
ความทั่วไป

ข้อ ๑. มูลนิธินี้มีชื่อว่า **"มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก"** ชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า **"KING TAKSIN MAHARAT FOUNDATION OF TAK PROVINCE"**

ข้อ ๒. เครื่องหมายของมูลนิธินี้คือ "รูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก" รูปครึ่งวงกลมด้านล่างและตัวหนังสือ **"KING TAKSIN MAHARAT FOUNDATION OF TAK PROVINCE"** ไว้ใต้ภาษาไทย

รูปของเครื่องหมายมูลนิธิ

ข้อ ๓. สำนักงานของมูลนิธิตั้งอยู่ ณ อาคารสำนักงานบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตำบลหนองหลวง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

หมวดที่ ๒
วัตถุประสงค์

ข้อ ๔ วัตถุประสงค์ของมูลนิธิ คือ

๔.๑ เทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๔.๒ จัดการซ่อมแซม ปรับปรุง บำรุง รักษาองค์พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก อาคารศาลที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ อาคารประกอบ และภูมิทัศน์ทั่วบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้คงความสง่างามและเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ประชาชนโดยทั่วไปเป็นหลัก

๔.๓ ส่งเสริมการศึกษาของกุลบุตร กุลธิดาในจังหวัดตาก ตามที่คณะกรรมการบริหารของมูลนิธินี้เห็นสมควร

๔.๔ สงเคราะห์ช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยธรรมชาติและภัยพิบัติอื่น ๆ

๔.๖ ร่วมมือกับส่วนราชการและองค์การการกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์

๔.๗ ดำเนินการอื่น ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ เช่น การจัดงานประจำปี

๔.๘ ไม่ดำเนินการเกี่ยวกับการเมือง

หมวดที่ ๓
ทุนทรัพย์ ทรัพย์สิน และการได้มาซึ่งทรัพย์สิน

ข้อ ๕. ทุนเริ่มแรก คือ เงินสด จำนวน ๒๗๕,๔๕๕ บาท ๓๔ สตางค์ (สองแสนเจ็ดหมื่นห้าพันเก้าร้อยห้าสิบห้าบาทสามสิบสี่สตางค์) ซึ่งเป็นเงินเหลือจ่ายจากการก่อสร้างศาลที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔

ข้อ ๖. นอกจากทุนตามข้อบังคับ ข้อ ๕ มูลนิธิอาจได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยวิธีต่อไปนี้

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๖.๑ ทรัพย์สินที่ได้รับจากรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์การอื่นใด โดยมิได้มีเงื่อนไขผูกพันใด ๆ ให้มูลนิธิต้องรับผิดชอบในหนี้สินหรือภาระติดพันอื่นใด ซึ่งคณะกรรมการบริหารมูลนิธิฯ มีมติเห็นชอบให้รับไว้

๖.๒ ทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค ซึ่งคณะกรรมการบริหารมูลนิธิฯ มีมติเห็นชอบให้รับไว้

๖.๓ ทรัพย์สินซึ่งมีผู้ยกให้โดยพินัยกรรม หรือนิติกรรมอื่น ๆ โดยมิได้มีเงื่อนไขผูกพันให้มูลนิธิต้องรับผิดชอบในหนี้สินแต่ประการใด ซึ่งคณะกรรมการบริหารมูลนิธิฯ มีมติเห็นชอบให้รับไว้

๖.๔ รายได้อันเกิดจากการจัดงานประจำปี หรือที่เกี่ยวเนื่อง และหรือรายได้อื่น ๆ ซึ่งจัดขึ้นโดยความเห็นชอบของมูลนิธินี้ อันเกี่ยวเนื่องโดยตรงหรือต่อเนื่องจากพระบรมราชานุสาวรีย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ ตำบลหนองหลวง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ให้หักเงินจำนวนไม่น้อยกว่า ร้อยละ ๒๐ ของรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายแล้ว เข้าเป็นเงินกองทุนของมูลนิธิก่อน ส่วนที่เหลือจึงให้นำไปใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ที่จัดงานนั้น ๆ ได้

๖.๕ เงินจากตู้รับบริจาคทั้งหมดในบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ให้หักเงินจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๒๐ เข้าเป็นเงินกองทุนของมูลนิธิก่อน ส่วนที่เหลือจึงนำไปใช้จ่ายในการบริหารศาลประจำปี

๖.๖ เงินเหลือจ่ายในแต่ละปีจากการบริหารศาลตามข้อ ๖.๕ ทั้งหมดให้นำเข้าเป็นเงินกองทุนของมูลนิธิ

หมวดที่ ๔
คุณสมบัติ และการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการ

ข้อ ๗. กรรมการของมูลนิธิต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๗.๑ มีสัญชาติไทย อายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี บริบูรณ์

๗.๒ ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย หรือไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

๗.๓ ไม่เป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว

๗.๔ ไม่เป็นผู้มีชื่อเสียงเสื่อมเสียทางศีลธรรม

๗.๕ ไม่เป็นผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุก เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

ข้อ ๘. กรรมการของมูลนิธิพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

๘.๑ ถึงคราวออกตามวาระ

๘.๒ ตายหรือลาออก หรือพ้นจากตำแหน่งตามข้อบังคับ ข้อ ๑๐.

๘.๓ ขาดคุณสมบัติตามข้อบังคับ ข้อ ๗.

๘.๔ เป็นผู้มีความประพฤติและปฏิบัติตนไม่เหมาะสม ซึ่งคณะกรรมการมูลนิธิลงมติให้พ้นจากตำแหน่งด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนกรรมการมูลนิธิทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ (ทั้งที่อยู่ในที่ประชุมและไม่อยู่ในที่ประชุม)

หมวดที่ ๕
การดำเนินงานของคณะกรรมการมูลนิธิ

ข้อ ๙. มูลนิธินี้ นายชูชัย สุวรรณรังษี ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการจัดตั้งกรรมการบริหารของมูลนิธิ จำนวน ๒๑ คน ในวาระเริ่มแรก คณะกรรมการบริหารมูลนิธิได้แก่บุคคลตามบัญชีรายชื่อกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ตามท้ายข้อบังคับนี้

ข้อ ๑๐. มูลนิธิดำเนินการโดยคณะกรรมการมูลนิธิ มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๑๘ คน และไม่เกิน ๒๔ คน ประกอบด้วย ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ เหรัญญิก และตำแหน่งอื่น ๆ ตามแต่คณะกรรมการมูลนิธิจะเห็นสมควร กรรมการมูลนิธิอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๒ ปี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ข้อ ๑๑. วิธีเลือกตั้งกรรมการมูลนิธิ ให้คณะกรรมการมูลนิธิชุดที่ดำรงตำแหน่งอยู่เลือกตั้งประธานกรรมการมูลนิธิ และกรรมการอื่น ๆ ตามข้อบังคับ ข้อ ๑๐.

ข้อ ๑๒. เพื่อให้การดำเนินงานของมูลนิธิได้เป็นไปโดยติดต่อกัน เมื่อคณะกรรมการมูลนิธิชุดแรกของข้อบังคับ ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่มาครบ ๑ ปี ให้มีการจับสลากออกไปหนึ่งในสองของจำนวนกรรมการมูลนิธิที่ได้มีการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งกรรมการมูลนิธิตามข้อบังคับ ข้อ ๙. และให้ถือว่าเป็นการออกตามวาระ

ข้อ ๑๓. ถ้าตำแหน่งกรรมการมูลนิธิว่างลง คณะกรรมการมูลนิธิที่เหลืออยู่สามารถเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติตามข้อบังคับ ข้อ ๗. เป็นกรรมการมูลนิธิแทน และให้ผู้ที่ได้รับเลือกอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ที่ตนแทน

ข้อ ๑๔. กรรมการมูลนิธิที่พ้นจากตำแหน่งตามวาระหรือลาออก อาจได้รับเลือกเข้าเป็นกรรมการมูลนิธิได้อีก กรรมการมูลนิธิที่พ้นจากตำแหน่งตามวาระให้ปฏิบัติหน้าที่กรรมการมูลนิธิต่อไป จนกว่านายทะเบียนจะได้แจ้งรับจดทะเบียนกรรมการมูลนิธิที่ตั้งใหม่

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

หมวดที่ ๖
อำนาจหน้าที่คณะกรรมการมูลนิธิ

ข้อ ๑๕. คณะกรรมการมูลนิธิมีอำนาจหน้าที่ดำเนินงานของมูลนิธิ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิและภายใต้ข้อบังคับนี้ ให้มีอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑๕.๑ กำหนดนโยบายของมูลนิธิ และดำเนินการตามนโยบายนั้น

๑๕.๒ ควบคุมการเงินและทรัพย์สินต่าง ๆ ของมูลนิธิ

๑๕.๓ เสนอรายงานกิจการ รายงานการเงิน และบัญชีงบดุล รายได้รายจ่ายต่อกระทรวงมหาดไทย

๑๕.๔ ดำเนินการให้เป็นไปตามมติที่ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิ และวัตถุประสงค์ของมูลนิธินี้

๑๕.๕ ตราระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินงานของมูลนิธิ

๑๕.๖ แต่งตั้งหรือถอดถอนบุคคลที่มีคุณสมบัติตามข้อบังคับ ข้อ ๗. เป็นอนุกรรมการฝ่าย หนึ่งหรือหลายฝ่าย เพื่อดำเนินการเฉพาะอย่างของมูลนิธิตามที่ได้รับมอบหมาย ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการมูลนิธิ

๑๕.๗ เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ หรือบุคคลที่ทำประโยชน์ให้มูลนิธิเป็นพิเศษ เป็นกรรมการกิตติมศักดิ์

๑๕.๘ เชิญผู้ทรงเกียรติเป็นผู้อุปถัมภ์มูลนิธิ

๑๕.๙ เชิญผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการมูลนิธิ

๑๕.๑๐ แต่งตั้งหรือถอดถอนเจ้าหน้าที่หรือลูกจ้างของมูลนิธิ มติให้ดำเนินการตามข้อ ๑๕.๗, ๑๕.๘ และ ๑๕.๙ ต้องเป็นมติเสียงข้างมากของที่ประชุม และที่ปรึกษาตามข้อ ๑๕.๙ ย่อมเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการมูลนิธิที่เชิญเท่านั้น

๑๕.๑๑ ดำเนินงานอื่น ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ

ข้อ ๑๖. ประธานกรรมการมูลนิธิมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

๑๖.๑ เป็นประธานของการประชุมคณะกรรมการมูลนิธิ

๑๖.๒ เรียกประชุมคณะกรรมการมูลนิธิ

๑๖.๓ เป็นผู้แทนของมูลนิธิในการติดต่อกับบุคคลภายนอก และในการทำนิติกรรมใด ๆ ของมูลนิธิหรือลงลายมือชื่อในเอกสาร ข้อบังคับ และสรรพหนังสืออันเป็นหลักฐานของมูลนิธิและในการอรรถคดีนั้น ทั้งนี้ ประธานกรรมการมูลนิธิอาจมอบอำนาจเป็นลายลักษณ์อักษรให้กรรมการผู้ใดผู้หนึ่งทำการแทนได้

๑๖.๔ ปฏิบัติการอื่น ๆ ตามข้อบังคับ และมติของคณะกรรมการมูลนิธิ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ข้อ ๑๗. ให้รองประธานกรรมการมูลนิธิมีหน้าที่ทำการแทนประธานกรรมการมูลนิธิ เมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ หรือกรณีที่ประธานมอบหมายให้ทำการแทน

ข้อ ๑๘. กรณีที่ประธานกรรมการมูลนิธิและรองประธานกรรมการมูลนิธิ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ในการประชุมคราวใดคราวหนึ่งได้ ให้ที่ประชุมเลือกตั้งกรรมการมูลนิธิคนใดคนหนึ่ง เป็นประธานสำหรับการประชุมคราวนั้น

ข้อ ๑๙. เลขานุการมูลนิธิมีหน้าที่ควบคุมกิจการ และดำเนินงานประจำมูลนิธิ ติดต่อประสานงานทั่วไปให้เป็นไปตามข้อบังคับ ระเบียบข้อปฏิบัติ นัดประชุมคณะกรรมการมูลนิธิตามคำสั่งของประธานกรรมการมูลนิธิ ทำรายงานการประชุมตลอดจนรายงานกิจการมูลนิธิต่อคณะกรรมการมูลนิธิ

ข้อ ๒๐. เหรัญญิกมีหน้าที่ควบคุมการเงิน ทรัพย์สินของมูลนิธิ ตลอดจนบัญชีและเอกสารที่เกี่ยวข้องให้ถูกต้อง และเป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการมูลนิธิกำหนด

ข้อ ๒๑. กรรมการตำแหน่งอื่น ๆ ให้มีหน้าที่ตามที่คณะกรรมการมูลนิธิกำหนด โดยทำเป็นคำสั่งระบุอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

หมวดที่ ๗
การประชุมคณะกรรมการ

ข้อ ๒๒. ให้มีการประชุมสามัญประจำปีของคณะกรรมการมูลนิธิ ภายในเดือนมีนาคม เพื่อพิจารณากิจการของมูลนิธิ ดังต่อไปนี้

๒๒.๑ เพื่อพิจารณารายงานกิจการในรอบปีที่ล่วงมา

๒๒.๒ เพื่อพิจารณาและอนุมัติบัญชีงบดุลประจำปีที่ล่วงมา

๒๒.๓ เพื่อเลือกตั้งผู้สอบบัญชี

๒๒.๔ เพื่อปรึกษากิจการอื่นของมูลนิธิ

การประชุมสามัญประจำปีของมูลนิธิตามวรรคหนึ่ง ต้องมีกรรมการมูลนิธิเข้าประชุม ไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการมูลนิธิทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุม หากกรรมการมูลนิธิมาประชุมไม่ครบองค์ประชุม ให้ประธานกรรมการมูลนิธิยกเลิกการประชุมครั้งนั้น เรียกประชุมใหม่ ภายใน ๗ วัน นับแต่วันยกเลิกการประชุม

ข้อ ๒๓. การประชุมวิสามัญอาจมีได้เมื่อประธานกรรมการมูลนิธิเรียกประชุมตามที่เห็นสมควร หรือกรรมการมูลนิธิตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป แสดงความประสงค์ไปยังประธานกรรมการมูลนิธิ หรือผู้ทำการแทน ขอให้มีการประชุมก็ให้เรียกประชุมวิสามัญได้ ในกรณีจำเป็นและเร่งด่วน ประธานกรรมการมูลนิธิมีอำนาจสั่งให้ใช้วิธีสอบถามมติเป็นลายลักษณ์อักษร แทนเรียกการประชุมคณะกรรมการมูลนิธิได้ แต่ประธานกรรมการมูลนิธิต้องรายงานต่อที่ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิคราวถัดไปถึงมติและกิจการที่ได้ดำเนินการไปตามมตินั้น

หมวดที่ ๘
การเงินและการบัญชี

ข้อ ๒๘. ให้คณะกรรมการมูลนิธิกำหนดวงเงินสดที่เหรัญญิกจะเก็บรักษาไว้ในสำนักงานมูลนิธิได้ ตามที่เห็นสมควร

ข้อ ๒๙. ภายใต้ข้อบังคับ ข้อ ๒๘. เอกสารสิทธิหรือเงินสดของมูลนิธิให้นำฝากไว้กับธนาคาร หรือซื้อพันธบัตรรัฐบาล หรือซื้อพันธบัตรรัฐวิสาหกิจที่รัฐบาลค้ำประกัน หรือซื้อตั๋วสัญญาใช้เงินของสถาบันการเงินซึ่งทางราชการให้รับฝากเงินตามที่คณะกรรมการมูลนิธิกำหนด

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ข้อ ๓๐. การสั่งจ่ายเงิน จะต้องมีลายมือชื่อประธานกรรมการมูลนิธิ หรือรองประธานกรรมการมูลนิธิ ร่วมกับเหรัญญิก หรือผู้ช่วยเหรัญญิก ลงนามทุกครั้งจึงจะเบิกจ่ายได้

ข้อ ๓๑. ผู้สอบบัญชีต้องเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาต และไม่เป็นกรรมการมูลนิธิหรือเจ้าหน้าที่ ลูกจ้างของมูลนิธิ และเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบบัญชีของมูลนิธิ

ข้อ ๓๒. ให้ทำบัญชีงบดุลประจำปีซึ่งสิ้นสุดตามปีงบประมาณแผ่นดิน เพื่อแสดงฐานะการเงินของมูลนิธิ เมื่อผู้สอบบัญชีรับรองแล้ว ให้นำเสนอขออนุมัติต่อที่ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิ

ข้อ ๓๓. มูลนิธิจะต้องมีผู้เก็บและรักษาบัญชีรายรับรายจ่าย บัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน ตลอดจนบัญชีอื่น ๆ ที่จำเป็น เพื่อแสดงฐานะของมูลนิธิโดยถูกต้อง ทั้งนี้จะต้องเก็บรักษาเอกสารหลักฐานต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการบัญชีไว้ให้ผู้สอบบัญชีตรวจและเป็นหลักฐานของมูลนิธิ

ข้อ ๓๔. การใช้จ่ายของมูลนิธิ ให้จ่ายจากดอกผลซึ่งเกิดจากทรัพย์สินของมูลนิธิ เว้นแต่ผู้บริจาคจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น

หมวดที่ ๕
การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ

ข้อ ๓๕. การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับจะกระทำได้ โดยที่ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิ ซึ่งจะต้องมีกรรมการมูลนิธิ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นลายลักษณ์อักษร เข้าประชุมไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนกรรมการมูลนิธิทั้งหมด และมติให้แก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อบังคับต้องประกอบด้วย คะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนกรรมการมูลนิธิ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นลายลักษณ์อักษรที่เข้าประชุม

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

หมวดที่ ๑๐
การเลิกมูลนิธิ

ข้อ ๓๖. ถ้ามูลนิธิต้องเลิกไปโดยมติเอกฉันท์ของที่ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิ หรือโดยเหตุใด ๆ ก็ตามให้ยกทรัพย์สินของมูลนิธิที่เหลืออยู่ทั้งหมดให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก ดำเนินการตามกฎหมาย

ข้อ ๓๗. การสิ้นสุดของมูลนิธิ นอกจากที่กฎหมายบัญญัติไว้แล้วให้มูลนิธิเป็นอันสิ้นสุดลงโดยมิต้องให้ศาลสั่งเลิกด้วยเหตุต่อไปนี้

๓๗.๑ เมื่อกรรมการมูลนิธิมีมติเอกฉันท์ให้ยกเลิก

๓๗.๒ เมื่อมูลนิธิไม่อาจหากรรมการได้ครบตามจำนวนกรรมการที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ

๓๗.๓ เมื่อมูลนิธิไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ

หมวดที่ ๑๑
บทเบ็ดเตล็ด

ข้อ ๓๘. การตีความในข้อบังคับมูลนิธินี้ หากเป็นที่สงสัยให้ถือมติเสียงข้างมากของจำนวนกรรมการมูลนิธิทั้งหมดเป็นผู้ชี้ขาดและให้ถือเป็นที่สุด

ข้อ ๓๙. ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมูลนิธิมาใช้บังคับ ในเมื่อข้อบังคับของมูลนิธิมิได้กำหนดไว้

ข้อ ๔๐. มูลนิธิต้องไม่ดำเนินการหาผลประโยชน์มาแบ่งปันกัน หรือเพื่อบุคคลใด นอกจากเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิเท่านั้น

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

หมวดที่ ๑๒

บทเฉพาะกาล

ข้อ ๔๑. ภายใต้บังคับแห่งข้อบังคับนี้ ให้คณะกรรมการมูลนิธิซึ่งดำรงตำแหน่งคณะกรรมการมูลนิธิตามข้อบังคับเดิมเป็นคณะกรรมการมูลนิธิชุดแรกตามข้อบังคับนี้ และให้ถือว่าเริ่มวาระให้ใหม่นับตั้งแต่วันที่ได้รับจดทะเบียนนั้น

ลงนาม สุวัฒน์ ตันประวัติ ผู้จัดทำข้อบังคับ
(นายสุวัฒน์ ตันประวัติ)
ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ กระทรวงการคลังได้ประกาศให้มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เป็นองค์การหรือสถานสาธารณกุศล ลำดับที่ ๖๐๘ ตามประกาศกระทรวงการคลัง ว่าด้วยภาษีเงินได้และภาษีมูลค่าเพิ่ม (ฉบับที่ ๓๑๔) ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยผู้ที่บริจาคเงินให้กับมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก สามารถนำใบเสร็จรับเงินดังกล่าว ไปลดหย่อนภาษีเงินได้ และภาษีมูลค่าเพิ่ม

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ทะเบียนเลขที่ 1/2552

ใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนการเปลี่ยนแปลงกรรมการของมูลนิธิ

ใบสำคัญฉบับนี้ออกให้เพื่อแสดงว่า มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่ อาคารสำนักงานบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตำบลหนองหลวง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ได้มีการจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก โดยถูกต้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ดังต่อไปนี้

<u>คณะกรรมการบริหาร ชุดเดิม</u> ๒๐ คน ดังนี้

๑. นายชุมพร	พลรักษ์	ประธานกรรมการ
๒. นายสุรชัย	พึ่งจิตต์ตน	รองประธานกรรมการ
๓. นายรักษ์	ตันติสุนทร	รองประธานกรรมการ
๔. นายอุดร	ตันติสุนทร	กรรมการ
๕. นายเชิดศักดิ์	ชูศรี	กรรมการ
๖. นายพิสิทธิ์	พลอยโสภณ	กรรมการ
๗. นายทิวา	พิมพิสุทธิ์	กรรมการ
๘. นายสมหมาย	ชอบทำดี	กรรมการ
๙. นายณัฐวุฒิ	ทวีเกื้อกูลกิจ	กรรมการ
๑๐. นายเสรี	สุมนพันธุ์	กรรมการ
๑๑. นางสาวนงลักษณ์	ศิริพงศ์ตระกูล	กรรมการ
๑๒. นายพัลลภ	ศรีภา	กรรมการ
๑๓. นายชาญชัย	ถาวรงามยิ่งสกุล	กรรมการ
๑๔. นายสมชาติ	เพ็ชรประเสริฐ	กรรมการ

สำนักงานบริหารส่วนจังหวัดตาก

๑๕. นายชวรัฐ	กัลยาณมิตร	กรรมการ
๑๖. นายสุทิน	บุญศรี	กรรมการ
๑๗. นางสาวรัตติยา	ทับทิมศรี	กรรมการ
๑๘. นางสมจิต	คุปตัษเฐียร	ผู้ช่วยเหรัญญิก
๑๙. นายสุพรชัย	กัมปนานนท์	เลขานุการ
๒๐. นายคุณวัฒน์	สุคันธะกุล	ผู้ช่วยเลขานุการ

<u>คณะกรรมการบริหาร ชุดใหม่</u> ๒๐ คน ดังนี้

๑. นายคมสัน	เอกชัย	ประธานกรรมการ
๒. นายเชิดศักดิ์	ชูศรี	รองประธานกรรมการ
๓. นายรักษ์	ตันติสุนทร	รองประธานกรรมการ
๔. นายอุดร	ตันติสุนทร	กรรมการ
๕. นายสาโรช	แสงอรุณ	กรรมการ
๖. นายเบญจพล	เปรมปรีดา	กรรมการ
๗. นายทิวา	พิมพิสุทธิ์	กรรมการ
๘. นายสมหมาย	ชอบทำดี	กรรมการ
๙. นายณัฐวุฒิ	ทวีเกื้อกูลกิจ	กรรมการ
๑๐. นายเสรี	สุมนพันธุ์	กรรมการ
๑๑. นางสาวนงลักษณ์	ศิริพงศ์ตระกูล	กรรมการ
๑๒. นายพัลลภ	ศรีภา	กรรมการ
๑๓. นายชาญชัย	ถาวรงามยิ่งสกุล	กรรมการ
๑๔. นายสมชาติ	เพ็ชรประเสริฐ	กรรมการ
๑๕. นายชวรัฐ	กัลยาณมิตร	กรรมการ
๑๖. นายสุทิน	บุญศรี	กรรมการ
๑๗. นางสาวรัตติยา	ทับทิมศรี	กรรมการ
๑๘. นางสมจิต	คุปตัษเฐียร	ผู้ช่วยเหรัญญิก
๑๙. นายสุพรชัย	กัมปนานนท์	เลขานุการ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๒๐. นายสมชาย ไตรทิพย์ชาติสกุล ผู้ช่วยเลขานุการ

ให้ไว้ ณ วันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒

เชิดศักดิ์ ชูศรี

(นายเชิดศักดิ์ ชูศรี)

รองผู้ว่าราชการจังหวัด ปฏิบัติราชการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก

นายทะเบียนมูลนิธิจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

กิจกรรมที่มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ได้ดำเนินการมาแล้วและจัดดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของมูลนิธิ คือ

๑. จัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในเรื่องต่อไปนี้

๑.๑ จัดพิธีบวงสรวงในวันคล้ายวันปราบดาภิเษก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วันที่ ๒๘ ธันวาคม ทุกปี

๑.๒ จัดพิธี ถวายราชสดุดีในวันคล้ายวันพระราชสมภพ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และสรงน้ำ ถวายพระพร ในวันที่ ๑๗ เมษายน ทุกปี

๑.๓ จัดการแสดงละครประกอบแสง สี เสียง เทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในงานตากสินมหาราชานุสรณ์ ตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๓๘ เป็นต้นมา

๑.๔ จัดสร้างพระบรมรูปเหมือนแบบเต็มองค์ และแบบเหรียญให้ประชาชนมีไว้สักการะบูชา

๑.๕ จัดทำป้ายแสดงนิทรรศการพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ให้ผู้มาถวายราชสักการะได้ศึกษาเพื่อประกาศพระเกียรติคุณ

๑.๖ จัดทำเอกสารพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แจกให้ผู้มาถวายราชสักการะได้ศึกษา

๑.๗ จัดอุปกรณ์ไว้บริการให้แก่ผู้ที่มาถวายราชสักการะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างครบถ้วน

๑.๘ ประดับไฟฟ้าให้แสงสว่าง ในเวลากลางคืนเพื่อแสดงสัญลักษณ์ของศาล และมีการประชาสัมพันธ์ในเวลากลางวัน เพื่อประกาศพระเกียรติคุณ

๑.๙ จัดทำป้ายแผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งศูนย์บริการต่าง ๆ ภายในบริเวณศาล

๒. ทำนุบำรุง ปรับปรุง ซ่อมแซม รักษาองค์พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก อาคารที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์และอาคารประกอบให้คงทนถาวร สงบ สะอาด สะดวก สบาย และปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ร่มรื่น สวยงาม เย็นตา งามสง่า น่าเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้มาถวายราชสักการะและประชาชนทั่วไป

อบต.การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๓. ใช้เงินที่เป็นดอกผลอันเกิดจากเงินทุนมูลนิธิ สนับสนุนการศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาของชาวจังหวัดตาก อย่างต่อเนื่องและมีความเป็นธรรม โปร่งใส

๔. ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยธรรมชาติ และภัยพิบัติอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร ของคณะกรรมการ

๕. ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ ทุพพลภาพ หรือเสียชีวิต อันเนื่องมาจากการช่วยเหลือราชการในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

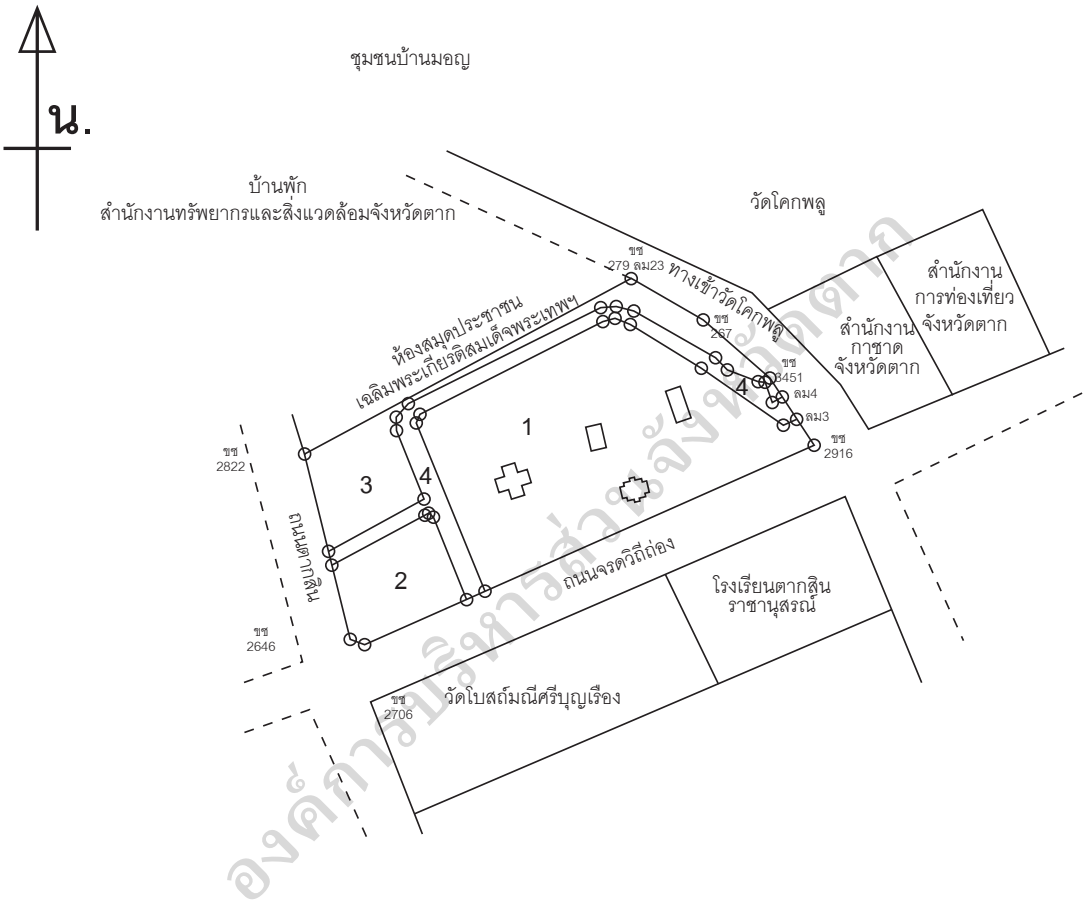
๖. ให้ความร่วมมือกับส่วนราชการและองค์การกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ตามที่เห็นสมควรของคณะกรรมการ

๗. ดำเนินงานอื่น ๆ ตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิทุกข้อให้มีประสิทธิภาพ มั่นคงถาวร

๘. จะไม่เกี่ยวข้อง และฝักใฝ่กับการเมืองทุกประเภท อย่างเด็ดขาด

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

แผนผังบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

1. บริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช / ที่ทำการมูลนิธิ เนื้อที่ 13-1-23 ไร่
2. ลาน ค.ส.ล. เนื้อที่ 2-1-66 ไร่
3. สนามหญ้า / ห้องสุขา / นวดแผนโบราณ / สินค้าโอท็อป เนื้อที่ 3-0-10 ไร่
4. พื้นที่แบ่งหักเป็นทาง เนื้อที่ 2-3-13 ไร่
5. บริเวณพื้นที่ทั้งหมดรวม 21-1-12 ไร่

ภาพที่ ๘ แผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้ง และบริเวณศาล
“สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก”

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

บทที่ ๖

สถานที่สำคัญ และพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินทั่วประเทศ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๕ พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สถานที่ตั้ง ประดิษฐานภายในศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
อำเภอเมือง จังหวัดตาก

ลักษณะ พระบรมรูปหล่อขนาดเท่าพระองค์จริง ทรงเครื่องต้นและพระมาลา
ประทับนั่งห้อยพระบาทบนพระแท่น มีพระแสงดาบในฝักวางพาดพระเพลา

ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี เป็นผู้ออกแบบพระบรมรูป
นายไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ เป็นประติมากร

ประวัติการสร้าง

เดิมในจังหวัดตาก มีศาลเทพารักษ์ขนาดเล็กอยู่ที่วัดดอยเขาแก้ว บ้านปากห้วยแม่ท้อ ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมืองตาก เชื่อกันว่าเป็นศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ต่อมานายจำรัส สืบศิริ นายช่างแขวงการทางตาก เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๙๐ เห็นว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เคยทรงดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตาก ทรงมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อประชาชนชาวไทยและจังหวัดตาก ศาลเดิมเป็นเพียงศาลขนาดเล็ก สมควรสร้างใหม่ให้มีขนาดใหญ่ขึ้น และควรมีพระบรมรูปประดิษฐานภายในศาลด้วย ซึ่งจะเป็นการสมพระเกียรติยิ่งขึ้น จึงเป็นผู้ริเริ่มการรวบรวมเงินเพื่อสร้างศาลขึ้นใหม่ที่บริเวณแขวงการทางตาก เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ได้ติดต่อขอให้กรมศิลปากรออกแบบศาลและปั้นหล่อพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี เป็นผู้ออกแบบ นายไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ เป็นประติมากร

คณะแขวงการทางได้ทำพิธีฝังรากตึกศาลในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๙๐ งานยังไม่แล้วเสร็จ นายจำรัส สืบศิริ ก็ได้รับคำสั่งย้ายไปเป็นนายช่างเขตการทางนครราชสีมา นายเฉลียว วัชรพุกก์ ได้รับแต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่งแทน ดำเนินการการก่อสร้างต่อ แต่ยังขาดเงินค่าหล่อพระบรมรูป จึงนำเรื่องเข้าปรึกษากรรมการ จังหวัดตาก ประกาศรับบริจาคจากประชาชนทั่วไป และจัดพิมพ์หนังสือพระราชประวัติจำหน่ายสมทบทุน เมื่อการสร้างศาลและหล่อพระบรมรูปเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้กระทำพิธีเปิดศาล เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๑ จังหวัดตากได้จัดให้มีงานถวายราชสักการะพระบรมรูปประจำปีรวมกับงานขึ้นปีใหม่ของทุกปีตลอดมา

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ นายชูชัย สุวรรณรังษี ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ได้พิจารณาเห็นว่าศาลยังคงคับแคบไม่สะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปสักการะ จึงได้จัดหาเงินเพื่อสร้างศาลใหม่ พณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นผู้วางศิลาฤกษ์การก่อสร้าง เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ การก่อสร้างแล้วเสร็จ และเปิดศาลเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ยังคงเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองตากอยู่ตราบจนทุกวันนี้

อนุรักษ์ราชสักการะ จังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๐ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วงเวียนใหญ่ ธนบุรี กรุงเทพฯ

สงวนลิขสิทธิ์ จังหวัดตาก

สถานที่ตั้ง ประดิษฐานกลางวงเวียนใหญ่ ธนบุรี กรุงเทพฯ

ลักษณะ พระบรมรูปขนาดสองเท่าครึ่งพระองค์จริง ลักษณะพระบรมรูปทรงม้าพระที่นั่งออกศึกทรงเครื่องกษัตริย์นักรบ สวมพระมาลา พระหัตถ์ขวาทรงเงื้อพระแสงดาบนำพลออกรุกไล่ข้าศึก พระหัตถ์ซ้ายทรงบังเหียน ผินพระพักตร์ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้มุ่งสู่จังหวัดจันทบุรี หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ประดิษฐานบนแท่นเสาใหญ่ หล่อด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ทั้งสองด้านของแท่นฐานจารึกรูปนูนตามความหมายทางประวัติศาสตร์ด้านละ ๒ กรอบรูป ความสูงประมาณ ๑๕ เมตร

(ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ออกแบบพระบรมรูป)

ประวัติการสร้าง

การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์นี้ เกิดขึ้นด้วยความร่วมแรงร่วมใจระหว่างประชาชนและรัฐบาล ความคิดริเริ่มเกิดจากภาคเอกชน ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจัดหวัดธนบุรีในสมัยนั้น ได้เชิญผู้แทนตำบลในจังหวัดธนบุรี มาร่วมประชุมเพื่อก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ บริเวณกลางวงเวียนใหญ่ จังหวัดธนบุรี ที่ประชุมมีความเห็นชอบ และได้ทำหนังสือขอให้รัฐบาล ซึ่งขณะนั้นพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี ดำเนินการสร้าง แต่รัฐบาลไม่ตอบสนอง

ต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะผู้ริเริ่มจึงได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ มีนายทองอยู่ พุฒพัฒน์ เป็นประธาน กราบทูลพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาให้ทรงร่วมงานด้วย ทรงประทานความเห็นว่าควรสร้างเป็นรูปนักรบ โดยจำลองพระบรมรูปแล้วนำไปกราบทูลปรึกษาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ขณะเดียวกัน พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้นำเรื่องการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ เข้าปรึกษาที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ คณะกรรมการมีมติให้สร้างเป็นพระบรมรูป ซึ่งจะก่อให้เกิดความประทับใจ และเป็นเครื่องเตือนใจให้เกิดความเลื่อมใสในคุณความดีของพระองค์ที่ทรงกอบกู้ประเทศชาติ มอบหมายให้กรมศิลปากรออกแบบจำลองพระบรมรูปขนาดเล็ก ๗ แบบ เพื่อขอคะแนนความนิยมจากประชาชนในงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๐

ผลปรากฏว่าแบบพระบรมรูปทรงม้า พระหัตถ์ขวาเงื้อพระแสงดาบประดิษฐานอยู่บนแท่นสูง ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ได้รับคะแนนสูงสุด คือ ๓,๙๓๒ คะแนน ประชาชนได้ร่วมจัดงานหาทุนก่อสร้างที่วัดอินทาราม (วัดบางยี่เรือใต้) ในเดือนมกราคมต่อกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ แต่งานการก่อสร้างต้องชะงักลงระยะหนึ่ง ด้วยเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลเปลี่ยนไปหลายคณะ

สำนักการวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม จังหวัดตาก

จน พ.ศ. ๒๔๙๑ นายทองอยู่ พุฒเพัฒน์ และนายเพทาย โชตินุชิต ซึ่งเป็นสมาชิกสภาเทศบาลนครธนบุรี ได้ร่วมกันฟื้นเรื่องการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์อีก ขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรี มีมติอนุมัติให้เงินงบประมาณจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท เป็นทุนเริ่มแรกในการสร้าง คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ คณะกรรมการฯ มีมติให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ประดิษฐานกลางวงเวียนใหญ่ อนุโลมตามมติของคณะกรรมการชุดเดิม ส่วนการปั้นหล่อพระบรมรูป แท่นฐาน และสิ่งเกี่ยวข้องมอบให้เป็นหน้าที่ของกรมศิลปากร ซึ่งได้มอบหมายให้ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี คณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นผู้ออกแบบการปั้นสำเร็จในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๔

เมื่องานปั้นส่วนพระเศียรเสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการอำนวยการฯ กำหนดงานพิธีวางศิลาฤกษ์เททองหล่อพระเศียรพระบรมรูปในวันศุกร์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๔ ส่วนการหล่อส่วนอื่น ๆ นั้น มีข้าราชการกรมศิลปากรช่วยศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ๓ ท่าน คือ นายพิมาน มูลประมุข นายสิทธิเดช แสงหิรัญ และนายแสวง สงฆ์มั่งมี

งานทั้งหมดเสร็จสมบูรณ์ภายหลังจากพิธีวางศิลาฤกษ์และหล่อพระเศียรประมาณ ๒ ปี สิ้นค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น ๕,๑๙๗,๙๘๒.๔๕ บาท คณะกรรมการอำนวยการฯ มีมติให้ทำพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ในวันเสาร์ที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ มีมหรสพเฉลิมฉลองและสมโภชระหว่างวันที่ ๑๗-๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗ และมีข้อเสนอของนายทองอยู่ พุฒเพัฒน์ ให้เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ไม่ปรากฏผลอย่างไร จนคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ให้เทิดพระนามเป็น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เมื่องานรัฐพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ดำเนินไปแล้ว ทางราชการกำหนดให้วันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี เป็นวันถวายราชสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์ตราบจนทุกวันนี้

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๑ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จ พระเจ้าตากสินมหาราช
ณ หน้ากองบัญชาการศูนย์การทหารม้า
ค่ายอดิศร จังหวัดสระบุรี

องค์การบริหาร

ประวัติการสร้าง

ผู้ริเริ่มให้มีวันทหารม้า เมื่อ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๐ พลตรี กฤช ปุณณกันต์ ผู้บัญชาการศูนย์การทหารม้า ได้ริเริ่มให้มีวันทหารม้าขึ้นโดยให้กรมศิลปากรพิจารณาร่วมลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ถือเอาวันที่ ๔ มกราคม ของทุกปีเป็นวันทหารม้า และกองทัพบกอนุมัติ

ทั้งนี้ศูนย์การทหารม้า พิจารณาจากวีรกรรมที่บ้านพรานนกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขณะดำรงพระยศ พระยาวชิรปราการ ร่วมกับทหารเอกอีก ๔ นาย รวมเป็น ๕ นาย สู้กับทหารพม่าจำนวน ๓๐ นาย ชนะเมื่อ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๐๔

ผู้เสริมสร้างให้เกิดอนุสรณ์ตากสินมหาราช เมื่อ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ พลตรี บุญชัย บำรุงพงศ์ ผู้บัญชาการศูนย์การทหารม้า อีกท่านหนึ่ง ได้เสนอให้นายทหารชั้นหัวหน้าหน่วยที่มาประชุมให้ทราบว่า ศูนย์การทหารม้าจะทำการสร้างพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในท่าทรงม้าแผ่นออกศึก เพื่อเป็นอนุสรณ์ของทหารม้าไทย และวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ทรงให้สัญลักษณ์ของเหล่าทหารม้า จนกระทั่งเกิดวันทหารม้าขึ้น และกระทำพิธีเปิดในวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๐๖

ฐานพระบรมรูปมีคำจารึกทั้งสี่ด้าน ดังนี้

<u>คำจารึกฐานพระบรมรูปด้านหน้า</u>

อนุสาวรีย์นี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์
เฉลิมพระบรมราชกฤษฎาภินิหาร
แห่ง
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
พระมหาวีรบุรุษของชาติไทย โดยเฉพาะทหารม้าไทย
ผู้ทรงประกอบวีรกรรมร่วมกับทหารม้าอีก ๔ นาย
ที่บ้านพรานนก เมื่อ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๐๔
จนเป็นที่เลื่องลือและบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของชาติไทย
ยังผลให้การกอบกู้เอกราชเป็นผลอย่างรวดเร็ว
และ
เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้ชนรุ่นหลังได้รู้จักลักษณะของ
ทหารม้าที่แท้จริงในอดีต

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

<u>คำจารึกฐานพระบรมรูปด้านขวา</u>

แสงสว่างแห่งเอกราช

เมื่อวันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ยี่ ปี จอ อัฐศก จุลศักราช ๑๑๒๘ ตรงกับวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๐๙ พระยาวชิรปราการ พร้อมด้วยทหารร่วมใจจำนวนน้อยได้แหกวงล้อมกองทัพพม่าที่รายล้อมกรุงศรีอยุธยาออกไป และได้แสดงวีรกรรมที่บ้านพรานนก โดยขึ้นม้าพร้อมด้วยทหารเอกคู่พระทัยอีก ๔ รวมเป็น ๕ นาย ออกต่อสู้กับทหารพม่าจำนวน ๓๐ และได้ชัยชนะ อย่างงดงาม ทหารไทยที่เคยรู้แต่คำว่า แพ้ แพ้ ตลอดมานับปี เริ่มมีใจฮึกเหิม ในเมื่อปรากฏว่าผู้นำทัพคนใหม่สามารถอย่างน่าอัศจรรย์ แสงสว่างแห่งเอกราชได้เริ่มขึ้น ณ วันเวลานั้น การรวบรวมพล เพื่อขับไล่อริราชศัตรูบังเกิดผลอย่างรวดเร็ว และสุดท้ายคือการกอบกู้เอกราชคืนมาได้ในชั่วระยะเวลาอันสั้น

ด้วยวีรกรรมที่พระยาวชิรปราการได้แสดงออกในวันเวลานั้น พร้อมด้วยทหารเอกคู่พระทัย เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการใช้คุณลักษณะของทหารม้าอย่างสมบูรณ์ ทหารม้าไทยทุกนายจะเว้นเสีย ซึ่งความภาคภูมิใจมิได้ เมื่อหวลระลึกถึงวีรกรรมในวันนั้น ด้วยเหตุนี้วันทหารม้าจึงเริ่มถือกำเนิดขึ้นมา และเริ่มฉลองเป็นปีแรกใน ๔ มกราคม ๒๕๐๑ เป็นต้นไป และได้ร่วมใจกันสร้างอนุสรณ์นี้ขึ้น ซึ่งถือเป็นประเพณีที่ทหารม้าทุกคนจะรวมกันประกอบการกุศล อุทิศส่วนกุศลให้กับบรรดามหาวีรบุรุษ และวีรบุรุษทหารม้าในอดีต ทุกนายที่ได้แสดงความเสียสละเพื่อความคงอยู่ของเอกราชแห่งชาติไทย ในวันที่ ๔ มกราคม ของทุกปีตลอดไป

<u>คำจารึกฐานพระบรมรูปด้านซ้าย</u>

ตำนานทหารม้าไทย

ทหารม้าไทย ได้ก่อกำเนิดขึ้นมาแต่โบราณกาล นับแต่ชาติไทยรู้จักการจัดตั้งกองทัพเพื่อป้องกันประเทศชาติขึ้น ม้าเป็นพาหนะที่ร่วมในการรณรงค์สงครามมานาน ต่อมาได้นำวิธีรบ ด้วยการขี่ช้างออกรบ ช้างก็ได้กลายเป็นพาหนะของขุนพลอีกชนิดหนึ่ง มีหน้าที่ในการใช้กำลังชนเข้าพิชิตอริราชศัตรูที่กองทัพไทย ได้นำมาใช้ มหาราชของชาติไทยได้ใช้พาหนะทั้งสองนี้กอบกู้เอกราช มาหลายครั้งหลายคราว อาทิ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พร้อมด้วยสมเด็จพระเอกาทศรถ ได้ทรงช้างรบชนะพระมหาอุปราชพม่าและขุนพลพม่าอื่น ๆ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้แสดงวีรกรรมที่บ้านพรานนกร่วมกับทหารเอกบนหลังม้า เป็นต้น

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทหารม้าก็ยังคงใช้ม้าเป็นพาหนะ ส่วนช้างนั้นได้กลายเป็นราชพาหนะทรง และไม่ปรากฏการใช้ช้างทำศึก อีกต่อมา การวิวัฒนาการของเหล่าทหารม้าได้เริ่มขึ้นด้วยมีรถถัง แบบ ๗๓ และรถเกราะแบบ ๗๔ ได้เข้าประจำการในกองพันทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์ และได้เพิ่มเติมกำลังรถถังมากขึ้นแก่เหล่าทหารม้า คือ รถถังแบบ ๗๖ รถถังแบบ ๗๗ รถถังแบบ ๘๑ รถถังแบบ ๘๓ กับยังได้เพิ่มจักรยานยนต์ให้กับเหล่าทหารม้าใช้เป็นหน่วยยานยนต์ด้วย จนถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว รถถังแบบ เอ็ม ๒๔ ได้เริ่มมีบทบาทเข้ามาแทนที่รถถังรุ่นเก่า และเปลี่ยนเป็นรถถัง บ. ๔๑ ป. ๑ ด้วยความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา หน่วยยานยนต์ได้เริ่มอีก โดยจัดรถยนต์แทนจักรยานยนต์ แต่ม้าก็ยังคงมีอยู่ในอัตราการจัดของกองพันทหารม้า บางกองพันที่อยู่ตามชายแดนและกองพันรักษาพระองค์ และคงจะอยู่ตลอดไปตราบเท่าภูมิประเทศจะคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องใช้ม้า ส่วนม้าจะหายไปเช่นเดียวกับช้างเมื่อใดนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศและการเคลื่อนย้ายที่มีพาหนะอื่นมาทดแทน แต่อย่างไรก็ตามคุณลักษณะของทหารม้า จะไม่เปลี่ยนแปลงไปตามพาหนะที่จะเปลี่ยน อนาคตคงได้เห็นทหารม้าใช้พาหนะชนิดต่าง ๆ อีกมาก

<u>คำจารึกฐานพระบรมรูปด้านหลัง</u>

ประวัติการสร้างอนุสาวรีย์

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ประดิษฐาน ณ พระบรมราชานุสาวรีย์ สร้างเสร็จและทำพิธีเปิด เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๖ ประดิษฐาน ณ หน้ากองบัญชาการ ศูนย์การทหารม้าค่ายอดิศรเดิม ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองพันทหารม้าที่ ๑๑ รักษาพระองค์ เป็นพระบรมรูปในท่าทรงม้า เผ่นออกศึกครั้นเมื่อศูนย์การทหารม้า ค่ายอดิศรได้ย้ายมาอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน ชาวค่ายอดิศรจึงได้ร่วมกันสร้างฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นใหม่ ณ ลานพื้นแข็งจังหวัดทหารบกสระบุรี แห่งนี้

จากพระบรมราชานุสาวรีย์เดิมขึ้นประดิษฐาน ณ พระบรมราชานุสาวรีย์แห่งใหม่ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓ เวลา ๐๙.๐๙ น. เพื่อให้ชาวค่ายอดิศรและประชาชนทั่วไปได้ถวายสักการะบูชาโดยใกล้ชิด

อนุสาวรีย์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๒ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ที่สวนสาธารณะ ทุ่งนาเชย อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
พิธีเปิด วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๔

อยู่ระหว่างการบริหารส่วนจังหวัดตาก

สถานที่ตั้ง สวนสาธารณะทุ่งนาเชย อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ลักษณะ พระบรมรูปทรงม้าพระที่นั่งออกศึก ทรงเครื่องกษัตริย์นักรบ ขนาดสองเท่าครึ่งพระองค์จริง รอบพระบรมรูปเป็นทหารคนสนิท ๔ คน คอยอารักขาทั้ง ๔ ด้าน

กองหัตถศิลปะ กรมศิลปากร *ดำเนินการปั้นหล่อและติดตั้งพระบรมราชานุสาวรีย์*

ประวัติการสร้าง

ชาวจังหวัดจันทบุรีมีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงรวบรวมคนไทยกอบกู้อิสรภาพจากพม่าได้เป็นผลสำเร็จ ทรงฟื้นฟูประเทศชาติให้เข้าสู่ความสงบโดยเร็ว เนื่องจากในระหว่างที่พระองค์ทรงรวบรวมกำลังคนและอาวุธยุทโธปกรณ์ เพื่อกอบกู้บ้านเมืองนั้น ทรงใช้เมืองจันทบุรีเป็นฐานที่มั่นสำคัญ ทั้งการรบเมื่อครั้งที่ทรงตียึดเมืองจันทบุรีก็แสดงถึงพระปรีชาสามารถและความเด็ดเดี่ยวทางการทหารของพระองค์ยิ่ง ชาวจังหวัดจันทบุรีจึงมีความประสงค์ที่จะก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระองค์ประดิษฐานไว้ ณ สวนสาธารณะทุ่งนาเชย เพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะ และเป็นศูนย์รวมความสามัคคีของชาวจันทบุรี จึงได้ติดต่อขออนุญาตก่อสร้างจากกรมศิลปากร และขอให้กรมศิลปากรดำเนินการปั้นหล่อ ตลอดจนประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์

กรมศิลปากรมอบหมายให้กองหัตถศิลปออกแบบปั้นหล่อ กองหัตถศิลปออกแบบพระบรมรูปให้เป็นแบบทรงม้าพระที่นั่งพร้อมที่จะออกศึก ม้าก็มีอาการคึกคะนอง ทรงมีทหารคู่พระทัยล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้ ด้านหน้าทางขวาม้าพระที่นั่ง คือ พระเชียงเงิน ด้านหน้าทางซ้ายม้าพระที่นั่ง คือ หลวงพิชัยอาสา ซึ่งต่อมาคือ พระยาพิชัยดาบหัก ด้านหลังทางขวาม้าพระที่นั่งคือ หลวงราชเสนา ด้านหลังทางซ้ายม้าพระที่นั่งคือ หลวงพรหมเสนา

การก่อสร้างแล้วเสร็จ ประกอบพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ศาลและบรมราชานุสรณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช “วัดลุ่มมหาชัยชุมพล”

วัดลุ่มมหาชัยชุมพล ตั้งอยู่ ณ เลขที่ ๐๑๙ ถนนตากสินมหาราช ตำบลท่าประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เป็นวัดที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจในการรบเพื่อกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อสมัยยังเป็นพระยาวชิรปราการดังนี้

วัดลุ่มตั้งขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏ หากประมาณจากประวัติศาสตร์ การกู้ชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งเคยมาตั้งค่าย ณ บริเวณวัดลุ่มนี้ ซึ่งวัดจะต้องมีมาก่อน พ.ศ. ๒๓๑๐ ไม่ต่ำกว่า ๕๐ ปี วัดนี้จึงน่าจะมีอายุเกิน ๓๐๐ ปีขึ้นไป วัดนี้จะมีอยู่คู่กัน ๒ วัด คือวัดลุ่มกับวัดเนิน ที่เรียกว่าวัดลุ่มเพราะพื้นที่ต่ำมาก ช่วงฤดูเข้าพรรษา น้ำจะท่วมบริเวณวัดทุกปี ประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๓ พระญาณวราภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ (ต่อมาเป็นสมเด็จพระสังฆราชวชิญาณวงศ์) มาตรวจการณ์ คณะสงฆ์ ได้รวมเอาวัดเนินเข้าเป็นวัดเดียวกับ วัดลุ่ม เรียกว่าวัดลุ่ม เพื่อให้ประชาชนเกิดความสามัคคี ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้มีการสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินขึ้น ณ ที่โคนต้นสะตือ ภายในบริเวณวัดและได้หล่อพระบรมรูปจำลองในลักษณะประทับยืน มีความสูงประมาณ ๓๐ เซนติเมตร แล้วอัญเชิญไปประดิษฐาน ในศาล

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้มีการสร้างพระบรมรูปจำลองขึ้นใหม่ เพราะพระวินัยการกวีเจ้าอาวาสวัดลุ่มในขณะนั้นเห็นว่าองค์เดิมมีขนาดเล็กเกินไปไม่สง่างาม จึงได้หล่อพระบรมรูปขึ้นใหม่ด้วยโลหะผสมขนาดเท่าพระองค์จริง ในลักษณะประทับยืนดังเดิม แล้วอัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ในศาลไม้หลังเดิม เป็นที่สักการบูชาของประชาชนทั่วไป

ครั้นต่อมา ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้ดำเนินการสร้างศาลหลังใหม่ขึ้นแทนหลังเก่า เป็นอาคารทรงจัตุรมุข ที่งามสง่า ซึ่งศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนี้ เป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของชาวไทย และจีนในจังหวัดระยองโดยทั่วหน้า แม้แต่ชาวต่างจังหวัด เมื่อไปเที่ยวเมืองระยองหากไม่ได้ไปไหว้สมเด็จพระเจ้าตากสิน เหมือนไม่ได้ไปเมืองระยอง วัดลุ่มมหาชัยชุมพล และศาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน จึงเป็นอนุสรณ์สถานที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวระยอง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๓ พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถาน
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

ประวัติการสร้าง

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ในสมัยที่นายชัยโรจน์ ประภาวัต เป็นนายอำเภอบางคล้า และนายวิสูตร ศรีสุนทร เป็นนายกเทศมนตรีตำบลบางคล้า ได้ร่วมกับประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางคล้าและมีความคิดเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะดำเนินการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คู่ควรคู่บ้าน คู่เมือง ขึ้นสถิต ณ สถานที่ในเขตเทศบาลที่ใดที่หนึ่ง เพื่อให้เกิดความคุ้มครองปกปักรักษาบ้านเมือง บันดาลให้รุ่งเรือง ประชาชนสงบสุข เป็นขวัญและกำลังใจแก่ชุมชนที่จะช่วยกันพัฒนาความอยู่ดีกินดีให้เกิดขึ้นในอนาคต

จากความดำริ จึงตั้งคณะกรรมการชุดค้นหาประวัติบางคล้าในเชิงประวัติศาสตร์ขึ้น ค้นคว้าในหลาย ๆ แหล่งความรู้เฉพาะจากหอสมุดแห่งชาติ พบว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีความเกี่ยวเนื่องกับภูมิประเทศที่ตั้งอำเภอบางคล้าอย่างยิ่ง

อนุสาวรีย์ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เพื่อเป็นอนุสรณ์เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับชัยชนะในการสู้รบกับพม่าบริเวณปากน้ำโจ้โล้ ทรงใช้เมืองฉะเชิงเทราเป็นเส้นทางเดินทัพผ่านในการกอบกู้เอกราช หลังเหตุการณ์เสียกรุง

เล่ากันว่าก่อนหน้านั้น สถานที่นี้เคยเป็นที่ตั้งของเจดีย์อนุสรณ์ชัยชนะของพระองค์คราวสู้รบกับพม่าในบริเวณนี้ ภายหลังเจดีย์ได้พังทลายลงในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยไม่ทราบสาเหตุ แต่ยังคงเล่าเรื่องราวสืบต่อกันมาและได้สร้างศาลพร้อมอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๔ อนุสรณ์สถานพระสถูปเจดีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

อำเภอบางคล้า เป็นสถานที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทย ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าล้อมเมืองไว้ก่อนที่จะเสียกรุงครั้งที่ ๒ ชาวบ้านเชื่อว่าสถานที่แห่งนี้เกี่ยวเนื่องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งพระยาวชิรปราการ ได้ตีฝ่าวงล้อมกองทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาก่อนกรุงแตกในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เพื่อไปรวบรวมไพร่พลกอบกู้เอกราช ณ เมืองจันทบุรี จึงได้สร้างพระสถูปเจดีย์ไว้เป็นอนุสรณ์สถานแห่งชัยชนะของพระองค์ในบริเวณนี้ ซึ่งเป็น ๑ ใน ๓ แห่งของอำเภอบางคล้า ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานที่พระองค์ยาตราทัพผ่าน ส่วนอนุสรณ์สถานอีก ๒ แห่ง คือ วิหารวัดแจ้ง และวิหารวัดโพธิ์

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขากล่าวว่า หลังจากที่พระยาวชิรปราการตีฝ่าวงล้อมกองทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาทางตะวันออก ในวันจันทร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือนยี่ ได้เดินทัพเข้าในป่าและหยุดประทับที่หนองน้ำหุงอาหาร แม่ทัพพม่าได้ทราบข่าวว่ากองทัพซึ่งยกตามกองทัพของพระยาวชิรปราการพ่ายแพ้หลายครั้ง จึงเกณฑ์ทัพเรือให้ยกหนุนมาเพิ่มเติม และให้กองทัพบกลงมาตั้ง ณ ปากน้ำโจ้โล้ เมืองฉะเชิงเทรา เพื่อรวมกำลังกับกองทัพเรือ และในวันอังคาร ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือนยี่ กองทัพพม่าได้ยกจากปากน้ำโจ้โล้ติดตามกองทัพของไทย พระยาวชิรปราการรู้ตัวว่ากองทัพพม่ายกติดตามมา จึงนำพลทหารร้อยหนึ่งให้ขุดสนามเพลาะเป็นกำบัง กองซุ่มยิงกองกำลังทหารพม่าที่ยกตามมาล้มตายเป็นจำนวนมาก พม่าก็แตกพ่ายกระจัดกระจายกันออกไป

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ส่วนคำบอกเล่าของชาวบ้านมีรายละเอียดเพิ่มเติมว่า หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้อิสรภาพจากพม่าได้สำเร็จ และปราบดาภิเษกขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (พระเจ้ากรุงธนบุรี) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้นบริเวณปากน้ำโจ้โล้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะ แต่พระสถูปองค์เดิมที่สร้างขึ้นได้ถูกกระแสน้ำไหลกัดเซาะพังทลายลงในแม่น้ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๑

ต่อมาได้รับงบประมาณจากกรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทยและกองสลากกินแบ่งรัฐบาล โดยมิสซังโรมันคาธอริคจันทบุรี อนุญาตให้ใช้ที่ดินสร้าง จำนวน ๒ ไร่ ๒ งาน ๓๘.๔ ตารางวา สร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้นมาใหม่บริเวณเดิม ตามรูปแบบของกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆัง มีซุ้มทั้ง ๔ ด้าน โดยเริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นเงิน ทั้งสิ้น ๓๖,๕๖๒,๓๓๘ บาท (สามสิบหกล้านห้าแสนหกหมื่นสองพันสามร้อยสามสิบแปดบาทถ้วน)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๕ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ศาลาว่าการเมืองพัทยา (ทัพยา)

สถานที่ตั้ง หน้าศาลาว่าการเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

ลักษณะ พระบรมรูปขนาดเท่าครึ่งพระองค์จริง ลักษณะประทับบนพระแท่น ทรงพระแสงดาบในฝักพาดพระเพลา ทรงพระมาลาหล่อโลหะ

นายเสวตร เทศน์ธรรม เป็นประติมากร

ประวัติการสร้าง

เมื่อเมืองพัทยาก่อสร้างอาคารศาลาว่าการเมืองพัทยาหลังใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ มีความประสงค์ที่จะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประดิษฐานที่หน้าศาลาว่าการ ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงกอบกู้เอกราช และเพื่อให้เป็น

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สิริมงคลตลอดจนเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเมืองพัทยา จึงได้มีหนังสือถึงศิลปากรเพื่อขออนุญาตสร้าง

กรมศิลปากรเห็นชอบการสร้าง ด้วยเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณต่อประชาชนชาวไทย และทรงมีพระราชประวัติที่เกี่ยวข้องกับชาวเมืองพัทยา มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏความตามพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงนำไพร่พลตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาเพื่อหาทางกอบกู้เอกราชนั้น ได้เสด็จออกทางทิศตะวันออก ผ่านเมืองนครนายก ปราจีนบุรี ชลบุรี และพักทัพที่พัทยาคืนหนึ่งก่อนเสด็จไปเมืองระยองและจันทบุรี ดังความในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ที่ว่า

"...จึงเดินทัพล่วงแขวงเมืองชลบุรีไปถึงตำบลนาเกลือ แขวงเมืองบางละมุง ขณะนั้นนายกลมเป็นนายชุมนุมคุมไพร่พลอยู่ที่นั่น คอยสกัดจะต่อรบและพระยากำแพงเพชรขึ้นขี่ช้างพลายถือปืนนกสับรางแดง พร้อมด้วยพลทหารแห่แวดล้อมหน้าหลัง ตรงเข้าไปในระวางพวกพลนายกลมซึ่งมาตั้งสกัดอยู่นั้น ด้วยเดชะบารมีบันดาลให้นายกลมเกรงกลัวเดชานุภาพวางอาวุธเสียสิ้น ทั้งพวกพลพากันเข้ามานอบนบอ่อนน้อมยอมเป็นข้าแล้วนำทัพไปหยุดประทับณ ที่มีหนองน้ำ พระยากำแพงเพชรจึงให้เงินตราห้าตำลึงเป็นรางวัลแก่นายกลมแล้วให้โอวาทสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในยุติธรรมสุจริต

ครั้นรุ่งขึ้น ณ วันอังคาร แรม ๖ ค่ำ เดือนยี่ นายกลมจึงคุมไพร่หมื่นหนึ่ง นำทัพไปถึงตำบลทับยา หยุดทัพแรมอยู่คืนหนึ่ง รุ่งขึ้นจึงเดินทัพมาถึงนาจอมเทียน..."

นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น ได้นำคณะกรรมการฯ ไปพิจารณาความเหมาะสมของสถานที่ประดิษฐาน เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๓ มีความเห็นว่าสถานที่เหมาะดี นายประเวศ ลิมปรังษี เป็นผู้ออกแบบแท่นฐาน นายเสวตร เทศน์ธรรม เป็นประติมากร

การก่อสร้างและประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์แล้วเสร็จ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๓๓

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๖ พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
“โรงพยาบาลตากสิน คลองสาน กรุงเทพฯ”

สถานที่ตั้ง โรงพยาบาลตากสิน เขตคลองสาน กรุงเทพฯ

ลักษณะ พระบรมรูปหล่อโลหะ ขนาดเท่าพระองค์จริง ลักษณะประทับยืนบนพระแท่น

นายเสวตร เทศน์ธรรม เป็นประติมากร

ประวัติการสร้าง

โรงพยาบาลตากสิน ได้รับพระราชทานนาม เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กิจการของโรงพยาบาลก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จึงมีความประสงค์ที่จะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ให้เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของเจ้าหน้าที่และประชาชน โดยจะสร้างและประดิษฐานที่บริเวณสนามหญ้าหน้าอาคารอำนวยการ ติดกับถนนสมเด็จเจ้าพระยา เขตคลองสาน โดยใช้เงินก่อสร้างจากเงินทุนบริจาคสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์

คณะกรรมการพิจารณาการสร้างอนุสาวรีย์ฯ กรมศิลปากร พิจารณาให้ความเห็นชอบในหลักการสร้างและควบคุมการปั้นหล่อจนแล้วเสร็จ

กำหนดพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ ในวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกเป็นประธานพิธี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๗ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองบัญชาการกองทัพเรือ (พระราชวังเดิม ธนบุรี) กรุงเทพฯ

พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่พระราชวังเดิม

พลเรือตรีกรีฑา พรรธนะแพทย์

ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนได้จากพม่าข้าศึก โดยกรุงศรีอยุธยาราชธานีได้ถูกพม่าเผาผลาญทำลายย่อยยับจนไม่สามารถบูรณะให้กลับคืนสภาพดังเดิมได้ จึงย้ายมาสร้างราชธานีใหม่ ณ บริเวณเหนือปากคลองบางหลวง จังหวัดธนบุรี ซึ่งปัจจุบัน เรียกว่า “พระราชวังเดิม ธนบุรี”

ต่อมาเมื่อเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่จากราชวงศ์ธนบุรี เป็นราชวงศ์รัตนโกสินทร์ พระราชวังเดิมได้เป็นที่ประทับของเจ้านายหลายพระองค์ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชวังเดิมให้เป็น “โรงเรียนนายเรือ” พระราชวังเดิมจึงได้อยู่ในความดูแลของทัพเรือตั้งแต่นั้นมา จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๕ รวม ๔๐ ปี จนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ ถูกคุกคามด้วยภัยทางอากาศ โรงเรียนนายเรือต้องย้ายไปอยู่ที่อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี และเมื่อสงครามเลิกแล้ว ก็ย้ายไปอยู่ที่ตำบลเกล็ดแก้ว อำเภอสัตหีบ ในปี พุทธศักราช ๒๔๘๙ การย้ายโรงเรียนนายเรือออกไปจากพระราชวังเดิม กรุงธนบุรีทำให้อาคารเรียนในพระราชวังเดิมซึ่งดัดแปลงมาจากพระตำหนักนอกว่างลง กองทัพเรือจึงได้ดัดแปลงเป็นอาคารแบบทรงไทย และใช้เป็นกองบัญชาการกองทัพเรือ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๙๒ มาจนตราบถึงปัจจุบัน

กองทัพเรือมีความซาบซึ้งและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่ได้ใช้พระราชวังเดิมอันเคยเป็นที่ประทับ เป็นที่ทำการของกองทัพเรือมาตลอดระยะเวลาเกือบ ๑๐๐ ปี จึงได้ดำริที่จะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้เป็นเจ้าของพระราชวังเดิมขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระบรมกฤษฎาภินิหาร และแสดงความกตัญญูต่อพระองค์ท่านโดยเริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๒๙ สมัยที่พลเรือเอกธาดา ดิษฐ์บรรจง เป็นผู้บัญชาการทหารเรือ ต่อด้วยพลเรือเอกประพัฒน์ กฤษณจันทร์ จนถึงสมัยพลเรือเอกประเจตน์ ศิริเดช เป็นผู้บัญชาการทหารเรือ ในการประชุมนโยบายกองทัพเรือครั้งที่ ๑๖ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗ พลเรือตรีวิจารณ์ ไชยเพิ่ม ได้เสนอให้สร้างบรมราชานุสาวรีย์

อนุสรณ์ราชการสนามหลวง

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นอีก กองทัพเรือจึงมอบให้พลเรือเอกคำรณ นุชนาถ ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพเรือ ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคณะทำงานได้พบว่า ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ดังกล่าว ได้กำหนดสถานที่ที่จะก่อสร้างไว้ ๒ วรรค คือ วรรคแรก “ให้ประดิษฐานไว้ในที่สาธารณะ เปิดให้ประชาชนสักการบูชาและชมได้” ส่วนวรรคที่ ๒ กำหนดว่า “หรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์”

เมื่อพิจารณาตามความในวรรคที่ ๒ กองทัพเรือก็สามารถสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ได้ จึงประสานกับกรมศิลปากร ซึ่งเป็นคณะกรรมการสร้างอนุสาวรีย์แห่งชาติ และคณะกรรมการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยเชิญร่วมพิจารณาสำรวจสถานที่ที่กองทัพเรือกำหนดได้แก่ ๑. พระราชวังเดิมชั้นใน ๒. บริเวณป้อมวิชัยประสิทธิ์หรือป้อมวิชเยนทร์เดิม ๓. วังนันทอุทยาน ๔. บริเวณสถานีทหารเรือกรุงเทพเดิม (ริมแม่น้ำเจ้าพระยา) ๕. บริเวณหน้าประตูทางเข้าพระราชวังเดิมด้านแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างประตูพระราชวังเดิม กับท่าเรือกองทัพเรือ ซึ่งในจุดที่ ๕ นี้ เป็นจุดที่เหมาะสมที่สุด

คณะกรรมการได้เห็นชอบกับสถานที่ที่จะประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ตามที่กรมศิลปากรเสนอ พลเรือเอกประเจตน์ ศิริเดช ยังมีความห่วงใยในการตัดสินใจเรื่องตำบลที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ จึงนำเรื่องเข้าที่ประชุมคณะกรรมการซึ่งปรากฏผลสรุปว่าเห็นชอบให้พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประดิษฐาน ณ พื้นที่บริเวณระหว่างประตูพระราชวังเดิมชั้นใน ด้านแม่น้ำเจ้าพระยา กับท่าเรือที่กองทัพเรือใช้สำหรับบุคคลสำคัญที่เดินทางมาทางแม่น้ำเจ้าพระยา โดยแนวประดิษฐานตรงกับประตูพระราชวังเดิม พระบรมรูปมีขนาด ๑ ๑/๒ เท่า ของพระองค์จริง และให้กรมช่างโยธาทหารเรือจัดทำหุ่นจำลอง (Study Model) เพื่อศึกษาและพิจารณาตกลงเรื่องทิศทางการประดิษฐานพระบรมรูป รวมทั้งภูมิสถาปัตย์โดยรอบ กรมช่างโยธาทหารเรือ ได้วางผังบริเวณพระบรมราชานุสาวรีย์ ให้มีลานสักการะมีทางเข้าสู่ลานทางบก และภาพรวมของพื้นที่ในการตั้งพระบรมราชานุสาวรีย์ อย่างสมบูรณ์ ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ พลเรือเอกประเจตน์ ศิริเดช ผู้บัญชาการทหารเรือในขณะนั้น ก็ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ ท่าเทียบเรือกองบัญชาการกองทัพเรือ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ผู้ที่เป็นประติมากร คือ พันโทนภดล สุวรรณสมบัติ โดยมี อาจารย์สาโรช จารักษ์ อดีตรองอธิบดีกรมศิลปากร เป็นผู้ควบคุม พันโทนภดล สุวรรณสมบัติ เป็นชาวระยอง เกิดเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๔๘๙ จบการศึกษาศิลปบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร รับราชการตำแหน่งประจำกองปฏิบัติการจิตวิทยา กรมกิจการพลเรือนทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด ปัจจุบันช่วยราชการสำนักพระราชวัง

ผลงานประติมากรรมของ พันโทนภดล สุวรรณสมบัติ มีดังนี้

๑. ปั้นหล่อพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ขนาดเท่าพระองค์จริง

เจ้าของงาน - กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์

สำหรับงานปั้นหล่อพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนี้ พันโทนภดลฯ ได้มีแรงบันดาลใจรับเป็นประติมากรทำงานนี้ ๒ ประการคือ ประการที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นมหาราชของไทยพระองค์หนึ่ง ซึ่งได้ทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยหลังจากที่เสียกรุงครั้งที่ ๒ และมาตั้งราชธานีใหม่ ณ กรุงธนบุรี อันเป็นสถานที่ที่กองทัพเรือจะอัญเชิญพระบรมรูปของพระองค์ท่านมาประดิษฐาน ณ พระราชวังเดิม กรุงธนบุรี ซึ่งเป็นกองบัญชาการกองทัพเรือปัจจุบัน ประการที่ ๒ พันโทนภดลฯ เป็นทหาร มีวิญญาณของความเป็นชายชาติทหาร ความเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่ของพระองค์ท่านอยู่ในจิตใจของพันโทนภดลฯ ตลอดเวลา ดังนั้น พันโทนภดลฯ จึงเกิดความภาคภูมิใจและไม่ปฏิเสธเมื่อกองทัพเรือได้มอบภารกิจการปั้นหล่อพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้

ขั้นแรกของการดำเนินงาน พันโทนภดลฯ ได้ปั้นร่างทำแบบจำลองพระบรมรูปในพระราชอิริยาบถต่าง ๆ ขนาด ๑๔ นิ้ว รวม ๓ แบบ เพื่อให้คณะกรรมการฯ ได้พิจารณาเลือกสำหรับพระพักตร์นั้นได้ยึดถือแบบพระพักตร์เช่นเดียวกับพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่วงเวียนใหญ่ ซึ่งเป็นผลงานของ ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี แบบจำลองร่างขนาด ๑๔ นิ้ว นี้ จะใช้เป็นต้นแบบของการปั้นพระบรมรูปองค์จริงขนาดใหญ่ต่อไป องค์พระบรมรูปมีขนาด ๑ ๑/๒ เท่าของพระองค์จริง ความสูงจากพระบาทถึงยอดพระมาลา ๓.๐๙ เมตร

การวางลักษณะท่าทางนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากอีกประการหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเด่นชัดทั้งในบุคลิกภาพของการแสดงออกที่เหมาะสมกับความเป็นนักรบ และความงาม

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ทางด้านศิลปะ รูปลักษณะอันวิเศษเช่นนี้ทำให้ประติมากรต้องคิดว่าอะไรจะเป็นองค์ประกอบงานประติมากรรมในพระองค์ท่าน ในที่สุดก็ได้รูปแบบที่เหมาะสม คือ ในท่าของการประทับยืนพระบาทขวายื่นค่อนไปเบื้องหน้าเล็กน้อย พระหัตถ์ขวาปล่อยทิ้งข้างพระองค์ยื่นออกไปเล็กน้อย พระหัตถ์ซ้ายกำพระแสงดาบอยู่ในฝัก หันพระพักตร์เฉียงทางซ้ายเล็กน้อยออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา พระอิริยาบถของการออกรบกับการประทับอยู่ที่หน้าพระราชวังนั้นควรแตกต่างกัน จะออกท่าทางมากไม่ได้ ควรอยู่ในลักษณะของการเทิดทูนมากกว่า

เมื่อคณะกรรมการฯ ได้เลือกแบบแล้ว พันโทนภดลฯ จะต้องปั้นหล่อพระบรมรูปให้แล้วเสร็จภายในเดือนกันยายน ๒๕๔๐ เพื่อกองทัพเรือจะได้ทำพิธีอัญเชิญพระบรมรูปขึ้นประดิษฐานบนพระแท่นฯ ต่อไป

งานปั้นหล่อพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของพันโทนภดลฯ งานนี้ ดำเนินการลุล่วงไปด้วยดีโดยได้รับความกรุณาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านประติมากรรมที่คอยให้คำปรึกษาได้แก่ อาจารย์สาโรช จารักษ์ อดีตรองอธิบดี กรมศิลปากร อาจารย์กนก บุญโพธิ์แก้ว รองอธิบดีกรมศิลปากร และอาจารย์ชิน ประสงค์

คำจารึกที่ด้านหน้าและด้านหลังของพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ นั้น กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธการทหารเรือ ได้ร่างคำจารึกไว้ ๕ แบบ คณะกรรมการได้พิจารณาเลือกคำจารึกที่เหมาะสมและเปลี่ยนแปลงข้อความบางส่วนดังนี้

พันโทนภดล สุวรรณสมบัติ ประติมากร กำลังทำงาน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ด้านหน้า

พระบรมราชานุสาวรีย์แห่งนี้
สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระบรมราชกฤดาภินิหาร
แห่ง
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
พระองค์ผู้เป็นมหาวีรบุรุษของชาติไทย
ประสูติ พุทธศักราช ๒๒๗๗ สวรรคต พุทธศักราช ๒๓๒๕
กองทัพเรือพร้อมด้วยประชาชนชาวไทย
ได้ร่วมกันสร้างประดิษฐานไว้

เพื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทย และเป็นอนุสรณ์เตือนใจว่า ณ ที่แห่งนี้พระองค์ได้ทรงยกกองทัพเรือมาขับไล่ข้าศึกเมื่อ พุทธศักราช ๒๓๑๐ เป็นผลให้ไทยกลับคืนคงดำรงอิสรภาพสืบมา และกองทัพเรือได้ใช้พระราชวังเดิมอันเคยเป็นที่ประทับ เป็นที่ตั้งกองบัญชาการกองทัพเรือ

ด้านหลัง

พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประสูติ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๗ มีพระนามเดิมว่า “สิน” เป็นบุตรของขุนพัฒน์และนางนกเอี้ยง เมื่อทรงพระเยาว์เจ้าพระยาจักรีได้ขอเป็นบุตรบุญธรรม เมื่ออายุ ๑๓ ปี เจ้าพระยาจักรีได้นำเข้าถวายตัวรับราชการเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ต่อในสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองตาก ช่วยราชการอยู่กับพระยาตาก ครั้นเมื่อพระยาตากถึงแก่กรรมก็ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระยาตากสืบแทน

ในปี พ.ศ. ๒๓๐๘ พระยาตาก (สิน) ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้ามาช่วยราชการสงครามเพื่อป้องกันพม่าในกรุงศรีอยุธยา และต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นพระยาวชิรปราการ (สิน) สำเร็จราชการเมืองกำแพงเพชร

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เมื่อพระยาวชิรปราการ (สิน) เล็งเห็นว่าแม้จะอยู่ช่วยรักษาพระนครต่อไปก็คงไม่ก่อประโยชน์อันใด กรุงศรีอยุธยาคงไม่พ้นเงื้อมมือพม่า จึงรวบรวมสมัครพรรคพวกได้ประมาณ ๕๐๐ คน ตีฝ่าพม่าไปทางตะวันออก ตลอดระยะทางมีผู้คนเข้าร่วมสมทบมากขึ้นจนมีรี้พลเป็นกองทัพ เมื่อพระองค์ยกทัพตีเมืองระยองได้แล้ว จึงยกทัพไปตีเมืองจันทบุรี การเข้าตีเมืองจันทบุรีในครั้งนี้ พระองค์ได้แสดงน้ำพระทัยเด็ดเดี่ยว โดยสั่งนายทัพนายกองว่า “เราจะตีเมืองจันทบุรีในค่ำวันนี้ เมื่อกองทัพหุงข้าวเย็นกินกันเสร็จแล้วทั้งนาย ไพร่ให้ทิ้งอาหารที่เหลือ และต่อยหม้อเสียให้หมด หมายไปกินข้าวเช้าด้วยกันที่ในเมืองเอาพรุ่งนี้ ถ้าตีเอาเมืองไม่ได้ในค่ำวันนี้ก็จะได้ตายเสียด้วยกันให้หมดทีเดียว”

เมื่อจัดการปกครองเมืองจันทบุรีเรียบร้อยแล้วก็ยกทัพบกทัพเรือไปเมืองตราดสามารถยึดทรัพย์สิ่งของได้เป็นจำนวนมาก จึงยกกองทัพกลับเมืองจันทบุรีเพื่อเตรียมกำลังคนสะสมเสบียงอาหาร อาวุธ ยุทธภัณฑ์ และต่อเรือรบได้ ๑๐๐ ลำ รวบรวมกำลังคนเพิ่มได้อีกเป็นคนไทย จีน ประมาณ ๕,๐๐๐ คนเศษ

พอถึงเดือน ๑๑ พ.ศ. ๒๓๑๐ ได้ยกกองทัพเรือจากเมืองจันทบุรีเพื่อกอบกู้เอกราช กองทัพเรือเข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยาในเดือน ๑๒ เข้าตีเมืองธนบุรีสำเร็จแล้ว จึงยกกองทัพเรือไปตีกรุงศรีอยุธยากลับคืนมาได้ และย้ายเมืองหลวงจากกรุงศรีอยุธยามายังกรุงธนบุรี โดยทำพิธีปราบดาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๑ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ หรือ สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ แต่ประชาชนทั่วไปนิยมขนานพระนามพระองค์ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ด้วยพระวิริยะอุตสาหะอันแรงกล้า พร้อมด้วยความกล้าหาญอันเป็นพระอุปนิสัยของพระองค์ จึงทำให้พระองค์สามารถแผ่พระราชอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง มีพระบรมเดชานุภาพเป็นที่ครั่นคร้ามเกรงขามของอริราชศัตรูทั่วไป ด้วยพระราชประวัติล้ำเลิศนี้ คณะรัฐบาลและประชาชนผู้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณจึงได้ยกย่องถวายพระเกียรติพระองค์ว่า “มหาราช”

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เสด็จสวรรคต พ.ศ. ๒๓๒๕ พระชนมายุ ๔๘ พรรษา รวมสิริราชสมบัติ ๑๕ ปี

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๘ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
วัดบางคาง บ้านมอญ ตำบลรอบเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

ประวัติการสร้าง

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ สถานที่แห่งนี้ เป็นอนุสรณ์เพื่อรำลึกถึงอดีต เมื่อพระยาวชิรปราการ นำทหารตีฝ่าวงล้อมออกจากกรุงศรีอยุธยา ตามเส้นทางเดินทัพ เมื่อนำกำลังมาถึงและพักที่วัดบ้านพรานนก ตำบลโพธิ์สังหาญ อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พรานนกนายบ้านร่วมกับทหารในกองทัพ ตระเวณหาเสบียงอาหาร พบกองทัพพม่าที่ยกมาจากบางคาง อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี และทหารพม่าไล่กองทหารมาจนถึงที่พักทัพของพระยาวชิรปราการ จึงสั่งให้ทหารออกตีกระหนาบสองข้างทัพพม่าจนแตกถอยร่นไป นับเป็นการชนะข้าศึกครั้งแรก หลังจากตีฝ่าวงล้อมออกจากกรุงศรีอยุธยา และอีกตอนหนึ่งกล่าวถึงการเดินทัพว่า ณ วันพุธขึ้น ๙ ค่ำ เดือนยี่ ได้เคลื่อนทัพถึงตำบลหนองไม้ทรุง (สันนิษฐานว่าอยู่บริเวณหมู่บ้านท่าซุง ตำบลศรีนาวา อำเภอเมืองนครนายก) และไปพักพลที่บ้านนาเริ่ง (สันนิษฐานว่าเป็นหมู่บ้านนาหินลาดในปัจจุบัน อยู่ที่ตำบลนาหินลาด อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก) จากนั้นเดินทัพสู่เมืองปราจีนบุรี ข้ามด่านกบแจะ (น่าจะอยู่บริเวณวัดวังกระแจะ ท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี) หยุดพักไพร่พล หุงหาอาหาร ได้ทราบว่าพระเชียงเงิน ขุนพิพิธวาที นักองค์รามเจ้ากรุงกัมพูชาตามมาไม่ทัน จึงให้หลวงพรหมเสนาขึ้นม้าตามหาก็ไม่พบ

พระบรมราชานุสาวรีย์แห่งนี้ ได้ริเริ่มก่อสร้างขึ้นโดยดำริของพระครูสุนทรธรรมประยุทธ (หลวงพ่อเสนาะ) เจ้าอาวาสวัดบางคาง โดยได้จัดพิธีเททองหล่อพระบรมราชานุสาวรีย์ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ และได้อัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์มาจัดพิธีสมโภชน์ ณ วัดบางคางเมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ และต่อมาได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนแท่น สำหรับรองรับพระบรมราชานุสาวรีย์ เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๑๕ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อนุสรณ์รบพม่าที่บางกุ้ง ตำบลบางกุ้ง มณฑลสุมทรสงคราม

องค์การบริหาร

ประวัติการสร้าง

ประวัติความเป็นมาโดยย่อ "ค่ายบางกุ้ง" สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชรัชกาลที่ ๙ เนื่องในวโรกาส ครองราชย์ครบ ๕๐ ปี วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๙

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีพระบัญชาให้ตั้งค่ายทหารเพื่อป้องกันการบุกรุกของพม่าข้าศึกขึ้น ที่ตำบลบางกุ้ง มณฑลสมุทรสงคราม ออกหลวงเสนาสมุทร (เจียม) เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการให้สร้างค่ายทหารเรือ ชื่อว่า "ค่ายบางกุ้ง"

เมื่อทหารพม่าเดินทัพมาจากเมืองกาญจนบุรี เข้าตีค่ายบางกุ้งหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ครั้งสุดท้ายได้ล้อมค่ายไว้เป็นเวลา ๔๗ วัน ออกหลวงเสนาสมุทรได้มีใบบอกไปยังกรุงธนบุรี ขณะนั้นปลายปีพุทธศักราช ๒๓๑๓ เดือนอ้าย ข้างแรม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้คุมทัพเรือ จำนวน ๒๐ ลำ เสด็จมาด้วยพระองค์เองถึงค่ายบางกุ้งกลางดึก ครั้นรุ่งเช้า ได้นำทหารหาญเข้าโจมตีพม่าที่ล้อมค่ายบางกุ้ง บุกตะลุยจนพม่าล้มตายพ่ายแพ้โดยสิ้นเชิง สมเด็จพระเจ้าตากสินได้พาทหารเข้าพักผ่อนใน "ค่ายบางกุ้ง" พระราชทานพระบรมราโชวาท ให้รักใคร่สามัคคีปรองดองกัน ความตอนหนึ่งว่า "เนื้อต่อเนื้อไม่เอื้อ เป็นเนื้อกลางป่า เนื้อใช่เนื้อได้เอื้อเฟื้อ เป็นเนื้ออาตมา"

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๒๐ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
วัดนางแก้ว ตำบลธรรมเสน อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี

องค์การบริหารส่วนจังหวัด

ประวัติการสร้าง

พระบรมราชานุสาวรีย์แห่งนี้ สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระบรมราชกฤษดาภินิหาร แห่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ทรงเป็นมหาวีรบุรุษของชนชาติไทย ทรงกำหราบความกำแหงหาญของพม่า ผู้มุ่งทำลายให้สิโรราบแล้วนำมาเป็นเชลยศึกหมดทั้งกองทัพ ณ สมรภูมิศึกบ้านนางแก้วแห่งนี้ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ปีพุทธศักราช ๒๓๑๗ ถึงเดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๓๑๗ เป็นเวลาที่ทหารไทยล้อมค่ายกองทัพพม่าข้าศึก รวม ๔๗ วัน ชาวบ้านนางแก้วร่วมกับกรุงเทพมหานครและประชาชนพื้นที่ใกล้เคียง จึงพร้อมใจกันสร้างบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยหล่อองค์พระบรมรูปขึ้น เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ อันเป็นปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชฯ ทรงครองราชย์ครบ ๖๐ ปี และอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนแท่นพระบรมราชานุสาวรีย์ในปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา เพื่อเตือนใจให้ประชาชนชาวไทยได้รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยให้กลับคืน

พระบรมราชานุสาวรีย์ ตั้งอยู่ติดกับสระน้ำขนาดใหญ่ ภายในบริเวณวัดนางแก้ว ตำบลธรรมเสน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๒๑ พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถาน
“สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”
วัดหนองนกไข่ ตำบลหนองนกไข่ อำเภอกระทุ่มแบน
จังหวัดสมุทรสาคร

ประวัติการสร้าง

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระตำหนัก (ศาล) ณ วัดหนองนกไข่ ตำบลหนองนกไข่ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร เกิดขึ้นจากนิมิตร ของหลวงพ่อคัย (พระครูสาครปัญญาคุณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองนกไข่ เมื่อคืนวันพฤหัสบดีที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๐ หลังจากหลวงพ่อคัย เจริญพระพุทธมนต์และเจริญพระกัมมัฏฐาน และเข้าจำวัด เวลาประมาณ ๑๒.๐๐ น. ในขณะที่ท่านจำวัด ได้เกิดนิมิตเห็นพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปรากฏอยู่ในบริเวณวัดในลักษณะท่าต่าง ๆ อยู่เต็มไปหมด หลวงพ่อจะเดินไปทางไหนก็หนีไม่พ้น จึงตัดสินใจจะยกพระบรมรูปที่ล้มอยู่นั้นตั้งให้เป็นที่เรียบร้อย แต่พอมือเอื้อมจะจับ ก็มีเสียงพูดออกมาว่า ท่าน ๆ ตั้งไว้ให้สูง ๆ ซิ” ในนิมิตหลวงพ่อตอบว่า “ตั้งไว้สูง ๆ อาตมาไม่มีปัจจัย เพราะตอนนี้วัดเป็นหนี้เขามาก” (ขณะนั้นหนี้จากการก่อสร้างวัด ปิดทองลูกนิมิต เป็นจำนวนเงินถึง ๒,๓๐๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐) เสียงนั้นกล่าวต่อไปว่า “ไม่ใช่เรื่องใหญ่ เป็นเรื่องเล็ก” หลวงพ่อตอบกลับไปว่า “พระมหาบพิตรจะช่วยให้วัดหมดหนี้สิน หรือเหลือนิดหน่อยภายในหนึ่งปี อาตมาจะสร้างพระบรมรูปของพระองค์เท่ากับที่วงเวียนใหญ่ ประดิษฐานไว้ที่หน้าวัดหนองนกไข่ ในนิมิตแสดงว่าพระองค์ยินดีที่จะช่วย” หลังจากตื่นเช้าทำวัตรแล้ว หลวงพ่อได้นั่งทบทวนความฝัน เห็นว่าเมื่อวัดเดือดร้อน พระองค์ได้มาในนิมิตน่าจะเป็นเรื่องดี จึงได้ทำพิธีอัญเชิญดวงพระวิญญาณของพระองค์และได้อธิษฐานจิตว่า หากทุกสิ่งทุกอย่างเป็นจริง ขอให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ที่ไม่เคยคิดมาก่อน หลังจากนั้นหลวงพ่อก็เดินทางไปบรรยายธรรมที่สถานี พล.๑ พบกับเจ้าหน้าที่ของสถานี ก็เล่านิมิตให้ฟัง เจ้าหน้าที่ท่านนั้นได้ฟังก็กล่าวว่า “พระอาจารย์กำลังมีโชค และความสำเร็จจะเป็นของพระอาจารย์ เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินลองเข้าฝันใครหมายถึงความสำเร็จจะติดตามมา”

หลังจากนั้นอีกไม่นาน หนี้สินของวัดก็ค่อย ๆ หมดไป หลวงพ่อคัย จึงปฏิบัติตามที่อธิษฐานจิตไว้ คือสร้างพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินเหมือนที่วงเวียนใหญ่ เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๒ หลังจากเกิดนิมิตประมาณ ๒ ปี พร้อมกับสร้างตำหนัก (วัง) ที่ประดิษฐานพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินในลักษณะต่าง ๆ และรูปปั้นของทหารคู่พระทัยทั้ง ๔ นาย ก็มีผู้มาสักการะที่ศาลไม่ขาด ทำให้วัดเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็วจนถึงปัจจุบันนี้

สำนักการวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๒๒ พระบรมราชานุสาวรีย์

“สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”

ที่เขาขุนพนม อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ย้อนรอยพ่อตากสิน
เรื่องเล่าพระเจ้าตากสินมหาราช ที่เขาขุนพนม
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

วัดเขาขุนพนม

ดิเรก ภู่ภูริธรรม
สมชาย หนูทอง

ตำนานพระเจ้าตาก ตำหนักเมืองนคร
สิงขรมากถ้ำ เลิศล้ำศูนย์วิทยาศาสตร์
โบสถ์วิลาศมหาอุด วัดธรรมยุตเขาขุนพนม

วัดเขาขุนพนม ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลพรหมโลก ท้องที่หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีตำแหน่งในแผนที่ทางทหารมาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ อำเภอท่าศาลา พิมพ์ครั้งที่ ๒ - RTSD ลำดับชุด L๗๐๑๗ ระวาง ๔๙๒๖๑๑ พิกัดในแผนที่ ๔๗PNK ๙๒๘๔๔๑ รุ้งที่ ๘ องศา ๗๒ ลิปดา ๒๑ ฟิลิปดาเหนือ แวงที่ ๙๙ องศา ๕๐ ลิปดา ๗๖ ฟิลิปดาตะวันออก ห่างจากตัวเมืองนครไปตามถนนหลวงหมายเลข ๔๐๑๖ (ถนนนคร – นบพิตำ) ประมาณ ๒๒ กิโลเมตร ถึงสามแยกบ้านนาเสน เลี้ยวซ้าย ไปตามถนนนาเสน – คลองเมียด ประมาณ ๘๐๐ เมตร ผ่านสะพานถึงภูเขาลูกโดดเขียวชอุ่ม วัดเขาขุนพนมตั้งอยู่ ณ เชิงภูเขาลูกนั้น

วัดเขาขุนพนม เป็นวัดหนึ่งในจำนวนไม่กี่วัดของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีประวัติยาวนานเล่าขานกันมาตลอดและคงจะเล่ากันต่อ ๆ ไป เพราะเชื่อว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยาวนาน คู่กันมากับเมืองนครศรีธรรมราช ยุคสมัยมีชื่อเรียกขานกันว่า นครดอนพระ สมัยพระพนมวังและนางสะเดียงทอง เป็นเจ้าผู้ครองนคร ตำนานเมือง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

นครศรีธรรมราชกล่าวว่า ศักราช ๑๕๘๘ ปีมะเมีย ศกนักษัตร์ (หนังสือเรื่องน่ารู้เล่ม ๙ หน้า ๙๕ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ)

ชื่อ เขาขุนพนม ตามหลักฐานตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เรียบเรียงไว้ในหนังสือเขาขุนพนม ชีวิตและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ความว่า

“อยู่มายังมีมหาเถรองค์หนึ่งชื่อ สัจจานุเทพ อยู่เมืองนครป่าหมาก รื้อญาติโยมมาอยู่เมืองนครศรีธรรมราชด้วยพระมหาเถรพรหมสุริยะ ขอตั้งเขตอาราม ปลูกพระศรีมหาโพธิ์ก่อพระเจดีย์ก่อกำแพงไว้ให้ญาติโยมรักษาอยู่ตามพระยาอุทิศถวายไว้นั้น ได้ชื่อว่าวัดศพเดิม แล้วไปตั้งอารามอยู่เขาน้อย พระมหาเถรถึงแก่กรรม พระยาก็ขึ้นไปแต่งการศพได้ชื่อว่า เขาคุมพนม แล้วพระยาก็คืนเมือง”

ตามนัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้นพอจะประสานกันด้วยความเชื่อที่ผูกพันและคล้องจองเพิ่มเติมเป็นมิติว่า

มิติที่ ๑ “พระมหาเถรสัจจานุเทพได้ละเสียซึ่งวัดศพ เพราะพระยาไม่บริบูรณ์ด้วยสัจจะธรรม กล่าวคือ ครั้งนั้นไพร่หนุ่มผู้หนึ่งต้องอาญาถึงประหารชีวิต เพราะการก้าวล่วงย่ำยีนางในและได้วิ่งหนีอาญา ไปหลบซ่อนอยู่ในวัด พระมหาเถรสัจจานุเทพ ได้ขอลหุโทษให้ยกการประหารเป็นโทษอย่างอื่น ซึ่งพระยาก็ยินยอมด้วยดี แต่ภายหลังกลับไปประหารชีวิตเสีย พระมหาเถรสัจจานุภาพ โกรธมาก ถือว่าพระยาไม่รักษาสัจจะ แม้กับพระสงฆ์ก็ไม่ละ จึงหนีออกจากวัดศพไปอยู่วัดเขาน้อย (ภูเขาลูกเล็ก ๆ) หรือ วัดเขาคุมพนม ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวเมือง”

มิติที่ ๒ “ชื่อเขาขุนพนม วิเคราะห์ได้ว่า น่าจะเปลี่ยนจากคำว่าคุม มาเป็นขุน เพราะใกล้เคียงกัน จึงได้รูปและเสียงสำหรับเรียกขานจากเขาคุมพนม เป็น เขาขุนพนม และยังมีอีกหนึ่งความเชื่อหรือหนึ่งบทวิเคราะห์ที่ดูเหมือนจะแตกต่างออกไปจากที่กล่าวแล้วแต่ที่มาใกล้เคียงกัน ดังนี้”

เมื่อพระพนมวังและนางสะเดียงทองได้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ราชบริบูรณ์แล้ว พระองค์ได้ให้บริวารไปสร้างป่าเป็นนาและสร้างเมืองบริวารคือกรุงชิง กรุงนาง กรุงตาก และกรุงหยัน สร้างวัด สร้างวิหาร ทำพระในถ้ำ แต่งวัดพระเดิม แต่งวัดเสมาเมือง สร้างสถานที่หลบภัยที่ในป่าในเขา เวลามีไข้ห่าหรือข้าศึกจะได้อพยพไปอยู่ที่นั่น ในการนี้ได้พบภูเขา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ลูกหนึ่ง มีถ้ำ มีหลืบ อุดมด้วยพืชพรรณ กลางดงพงไพร ใกล้แม่น้ำใหญ่ไกลจากเมือง จึงได้จัดการบำรุงปรุงแต่งไว้ให้เหมาะสมสร้างป้อม สร้างกำแพงและสร้างวัด ประชาชนในท้องถิ่นเรียกกันว่าเขาขุนพนม ตามชื่อของผู้สร้าง คือขุนพนมวัง หรือพระพนมวัง โดยตัดคำว่าวังออกไป

บนภูเขาขุนพนม ลูกนี้สิ่งก่อสร้างคงจะปรักหักพังไปตามกาลเวลา ครั้งเมื่อถึงสมัยพระนราสุริยวงศ์ เป็นเจ้าเมืองจึงได้มาบูรณะปฏิสังขรณ์ พระยาตรังและเจ้าหญิงเกษนีก็ได้มาเปลี่ยนอริยบถบ่อย ๆ เพราะสภาพแวดล้อมสวยงาม มีทั้งถ้ำ ป่า และลำคลอง เนืองนองด้วยพันธุ์พฤกษาและดอกไม้ป่าที่งดงามยิ่งนัก เหมาะแก่การสำราญกาย สำราญใจในยามว่าง ไกลจากเมืองไม่เท่าไร ไปมาสะดวก ทั้งทางบกและทางน้ำ ดังความในบทเพลงกล่อมเด็ก หรือบทร้องเรือของชาวเขาขุนพนมว่า

คือน้องเหอ คือต้นกล้วยขม
ภูเขาขุนพนม เทวดาองค์ไหนช่างชบ
ชบห้วยเหวผา ชบถ้ำศิลาชบครบ
เทวดาองค์ไหนช่างชบ ภูเขาขุนนมเหอ
(ชบ = นิรมิต เนรมิต)

ภาพที่ ๒๓ วัดเขาขุนพนม

ความเชื่อของคนนครศรีธรรมราช

เรื่องเล่าพระเจ้าตาก “เรื่องเล่าที่มีเค้าความจริง หรือเรื่องจริงที่ต้องอิงเรื่องเล่า”

เมื่อพระยาวชิรปราการได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระชนม์มายุ ๓๓ พรรษา พระองค์เป็นสามัญชนเป็นนักรบ อยู่แต่ในสมรภูมิ ไม่ได้เป็นราชโอรส ไม่มีราชสมบัติ การรบทัพจับศึกมีไม่หยุด ประกอบกับจะต้องตั้งราชธานีใหม่ การจับจ่ายใช้สอยมันมากมายเกินคณานับสักเพียงใด จะเอาเงินมาจากไหนสำหรับใช้จ่ายเพื่อบำรุงกองทัพ บำรุงบ้านเมือง และอื่น ๆ อีกมากมาย สำหรับรายได้ที่พึงมีก็คงไม่พอเพียง พระองค์ทรงใช้เหตุผลที่พระองค์มีเชื้อสายจีน จึงต้องอาศัยคนจีนที่มีอยู่มากและทำมาค้าขายร่ำรวยเป็นเจ้าสัวกันทั่วกรุง คือ ขอยืมเงินจากเจ้าสัวเหล่านั้น ทั้งที่อยู่บนบก และแล่นเรือสำเภาค้าขายอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา โดยไม่มีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นสัญญาปากเปล่าเสมือนว่า “ถ้าอั๊วไม่บวช อั๊วไม่บ้า อั๊วไม่ตาย อั๊วจ่ายลื้อ” ครั้นเมื่อล่วงเวลามาจากเดือนเป็นปี จากปีเป็นหลายปี พระองค์ก็ไม่ได้ส่งส่วยให้ประเทศจีนและไม่ได้จ่ายหนี้ให้พ่อค้าจีน จีนมันจึงทวง เมื่อไม่ได้จีนก็โกรธแน่นอน รบกับพม่าสูญเสียขนาดนั้น ถ้ารบกับจีนมันสูญเสียขนาดไหน เลือดคงนองแผ่นดิน ป่นปี้อีกครั้งหนึ่ง พระองค์จึงยอมให้เกิดขึ้นไม่ได้ มีทางแก้อยู่สองทางคือ ๑. จ่ายหนี้คืนไปและยอมเป็นเมืองขึ้นของจีน ๒. ผลัดเปลี่ยนแผ่นดินโดยทำบ้า บวช และก็ตาย พระองค์ทรงเลือกเอาวิธีที่พระองค์ถือว่า ทั้งหมดเป็นความผิดของพระองค์ พระองค์เป็นต้นเหตุ หาใช่ความผิดของพสกนิกรไม่ จึงได้เกิดกุศโลบายอันแยบยล ทรงทำพระองค์เป็นคนที่ฟั่นเฟือน เหมือนเสียสติบ้า บวช ทำได้ง่าย แต่ตายซิทำยาก ฝ่ายสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และพระยาสุรสีหนาถ ก็จำใจต้องยินยอมด้วย เหตุการณ์สำคัญอย่างนี้เป็นการบอกให้ทุก ๆ คนทราบว่า น้ำพระทัยของทั้ง ๒ พระองค์ยิ่งใหญ่นัก องค์หนึ่งยอมเสียสละ อำนาจ เป็นคนบ้า เป็นคนตาย สูญหายไปจากทุกสิ่งทุกประการ อีกองค์หนึ่งยอมเสียชื่อเสียงว่าเป็นคนขบถ คิดคดต่อเพื่อนรักทั้ง ๆ ที่เติบโตและวิ่งเล่นด้วยกันมาตั้งแต่เป็นเด็กเป็นสามเณร และเป็นภิกษุ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การทำกุศโลบายนี้ให้เกิดผล ก็ต้องทำกันอย่างประณีตปิดกันให้มิด ฆ่าใครก็ต้องฆ่าความสงบสุขของบ้านเมือง ความสุขของประชาชนคือผลสัมฤทธิ์อันยิ่งใหญ่ การประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยการมัดใส่กระสอบแล้วทุบด้วยท่อนจันทน์มันเป็นเรื่องหลอกลวง คนที่อยู่ในกระสอบที่ถูกทุบตาย คือนักโทษประหาร ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินถูกพาหนีไปสู่เมืองนครศรีธรรมราช และหลบซ่อนพระองค์อยู่ที่ “เขาขุนพนม” ในเพศสมณะพระภิกษุ เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๓๒๕ โดยเจ้าจอมฉิม และผู้จงรักภักดีจำนวนหนึ่งอันมีเจ้าพระยานครพัฒน์

หลักฐานอ้างอิงที่ทำให้คนเขาขุนพนมและคนนครศรีธรรมราชเชื่ออย่างสนิทใจว่าเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตลอดพระชนม์ชีพ มีมากมายได้แก่

๑. ที่เชิงภูเขา มีซากตึกโบราณ ชาวบ้านเรียกว่า ตึกพระเจ้าตาก ปัจจุบันเป็นที่ตั้งศาลพระเจ้าตากสินมหาราช

๒. บนภูเขามีถ้ำต่าง ๆ มากมาย ได้แก่

๒.๑ ถ้ำท่านบุญมี

๒.๒ ถ้ำพระเจ้าตาก (เป็นที่ประทับของพระเจ้าตาก)

๒.๓ ถ้ำพระนอน (พระประจำวันของพระเจ้าตาก)

๒.๔ ถ้ำตากฟ้า (เป็นเหวลึกและกว้างขวางจุคนได้ประมาณ ๕๐๐ คน เป็นที่ปลอดภัยมากในการหลบซ่อน)

๒.๕ ถ้ำใต้ฝ่าพระบาท (พบเศษหม้อเศษถ้วยโบราณมากมายน่าจะเป็นที่หลบซ่อนของบรรดาองครักษ์)

๒.๖ ถ้ำนางชี (เป็นที่หลบภัย หรืออยู่อาศัย ของบรรดาแม่ชี ซึ่งสันนิฐานว่าเจ้าจอมฉิม เจ้าจอมปราง น่าจะบวชชีมาอยู่ที่นี่ด้วย)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๒.๗ ถ้ำฤาษีสม (เป็นถ้ำใหญ่ขนาด ๗๐ x ๑๒๐ เมตร อยู่สูงกว่าถ้ำใด ๆ เล็กน้อย คำว่าฤาษีน่าจะเป็นพระเจ้าตากสิน คือเป็นที่ ๆ พระเจ้าตากหลบซ่อนและถือวิปัสสนากรรมฐาน)

๒.๘ ฯลฯ

จากบทความเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสิน จากหนังสือพระราชประวัติสังเขปพระมหากษัตริย์ ของจตุรเสนาสมาคม กล่าวว่า... ตามที่พงศาวดารบางเล่มกล่าวหาว่าพระเจ้าตากสินโหดร้าย บ้าคลั่ง ฆ่าคน เฆี่ยนพระ ทำทารุณกรรม ความไม่ดีด้วยประการต่าง ๆ นั้น ไม่เป็นความจริงทั้งสิ้น จากจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีและพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งหอสมุดแห่งชาติได้พิมพ์ไว้เล่มเดียวกัน กรมหลวงนรินทรเทวีเป็นพระขนิษฐภคินี (น้องสาว) ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ความปรากฏในจดหมายเหตุของกรมหลวงนรินทรเทวีกับพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ตรงกันทุกประการ กล่าวคือ ตรงกันข้ามกับพงศาวดารทั้งหลายที่กล่าวหาพระองค์ดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้เพราะกรมหลวงนรินทรเทวีเองก็ทรงพระชนม์อยู่แลเห็นเหตุการณ์อยู่ในสมัยนั้นตลอดเวลา และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงพระราชวิจารณ์ด้วยความเป็นธรรม มิได้มีอคติแต่ประการใดเลย

เพราะฉะนั้นเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามความเชื่อที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ขอโปรดพิจารณาดูว่า เป็นเรื่องเล่าที่มีเค้าความจริง หรือเรื่องจริงที่ต้องอิงเรื่องเล่าหรือเปล่า

หลังจากที่เหตุการณ์ต่าง ๆ คลี่คลายลงแล้ว บ้านเมืองสงบราบรื่น ชาวเมืองพรหมคีรีจึงร่วมกันสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ไว้ ณ วัดเขาขุนพนม เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อประเทศสยามในอดีตกาลนั้น และนอกจากที่วัดเขาขุนพนมแล้ว ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ยังมีพระบรมราชานุสาวรีย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดพระศรีมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

จุดเริ่มต้น

การรวมพลเพื่อตีฝ่าวงล้อมออกจากกรุงศรีอยุธยา

“ของพระยาตาก”

ณ วัดพิชัยสงคราม

อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ย้อนรอยความเป็นมาของพระยาตาก จากกรุงศรีอยุธยาสู่การสร้างอนุสรณ์สถาน

ลุพุทธศักราช ๒๕๑๐ พระยาตากพร้อมทหารคู่ใจประกอบด้วย พระเชียงเงิน หลวงพิชัยอาสา หลวงพรหมเสนา หมื่นราชเสน่หา และขุนอภัยภักดี พร้อมทหารไทยจีน เดินเท้าถืออาวุธ ๕๐๐ คน เอาเขม่าดินหม้อทาหน้าพรางตัว คาดผ้าแดงที่แขน ลักลอบออกจากกรุงศรีอยุธยา ขณะที่พม่าเข้าล้อมกรุง โดยจุดเริ่มต้นที่พระยาตากหยุดรวมพลคือ เพื่ออธิษฐานจิตขอพรจากพระประธานในอุโบสถวัดพิชัย (วัดพิชัยสงคราม) ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก ในปัจจุบัน บริเวณด้านข้างอุโบสถ จึงมีผู้สร้างศาลและบรมราชานุสาวรีย์ รวมทั้งพระบรมสาทิศลักษณ์ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินไว้ให้ประชาชนกราบไหว้บูชา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๒๔ วัดพิชัยสงคราม

ภาพที่ ๒๕ อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
บ้านโพธิ์สาวหาญ อำเภออุทัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

องค์การบริหาร

ประวัติการสร้าง

ระหว่างการเดินทางของกองทัพพระยาตาก เมื่อตีฝ่าวงล้อมออกจากกรุงศรีอยุธยา จะต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย คือ ทั้งจากทหารของกองทัพพม่าที่ไล่ตามตีจากกรุงศรีอยุธยา และจากคนไทยบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย จึงไม่ยอมเป็นพรรคพวก เพราะในช่วงนั้น พม่าได้ตั้งค่าหัวของพระยาตากไว้เป็นมูลค่าทองคำ ๑๐๐ ตำลึง แต่ก็มีคนไทยอีกจำนวนมากที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนกองทัพของพระยาตาก เช่น ณ บ้านโพธิ์สาวหาญ อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อกองทัพไทยเดินทางมาถึงและพักเอาแรงที่บ้านโพธิ์สาวหาญ ทหารพม่ากลุ่มหนึ่งจู่โจมเข้าล้อมทหารพระยาตากไว้โดยไม่รู้ตัว ขณะนั้นได้มีสตรีนิรนาม ๒ คน แต่งกายนุ่งผ้าโจงกระเบนห่มผ้าตะเบ็งมาน ถือดาบ ๒ มือ วิ่งออกมาใช้ดาบฟาดฟันทหารพม่าจนแตกกระจาย จนทำให้พระยาตากและทหารมีเวลาตั้งตัวและตีฝ่าวงล้อมออกไปได้ แต่ทหารพม่าก็ฟาดฟันหญิงนิรนามทั้งสอง จนละเอียดเป็นชิ้น ๆ และเผาอุโบสถวัดโพธิ์สังหารเสียสิ้น

ต่อมาเมื่อพระยาตาก ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้ากรุงธนบุรี รำลึกถึงวีรกรรมของสตรีนิรนามทั้งสองที่ช่วยพระองค์ไว้ จึงเสด็จมาบูรณะวัดพร้อมอุโบสถให้มีความสมบูรณ์ และให้เปลี่ยนชื่อวัดจากเดิมเสียใหม่ “เป็นวัดโพธิ์สาวหาญ” เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่วีรกรรมของสตรีทั้ง ๒ นั้น และโปรดให้สร้างศาลเจ้าแม่โพธิ์สาวหาญ ไว้ในบริเวณนั้นอีกด้วย

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

วีรกรรม ณ บ้านพรานนก อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หลังจากกองกำลังของพระยาตาก ตีแหวกฝ่าวงล้อมกองทัพพม่า ออกจากบ้านโพธิ์สังหาร โดยเดินทางมุ่งสู่บ้านพรานนก ซึ่งมีนายบ้านชื่อว่า “นายนก” มีอาชีพเป็นพรานล่าสัตว์ และคอยดูแลส่งเสบียงอาหารให้แก่กองทัพพระยาตากอยู่ตลอดเวลา และในการออกตระเวนล่าสัตว์พร้อมสอดแนมหาข่าวข้าศึก พรานนกเห็นกองกำลังพม่า ซึ่งเดินทางเกือบประชิดติดหมู่บ้านแล้ว พรานนกจึงแจ้งข่าวให้พระยาตากรู้ตัว จึงเป็นวีรกรรมสำคัญ คือเมื่อพระยาตากและทหารรู้ตัวเสียก่อน การรบครั้งนี้จึงได้รับชัยชนะเป็นครั้งแรก หลังตีฝ่าวงล้อมออกมาจากกรุงศรีอยุธยา

ภาพที่ ๒๖ อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก่อสร้างโดยศูนย์การทหารม้าจังหวัดทหารบกสระบุรี ใช้เป็นสถานที่บวงสรวงในวันที่ ๔ มกราคม ของทุกปี ประดิษฐานอยู่ในวัดพรานนก อ.อุทัย จ.พระนครศรีอยุธยา

ต่อมา ศูนย์การทหารม้าสระบุรี ได้สร้างอนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขึ้น ณ วัดพรานนก อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเฉลิมพระเกียรติและรำลึกในวีรกรรมของพระองค์ และจัดให้มีพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณของพระองค์ ในวันที่ ๔ มกราคม ของทุกปี แต่เนื่องด้วยสถานที่อนุสรณ์สถานเดิมมีขนาดเล็ก ไม่สะดวก และไม่สมพระเกียรติ ได้มีผู้มีจิตศรัทธา ยกที่ถวายให้วัดพรานนก เพื่อจัดสร้างอนุสรณ์สถานใหม่ จำนวน ๗ ไร่ ซึ่งขณะนี้องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กำลังดำเนินการ เพื่อก่อสร้างให้เป็นอนุสรณ์สถานสำหรับสักการบูชา พร้อมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๒๗ พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดหนองตะเคียน หมู่ที่ ๗ ตำบลจาน อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

ประวัติการสร้าง

พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ประดิษฐาน เป็นที่เคารพบูชาของชาวศรีสะเกษ พร้อมอุโบสถทรงจุตรมุข ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดหนองตะเคียน หมู่ที่ ๗ ตำบลจาน อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เกิดขึ้น จากการที่ ศาสตราจารย์ พิศิษฐ์ เทศะบำรุง อดีตผู้พิพากษาในคณะศาลฎีกา เกิดแรงศรัทธาได้นำคหบดีจากกรุงเทพมหานคร มาทำบุญที่วัดหนองตะเคียนแห่งนี้ โดยจัดซื้อที่ดินถวายให้วัด ประมาณ ๑๘ ไร่ ทำนุบำรุงส่งเสริมสร้างถาวรวัตถุ อาคารเสนาสนะ และเมื่อคหบดีท่านนี้ ได้ศึกษาถึงประวัติของสถานที่สร้างวัด เห็นว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ได้เคยเสด็จมาประทับแรมขณะออกกระทำศึก จึงได้นำรูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มาประดิษฐานบนแท่นที่กำหนดไว้ พร้อมสร้างอุโบสถจัตุรมุขถวาย โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ประกาศให้เป็นวัด เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๐ มีพระอธิการบุญมี จิริธัมโม เป็นเจ้าอาวาส

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

การสร้างศาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

เนื่องแต่ผลแห่งคุณงามความดีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ได้พรรณนามานี้เอง จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวไทย โดยทั่วไปพากับระลึกบุญคุณของพระองค์ที่ได้มีมาแต่หนหลัง ดังนั้นเฉพาะในจังหวัดจันทบุรี จึงปรากฏว่าได้มีศาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสร้างไว้เป็นที่สักการบูชาอยู่ถึง ๒ ศาลด้วยกัน คือศาลหนึ่งตั้งอยู่ใต้ต้นข่อยหน้าค่ายทหาร เดี๋ยวนี้อยู่เคียงคู่กันกับศาลเทพารักษ์ (ศาลเจ้าหลักเมือง) ศาลหนึ่ง ศาลนี้ผู้เขียนสันนิษฐานว่า จะได้มีการสร้างขึ้นไว้ในสมัยเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงตีเมืองจันทบุรีได้แล้วในครั้งนั้น แต่ศาลพระเจ้ากรุงธนบุรีศาลนี้ได้ก่อสร้างด้วยไม้ จึงต้องมีการชำรุดปรักหักพังและต้องมีการซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงกันมาหลายครั้ง สถานภาพความเป็นอยู่ของศาลเดิมจึงไม่มีซากที่เหลืออยู่พอที่จะตรวจดูได้ และต่อมาเมื่อระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๗ คณะนายทหารม้า กองพันที่ ๔ จันทบุรี ซึ่งย้ายมาจากสระบุรี มาประจำอยู่ที่จังหวัดจันทบุรีแล้วก็ได้มีการสร้างศาล ซึ่งมีความหมายบ่งชัดว่าเป็นศาลเจ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และศาลเจ้าหลักเมืองลงไว้ในบริเวณอันเดียวกันขึ้นไว้อีกด้วย แต่ก็ทำขึ้นด้วยไม้และเป็นศาลขนาดเล็ก ๆ เท่านั้น นับว่าไม่เป็นการยั่งยืนถาวรอย่างใดเช่นเดียวกัน

ศาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนอกจากที่จะปรากฏได้มีอยู่ ณ สถานที่นี้แต่กาลก่อนแล้ว ความได้ปรากฏว่า เมื่อระหว่างสมัยที่หม่อมเจ้าสฤษดิเดช ชยางกูล เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลจันทบุรี ท่านได้ทรงจัดการสร้างศาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นไว้อีกศาลหนึ่ง โดยได้มีการสร้างทำขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๓ คือศาลที่ตั้งอยู่หน้าค่ายทหารกองพันนาวิกโยธิน บัดนี้ ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับศาลที่กล่าวแล้ว ศาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่หม่อมเจ้าสฤษดิเดช เป็นผู้อำนวยการสร้างขึ้นใหม่ในภายหลังนี้ ผู้สร้างได้ขอแบบแปลนมาจากกรมศิลปากร เป็นชนิดแบบไทย มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรมุข มีบันไดด้านหน้าและข้างรวมสามด้าน มีประตู ๓ ช่อง หล่อด้วยคอนกรีต หลังคาประดับด้วยกระเบื้องสี ประตูประดับด้วยแก้วสี ภายในก่อเป็นแท่นติดกับหลังศาลและสร้างพระรูปหล่อสีทองขึ้นประดิษฐานไว้บนแท่นนั้นด้วยองค์หนึ่ง แต่ไม่ใช่เป็นพระบรมรูปของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยเป็นรูปพระไทยเทวาธิราช ผู้เขียนได้เคยทูลถามหม่อมเจ้าสฤษดิเดช ถึงพระรูปองค์นี้ว่ามีความหมายเพียงใด ก็ได้รับคำชี้แจงจาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ท่านว่า ท่านมีความหมายจำนงให้รูปพระไทยเทวาธิราชนี้ เป็นเทพเจ้าประจำพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ความประสงค์ของท่านในข้อนี้ท่านยังได้ให้ช่างจารึกอักษรไว้ที่ใต้แท่นบูชาว่า “เทวรูปฉลองพระองค์พระเจ้ากรุงธนบุรี” ไว้ด้วย ฉะนั้นนามศาลที่หม่อมเจ้าสฤษดิเดชได้ทรงสร้างไว้ในครั้งนั้นจนต่อมา จึงได้ชื่อว่าศาลพระเจ้าตากมาจนทุกวันนี้

การสร้างศาลหลังนี้ปรากฏว่าผู้สร้างได้สละทรัพย์ใช้จ่ายสิ้นเป็นจำนวนประมาณ ๓,๐๐๐ บาท ซึ่งเป็นทรัพย์สินของท่านเอง นับว่าศาลสมเด็จเจ้ากรุงธนบุรีหลังนี้ การก่อสร้างก็ได้ทำกันอย่างถาวร ซึ่งจะได้ทนทานไปได้อีกนานปี

หมายเหตุ

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจันทบุรี นอกจากที่หน้าค่ายตากสินแล้ว มีอนุสาวรีย์อีก ๒ แห่ง คือ อนุสาวรีย์ประทับยืนที่ในค่ายตากสิน และอนุสาวรีย์ทรงม้าศึกพร้อมทหารเอกที่ทะเลสาบทุ่งนาเชย สำหรับจังหวัดอื่น ๆ ก็มีการสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินเหมือนกันเท่าที่ทราบ เช่น ที่กรุงเทพมหานคร มีอนุสาวรีย์ที่วงเวียนใหญ่ และศาลที่กองทัพเรือ จังหวัดตากที่อำเภอเมือง จังหวัดตราดที่อำเภอเมือง อำเภอบ้านค่าย อำเภอแกลง และที่จังหวัดชลบุรีมีที่วัดใหญ่อินทาราม อำเภอเมือง และที่ศาลาว่าการเมืองพัทยา เข้าใจว่าศาลและอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังมีผู้สร้างไว้เคารพสักการะตามสถานที่ต่าง ๆ อีกมาก

จากหนังสือจดหมายเหตุความทรงจำ สมัยฝรั่งเศสยึดเมืองจันทบุรี หน้า ๕๖๙-๕๗๒ โดย หลวงสาคารคชเขตต์ (ป.สาคริกานนท์)

สำนักการวัฒนธรรม จังหวัดตาก

การก่อสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หน้าค่ายตากสิน ถนนท่าหลวง ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

พิธีสร้างศิลาฤกษ์

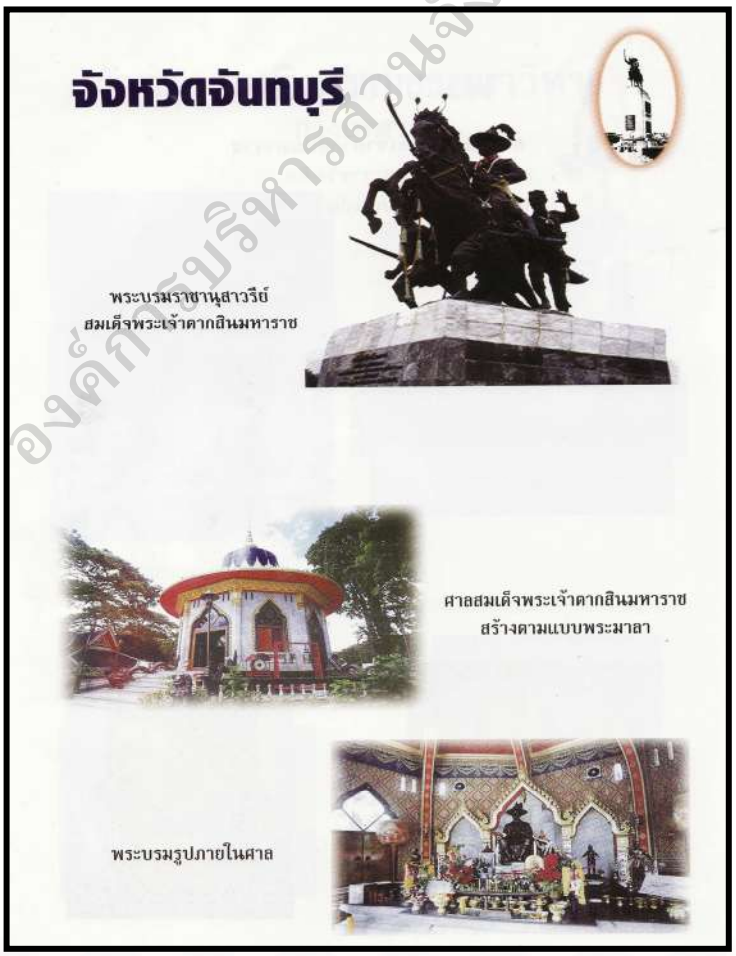
ในวันอาทิตย์ที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔ เวลา ๐๙.๑๙ น. ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะแม จ.ศ. ๑๓๕๓ เป็นวันดี วันอุดมมฤกษ์ โดย พลเรือเอก ปรีดา กาญจนรัตน์ ผู้บัญชาการป้องกันชายแดนจันทบุรีและตราด (ขณะนั้น) และเรือตรีสุกรี รักษ์ศรีทอง ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์ ร่วมกัน วันนั้นมีผู้มีจิตศรัทธาเป็นกุศลบริจาคเงินเพื่อร่วมในการสร้างศาลได้เงินร่วมบริจาคเป็นจำนวนมาก มีข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือน ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน ทุกสาขาอาชีพในจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดใกล้เคียงมาร่วมในพิธีมากมาย

ศาลฯ ที่ได้กล่าวมานี้ ออกแบบและเขียนแบบโดยช่างของกรมศิลปากร เป็นรูปทรงเก้าเหลี่ยม หลังคาเป็นรูปพระมาลาหรือรูปหมวกยอดแหลม ความสูงจากพื้นระดับถึงยอดหมวก ๑๖.๘๐ เมตร ความกว้างโดยเฉลี่ย ๙ เมตร ภายในศาลมีแท่นสำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระรูปของพระองค์ท่าน ยอดบนสุดเป็นฉัตรทองคำ ๙ ชั้น มีบันไดทางขึ้นสามด้าน เป็นสองระดับ ระดับล่างมีบันได ๓ ขั้น ระดับบนมีบันได ๖ ขั้น รวมเป็น ๙ ขั้น ราวบันไดเป็นรูปพลสิงห์ลำตัวอ่อนช้อยไปตามชั้นบันได หล่อด้วยโลหะทองเหลืองรมดำ ดูแล้วน่าย่ำเกรงเป็นอันมาก รอบนอกศาลบุด้วยหินอ่อน พื้นปูด้วยหินแกรนิต ด้านในศาลเขียนลายไทยแบบพุ่มข้าวบิณฑ์ ประตูไม้มะค่าแผ่นใหญ่ หน้าต่างไม้มะค่าและไม้สักทอง ด้านหน้าศาลราวบันไดชั้นล่างมีสิงโตขนาดใหญ่ข้างละ ๑ ตัว นั่งอยู่ บริจาคโดยคุณสุนทร ศรีแสงฟ้าและครอบครัว และยังมีกระถางธูปสามขาขนาดใหญ่ตั้งไว้ให้ประชาชนปักธูปบูชา เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๓๔ ใช้เวลาในการก่อสร้าง ๓ ปี ประกอบพิธีเปิดศาลและยกฉัตรทองคำ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ โดย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

พระราช ดำเนินมาเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและยกฉัตรทองคำขึ้นสู่ยอดศาลฯ พิธีเป็นไปด้วยความเรียบร้อย สมพระเกียรติเป็นอย่างยิ่ง

การอัญเชิญพระบรมรูปขึ้นประดิษฐานบนศาล คณะกรรมการได้จัดให้มีพิธีแห่ เป็นขบวนที่ยิ่งใหญ่มาก ดำเนินการในวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ ขบวนแห่ไปในตลาดจันทบุรี มีขบวนประชาชน ทหาร ตำรวจ ขบวนนักเรียน นักศึกษา กลุ่มพลังมวลชน ชมรม สมาคม สโมสรร่วมในขบวนแห่เป็นจำนวนมาก ด้วยความจงรักภักดี ในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุก ๆ ปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์ คณะกรรมการจะจัดให้มีการทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ในตอนเช้า เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณแด่พระองค์ท่าน จะมีประชาชนทุกหมู่เหล่ามาร่วมในพิธีทำบุญครั้งนี้เป็นจำนวนมากมาย

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๒๘ ศาลเก่าหลังเล็ก ที่ประดิษฐานเทวรูปประจำพระองค์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ภาพที่ ๒๙ ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อำเภอเมืองจันทบุรี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

พระบรมราชานุสาวรีย์ ศาล โบราณสถานและโบราณวัตถุ ในพระราชวังเดิม ธนบุรี กรุงเทพฯ

พระราชวังเดิมแห่งนี้ ตั้งอยู่ ณ บริเวณเหนือปากคลองบางหลวง จังหวัดธนบุรี (ปัจจุบันกรุงเทพมหานคร) ได้ก่อตั้งขึ้นเป็นราชธานีเมื่อหลังจากที่พระยาวชิรปราการ ได้ขับไล่พม่าออกไปจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็ได้เลือกเมืองธนบุรีเป็นสถานที่ก่อสร้างราชธานีแทนตามเหตุผลทางด้านการเมือง การปกครอง และด้านเศรษฐกิจของประเทศ ได้ชื่อว่า “กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร” แต่ก็คงความเป็นราชธานีอยู่เพียง ๑๕ ปี เท่านั้น สิ่งก่อสร้าง ประวัติศาสตร์ที่จารึกไว้เป็นหลักฐานต่อมาจึงมีน้อย

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี พระราชวังเดิมจะมีอาณาเขตตั้งแต่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ขึ้นมาจนถึงคลองเหนือวัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น เมื่อขยายอาณาเขตพระราชวังออกมา วัดแจ้งจึงกลายเป็นวัดในพระราชวัง ไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา ถือเป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง และเป็นประดิษฐานพระแก้วมรกต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญเช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ของกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันนี้

เนื่องจากในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นช่วงระยะเวลาสั้นเพียง ๑๕ ปี การสร้างความเจริญด้านวัตถุจึงมีน้อย พระตำหนักทองที่ประทับของพระองค์ ซึ่งเป็นเรือนไม้ เมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ ๑ โปรดให้รื้อไปปลูกกุฏิถวายสมเด็จพระสังฆราชวัดบางใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) และในระหว่างที่ก่อสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ยังไม่เสร็จนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็เสด็จประทับอยู่ในวังนี้เป็นเวลา ๒ เดือนเศษ[๑]

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานพระราชวังเดิมนี้ให้เป็นที่ตั้งโรงเรียนนายเรือเพราะอยู่ใกล้กับที่ว่าการกรมทหารเรือ

---

[๑] เอกสารกรมยุทธศึกษาทหารเรือ หน้า ๑

โบราณสถานโบราณวัตถุ และพระบรมราชานุสาวรีย์ ที่ยังคงบูรณะรักษาไว้ในพระราชวังเดิม กรุงธนบุรี

๑. ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน หรือศาลเจ้าตาก คงมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งคงเป็นเพียงพระภูมิเจ้าที่ประจำพระราชวังเท่านั้น และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว คงจะได้ทรงก่อสร้างซ่อมแซมสิ่งต่าง ๆ ขึ้นภายในบริเวณพระราชวัง และคงจะต้องมี “ศาลเจ้าตาก” อยู่ด้วย เพราะในสำเนาพระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ ๕ ถึงพลเรือโท พระยาชลยุทธโยธินทร์ ผู้บัญชาการทหารเรือสมัยนั้น มีข้อความเรียกว่า “ศาลเจ้าตาก” แล้วภายในศาลมีพระบรมรูปขนาดเท่าพระองค์จริงประทับยืน

๒. ท้องพระโรง

เป็นโบราณสถานที่สร้างขึ้นมาพร้อมพระราชวังเดิม สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงใช้ท้องพระโรงนี้เป็นสถานที่สำหรับทรงประกอบกิจการทั้งปวง และเมื่อรัชกาลที่ ๑ ยังประทับอยู่ที่พระราชวังเดิมก็ใช้ท้องพระโรงนี้เป็นสถานที่ว่าราชการ ปัจจุบันท้องพระโรงชั้นบนใช้เป็นที่รับรองแขกพิเศษ และเป็นที่ประชุมของกองทัพเรือ ส่วนชั้นล่างใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีงานของกองทัพเรือ ในบางโอกาส

๓. ระฆังจีน

เป็นวัตถุโบราณที่อยู่ในท้องพระโรงชั้นนอก มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตรงปากระฆังกว้าง ๒๖ นิ้ว ขนาดสูง ๓๔ นิ้ว ระฆังใบนี้ พระรัตนมุนี เจ้าอาวาสวัดหงษาราม (วัดหงส์รัตนาราม) ถวายพลเรือเอก สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ผู้สำเร็จราชการกระทรวงทหารเรือ พร้อมพระแท่นพระเจ้าตาก ๑ แท่น และบุษบก ๑ หลัง เพื่อเป็นของประดับสำหรับพระราชวังเดิม ซึ่งของเหล่านี้ เดิมน่าจะอยู่ที่วัดหงส์รัตนาราม มีอักษรจีนปรากฏที่บนระฆัง แปลความว่า “หลวงจีนอึ้งเต็ง” แห่งวัดไตรรัตน์ เมืองห้องเชียง ยืนยันว่าอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายพ้นจากกรรมเวรชาติก่อน โดยกุศลผลบุญเพิ่มมากขึ้น จึงไปจุติในภาพใหม่อันมี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

แต่ความบริสุทธิ์พุดผ่อง อีกด้านหนึ่งมีความว่า “สลักเมื่อปีชวด เดือนเหมันต์ วันมหามงคล ตรงกับปีที่ ๑๕ พระเจ้าเกียหลง”[๑]

ปีที่ ๑๕ รัชสมัยพระเจ้าเกียหลง หรือพระเจ้าเคี่ยนล้งนี้ ตรงกับปี พุทธศักราช ๒๒๘๓ ปีที่ ๑๗ ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ ๓๑ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งอาจเป็นไปได้ที่ระฆังใบนี้ นำมาจากเมืองจีนในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

๔. ป้อมวิชัยประสิทธิ์

เป็นป้อมปราการที่สร้างขึ้น ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดิมได้รับพระราชทานนามว่า “ป้อมวิชเยนทร์” ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกอบกู้เอกราชจากพม่ากลับคืนมาจากพม่าได้แล้ว ทรงดัดแปลงป้อมวิชเยนตร์ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณพระราชวัง แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “ป้อมวิชัยประสิทธิ์” ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๓๑๔ และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชวังเดิมให้เป็นที่ตั้งโรงเรียนนายเรือ ในปีพุทธศักราช ๒๔๔๓ ป้อมวิชัยประสิทธิ์นี้ จึงตกอยู่ในความดูแลของกองทัพเรือตั้งแต่นั้นมา

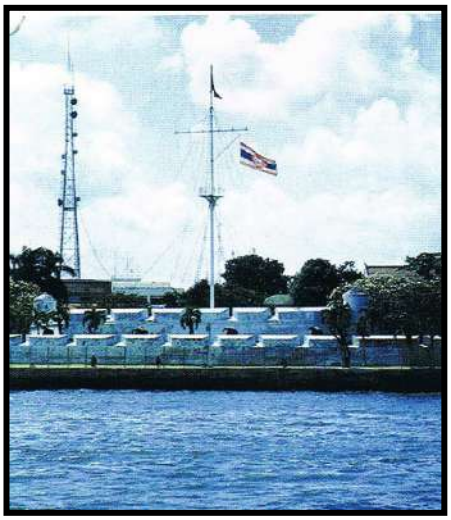
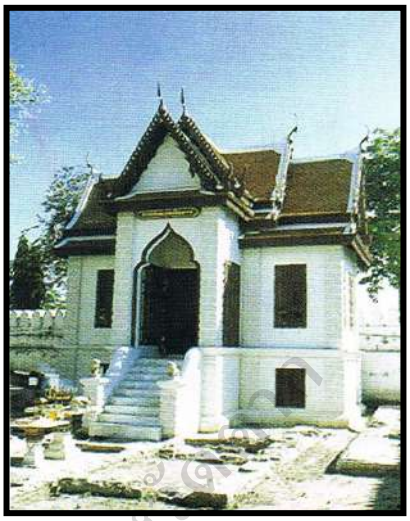
๕. พระตำหนักเก๋งคู่

เป็นพระตำหนักเก๋งจีน ๒ หลังคู่ ตั้งอยู่ริมประตูพระราชวังเดิมด้านทิศตะวันออก เคยมีผู้สันนิษฐานว่า อาจจะเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่อยู่ริมประตูพระราชวังมากเกินไป จึงไม่น่าเป็นไปได้ ปัจจุบันใช้เป็นที่ทำงานของคลังพัสดุ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

---

[๑] เพิ่งอ้าง หน้า ๒

ภาพที่ ๓๐ พระราชวังเดิม

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

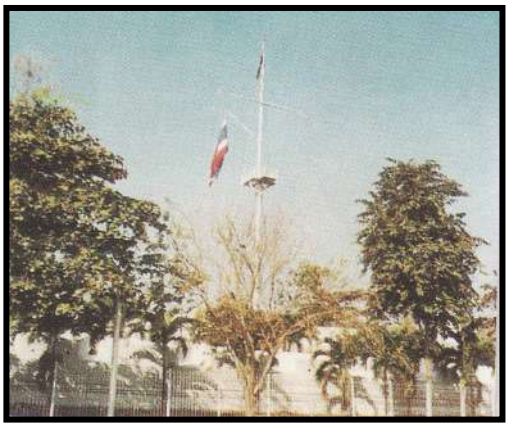
ในเขตพระราชวังเดิม

ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการเรือ

ภาพที่ ๓๑ “พระราชวังเดิมเป็นพระราชวังหลวงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทำการก่อสร้างเมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี”

ภาพที่ ๓๒ ท้องพระโรง (ด้านข้าง) ภายในพระราชวังเดิม และป้อมวิชัยประสิทธิ์

วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๓๔ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ตั้งวัดจำนวน ๒๕ ไร่ วัดนี้เป็นวัดโบราณตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมเรียกว่า "วัดมะกอก" ตามชื่อตำบลที่ตั้งวัด ต่อมาได้เปลี่ยนเรียกเป็นวัดมะกอกนอก คู่กับวัดอีกวัดหนึ่ง ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในคลองบางกอกใหญ่ ชื่อว่าวัดมะกอกใน **"วัดนวลนรดิศ"**

ตามตำนานประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กรีทาทัพเรือล่องลงมาตามลำน้ำเจ้าพระยา พอถึงหน้าวัดนี้ก็ได้เวลารุ่งอรุณหรือฟ้าแจ้งพอดี ทรงพระดำริเห็นเป็นอุดมฤกษ์ จึงโปรดให้เทียบเรือพระที่นั่งท่าน้ำ เสด็จขึ้นไปสักการบูชาพระบรมธาตุ ซึ่งขณะนั้นมีความสูงประมาณ ๘ วา (องค์เดิม)[๑] ซึ่งเสด็จประทับแรมที่ศาลาการเปรียญ และต่อมาได้โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นวัดแจ้ง และต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ชื่อว่า **"วัดอรุณราชวรารามราชวรวิหาร"**

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้ย้ายราชธานี จากกรุงศรีอยุธยามายังกรุงธนบุรีในปีพุทธศักราช ๒๓๑๑ ทรงสร้างพระราชวังใหม่โดยขยายขอบเขตพระราชฐาน จึงทำให้วัดแจ้งตกอยู่ในกลางพื้นที่พระราชวัง จึงโปรดไม่ให้มีพระสงฆ์อยู่อาศัยและจำพรรษา มีลักษณะเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา[๒] วัฒนธรรมการสร้างวัดในพระราชวังได้สืบต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือ **"วัดพระแก้วมรกต"** นั่นเอง

การบูรณปฏิสังขรณ์วัดแจ้ง เท่าที่ปรากฏตามหลักฐานในพระราชพงศาวดาร ก็คือ การปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ และพระวิหารเก่าที่อยู่หน้าพระปรางค์ และโปรดให้สร้างกำแพงพระราชวังโอบล้อมวัด เพื่อให้สมกับที่เป็นวัดภายในพระราชวัง แต่ไม่ปรากฏว่าได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ หรือก่อสร้างสิ่งอื่นใดขึ้นบ้าง ที่มีหลักฐานยืนยันอยู่บ้าง คือ

---

[๑] ประวัติวัดอรุณราชาวราราม ราชวรวิหาร กรมศิลปกร พ.ศ. ๒๕๑๑ หน้า ๒

[๒] ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑ หน้า ๒๘-๒๙

๑. พระแท่นของเจ้ากรุงธนบุรี แกะสลักลวดลายงดงามในวิหารหน้าพระปรางค์

๒. ศาลพระเจ้ากรุงธนบุรี มีแท่นบูชาซึ่งจัดแบบจีน

๓. พระรูปจำลอง ประทับนั่งในตู้กระจก เบื้องหลังมีพระพุทธรูปประธานองค์ใหญ่

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี วัดแจ้งได้รับการยกย่องว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตและพระบาง ซึ่งสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ได้อัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์ และในปลายรัชกาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อพระยาสรรค์เป็นขบถ พระองค์ได้ทรงออกผนวช ณ พระอุโบสถวัดแจ้ง เมื่อวันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ พุทธศักราช ๒๓๒๕

พระราชพิธีสำคัญ ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่จัดประกอบพิธี ณ วัดอรุณราชวราราม คือการรับและฉลองพระแก้วมรกต และพระบาง โดยในปีพุทธศักราช ๒๓๒๒ เมื่อทรงทราบว่า สมเด็จเจ้าพระมหากษัตริย์ศึก ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางลงมาจากเวียงจันทน์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกต วันอังคาร เดือน ๔ ขึ้น ๒ ค่ำ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกตด้วยพระองค์เอง ณ พระตำหนักปางธรณี แล้วให้แห่ลงมากรุงธนบุรี มีขบวนเรือที่ขึ้นไปรับถึงปางธรณีนั้นนับรวม ๑๕๔ ลำ[๑] บรรจบกับที่แห่ลงมารวมเป็นเรือ ๒๔๖ ลำ นับว่าเป็นขบวนแห่ที่มโหฬารมาก

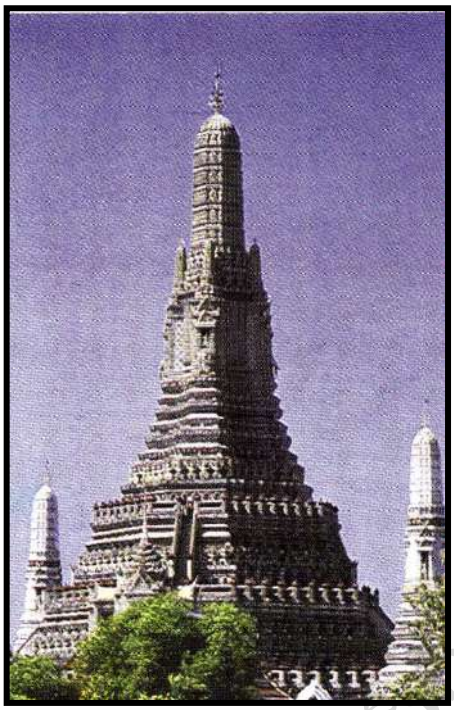
"พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้อรรถาธิบายไว้ว่า พระแก้วมรกตมาขึ้นที่ตะพานป้อมต้นโพธิ์ ปากคลองนครบาล คงจะอยู่เยื้องเหนือหน้าพระอุโบสถเดี๋ยวนี้ สัสดีเกณฑ์ให้ตั้งราชวัติฉัตรเบญจรงค์รายทางและล้อมรอบโรงพระแก้ว ตั้งกระบวนแห่มีเครื่องสูงกลองชนะคู่แห่ ๔๐ แห่เข้าประตูรามสุนทรมาไว้ในโรง[๒]" โรงที่ว่านี้ คือ โรงพระแก้วในวัดอรุณราชวรารามนั่นเอง

---

[๑] จดหมายเหตุความทรงจำ หน้า ๑๕๒

[๒] เพิ่งอ้าง

วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร

ภาพที่ ๓๓ พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ ๓๔ วิหารสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ภาพที่ ๓๕ แท่นพระบรรทม

ภาพที่ ๓๖ แผ่นศิลาจารึกลายพระหัตถ์
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ภาพที่ ๓๗ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สถานที่ตั้ง ภายในโบสถ์น้อย วัดอรุณราชวราราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ

ลักษณะ พระบรมรูปขนาดเท่าพระองค์จริง

พิธีเททองหล่อพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายในโบสถ์น้อย วัดอรุณราชวราราม กรุงเทพฯ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๒๙

ประวัติการสร้าง

พระเทพศีลวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม พร้อมด้วยข้าราชการ พ่อค้าประชาชน ได้ร่วมกันสร้างพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประดิษฐานไว้ ณ โบสถ์น้อย ด้านหน้าวัดเพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะของประชาชน

ทั้งนี้ เนื่องจากวัดอรุณราชวรารามมีประวัติเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เดิมเรียกว่า วัดมะกอกนอก ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้อิสรภาพได้แล้ว ทรงมีพระราชประสงค์จะย้ายราชธานีจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งที่กรุงธนบุรี จึงเสด็จกรีธาพลลงมาทางชลมารค พอถึงหน้าวัดมะกอกก็สว่างหรือรุ่งแจ้งพอดี ทรงพระราชดำริเห็นเป็นอุดมมหามงคลฤกษ์ โปรดให้เทียบเรือพระที่นั่ง เสด็จไปสักการบูชาพระมหาธาตุ ซึ่งก็คือพระปรางค์องค์เดิมก่อนที่จะสร้างเสริมขึ้นอีกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงเปลี่ยนมาเรียกวัดนี้ว่าวัดแจ้ง ยิ่งกว่านั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเลือกสถานที่ตั้งเมืองธนบุรีเดิมเป็นที่สร้างพระราชวัง วัดแจ้งจึงเป็นวัดที่อยู่กลางบริเวณพระราชวัง ยกเลิกไม่ให้พระสงฆ์อยู่จำพรรษา ทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและพระวิหารใหม่ ตามแบบแผนการสร้างพระราชวังสมัยสุโขทัยและอยุธยา ที่สร้างวัดไว้ภายในพระราชวัง ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงประสงค์ที่จะสร้างพระบรมรูปไว้เป็นพระบรมราชานุสาวรีย์ให้เป็นที่สักการะและรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงกอบกู้เอกราช และสร้างกรุงธนบุรีให้เป็นศูนย์กลางแห่งความมั่นคงและความเจริญของบ้านเมืองสืบไป

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จมาทรงเป็นประธานประกอบพิธีเททองหล่อพระบรมรูป เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรม **“เผือกวิทยาประสาธน์”** วัดอรุณราชวราราม

วัดอินทารามวรวิหาร

วัดอินทาราม (วัดบางยี่เรือนอก) ได้รับการยกระดับขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๔๓๒ ถนนเทิดไท แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร[๑] มีเนื้อที่ตั้งวัดจำนวน ๑๕ ไร่

เป็นวัดที่สร้างมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จากคำเล่าและแปลความถึง คำว่า "บางยี่เรือ" โดยหนังสือศิลปวัฒนธรรม ได้ความว่า พื้นที่ตามริมคลองบางกอกใหญ่ ซึ่งเป็นตำบลบางยี่เรือในขณะนี้นั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาบริเวณนี้เป็นป่าสะแกทึบ แต่ฝั่งตรงข้ามเป็นที่ลุ่มมีหญ้าและกกอยู่ในน้ำตื้น ๆ คล้ายป่าพลู ถ้าหากมีเรือล่องลงมาจากลำคลอง จะต้องอ้อมคุ้งมองเห็นบริเวณป่าในระยะไกลได้ถนัด ชายป่าริมฝั่งตรงนี้เอง ได้เป็นชัยภูมิของทหารไทยใช้เป็นที่ดักซุ่มยิงเรือของข้าศึกที่ผ่านออกมาอย่างไม่ระมัดระวัง จึงเรียกว่า "บังยิงเรือ ต่อมาเพี้ยนเป็นบางยิงเรือและบางยี่เรือ"[๒] และนอกจากจะใช้ชื่อเรียกตามชาวบ้านและยังมีชื่อเรียกว่าวัดสวนพลู อันมีสาเหตุจากในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น บริเวณที่ดินติดกับวัดนี้ ได้มีการทำสวนพลูจำนวนมาก

เหตุที่เรียกว่าวัดบางยี่เรือนอก นั้น เพราะยึดเอาเส้นทางเดินตามแม่น้ำ จากกรุงศรีอยุธยา ถึงกรุงธนบุรีเป็นหลัก ในสมัยนั้นมีวัดเรียงกันอยู่ ๓ วัด หากเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาจะพบวัดราชคฤห์ก่อน ซึ่งเรียกว่า (วัดบางยี่เรือใน) ต่อมาจะเป็นวัดจันทาราม เรียกว่า (วัดบางยี่เรือกลาง) และถึงวัดอินทารามวัดสุดท้าย จึงเรียกว่า (วัดบางยี่เรือนอก)[๓]

วัดนี้มีความสำคัญ และผูกพันกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นอย่างยิ่งพระองค์ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ โดยได้ทรงถวายที่ดินเป็นที่ธรณีสงฆ์ และโปรดให้สร้างกุฏิ

---

[๑] ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑ กองพุทธสถาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ โรงพิมพ์กรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๒๖๔

[๒] ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ หน้า ๒๘

[๓] อนุสรณ์กฐิน กรมสวัสดิการทหารเรือพิมพ์เป็นที่ระลึก ในงานทอดผ้ากฐินพระราชทาน ณ วัดอินทาราม ธนบุรี ๖ พ.ย. ๒๕๐๒ ไม่ปรากฏโรงพิมพ์ หน้า ๑๓๓

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

เสนาสนะสงฆ์ ๑๒๐ หลัง แล้วโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ มาอยู่ในกุฏิทรงสร้างขึ้นไว้นั้น และทรงให้มีการปฏิบัติกรรมฐาน รวมทั้งพระองค์ก็ได้เสด็จประทับเพื่อทรงสมาทานศีล และปฏิบัติกรรมฐาน ด้วยพระองค์เองด้วย[๑] ทรงบูรณา พระพุทธปฏิมา พระอุโบสถ เจดีย์และวิหารให้บริบูรณ์ขึ้นสิ้นทั้งอาราม

งานพระราชพิธีสำคัญในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น วัดอินทาราม ซึ่งเป็นวัดหลวงที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง จึงเป็นสถานที่จัดงานสำคัญหลายครั้ง และงานที่นับว่ายิ่งใหญ่ที่สุด ในรัชสมัยของพระองค์คือ "'งานถวายพระเพลิง และงานถวายสดับกรณ์พระบรมอัฐิสมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพามาตย์ (นกเอี้ยง) พระราชชนนีของพระองค์นั่นเอง"[๒]

"งานพระเมรุครั้งนี้ เป็นฤดูฝน เกิดความเลอะเทอะมาก ด้วยเหตุที่เป็นการเร่งรีบทำการเมรุ อย่างตะลึงตะลาน ใช้กระดาษน้ำตะกูแทนดีบุกติดแนวและแต่งยอดเมรุ ครั้นก่อนวันชักศพ เวลากลางคืนฝนตกหนัก ดอกน้ำตะกูร่วงหมด ดอกไม้เพลิงจุดไม่ติดทั้ง ๓ วัน"[๓] เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทรงพระดำริว่า จะเชิญพระอัฐิสมเด็จพระพันปีหลวง ออกบำเพ็ญกุศลอีกครั้งหนึ่ง และในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ หลังจากเสร็จการทัพอะแซหวุ่นกี้ ที่เมืองพิษณุโลกแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้จัดงานถวายพระราชกุศล แด่พระบรมอัฐิของกรมพระเทพามาตย์ เป็นงานพิธีใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

นอกจากงานพระราชทานเพลิงพระศพ และงานถวายสดับกรณ์ กรมพระเทพามาตย์แล้ว งานพระราชทานเพลิงพระศพเจ้านายอื่น ๆ ก็นิยมจัดทำในวัดนี้ คือ[๔]

วันอาทิตย์ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๓ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๑๙ งานพระราชทานเพลิงพระศพกรมขุนอินทรพิทักษ์ ๗ วัน ๗ คืน

---

[๑] พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ตอน ๒ หน้า ๑๕๑

[๒] ศิลปวัฒนธรรม อ้างแล้ว หน้า ๓๒

[๓] จดหมายเหตุความทรงจำ กรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสาวเรียบ วิเศษกุล โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์ พ.ศ. ๒๕๐๙ หน้า ๑๐๖

[๔] อ้างแล้ว หน้า ๑๓๙

วันศุกร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๓ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๑๙ งานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้านราสุริวงศ์ ๓ วัน ๓ คืน

วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๒๓ งานพระราชทานเพลิงพระศพมารดาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์ (เจ้าฟ้าเหม็น) พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๑ และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคต ที่ป้อมวิชัยปราการนั้น[๑] พระบรมศพของพระองค์ก็ได้นำมาประดิษฐาน (ฝัง) ไว้ที่วัดนี้[๒] ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๒๗ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ขุดหีบ พระบรมศพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศล และพระราชทานเพลิง ณ วัดอินทารามแห่งนี้

โบราณวัตถุ และโบราณสถาน ในวัดอินทาราม ประกอบด้วย

๑. พระเจดีย์กู้ชาติ[๓] เป็นพระเจดีย์คู่ ๒ องค์ ซึ่งเชื่อว่า องค์ที่เป็นยอดบัวกลุ่ม สูง ๑๐.๕๐ เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมหักมุม กว้าง ๗ เมตร เป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ส่วนองค์ที่มียอดเป็นปล้องไฉนขนาดเท่ากัน บรรจุพระอัฐิของสมเด็จพระอัครมเหสี พระเจดีย์ทั้งสององค์นี้ ประดิษฐานอยู่หน้าพระอุโบสถเก่า

๒. พระอุโบสถเก่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงปฏิสังขรณ์ไว้ เดิมไม่มีหน้าต่าง ท่านเจ้าคุณพระทักษิณคณิสร[๔] เจ้าอาวาสวัดอินทารามให้เอาผนังทำหน้าต่าง ปัจจุบันใช้เป็นพระวิหาร

๓. พระวิหาร[๕] เป็นที่ไว้พระแท่นบรรทมของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระรูปจำลองแบบทรงพระกรรมฐาน ประทับนั่งอยู่บนพระแท่นบรรทม

๔. พระแท่น[๖] เป็นที่ประดิษฐานพระรูปจำลอง ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ขนาดเท่าพระองค์จริง เป็นพระแท่นไม้ เดิมเป็นที่ทรงพระบรรทม

---

[๑] พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ตอน ๒ หน้า ๑๔๐

[๒] ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑ หน้า ๒๖๔

[๓] อนุสรณ์กฐิน หน้า ๑๕๐

[๔] ศิลปวัฒนธรรม ธ.ค. ๒๕๒๔ หน้า ๓๓

[๕] เพิ่งอ้าง

[๖] เพิ่งอ้าง

อนุรักษ์ปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าตาก จังหวัดตาก

๕. พระพุทธรูปฉลองพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นพระพุทธรูปปางตรัสรู้ หน้าตัก กว้าง ๔ ฟุต ๘ นิ้วครึ่ง เป็นพระประธานในพระอุโบสถเก่า และเป็นที่บรรจุพระบรมสรีรังคาร (ขี้เถ้า) ของพระองค์

วัดอินทารามวรวิหาร

ที่บรรจุพระบรมอัฐิของ
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
และพระราชอัครมเหสี
กรมหลวงบาทบริจา
ณ วัดอินทารามวรวิหาร
(บางยี่เรือนอก ธนบุรี)

สำนักงานบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๓๘ วัดอินทรารามวรวิหาร

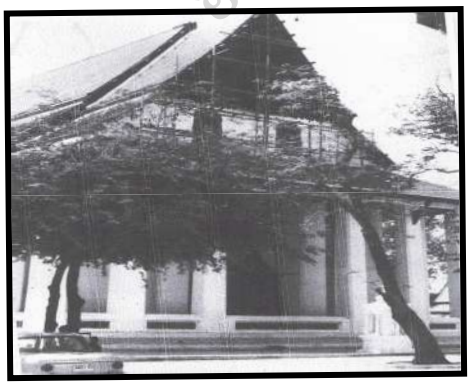
จากหนังสือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของหม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา

วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร

วัดหงส์รัตนาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ เลขที่ ๑๐๒ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่สำหรับสร้างวัด จำนวน ๔๖ ไร่ เดิมชื่อว่า “วัดเจ้าขรัวหง” ซึ่งเป็นเศรษฐีจีน และได้สร้างวัดนี้ไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปีพุทธศักราช ๒๓๘๗ จึงได้รับการผูกพัทธสีมา

ในสมัยกรุงธนบุรี วัดนี้ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “วัดหงส์อาวาสวิหาร” เป็นวัดที่อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในพระราชพงศาวดาร ได้บันทึกไว้ว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดอินทารามเป็นการใหญ่นั้น ก็ได้ “ทรงสถาปนาพระอุโบสถ และการเปรียญ เสนาสนกุฏิ ณ วัดหงส์สำเร็จบริบูรณ์”[๑] เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตแล้ว ประชาชนจึงพร้อมใจกันสร้างศาลคือ “ศาลเจ้าพ่อตากสิน” วัดหงส์ เพื่อเป็นที่เคารพสักการบูชาของประชาชนทั่วไป

โบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี คือ การโปรดให้สร้างพระอุโบสถขึ้น แทนพระอุโบสถเก่าในปีพุทธศักราช ๒๓๑๔ มีพระ “หลวงพ่อแสน” พระพุทธรูปสัมฤทธิ์นวโลหะ ประดิษฐานเป็นพระประธาน ในพระอุโบสถ ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ ได้อัญเชิญมาจาก เมืองเชียงแตง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิปางมารวิชัย หน้าตัก ๒๔ นิ้วครึ่ง

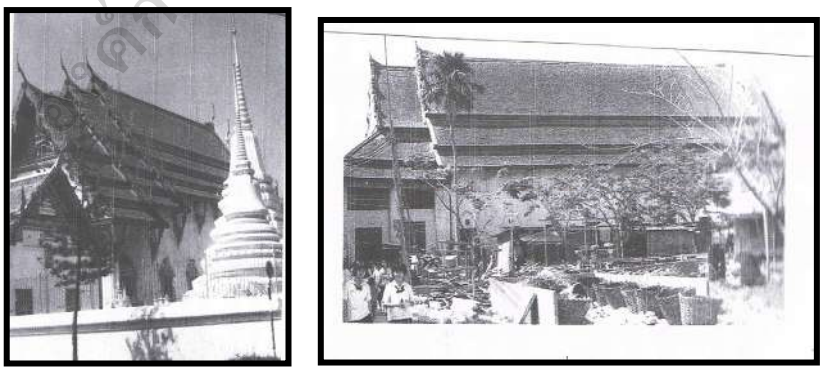
ภาพที่ ๓๕ พระอุโบสถวัดหงส์รัตนาราม สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีฯ ทรงสถาปนาในรัชสมัยของพระองค์

[๑] พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ตอน ๒ หน้า ๕๑

วัดระฆังโฆษิตารามวรมหาวิหาร

วัดระฆังโฆษิตาราม เป็นวัดโบราณตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ ณ เลขที่ ๒๕๑ ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ตั้งวัด จำนวน ๓๑ ไร่ เดิมเรียกว่า “วัดบางใหญ่” ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๓๑๒ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงยกวัดบางว้าใหญ่ จากวัดราษฎร์ ขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร และโปรดให้นิมนต์พระอาจารย์ศรี ขึ้นมาจากนครศรีธรรมราช มาดำรงตำแหน่งพระสังฆราช และจำพรรษา ณ วัดนี้ พร้อมทั้งให้นำพระไตรปิฎกขึ้นมาจากนครศรีธรรมราช โปรดให้พระเถรานุเถระ โดยสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) เป็นองค์ประธานทำการสังคายนา จนสำเร็จบริบูรณ์ ตามพระราชประสงค์ที่วัดนี้

ในสมัยกรุงธนบุรี วัดนี้เป็นวัดที่มีความสำคัญมาก เพราะอยู่ใกล้พระราชฐาน และมีพระอาจารย์ที่ทรงความรู้จำพรรษาอยู่เป็นประจำ ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดให้รื้อพระตำหนักทองของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ไปปลูกเป็นกุฏิถวายสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ณ วัดระฆังแห่งนี้ และโปรดให้พระสงฆ์วัดระฆังและวัดมหาธาตุ เข้าไปบิณฑบาต ในพระราชวังหลวงทั้ง ๒ พระอาราม[๑]

ภาพที่ ๔๐ วัดระฆังโฆษิตาราม

อุโบสถ กุฏิ วิหาร

[๑] พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ตอน ๒ หน้า ๒๐๕

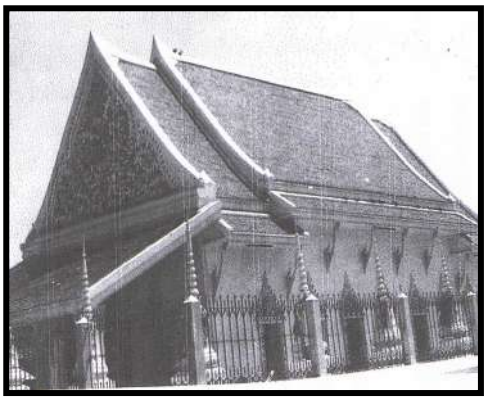
วัดราชคฤห์วรวิหาร

พระอารามหลวงชั้นตรี แห่งนี้ ตั้งอยู่เลขที่ ๘๒๘ แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ตั้งวัด จำนวน ๑๗ ไร่ วัดราชคฤห์ เป็นวัดโบราณที่สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีข้อมูลยืนยันว่า นายกองชาวมอญ เป็นผู้สร้าง เดิมเรียกชื่อวัดตาม ตำบลที่ตั้งว่าวัดบางยี่เรือ ซึ่งจะมีวัดในละแวกนี้ ติดต่อกัน ๓ วัด คือ วัดบางยี่เรือเหนือ (วัดราชคฤห์) วัดบางยี่เรือกลาง (วัดจันทาราม) และบางยี่เรือใต้ (วัดอินทาราม) แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า วัดมอญ เพราะชาวมอญเป็นผู้สร้าง

ในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อพระองค์ทรงปราบดาภิเษกได้สร้างภูเขาจำลอง และพระสถูป โดยนำเอาพระบรมธาตุมาบรรจุไว้ ส่วนพระอุโบสถเดิม ซึ่งปัจจุบันเป็นวิหารนั้น พระยาพิชัยดาบหักแม่ทัพคนสำคัญของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นผู้สร้าง จึงเรียกกันว่า “โบสถ์พระยาพิชัย” [๑]

ภาพที่ ๔๑ ภูเขามณฑปพระพุทธบาท วัดราชคฤห์ (วัดบางยี่เรือเหนือ) สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีฯ ทรงสถาปนาขึ้นไว้

ภาพที่ ๔๒ โบสถ์พระยาพิชัย วัดราชคฤห์

[๑] เพิ่งอ้าง หน้า ๒๗๑

ภาพที่ ๔๓ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ภายในโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
อำเภอเมือง จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ประวัติการสร้าง

จากการที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดตากได้รับพระราชทานเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๒๘ คณะกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีพลเอกสิทธิ จิรโรจน์ เป็นประธาน และคณะผู้บริหารโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เห็นพ้องกันว่าสมควรที่จะสร้าง พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชประดิษฐานไว้หน้าตึกอำนวยการโรงพยาบาล เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์แด่พระองค์ท่าน และสำหรับเป็นที่เคารพสักการะบูชาของเจ้าหน้าที่แพทย์พยาบาลและประชาชนทั่วไป

มูลนิธิฯ จึงได้ให้สร้างพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประทับยืนขนาดเท่าครึ่ง ซึ่งในการนี้มูลนิธิ ได้เชิญชวนประชาชนชาวไทยร่วมใจกับบริจาคสมทบทุนการสร้างพระบรมรูปครั้งนี้ด้วย โดยมูลนิธิฯ ได้จัดสร้างพระบรมรูปจำลองจากพระองค์ใหญ่ ตอบแทนผู้ที่ร่วมบริจาคสมทบทุนในครั้งนี้

พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจำลอง ทำด้วยเนื้อโลหะผสม สูง ๔๘ ซม. จากฐานถึงยอด ทรงเครื่องชุดกษัตริย์บัญชาการรบ ทรงพระมาลาหนังปีกแคบประดับขนนกรอบพระมาลาประดับพระเครื่องโบราณทรงสวมลูกประคำและสังวาลนพเก้า ทรงพระสนับเพลาเชิงงอน ทรงรัดบั้นพระองค์ด้วยผ้าผืนยาวขมวดปมที่ด้านหน้า พระหัตถ์ซ้ายถือพระแสงดาบ พระหัตถ์ขวาทรงพระธำมรงค์ ฉลองพระบาทปลายงอน ที่ฐานบนด้านหน้าเป็นรูปโบว์จารึกพระคาถาว่า “อสฺวาสุ ฉนฺท วิริย จิตฺต วิมสา เมก มุอุ” โดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ทรงจารึกคาถาลงบนรูปปั้นจำลองด้วยพระองค์เอง และทรงปลุกเศกลงคาถาบนแผ่นทอง นาค เงินด้วย เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๖ กันยายน ๒๕๓๓ เวลา ๑๗.๐๐ น. เศษ

ข้างฐานด้านหน้าจารึกว่า **“สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”**

ข้างฐานด้านหลังจารึกว่า **“มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”**

ประติมากร โดย **นายจักรกริช ชุติมันต์**

การดำเนินการสร้าง พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชองค์ใหญ่ ได้สำเร็จเรียบร้อย เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕ ซึ่งตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖๐ ปีของสมเด็จพระนางเจ้าเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถนับเป็นสิริมงคลเป็นอย่างยิ่ง และได้อัญเชิญพระบรมรูปมาประดิษฐานหน้าตึกอำนวยการ โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๓๕

ทางโรงพยาบาลได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลเชิญเสด็จ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาทรงเป็นองค์ประธานเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ และตึกรวมน้ำใจ ในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๓๕

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๔๔ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ ค่ายพระเจ้าตาก อำเภอเมือง จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ประวัติการสร้าง

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระทัยเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ ยิ่งด้วยพระปรีชาสามารถในการทำสงคราม สร้างชาติให้มีฐานะมั่นคง ปรากฏเกียรติภูมิไปทั่วทิศ ข้าศึกศัตรูต่างหวั่นเกรงในพระบรมเดชานุภาพ พระองค์ได้ทรงขับไล่ข้าศึก บำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้แก่ราษฎร ประกอบกับพระราชอัธยาศัยที่โปรดปรานประทับใกล้ชิดราษฎร เพื่อสอดส่องทุกข์สุข ด้วยพระเนตร พระกรรณของพระองค์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณนานัปการเหล่านี้

กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ จึงได้อัญเชิญพระนามของ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” เป็นชื่อหน่วย และจัดให้มีพิธีถวายสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นประจำทุกปี โดยจะขอกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของ “ค่ายพระเจ้าตาก” เพื่อทราบพอสังเขป ดังนี้

เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๒ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชนนี ได้เสด็จมาทรงประกอบพิธีเปิดอาคาร กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ หรือ กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต ๖ เดิม

กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ จึงได้ถือเอาวันที่ ๗ ธันวาคม ของทุกปีเป็นวันคล้ายวันสถาปนา กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ โดยกำหนดให้มีการเฉลิมฉลอง และประกอบพิธีสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับข้าราชการตำรวจที่เสียชีวิตขณะปฏิบัติหน้าที่ราชการ และประกอบพิธีถวายบวงสรวงดวงพระวิญญาณ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ที่ได้สร้างวีรกรรมกอบกู้เอกราชอธิปไตยของชาติไทยมาตราบจนทุกวันนี้ กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ ได้ตระหนักและซาบซึ้ง ถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน จึงได้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ไว้เป็นที่สักการบูชาเพื่อเป็นศิริมงคลแก่ข้าราชการตำรวจและครอบครัว และได้อันเชิญพระนามของพระองค์ท่านเป็นชื่อค่าย ของกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ หรือ กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต ๖ เดิม แต่นั้นมา

สำนักการบริหารส่วนสังฆมณฑลตาก

ภาพที่ ๔๕ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายในกองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๔ ค่ายวชิรปราการ จังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ประวัติการสร้าง

กองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๔ (ค่ายวชิรปราการ) ตั้งอยู่ติดถนนจรดวิถีถ่อง (สายตาก-สุโขทัย) หมู่ที่ ๖ ตำบลน้ำรึม อำเภอเมือง จังหวัดตาก ได้เริ่มก่อตั้งกองพันขึ้นเป็นหน่วยรบของจังหวัดตาก ที่ขึ้นตรงต่อกรมทหารราบที่ ๔ กองทัพภาคที่ ๓ กระทรวงกลาโหม ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ โดยมีพันโทสนอง หุนตระกูล เป็นผู้บังคับกองพันคนแรก เหล่าทหารในสังกัดกองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๔ ทุกคน มีความซาบซึ้งจงรักภักดีและเทิดทูนในวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระผู้กอบกู้เอกราชให้แก่สยามประเทศเป็นอย่างยิ่ง จึงร่วมใจกันขอเสนอใช้ชื่อว่าค่ายทหารแห่งนี้ว่า “ค่ายวชิรปราการ” ตามนามบรรดาศักดิ์ของพระองค์ว่า “พระยาวชิรปราการ” สมัยเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองกำแพงเพชร และเพื่อเป็นเกียรติ เป็นศิริมงคลแก่เหล่าทหารแห่งนี้ จึงได้ร่วมใจกันก่อสร้างศาลพร้อมหล่อพระบรมรูปของพระองค์ อัญเชิญประดิษฐานไว้ในศาล ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๔ โดยกราบทูลเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานเปิด ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ กองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๔ อำเภอเมือง จังหวัดตาก เมื่อวันจันทร์ที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

อนุสรณ์สถาน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บ้านหนองบัวค่าย ตำบลหนองบัวใต้ อำเภอเมือง จังหวัดตาก

ประวัติชุมชนที่มีเรื่องกล่าว เล่าขานต่อกันมา อยู่ในเขตตำบลหนองบัวใต้ปัจจุบัน ซึ่งเดิมเรียกว่า "บ้านหนองบัวค่าย" มีอาณาเขตด้านทิศเหนือ ติดต่อกับบริเวณวัดสมเด็จพระนารายณ์ ตำบลแม่ท้อ ด้านทิศใต้ ติดต่อกับตำบลประดาง ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับแม่น้ำปิง ส่วนด้านทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลแม่ท้อ

ณ สถานที่แห่งนี้ ตั้งแต่เชิงสะพานกิตติขจร หรือบริเวณวัดสมเด็จพระนารายณ์ จนถึงบริเวณหนองน้ำใหญ่เดิมเรียกว่า "หนองบัว" เป็นสถานที่ตั้งค่ายของทหารไทย ในการสกัดกองทัพข้าศึกที่ยกมาทางฝากตะวันตก เนื่องจากบริเวณใกล้ๆ กันนี้ ในสมัยโบราณจะมีเมืองสำคัญ อยู่ ๓ เมือง คือ

๑. เมืองระแหงเดิม จะตั้งอยู่ ณ บ้านป่ามะม่วง ซึ่งอยู่เหนือ บ้านหนองบัวค่ายขึ้นไป ประมาณ ๒ กิโลเมตร (ย้ายมาจากเมืองตากเดิมที่ปัจจุบันเรียกว่าอำเภอบ้านตาก ประมาณปลายรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา)[๑]

๒. เมืองเชียงเงิน ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำปิง ด้านทิศตะวันออก ตั้งแต่เชิงสะพานกิตติขจร จนถึงบ้านน้ำโจนในสมัยนั้น ตำแหน่งพระเชียงเงินเป็นเจ้าเมืองเชียงเงินได้ร่วมรบกับพระยาตาก เพื่อกอบกู้กรุงศรีอยุธยา จนต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอนุรักษ์ภูธร เจ้าเมืองนครสวรรค์[๒]

๓. เมืองเชียงทอง จะอยู่ตอนใต้ของบ้านหนองบัวค่ายลงไป ประมาณ ๓ กิโลเมตร มีอาณาเขตอยู่บริเวณวัดคลองห้วยทราย หรือที่ทำการหมวดการทาง มีพระเชียงทอง เป็นเจ้าเมือง ซึ่งต่อมา ก็ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น "พระสุวรรณราชธานี" เดี๋ยวนี้เป็นชื่อตำบลเชียงทอง[๓]

---

[๑] ดำรงราชานุภาพ สมเด็จฯ กรมพระยา อ้างแล้ว หน้า ๒๑

[๒] หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พ.อ.ปรุง นุชภักดี วัดมกุฎกษัตริยาราม ๑๓ ก.พ. ๒๕๓๘

[๓] หนังสือประชุมเชิงปฏิบัติการ เขียนเอกสารวิชาการ เรื่องท้องถิ่นของเรา หน้า ๔๓ ณ ห้องกินรี โรงแรมสีหราช จังหวัดอุตรดิตถ์ ๑๙-๒๓ มิถุนายน ๒๕๓๗

บริเวณหนองบัวค่าย เดิมมีผู้เล่าว่า เป็นหนองน้ำที่มีบัวขึ้นเต็มไปทั้งหนอง เมื่อใช้เป็นสถานที่ตั้งค่าย จึงเรียกว่า “หนองบัวค่าย” เคยเป็นสมรภูมิในการรบระหว่างไทยกับพม่าหลายครั้ง เพราะตามประวัติศาสตร์ที่กองทัพพม่ายกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา จะต้องผ่านมาทางเมืองเชียงทอง เข้าเมืองโกสัมพี เพื่อตีเมืองชากังราว (กำแพงเพชร) แล้วจึงจะยกไปตีกรุงศรีอยุธยา หรือตีเมืองพิษณุโลกต่อไป

การสร้างอนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งนี้ ได้เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่ประมาณ ปีพุทธศักราช ๒๔๕๘ โดยกลุ่มบุคคลของชุมชน ได้พิจารณาเห็นความสำคัญของสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ควรได้รับการจารึกไว้สำหรับอนุชนรุ่นหลังได้รู้และจดจำ จึงขออนุญาตใช้พื้นที่ในบริเวณวัดท่านา ตำบลหนองบัวใต้ อำเภอเมือง จังหวัดตาก โดยมีพระวิสุทธิสมณาจารณ์ (เบี้ยว ขันธสโร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดตาก และเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดนี้ได้อนุญาตให้ใช้พื้นที่ด้านเหนือของวัด เป็นสถานที่สร้างศาล ซึ่งในเบื้องต้น จะมีลักษณะเป็นเพียงคล้ายศาลเทพารักษ์ ต่อมาศาลนี้ได้ชำรุดทรุดโทรมลง คณะกรรมการบริหารตำบลหนองบัวใต้ อันประกอบด้วย

๑. นางกิ่งทอง ศรีอินทร์ ๒. นายจำรัส เขียวมาก ๓. นายหอม สืบสายจันทร์
๔. นายทองหล่อ เขียวมาก ๕. นายมาก เครือแก้ว ๖. นายประทีป เนื่องโพล้ง
๗. นายทองหล่อ เงินยวง ๘. นายเสริม อินทฉิม

ได้ร่วมปรึกษากันและขอความอนุเคราะห์จาก นายอำนาจ สาเขตร์ ผู้จัดการฝ่ายประชาสัมพันธ์ บริษัทผาแดงอินดัสทรี จำกัด (มหาชน) เพื่อสนับสนุน และได้ช่วยกันรวมปัจจัยจากผู้ที่มีจิตศรัทธาและเคารพนับถือในองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้ร่วมกันบริจาค เพื่อสร้างศาลจนเสร็จสมบูรณ์ ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ โดยมีนายแพทย์ชลทิศ สินรัชตานันต์ อดีตสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดตากสมัยนั้น ได้จัดการหล่อพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเนื้อโลหะ นำมามอบให้ เพื่อประดิษฐานในศาลแห่งนี้ และได้ประกอบพิธีเปิดอนุสรณ์สถาน เมื่อวันที่ ๑๗ เดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นที่เคารพสักการะบูชา ของประชาชนทั่วไปตลอดมา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

อนุสรณ์สถานวัดดอยเขาแก้ว ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมือง จังหวัดตาก

วัดดอยเขาแก้ว หรือที่เรียกกันตามภาษาชาวบ้านว่า “วัดพระเจ้าตาก” ตั้งอยู่บนเนินบ้านปากห้วยแม่ท้อ ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมือง จังหวัดตาก อยู่ห่างจากแม่น้ำปิง ไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๒๕๐ เมตร เป็นวัดร้างที่ยังมีปูชนียสถานเก่าแก่ เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์คู่ และพระพุทธบาทจำลองอยู่ในอุโบสถ สันนิษฐานว่าวัดนี้จะสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง ซึ่งเป็นสมัยเดียวกับวัดชัยชนะสงครามที่กล่าวถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์ ที่ทรงให้ชาวบ้านขุดดินขึ้นทำเชิงเทินเป็นป้อมค่ายฝั่งตะวันออก ส่วนฝั่งตะวันตกจะมีเชิงเทินป้อมค่าย ณ บริเวณวัดดอยเขาแก้ว ติดลำห้วยแม่ท้อ

โบราณสถานในวัดร้างแห่งนี้ มีลักษณะพิเศษ คือ ใบเสมาที่อยู่โดยรอบอุโบสถแห่งนี้เป็นใบเสมาคู่ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดที่สร้างหรือบูรณะโดยพระมหากษัตริย์หรือเจ้าเมือง โดยตามนัยแห่งประวัติได้กล่าวไว้ว่า เป็นวัดที่อยู่ใกล้กับตำหนักป่ามะม่วง ในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชดำรงตำแหน่ง ที่พระยาตาก เจ้าเมืองตาก มีหลักฐานปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า เมื่อพระยาตากได้มาทำบุญและเสี่ยงทายลูกแก้ว ณ วัดดอยเขาแก้ว ... และอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสด็จครองราชย์เป็นพระเจ้ากรุงธนบุรี ยกกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒ ได้เสด็จไปหาสมภารวัดนี้ และตรัสถาม ถึงเรื่องลูกแก้ว ที่พระองค์ทรงเสี่ยงทายว่า ยังจำได้หรือไม่ ซึ่งพระภิกษุผู้เป็นสมภารวัดนี้ ก็ตอบรับว่ายังจำได้ มีบทนิพนธ์ของขุนวัชรพุกก์ (แปลก วัชรพุกก์) อดีตธรรมการเมืองตาก ที่พรรณนาความถึงประวัติของวัดไว้ดังนี้

สร้างอุโบสถวิหาร
วัดดอยเขาแก้วสร้างบน
ริมแม่ท้อก่อตั้ง
ผูกพัทธสีมาคู่
ศาลาทานการกุศล
เนินค่ายผจญศัตรู
ฝาผนังพื้นอิฐปู
เพื่อเชิดชูศาสนา

สำนักงานจังหวัดตาก

จำลองรอยพระพุทธบาท ให้ประชาราษฎร์ศรัทธา
เทศกาลศาสนา ประชามาอภิวาท
เจดีย์เสี่ยงแก้ว อธิษฐานแล้วสมมาตร
ก่อไว้ข้างอาวาส ลานสะอาดสวนดอกไม้
เสร็จแล้วทำการสมโภช ฉลองโบสถ์เจดีย์ใหม่
มโหฬารการใหญ่ ประชาไหลมาร่วมงาน
นามวัดดอยเขาแก้ว ตั้งบนแนวเนินปราการ
เสร็จแกล้วถวายทาน โบสถ์วิหารแด่พระสงฆ์

บริเวณวัดดอยเขาแก้วนี้ ยังเป็นเนินค่ายเตรียมรบป้องกันอริราชศัตรู ตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตามบันทึกนิพนธ์ของขุนวัชรพุกก์ศึกษากร (แปลก วัชรพุกก์) อดีตธรรมการเมืองตาก ดังนี้

สองหนึ่งหนึ่งสองพระเจ้า มหาธรรม ราชา
ครองกรุงศรีอยุธยา สมัยครั้ง
นเรศวรอุปราชา ครองพิษณุโลก
เมืองตากย้ายมาตั้ง ณ บ้าน ป่ามะม่วง
ตั้งด่านพิทักษ์ไว้ ที่บ้าน แม่ละเมา
คอยระวังลาดเลาเหล่า ข้าศึก
จะเล็ดลอดระหว่างเขา เข้าสู่ ตากนา
หากศัตรูจู่กล้า ขจัดให้ มลายเสีย
สมเด็จมหาราชเจ้า นเรศวร
เป็นนักยงยุทธ ดวล เก่งหล้า
เมืองตากเป็นด่านควร มีค่าย รบนา
ทรงเร่งขุดคูค่ายหน้า แม่ท้อ ก่อมั่นคง
ค่ายแนวที่หนึ่งนั้น ตะวันตก
ริมแม่ปิงป่ารก ใหญ่กว้าง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สองยกให้ก่อยก คันค่าย สูงนา
มีบ่อพักพลอยู่ข้าง ซ่อนเร้น ศัตรู
ที่สั่งการแม่ทัพนั้น เชิงเทิน
อยู่ระหว่างกลางเนิน แต่งไว้
ทรงปืนใหญ่ลากเดิน จากแม่ ปิงนา
พลประจำหน้าค่ายไซร้ นั่งจ้อง มองยิง
มีค่ายริมแม่ท้อ คอยเหตุ
หมวดทหารเฝ้าสังเกต ปีกข้าง
ระวังไพรีจะเร้นเล็ด ลอดดอด เข้ามา
ผิศัตรูรุกโรมล้าง เข่นข้า ศึกบรรลัย

ภาพที่ ๔๖ อุโบสถเก่า ที่ชำรุดทรุดโทรม

ภาพที่ ๔๗ เจดีย์ที่วัดกลางสวนดอกไม้ที่ กล่าวกันว่า ได้นำถ้วยแก้ว บรรจุพระบรมธาตุ นำมาประดิษฐานไว้ บนยอดเจดีย์

ภาพที่ ๔๘ เจดีย์เก่าบนวัดดอยเขาแก้ว

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพาณิชยนาวี ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพาณิชยนาวี ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี แห่งนี้ เป็นสถานที่รวมภาพพระราชกรณียกิจ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งได้จัดแสดงไว้ที่ห้องบุคคลสำคัญ โดยประมวลภาพทางประวัติศาสตร์ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไว้มากมาย คิดว่าน่าจะมีความสมบูรณ์ที่สุดในความเป็นกษัตริย์นักรบที่รอบรู้ชำนาญการทุกด้าน มากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในอดีต อันมีหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญ เช่น

๑. นักรบบนคอช้าง เทียบเท่าพระมหากษัตริย์ในอดีต เมื่อได้ทรงช้างต้น ชื่อ พังคีรีบัญชร นำเหล่าทหารเข้าทำลายประตูเมืองจันทบุรีจนพังพินาศ ยึดเมืองจันทบุรีได้ ถือเป็นวีรกรรมสำคัญยิ่งในชีวิตของ พระมหากษัตริย์จอมทัพไทย

๒. นักรบบนหลังม้า ตีฝ่าวงล้อมออกจากรุงศรีอยุธยา มุ่งสู่หัวเมืองด้านตะวันออก จนบรรดาเหล่าทหารม้าทั้งปวง ยกย่องให้เป็นบิดาของทหารม้า และจัดกิจกรรมถวายเป็นประจำทุกปี

๓. นักรบในเรือ เป็นพระองค์แรกของประวัติศาสตร์ไทย จนเกิดศาลและพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระองค์ท่านในหน่วยงานของกองทัพเรือไทยเกือบทุกแห่ง

จึงสรุปได้ว่า วีรกรรมของพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งที่แตกต่างจากพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในอดีต คือ “ขี่หลังม้า ขึ้นคอช้าง นั่งเรือรบ” จนได้รับชัยชนะกอบกู้เอกราชให้แก่สยามประเทศไว้ จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่คนไทยจะยกย่องสรรเสริญเคารพบูชา และยกย่องพระสมัญญาพระนามของพระองค์ท่านว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”

ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีประมวลภาพประวัติศาสตร์โดยย่อ ดังนี้

๑. ภาพอู่ต่อเรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บ้านเสม็ดงาม อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พ.ศ. ๒๓๑๐

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

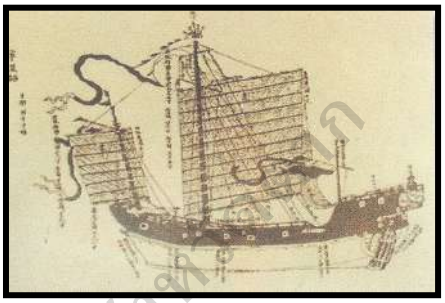
๒. ภาพเรือสำเภาจีน ที่พระเจ้าตากรวบรวม มาจากพ่อค้าชาวจีนเมืองตราด

๓. ภาพพระราชพิธีปราบดาภิเษก จากหนังสือ “จากสามัญชนสู่มหาราชแห่งกรุงธนบุรี”

๔. ภาพธนบัตรแบบสิบสอง ชนิดราคา ๒๐ บาท (ด้านหน้าภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภาพด้านหลัง พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช)

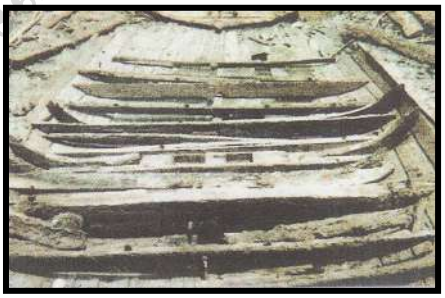

ภาพที่ ๔๙ อู่ต่อเรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. ๒๓๑๐

ภาพที่ ๕๐ เรือสำเภาจีน ที่พระเจ้าตากรวบรวมมาจากพ่อค้าชาวจีนเมืองตราด

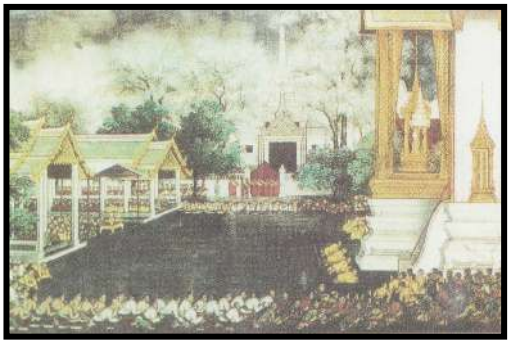

ภาพที่ ๕๑ อู่ต่อเรือบ้านเสม็ดงาม ต.หนองบัว อ.เมือง จ.จันทบุรี

ภาพจัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พาณิชย์นาวี จันทบุรี

ภาพที่ ๕๒ พระราชพิธีปราบดาภิเษก
จากหนังสือ “จากสามัญชนสู่มหาราช
แห่งกรุงธนบุรี”

ภาพที่ ๕๓ พระราชกรณียกิจ จัดแสดงไว้ที่ห้องบุคคลสำคัญพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พาณิชยนาวี ต.บางกะจะ
อ.เมือง จ.จันทบุรี

ภาพที่ ๕๔ ธนบัตรแบบสิบสอง ชนิดราคา ๒๐ บาท ด้านหน้า และด้านหลัง

ภาพด้านหลังของธนบัตรชนิดราคา ๒๐ บาท เป็นภาพพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งจำลองจากพระบรมราชานุสาวรีย์ ณ สวนสาธารณะทุ่งนาเชย อ.เมือง จ.จันทบุรี มีคำว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. ๒๒๗๗-๒๓๒๕” พิมพ์ไว้ที่ด้านขวาของพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็น พระมหากษัตริย์ทรงพระปรีชาสามารถในการสงครามอย่างยิ่งพระองค์หนึ่ง ในประวัติศาสตร์ของชาติ เพราะเพียงไม่กี่เดือนที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึก พระองค์ก็ทรงสามารถรวบรวมกำลังทหารจากหัวเมืองต่าง ๆ รวมทั้งเมืองจันทบุรีเข้าขับไล่ศัตรูออกไปจากแผ่นดินไทยได้สำเร็จ แล้วพระองค์จึงเสด็จขึ้นครองราชย์ที่กรุงธนบุรี เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังจากนั้นก็ทรงยกทัพไปปราบปรามก๊กต่าง ๆ ที่ตั้งตนเป็นใหญ่ ให้เข้ามารวมกันเป็นปึกแผ่นได้สำเร็จ พระปรีชาสามารถของพระองค์ในการกอบกู้ชาติ ให้เป็นอิสระได้อย่างน่าอัศจรรย์จากความแตกแยกของคนในชาติอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนนี้ พระองค์จึงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญานามจากประชาชนทั้งมวลว่า เป็น “มหาราช” ของไทยพระองค์หนึ่ง ธนบัตรชนิดราคา ๒๐ บาทนี้ กระทรวงการคลังมีประกาศแจ้งลักษณะและสีให้ทราบในวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ และธนาคารแห่งประเทศไทยนำออกใช้ในวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔

อนุรักษ์ ศรีธรรมาโศก จังหวัดตาก

อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดพลับ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

วัดพลับตั้งอยู่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี เป็นวัดเก่าแก่สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๐๐ เดิมชื่อว่า “วัดสุวรรณติมพรุธาราม” แปลว่า อารามที่มีผลมะพลับทอง เนื่องจากต้นมะพลับเมื่อเวลาผลสุกจะมีสีเหลืองเหมือนสีทอง ในรัชกาลที่ ๕ มีชื่อว่า “วัดสุวรรณติมพรา” ต่อมาประชาชนเรียกว่า “วัดพลับ” ในวัดมีพระปรางค์ซึ่งมีเจดีย์ล้อมรอบ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้มาประทับพักแรมอยู่ที่วัดนี้ก่อนจะยกทัพเข้าตีเมืองจันทบุรี ได้ทรงแจกพระยอดธงนี้แก่ทหาร ส่วนพระยอดธงที่เหลือได้ถูกนำมาบรรจุ ไว้ในเจดีย์ ต่อมาเจดีย์ทลายลงจึงนำพระยอดธงส่วนหนึ่งมาบรรจุไว้ในพระปรางค์นี้

ภาพที่ ๕๕ วัดพลับ จันทบุรี

ภาพที่ ๕๖ พระปรางค์วัดพลับ

เจดีย์ทรายบรรจุพระยอดธงเลื่องชื่อในอดีต ปัจจุบันเป็นที่ตั้งอนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่วัดพลับ ต.บางกะจะ อ.เมือง จ.จันทบุรี

สำนักงานจังหวัดตาก

สุสานฉลองพระองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หมู่บ้านหวาฟู่ อำเภอเท่งไฮ้ นครซัวเถา มณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน

ณ สุสานแห่งนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี, ได้เคยเสด็จไปเยือนสุสานนี้ ทรงเล่าว่า “สุสานเหมือนกับหลุมศพฝรั่งธรรมดา ไม่ได้ทำโค้ง ๆ แบบฮวงซุ้ยจีนที่เคยเห็นที่อื่น มีป้ายหินสีชมพูสลักตัวทองเป็นอักษรจีน แปลความว่า สุสานฉลองพระองค์และพระมาลาของพระเจ้าตากสิน สร้างขึ้นในปีที่ ๔๗ แห่ง รัชสมัยเฉียนหลง ค.ศ. ๑๗๘๔ (พ.ศ. ๒๓๒๗) บูรณะใหม่เมื่อฤดูใบไม้ร่วง ค.ศ. ๑๙๘๕ (พ.ศ. ๒๕๒๘)”

ด้านหน้าสุสานมีบันได ๓ ขั้น แผ่นป้ายขวามือสลักว่า สุสานแห่งนี้สร้างในสมัยของเฉินหลงฮ่องเต้ แห่งราชวงค์เช้ง มีอายุกว่า ๒๐๐ ปีมาแล้ว ตัวหนังสือตรงกลางสลักว่า สุสานฉลองพระองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กษัตริย์แห่งประเทศสยาม ซึ่งมีแซ่ว่า “แต้” ตัวหนังสือด้านซ้ายมือจารึกว่า สร้างในสมัยแผ่นดินเช้งโดยฮ่องเต้เฉินหลง

จากข้อมูลเกี่ยวกับสุสาน สัญลักษณ์ที่บรรจุฉลองพระองค์และพระมาลาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่นำเสนอไปแล้วนั้น เพื่อความกระจ่างชัด ได้ขออนุญาตนำบทนำเรื่อง "ซ้อ-หงส์ แซ่แต่" ซึ่งรวบรวมโดยอเนก มังตรีสรรค์ และวรวิมล ชัยรัต (หน้า ๒๑ ถึงหน้า ๒๕ มาอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

บทนำเรื่อง

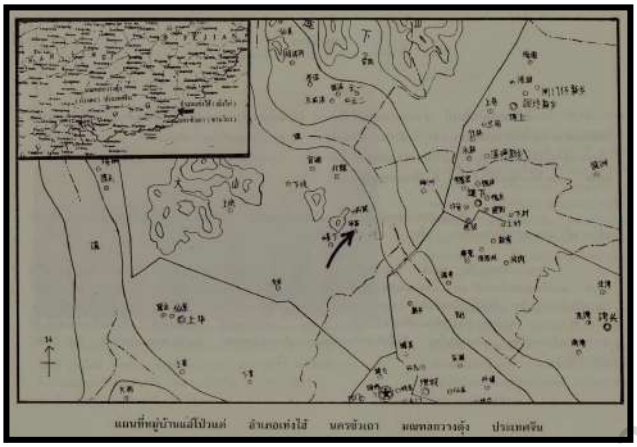
วรวิมล ชัยรัต

การเขียนบทนำเรื่องนี้ ข้าเจ้าขอออกตัวไว้ก่อนว่า มิได้มีเจตนาจะลบหลู่หรือหักล้างสิ่งที่ท่านผู้ใหญ่ได้เล่าเอาไว้ เพียงแต่นำมาขยายความหยิบยกมาเล่าสู่กันฟังประสาญาติพี่น้อง เพราะมีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมเข้ามา ตามยุคตามสมัย เนื่องจากยุคนี้เป็นยุคของข้อมูลข่าวสารที่สามารถส่งถึงกันได้มากขึ้น หากมีข้อผิดพลาดประการใด ขอได้โปรดกรุณาทักท้วงแก้ไข และให้อภัยแก่ข้าเจ้าด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

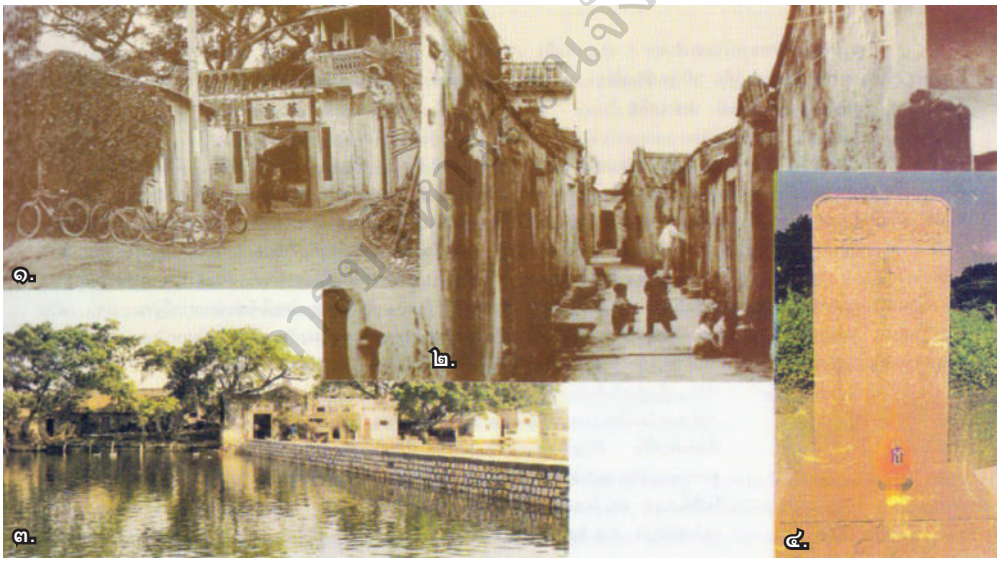
คำว่า "แต่" เป็นแซ่หนึ่งในบรรดานับร้อยแซ่ของคนจีน เขียนเป็นภาษาจีนดังนี้ 郑 อ่านตามสำเนียงแต้จิ๋วว่า "แต่ แต้ ตุ เต้" อ่านตามสำเนียงจีนกลางว่า "เจิ้ง"

ตามประวัติศาสตร์จีน "แซ่เจิ้ง" แยกออกมาจาก "แซ่โจว" โดยถือเอาเจ้าชายโหย่ว ผู้เป็นโอรสองค์สุดท้ายของโจวลี่หวาง พระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๑๐ แห่งราชวงศ์โจวซึ่งถูกส่งออกไปเป็นเจ้าเมืองเจิ้ง มีนามว่า "เจิ้งเหิงกง" ดังนั้น คนแซ่เจิ้งจะถือว่าท่านเป็นต้นตระกูล เจิ้ง เมืองเจิ้งในปัจจุบันคือ อาณาบริเวณย่านตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอหัว มณฑลส่านซี (สุขสันต์ วิเวกเมธากร, มปป : ๑๖๙ - ๑๗๐) ต่อมาชาวแซ่เจิ้ง ได้อพยพโยกย้ายไปในที่ต่าง ๆ กัน สำหรับในเท่งไฮ้ (อำเภอเฉิงไห่) ชาวแซ่เจิ้งหรือแซ่แต่ ได้อพยพมาจากอำเภอผูเถียน มณฑลฮกเกี้ยน เมื่อนับถึงสมัยพระบิดาของสมเด็จพระเจ้าตากสิน คงเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว (ต้วน ลี เซิง, มปป : ๑๓๐)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๕๗ แผนที่หมู่บ้านแอ่โป่วแต่ อำเภอเท่งไฮ้ นครซัวเถา มณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน

๑. ทางเข้าหมู่บ้านหวาฟู่ ๒. ภายในหมู่บ้าน ๓. สระน้ำด้านหลังหมู่บ้าน
๔. สุสานสัญลักษณ์ที่บรรจุฉลองพระองค์และพระมาลาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จากคำบอกเล่าของบรรพชนสืบต่อ ๆ กันมา จนถึง นายชูชัย ชัยรัต (แต่เสี่ยวฮั้ว พ.ศ. ๒๔๗๑ - ๒๕๔๑) บอกว่า นายซ้อ แซ่แต่ (แต่ซ้อ) มาจากบ้านแอ่โป่วแต่ คือ เป็นคนจีนแต้จิ๋ว แซ่แต่จากหมู่บ้านแอ่โป่ว ในอำเภอเท่งไฮ้ (เฉิงไห่) อยู่ ทางเหนือของนคร

ซัวเถา (ซานโถว) มณฑลกวางตุ้ง (ก่วงตง) ประเทศจีน

คำว่า “แอ่โป่ว” เขียนเป็นภาษาจีนแบบเก่า (ตัวเต็ม) ดังนี้ 華富 แบบใหม่ (ตัวย่อ) ดังนี้ 华富 เป็นธรรมดาของภาษาจีนที่มักจะมีการอ่านออกเสียงคำ ๆ หนึ่งไปต่าง ๆ กันแล้วแต่สำเนียง คำว่า “แอ่โป่ว” นี้ ก็เช่นเดียวกัน อ่านตามสำเนียงจีนแต้จิ๋วในเมืองว่า “ฮั้วปู่” การที่อ่านว่า “แอ่โป่ว” เป็นการออกเสียงตามสำเนียงถิ่นของแต้จิ๋วเพี้ยนไปทางฮกเกี้ยน ถ้าอ่านตามสำเนียงจีนกลางจะอ่านว่า “หัวฟู่” หรือ “หวาฟู่” หรือ “หัวฝู่” ซึ่งเป็นหมู่บ้านเดียวกันกับที่มีศาลเจ้าประจำตระกูลเจิ้ง (แต่) และมีศิลาจารึกแผ่นเล็ก ๆ ประดิษฐานข้างประตูศาลเจ้าซึ่งได้จารึกว่า ศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นในปีที่ ๑๑ แห่งศักราชสาธารณรัฐจีน (พ.ศ. ๒๔๖๕) ตามผลการสำรวจปรากฏว่า ตระกูลแต่ในหมู่บ้านหวาฟู่ (แอ่โป่ว) นี้ ไม่ใช่ตระกูลโตและส่วนมากมีฐานะยากจน (ต้วนลีเซิง, มปป : ๑๓๐) นอกจากนี้ที่นี่ยังมีสุสานสัญลักษณ์ ซึ่งบรรจุฉลองพระองค์และพระมาลาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตลอดจนอนุสาวรีย์ของพระองค์ท่านอีกด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้เคยเสด็จไปเยือนสุสานนี้ ทรงเล่าว่า

“สุสานเหมือนกับหลุมศพฝรั่งธรรมดาไม่ได้ทำโค้ง ๆ แบบฮวงซุ้ยจีนที่เคยเห็นที่อื่น มีป้ายหินแกรนิตสีชมพูสลักตัวทองเป็นอักษรจีน แปลความว่า สุสานฉลองพระองค์และพระมาลาของพระเจ้าตากสิน แห่งกรุงสยาม สร้างขึ้นในปีที่ ๔๗ แห่งรัชสมัยเฉียนหลง ค.ศ. ๑๗๘๔ (พ.ศ. ๒๓๒๗) บูรณะใหม่เมื่อฤดูใบไม้ร่วงปี ค.ศ. ๑๙๘๕ (พ.ศ. ๒๕๒๘)

คุณไฉอธิบายว่า หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินสวรรคตได้ ๒ ปี ข้าราชการบริพารเชื้อสายจีนได้นำฉลองพระองค์และพระมาลา ๒ ชุด ชุดหนึ่งเป็นชุดไทย อีกชุดหนึ่งเป็นชุดจีนกลับมามอบให้พระญาติที่หมู่บ้านหัวฝู่นี้ พวกพระญาติได้สร้างสุสานบรรจุสิ่งของเหล่านี้ไว้สักการะ สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมสุสานนี้ถูกทำลายไป ตอนที่จะสร้างใหม่นี้ เล่ากันว่า เห็นกล่องที่บรรจุฉลองพระองค์และพระมาลา แต่ไม่มีใครกล้าเปิดดู เพราะความเคารพ ขณะนี้ อำเภอเท่งไฮ้กำลังสร้างพิพิธภัณฑ์ของหมู่บ้าน จะรวบรวมเรื่องราวสำคัญของอำเภอ เช่น เอกสารท้องถิ่น บันทึกและข้าวของต่าง ๆ ให้เป็นหมวดหมู่ คุณไฉบรรยายต่อไปว่า พระญาติ (ดูเหมือนจะเป็นอา) ของพระเจ้าตากเคยไปเฝ้าพระเจ้าตากที่กรุงธนบุรีและเขียนบันทึกไว้ มีเรื่องเล่าว่า เมื่อจะทูลลากลับพระเจ้าตากพระราชทานโอ่งมา ๑๘ ใบ ขณะอยู่ในเรือ เปิดโอ่งดูเห็นมีผักดองก็นึกโกรธว่าพระเจ้าตากไปมีอำนาจวาสนาอยู่เมืองไทย จะให้ของญาติ ก็ให้แค่ผัก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ดอง เมืองจีนก็มีจึงทิ้งน้ำไปหมด เหลือเอาไว้เป็นที่ระลึกใบหนึ่ง กลับถึงเมืองจีน จึงมีโอกาสดูรายละเอียด เพิ่งทราบว่า ข้างใต้ผักดองเป็นทองทั้งนั้น เขาว่ายังเก็บโอ่งใบนั้นเอาไว้ จะใส่พิพิธภัณฑ์เมื่อสร้างเสร็จ" (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, ๒๕๔๑ : ๑๓)

เรื่องโอ่งผักดองนี้ ยังมีเกร็ดเล่ากันว่า พระญาติคนนี้เมื่อกลับไปถึงบ้านแล้ว ด้วยความโกรธและคงจะเสียดาย จึงไปทุบทำลายฮวงจุ้ย (ออกเสียงแบบแต้จิ๋ว ถ้าจีนกลางจะออกเสียงฮวงซุ้ย) บรรพบุรุษอีก ทำให้กาที่กำลังกกไข่ตกใจบินหนีไป ตามตำราถือว่าการที่กามาทำรังที่ฮวงจุ้ยนี้ เป็นการดียิ่งนัก เมื่อฮวงจุ้ยถูกทำลายไป ต่อมาไม่นานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ถูกปลงพระชนม์

อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ได้ให้สัมภาษณ์และมีบันทึกไว้ในหนังสือ "ลายคราม" ที่จัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองอายุครบ ๖ รอบของท่าน ดังรายละเอียดในภาคผนวกด้านหลัง ท่านบอกว่า

"บรรพชน ต้นตระกูลชื่อว่า นายซ้อ - นางหงษ์ นามสกุล แซ่แต่ ได้อพยพหนีออกจากบ้านที่คลองบางกอกน้อยกรุงธนบุรีอย่างรีบด่วน เนื่องจาก นายซ้อ แซ่แต่ เป็นพระญาติกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีความเกี่ยวพันเป็นน้องชายต่างมารดาของ นายไหฮอง พระราชบิดาของท่าน"

ขอทำความเข้าใจเรื่องชื่อ นายไหฮอง คำว่า "ไหฮอง" ความจริงเป็นชื่อของอำเภอหนึ่งในจังหวัดแต้จิ๋ว ออกเสียงตามสำเนียงแต้จิ๋วว่า "ไฮ้ฮง" หรือ ตามสำเนียงจีนกลางว่า "ไห่เฟิง" เป็นอำเภอที่อยู่ทางใต้ทางมณฑลกวางตุ้งครึ่งทางจากเท่งไฮ้ไปเสิ่นเจิ้น (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, ๒๕๔๑ : ๑๔) ดังนั้นชื่อที่แท้จริงของพระราชบิดาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือ แต้ยิ้ง หรือ เจิ้งหยง การที่นายซ้อ แซ่แต่ หรือ แต่ซ้อ อพยพมาจากหมู่บ้านแอ่โป่ว หรือ ฮั้วปู่ หรือหวาฟู่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านเดียวกันกับแต้ยิ้ง ทั้งยังมีนามสกุลเดียวกันอีกด้วย เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า คนจีนในหมู่บ้านเดียวกัน มักจะมีความเกี่ยวพันเป็นญาติกัน

สำนักงานบริหารสื่อนันจังหวัดตาก

ภาคผนวก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาคผนวก
การจัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จังหวัดตาก โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ในการดำเนินงานเพื่อจัดกิจกรรมเป็นการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งถือเป็นงานสำคัญ และยิ่งใหญ่ของจังหวัด คือ "งานตากสินมหาราชานุสรณ์ และงานกาชาดจังหวัดตาก" ซึ่งงานนี้จะเริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี และเสร็จสิ้นงานในวันที่ ๓ มกราคม ของปีถัดไป การจัดงานตากสินมหาราชานุสรณ์ ได้เริ่มมีมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ สมัยที่นายสุวรรณ รื่นยศ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดตาก

กิจกรรมที่ดำเนินการเทิดพระเกียรติ

๑, กิจกรรมพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะดำเนินการในภาคเช้า ของวันที่ ๒๘ ธันวาคมของปีนั้น ๆ ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามประเพณีของจังหวัดตาก ที่ถือเอาวันที่ทรงปราบดาภิเษก เป็นวันจัดกิจกรรม

๒. กิจกรรมพิธีเปิดงานตากสินมหาราชานุสรณ์ ซึ่งของเดิมนั้นจะดำเนินการไปพร้อม ๆ กับพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในวันที่ ๒๘ ธันวาคมทุกปี คือ

เวลาประมาณ ๐๗.๐๐ น. ขบวนผู้ร่วมพิธีจะพร้อมกันที่หน้าศาลากลางจังหวัดหลังเดิม (ปัจจุบันเป็นสำนักงานเทศบาลเมืองตาก) เมื่อขบวนพร้อมแล้ว จะเคลื่อนไปตามถนนตากสิน ถึงบริเวณพิธีหน้าศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อร่วมพิธีบวงสรวงเสร็จแล้วจึงเป็นพิธีเปิดงานตากสินมหาราชานุสรณ์ต่อไป

หมายเหตุ ปัจจุบันพิธีเปิดงานตากสินมหาราชานุสรณ์ ได้เลื่อนเวลาออกเป็นภาคค่ำของวันที่ ๒๘ ธันวาคม เพื่อให้ผู้ร่วมพิธีเปิดงาน จะได้มีโอกาสถวายราชสักการะ และชมงานไปพร้อมกัน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๓. การจัดนิทรรศการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้มอบหมายให้หน่วยงานต่าง ๆ จัดทำบอร์ดพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจของพระองค์ นำมาประกาศเทิดพระเกียรติในงานตากสินมหาราชานุสรณ์ เป็นประจำทุกปี และองค์การบริหารส่วนจังหวัดก็ได้จัดทำบอร์ดนิทรรศการถาวร เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ไว้ในบริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

๔. การจัดทำเอกสารเผยแพร่พระเกียรติคุณ และพระราชประวัติในลักษณะแผ่นพับ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก ร่วมกับสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต ๔ จังหวัดตาก สำนักงานเทศบาลเมืองตาก และหน่วยงานอื่น ๆ จัดดำเนินการตลอดมาทุกปี

๕. การจัดแสดงละครประกอบแสงเสียงเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยจังหวัดตากร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จัดกิจกรรมการแสดงละครประกอบแสงเสียงเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ จนถึงปัจจุบัน รวม ๑๔ ปี

๖. การจัดกิจกรรมพิธีเทิดพระเกียรติวันคล้ายวันพระราชสมภพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในวันที่ ๑๗ เมษายน ทุกปี ณ บริเวณหน้าศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีพิธีสงฆ์ การอ่านพระราชกรณียกิจเทิดพระเกียรติ และพิธีสรงน้ำพระบรมรูป ซึ่งจะกระทำในภาคเช้าของวันเดียวกันนี้

๗. การประกอบพิธีหล่อพระบรมรูปเหมือน และเหรียญวัตถุมงคลพระรูปเหมือนในจังหวัดตาก ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ จนถึงปัจจุบัน โดยมีหลายหน่วยงานหลายรูปแบบและหลายรุ่น ศึกษาได้จากข้อมูลเอกสารต่อไปนี้

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

วัตถุมงคลพระรูปเหมือน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

วัตถุมงคล สิ่งที่เป็นมงคลในการยึดเหนี่ยวและเป็นที่พึ่งทางจิตใจมนุษย์ของทุกชาติทุกภาษา คือวัตถุที่สร้างความเชื่อมั่น หรือสร้างความเข้มแข็งด้านจิตใจในแก่บุคคล ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาสอนว่า ไม่ให้มนุษย์งมงายในสิ่งที่หลงเชื่อ แต่ตามแนวทางแห่งการปฏิบัติก็ยังต้องให้บุคคลยึดถือในวัตถุที่กำหนดว่าเป็นพระพุทธศาสดา คือ องค์พระพุทธรูป ยึดถือในพระธรรมคือ คำสั่งสอนที่มีการสร้างหอพระไตรปิฎกตามวัดต่าง ๆ ยึดถือในพระสาวกคือพระสงฆ์ ผู้ทรงศีล ที่สืบทอดพระศาสนา ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือมรณภาพไปแล้ว การยึดถือวัตถุมงคลเป็นที่พึ่งทางจิตใจของมนุษย์จะมีมากในทุกถิ่นของโลก จากการวิเคราะห์สำหรับประเทศไทยน่าจะมีที่มาของศาสนา ๓ ศาสนา ที่ใกล้เคียงกัน คือ พุทธศาสนา ศาสนาฮินดู และศาสนาพราห์ม จากการที่ศาสนาฮินดู พราห์มนับถือเทพ เทวดา พรหม และนิยมสร้างรูปลอยสิ่งที่นับถือให้ปรากฏชัดเจน พระพุทธศาสนา ซึ่งสืบทอดต่อมาจากศาสนา พราห์ม และศาสนาฮินดู จึงมีการปฏิบัติเลียนแบบเอาอย่างกัน แต่พระพุทธศาสนา จะมีแนวโน้มในลักษณะของความกตัญญู กตเวทีต่อสิ่งที่เป็นคุณ หรือความเคารพศรัทธาสิ่งที่สามารถศึกษาค้นคว้าหาความจริงได้ ทั้งจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หรือบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เป็นหลักสำคัญ วัตถุมงคลต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นจากสาเหตุดังกล่าวจะมีอยู่จำนวนมากมาย เช่น

๑. วัตถุพุทธบูชา คือ การสร้างพระพุทธรูป ตามพุทธลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกัน จนบางครั้งจะกลายเป็นพุทธพาณิชย์ในปัจจุบัน

๒. วัตถุธรรมบูชา คือ การสร้างหอพระไตรปิฎก เป็นที่เก็บรักษาพระธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ปัจจุบันมีแต่การทำนุบำรุงของเก่า ส่วนของใหม่นิยมทำเป็นตู้สำหรับเก็บเท่านั้น

๓. วัตถุสังฆบูชา คือ การหล่อรูปเหมือนของพระสงฆ์ อันเป็นที่เคารพบูชา ศรัทธานับถือของประชาชน เพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึกถึงคุณความดี ความเก่งกล้าสามารถ เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

ในกรณีวัตถุมงคลพระรูปเหมือนของสมเด็จพระมหาบูรพกษัตริย์ของไทย จะมีการสร้างพระบรมรูปเหมือนพระมหาบูรพกษัตริย์ ในพระองค์ที่ได้รับการยกย่องพระสมัญญาว่าพระมหาราชเป็นลำดับสำคัญ เช่นพระบรมรูปเหมือนพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระปิยมหาราช และต่อมามีการยกย่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งจะมีการสร้างพระบรมรูปเหมือนในลักษณะที่คล้ายกันและแตกต่างกัน

วัตถุมงคลพระบรมรูปเหมือนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จากการที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ ทั้งที่กรุงเทพมหานคร จังหวัดตาก รวมทั้งจัดหวัดอื่น ๆ จะปรากฏว่าได้มีการจัดสร้างพระบรมรูปเหมือนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในหลายจังหวัด ที่มีพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระองค์ประดิษฐานอยู่ เช่น กรุงเทพมหานคร ที่พระราชวังเดิม กองบัญชาการทหารเรือ และวัดเวฬุราชิน จังหวัดจันทบุรี จังหวัดสระบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี ซึ่งรุ่นที่สร้างเป็นรุ่นแรกนั้น น่าจะเป็น ปีพุทธศักราช ๒๕๐๖ – ๒๕๐๘ ณ วัดเวฬุราชิน ธนบุรี ส่วนของจังหวัดตากซึ่งได้รับข้อมูลจากอาจารย์บารมี ดวงใจ ข้าราชการบำนาญ โรงเรียนตากสินราชานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดตากนั้น ตรงกับข้อมูลที่ข้าพเจ้ามี เพราะเป็นสมัยที่ข้าพเจ้ารับราชการที่จังหวัดตากแล้ว และจะต้องนำนักดนตรีไปร่วมบรรเลงประกอบพิธีด้วยหลายครั้ง ซึ่งจะสรุปวาระการสร้างวัตถุมงคลพระรูปเหมือนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในจังหวัดตาก ตามที่มีข้อมูลยืนยันได้ดังนี้

๑. ปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ ถือเป็นรุ่นที่ ๑ ของจังหวัด ในสมัยที่นาย ชูชัย สุวรรณรังษี ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ซึ่งวัตถุมงคลรุ่นนี้มีทั้งรูปหล่อลอยองค์ และเหรียญ โดยรูปหล่อจะมีขนาดสูงประมาณ ๒ ข้อนิ้วก้อยเป็นรูปหล่อจำลองจากแบบที่อยู่ในศาลฯ ส่วนเหรียญนั้นเป็นเหรียญลักษณะทรงกลม ภาพเหรียญด้านหน้าเป็นพระรูปประทับนั่งถือพระแสงดาบ ภาพเหรียญด้านหลัง เป็นพระรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงประทับนั่งหลั่งน้ำสิโณทกบนคอช้าง รุ่นนี้ได้ประกอบพิธีสิทธิชัยมังคลาภิเษกในศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

๒. ปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ ถือเป็นรุ่นที่ ๒ ของจังหวัด ในสมัยที่นายชูชัย สุวรรณรังษี ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดตาก เป็นความตั้งใจของจังหวัดที่จะจัดสร้างวัตถุมงคล

พระรูปเหมือนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อให้ประชาชนได้มีวัตถุมงคลไว้บูชา และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมปรับปรุงและขยายศาลที่ประดิษฐานพระบรมรูปซึ่งมีขนาดเล็ก ให้โตขึ้นกว่าเดิมเพื่อสะดวกและกว้างขวางเหมาะสมกับการที่ประชาชนจะเข้าถวายราชสักการะ ซึ่งในรุ่นนี้ ก็จะสร้างเป็นรูปหล่อลอยองค์แต่เป็นชนิดมีกริ่ง และเหรียญกลมรุ่นสร้างศาลฯ รูปหล่อลอยองค์นั้นมีลักษณะเดียวกันกับรุ่นที่ ๑ แต่ขนาดเล็กกว่า ส่วนเหรียญนั้นรูปด้านหน้า เป็นพระบรมรูปเหมือนรุ่นที่ ๑ มีอักษรจารึกว่าที่ระลึกในการสร้างศาล พ.ศ. ๒๕๑๔ รูปด้านหลังเป็นรูปศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่จำลองจากแบบที่ใช้ก่อสร้าง มีอักษรคำบาลี จารึกไว้ด้านบนว่า นิมิตฺตำ สาธุรูปานำ กตญญู กตเวทิตา

๓. ปีพุทธศักราช ๒๕๑๘ ถือเป็นรุ่นที่ ๓ ของจังหวัด ในสมัยที่นายสุชาติ พัววิไล ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ซึ่งในรุ่นนี้รูปหล่อลอยองค์จะมีลักษณะเดียวกันกับรุ่นที่ ๓ แต่มีขนาดโตกว่าเล็กน้อย ไม่มีกริ่ง ส่วนเหรียญนั้น เป็นเหรียญกลมรูปด้านหน้าเป็นพระรูปประทับนั่งเหมือนรุ่นที่ ๒ ส่วนด้านหลังเป็นตัวอักษรบอกถึงการแข่งขันกีฬาประชาชน จังหวัดตาก ปี ๒๕๑๘ ใช้เป็นเหรียญที่ระลึกสำหรับนักกีฬาทุกประเภท

๔. ปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ ถือเป็นรุ่นที่ ๔ ของจังหวัด ในสมัยที่นายชาญ พันธุมรัตน์ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดตาก เป็นการสร้างรูปหล่อลอยองค์เนื้อนวโลหะ และเหรียญรูปอาร์ม ด้านหน้าเป็นพระรูปประทับนั่ง ส่วนด้านหลังเป็นรูปยันต์อยู่เหนือตัวอักษร “จังหวัดตาก ๒๕๒๒”

๕. ปีพุทธศักราช ๒๕๒๗ ถือเป็นรุ่นที่ ๕ ของจังหวัดตาก ในสมัยที่นายกาจ รักษ์มณี ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ในรุ่นนี้จะจัดสร้างวัตถุมงคลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลายแบบ คือ แบบบูชาตามพระรูปในศาลหลายขนาด โดยใช้เนื้อเชลลิก้า ส่วนเหรียญชนิดห้อยคอใช้เนื้อทอง นาค เงิน และนวโลหะ ซึ่งเหรียญและพระรูปหล่อรุ่นนี้ มีผู้นิยมเรียกว่า “รุ่นตากร่มรื่น” เนื่องจาก นายกาจ รักษ์มณี ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก สนับสนุนให้ประชาชนชาวจังหวัดตากปลูกต้นยูคาลิปตัส และตากรุ่งเรือง ตากร่ำรวย” ตามข้อความจารึกไว้ในเหรียญ เช่น เหรียญลักษณะเป็นซุ้ม ด้านหน้าเป็นภาพพระรูปนั่ง ด้านหลังเป็นอักษรจารึก คำว่า ตากรุ่งเรืองตากร่ำรวย ส่วนเหรียญรูปไข่ ด้านหน้าเป็นภาพพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินในวัยเด็ก ด้านหลังเป็นภาพพระรูปนั่ง มีอักษรจารึกว่า “ตากร่มรื่น” และนอกจากนี้ ยังได้มีการสร้างวัตถุมงคลเหรียญสี่มหาราช เพื่อฉลองการก่อสร้างศาลสี่มหาราช ที่ตั้งอยู่ ณ เชิง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

สะพานกิตติขจรฟากตะวันตก โดยภาพด้านหนึ่งเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประทับนั่ง ส่วนอีกด้านหนึ่งจะเป็นภาพพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ครึ่งพระองค์

๖. ปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ซึ่งได้ก่อตั้งสมบูรณ์แล้ว ได้ร่วมกับจังหวัดตากและบริษัทมติชน จำกัด ดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก เพื่อให้มีความสง่า เด่นสมพระเกียรติ จึงได้จัดพิธีทอดผ้าป่ามหากุศล ขึ้น ณ บริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รวบรวมงบประมาณเพื่อดำเนินการ ซึ่งในครั้งนี้ก็จัดให้มีพิธีสิทธิชัยมังคลาภิเษก เหรียญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรุ่น "พระชัยมาลา" ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นเหรียญเนื้อทอง เงิน และทองแดง เพื่อนำรายได้จากการจำหน่ายเหรียญ มาบูรณะปฏิสังขรณ์ ศาลและบริเวณทั่วไป

นอกจากการสร้างวัตถุมงคลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชดังกล่าวแล้ว ในจังหวัดตากยังมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่สร้างวัตถุมงคลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในรูปแบบต่างกัน และผ่านพิธีสิทธิชัยมังคลาภิเศกแล้ว อาทิ เช่น จังหวัดทหารบกตาก กองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๔ (ค่ายวชิรปราการ) กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ ค่ายพระเจ้าตาก หอการค้าจังหวัดตาก ธนาคารกรุงเทพจำกัดมหาชน สาขาตาก เทศบาลเมืองตาก เทศบาล เมืองแม่สอด เรือนจำจังหวัดตาก วัดโกกพลู วัดดอยคีรี วัดเขาถ้ำ วัดท่าไม้แดง (พระรูปทรงผนวช) โรงเรียนตากพิทยาคม (วัตถุมงคลเนื้อผง) นอกจากนี้ในจังหวัดอื่น ๆ ที่มีพระบรมราชา นุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็ได้จัดทำวัตถุมงคล ดังนี้

๑. วัตถุมงคลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดจันทบุรี เป็นเหรียญที่ระลึกที่จังหวัดจันทบุรี จัดทำขึ้นเพื่อมอบให้บรรดาข้าราชาการ พ่อค้า ประชาชน ที่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ที่ทุ่งนาเชย อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีลักษณะเป็นโลหะทรงกลม ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงม้าเผชิญศึกพร้อมด้วยทหารเอก ด้านหลังมีคำจารึกว่า "พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จันทบุรี ๒๕๑๗" ส่วนสูงของเหรียญ ๔ เซนติเมตร ส่วนกว้าง ๒.๗ เซนติเมตร และส่วนหนา ๐.๒ เซนติเมตร โดยจัดทำเหรียญรวม ๔ ชนิด คือ

๑. โลหะทองแดงรมดำ จำนวน ๖๐,๐๐๐ เหรียญ
๒. โลหะทองบรอนซ์ จำนวน ๑๕,๐๐๐ เหรียญ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๓. โลหะสีขาวนิเกิล	จำนวน	๑๕,๐๐๐ เหรียญ
๔. ทองคำเนื้อทอง ๙๐%		๓๐ เหรียญ
	รวมทั้งสิ้น	๙๐,๐๓๐ เหรียญ

จังหวัดจันทบุรีได้จัดพิธีสิทธิชัยมังคลาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗ ณ วัดพลับ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดยกราบทูลเชิญสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก เสด็จมาทรงเป็นประธานในพิธี

๒. การสร้างเหรียญพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงเทพฯ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ เพื่อให้ทหารหาญได้มีไว้บูชา และเพื่อให้ประชาชนได้เช่าบูชานำรายได้มาก่อตั้งมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยสร้างวัตถุมงคล เท่าพระธรรมขันธ์ ๘๐,๐๐๐ องค์ มีลักษณะของเหรียญดังนี้

ด้านหน้า พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงม้า มีตัวอักษรเขียนข้างใต้รูปว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชของอาจกล้าหาญ สู้เพื่อชาติ” สองข้างเป็นรูปพญานาค บนรูปเป็นฉัตร ๙ ชั้น

ด้านหลัง เป็นรูปมงกุฎช่อชัยพฤกษ์ และธรรมจักร ข้างบนมงกุฎมีคาถา ภาษาสันสกฤต ๔ ตัว ข้างล่าง พ.ศ. ๒๕๒๑ รอบ ๆ มีลายเส้นประกอบพิธีสิทธิชัยมังคลาภิเษก เมื่อวันที่ ๑๐ ถึงวันที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง โดยมี พณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี เป็นประธานและกราบทูลเชิญสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานจุดเทียนชัย

๓. วัตถุมงคลศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่พระราชวังเดิม กรุงธนบุรี ได้ดำเนินการเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ โดยมีลักษณะเป็นเหรียญวงกลมเนื้อเงินขัดมันและเนื้อทองแดงขัดมัน ด้านหน้าเป็นรูปพระพักตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสรวมพระมาลาประดับขนนก ด้านหลังเป็นรูปประตูเมืองอยู่เหนือเครื่องหมายประจำกองทัพเรือ และมีตัวอักษร “ที่ระลึกเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ พระราชวังเดิม พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อมอบให้ผู้สมทบทุนสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เป็นที่ระลึก

ในจังหวัดอื่น ๆ ที่มีพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่น ที่จังหวัดระยอง จังหวัดสระบุรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตราด จังหวัดชลบุรี ก็ได้

สำนักการบริหารงานจังหวัดตาก

จัดสร้างวัตถุมงคลเป็นอนุสรณ์เช่นเดียวกัน และก็มีวัตถุประสงค์ ในแนวเดียวกันคือเพื่อจัดหาเงินทุนจัดการหรือกระทำการในด้านสาธารณะกุศลต่อไป จึงสรุปได้ว่า พระมหาบูรพกษัตริย์ผู้มีบุญญาธิการมีพระบารมีและสร้างความดีให้เกิดประโยชน์ขึ้นแก่ชาติบ้านเมืองในขณะที่ดำรงพระชนม์อยู่นั้น แม้เมื่อเสด็จสวรรคตไปนานแล้ว บุญญาธิการพระบารมีและคุณความดีของพระองค์ท่าน ก็ยังคุ้มเกล้าคุ้มกระหม่อมของประชาชนชาวไทยตลอดมาจนถึง ทุกวันนี้

พระบรมรูปเหมือนและเหรียญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จัดสร้างโดยมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

ภาพที่ ๑ เศษทองจากเบ้าหลอมรูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๒ รูปหล่อ องค์ลอย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๑ กะไหล่ทอง พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๓ รูปหล่อ องค์ลอย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๔ เหรียญ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๑ เนื้อทองคำ พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๕ เหรียญ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๐

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๖ เหรียญ ที่ระลึกวันกู้เอกราชครบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพที่ ๗ รูปหล่อ องค์ลอย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๔

ภาพที่ ๘ เหรียญ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๔

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๙ เหรียญ กีฬาประชาชนจังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๑๘

ภาพที่ ๑๐ รูปหล่อ องค์ลอย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นตากร่มรื่น ตากร่ำรวย พ.ศ. ๒๕๒๗

ภาพที่ ๑๑ ซุ้ม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นตากร่มรื่น ตากร่ำรวย พ.ศ. ๒๕๒๗

ภาพที่ ๑๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ตากร่มรื่น) ทงป้อแต้เม้ง และเหรียญสิ่มหาราช พ.ศ. ๒๕๒๗ ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ด้านหลังเป็นพระรูป ๔ มหาราช

ภาพที่ ๑๓ เหรียญ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นตากร่มรื่น พ.ศ. ๒๕๒๗

ภาพที่ ๑๔ พระชัยมาลา พ.ศ. ๒๕๔๕ (เนื้อทอง เงิน และทองแดง)

พระบรมรูปเหมือน เหรียญ และวัตถุมงคล สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทั้งในจังหวัดตาก และจังหวัดอื่นๆ

ภาพที่ ๑๕ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่น กู้ชาติ กู้เศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๒๗
“ร่ำรวย รุ่งเรือง” ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครึ่งพระองค์
ด้านหลังเป็นภาพสมเด็จพระพุทธชินราช

ภาพที่ ๑๖ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ศูนย์การทหารม้าค่ายอดิศร
จังหวัดสระบุรี ๑๖ มกราคม ๒๕๑๔
ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงม้า ด้านหลังเป็นเครื่องหมายศูนย์การทหารม้า

ภาพที่ ๑๗ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๒๒
ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเต็มพระองค์ ด้านหลังเป็นยันต์
และอักษรบอกจังหวัด

ภาพที่ ๑๘ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ระลึกธนาคารกรุงเทพ สาขาตาก พ.ศ. ๒๕๒๒
ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครึ่งพระองค์
ด้านหลังเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงม้า

ภาพที่ ๑๕ พระบรมรูปพิมพ์เนื้อผงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โรงเรียนตากพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดตาก (ครบรอบ ๕๕ ปี ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๒) สร้างขึ้นจากเกสรดอกไม้ที่บูชาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั่วประเทศ ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ด้านหลังเป็นรูปคบเพลิงเครื่องหมายประจำโรงเรียนตากพิทยาคม สร้างสมัยอาจารย์สมนึก ยุวพันธ์ เป็นผู้อำนวยการ

ภาพที่ ๒๐ พระบรมรูปเหมือนลอยองค์
(วัดโคกพลู อำเภอเมือง จังหวัดตาก) พ.ศ. ๒๕๔๖

ภาพที่ ๒๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (วัดโคกพลู) พ.ศ. ๒๕๓๓
ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครึ่งองค์
ด้านหลังเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงม้า

ภาพที่ ๒๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รุ่นที่ ๒ มหาราช
เทศบาลเมือง แม่สอด จังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๔๘ ด้านหน้าเป็นพระรูปเหมือน
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ด้านหลังเป็นพระรูปเหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ภาพที่ ๒๓ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก
ด้านหลังเป็นพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระคชาธาร
หลั่งน้ำศิโนทก (เครื่องหมายประจำจังหวัดตาก)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ภาพที่ ๒๔ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ระลึกเปิดอาคาร ๓๐ เตียง โรงพยาบาลบ้านตาก (พ.ศ. ๒๕๓๕)
ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ด้านหลังเป็นเจดีย์ยุทธหัตถี

ภาพที่ ๒๕ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช "มหามงคลชีวิต" วัดเนินมะคึก อำเภอเมือง
จังหวัดตาก (เนื้อผง) ด้านหน้าเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครึ่งพระองค์
ด้านหลังเป็นพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงม้า

ภาพที่ ๒๖ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก (หอการค้าจังหวัดตาก)
พ.ศ. ๒๕๔๕ (รุ่นเมตตาธรรม)
แบบที่ ๑ กรอบรูปโล่เพชร แบบที่ ๒ กรอบรูปซุ้มเพชร แบบที่ ๓ เนื้อทองคำ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก "สุดยอดมงคลวัตถุรุ่นมหาลาภ" พ.ศ. ๒๕๓๘ (หอการค้าจังหวัดตาก)
มีแบบองค์บูชาขนาด ๕" ๕" ๑.๕" องค์ห้อยคอรมดำ เนื้อเงินและเนื้อทองคำ
แบบเหรียญกะไหล่ทองขัดเงา เหรียญเงินขัดเงา เหรียญทองคำแท้ขัดเงา

เอกสารอ้างอิง

- ไทยต้องจำว่าด้วยผู้กู้ชาติ - เสียดินแดน จรรโลงชาติของศรีชลาลัย ๑ ธันวาคม ๒๔๘๓
- พระราชพงศาวดาร ฉบับพิสดารเล่ม ๓ แผ่นดินพระเจ้าตากสิน (หน้า ๗๔- หน้า ๘๕) สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
- สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๒๔ ธันวาคม ๒๕๒๓
- อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงพิสูจน์พาณิชย์ลักษณ์ (หม่อมหลวงเพิ่มยศ อิศรเสนา ม.ว.ป., ป.ช., ทจว.) ๒๕ ตุลาคม ๒๕๒๘
- ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอิศรพงศ์พิพัฒน์ (หม่อมหลวงสิริ อิศรเสนา) ๒๔ ธันวาคม ๒๕๓๒
- พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา เมืองมรดกโลก (ร้อยตำรวจเอกประเทือง กวีพัฒน์) สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ ๒๒ – ๒๔ ถนนแพร่งนรา พระนคร ๒๕๓๙
- สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พระเจ้ากรุงธนบุรี) หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา ๒๕๔๐
- นาวิกศาสตร์ เล่มที่ ๗ ปีที่ ๘๐ กรกฎาคม ๒๕๔๐ กองโรงพิมพ์ กรมสารบรรณทหารเรือ กรุงเทพฯ ๒๕๔๐
- ชีวิต ขุนนางสามแผ่นดิน เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์เย็น อิศรเสนา) เสนาบดีกระทรวงวัง โดยหม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา
- เทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยหม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ ๒๒ – ๒๔ ถนนแพร่งนรา กรุงเทพฯ ๒๕๔๐
- ใครฆ่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยภิกษุณี วรมัย กบิลสิงห์ ๒๕๔๐
- พระเจ้าตากสินกู้ชาติ ของทิภากร ปารเมษฐ์ บริษัทไพลิน บุคเน็ตจำกัด จัดพิมพ์ ๒๕๔๔

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

- หนังสือเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่น (ตามรอยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รวมญาติกู้ชาติที่จันทบุรี) โดย นิพนธ์ หนองริมบ้าน ๒๕๔๕
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางพร้อม ไชยนันทน์ ต.ช., ต.ม. ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๘
- สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับแผ่นดินระยอง (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดระยอง
- พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดทหารบกสระบุรี (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี)
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลงศพขุนวัชรพุกก์ศึกษากร (แปลก วัชรพุกก์)
- ประวัติการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (องค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี)
- ประวัติการสร้างอนุสรณ์สถานราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดหนองนกไข่ ตำบลหนองนกไข่ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสงคราม
- พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หน้าศาลาว่าการเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี (กรมศิลปากร กรุงเทพฯ อนุสาวรีย์ในประเทศไทย)
- พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา เทศบาลตำบลบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา
- พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โบสถ์น้อยวัดอรุณราชวราราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ (กรมศิลปากร กรุงเทพฯ อนุสาวรีย์ในประเทศไทย)
- พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กลางวงเวียนใหญ่ กรุงเทพฯ (กรมศิลปากร กรุงเทพฯ อนุสาวรีย์ในประเทศไทย)
- พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โรงพยาบาลตากสิน เขตคลองสาน กรุงเทพฯ (กรมศิลปากร กรุงเทพฯ อนุสาวรีย์ในประเทศไทย)
- ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเขตพระราชวังเดิม ธนบุรี กรุงเทพฯ (หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา)
- พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดอินทาราม (วัดบางยี่เรือนอก) ธนบุรี กรุงเทพฯ (หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

- อนุสรณ์สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บ้านพรานนก อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ศาลเจ้าแม่โพสาวหาญ บ้านโพธิสังหาร อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- สุสานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หมู่บ้านหวาฟู่ อำเภอเท่งไฮ้ นครซัวเถา มณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน ในหนังสือข้อมูลของจังหวัดจันทบุรี
- ประวัติพระบรมทนต์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา)
- สร้อยพระศอสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา)
- อนุสรณ์สถานวัดพิชัยสงคราม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์การบริหารส่วนพระนครศรีอยุธยา
- การก่อสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และก่อสร้างศาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ของจังหวัดจันทบุรี
- การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ ค่ายพระเจ้าตาก จังหวัดตาก
- ศาลและพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๔ ค่ายวชิรปราการ จังหวัดทหารบกตาก
- อนุสรณ์สถานวัดดอยเขาแก้ว ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมือง จังหวัดตาก
- อนุสรณ์สถาน บ้านหนองบัวค่าย ตำบลหนองบัวค่าย อำเภอเมือง จังหวัดตาก
- ช้อ - หงส์ แซ่แต่ โดยเอนก มังตรีสรรค์ และวรวิมล ชัยรัต

ลิขสิทธิ์กรมบริหารส่วนจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

ขอขอบคุณบุคคลและหน่วยงานที่สนับสนุนการดำเนินงาน การจัดทำหนังสือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก

๑. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง
๒. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปราจีนบุรี
๓. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี
๔. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช
๕. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี
๖. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายก
๗. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๘. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี
๙. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสาคร
๑๐. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม
๑๑. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ
๑๒. กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ อนุสาวรีย์ในประเทศไทย
๑๓. หม่อมหลวงสุพร อิศรเสนา สำนักงานทนายความหม่อมหลวงสุพร กรุงเทพฯ
๑๔. ผู้กำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๔ ค่ายพระเจ้าตาก จังหวัดตาก
๑๕. ผู้บังคับกองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๔ ค่ายวชิรปราการ จังหวัดตาก
๑๖. นายเทอดพงษ์ ไชยนันท์ สมาชิกวุฒิสภา จังหวัดตาก
๑๗. อาจารย์สมชาย นพเจริญกุล อดีตผู้ตรวจราชการกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เขตการศึกษา ๘
๑๘. อาจารย์สมนึก ยุวพันธุ์ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนตากพิทยาคม จังหวัดตาก
๑๙. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก
๒๐. คุณเอนก มังตรีสรรค์ และคุณวรวิมล ชัยรัต จังหวัดเชียงใหม่
๒๑. อาจารย์บรรเลง พระยาชัย รองผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป จันทบุรี

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

๒๒. นายจำรัส เขียวมาก อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวใต้ อำเภอเมือง จังหวัดตาก

๒๓. อาจารย์บารมี ดวงใจ ชมรมคลังสมอง จังหวัดตาก

๒๔. อาจารย์นิพนธ์ หนองริมบ้าน จังหวัดจันทบุรี

๒๕. หอการค้าจังหวัดตาก อำเภอเมือง จังหวัดตาก

๒๖. ผู้อำนวยการโรงเรียนตากสินราชานุสรณ์ (อาจารย์พยนต์ สืบรอด)

๒๗. อาจารย์ประเสริฐ บุญช่วย ข้าราชบำนาญกระทรวงศึกษาธิการ

๒๘. อาจารย์น้ำทิพย์ ศุภฤทธิ์ ครู คศ.๓ (ชำนาญการพิเศษ) โรงเรียนตากพิทยาคม

๒๙. นายอำนาจ สาเขตร์ ผู้จัดการอาวุโสส่วนธุรการและประชาสัมพันธ์ บริษัท ผาแดงอินดัสทรี จำกัด (มหาชน)

๓๐. นายณรงค์ศักดิ์ นิลสนธิ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก